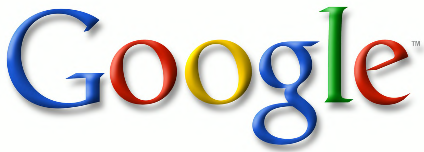

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

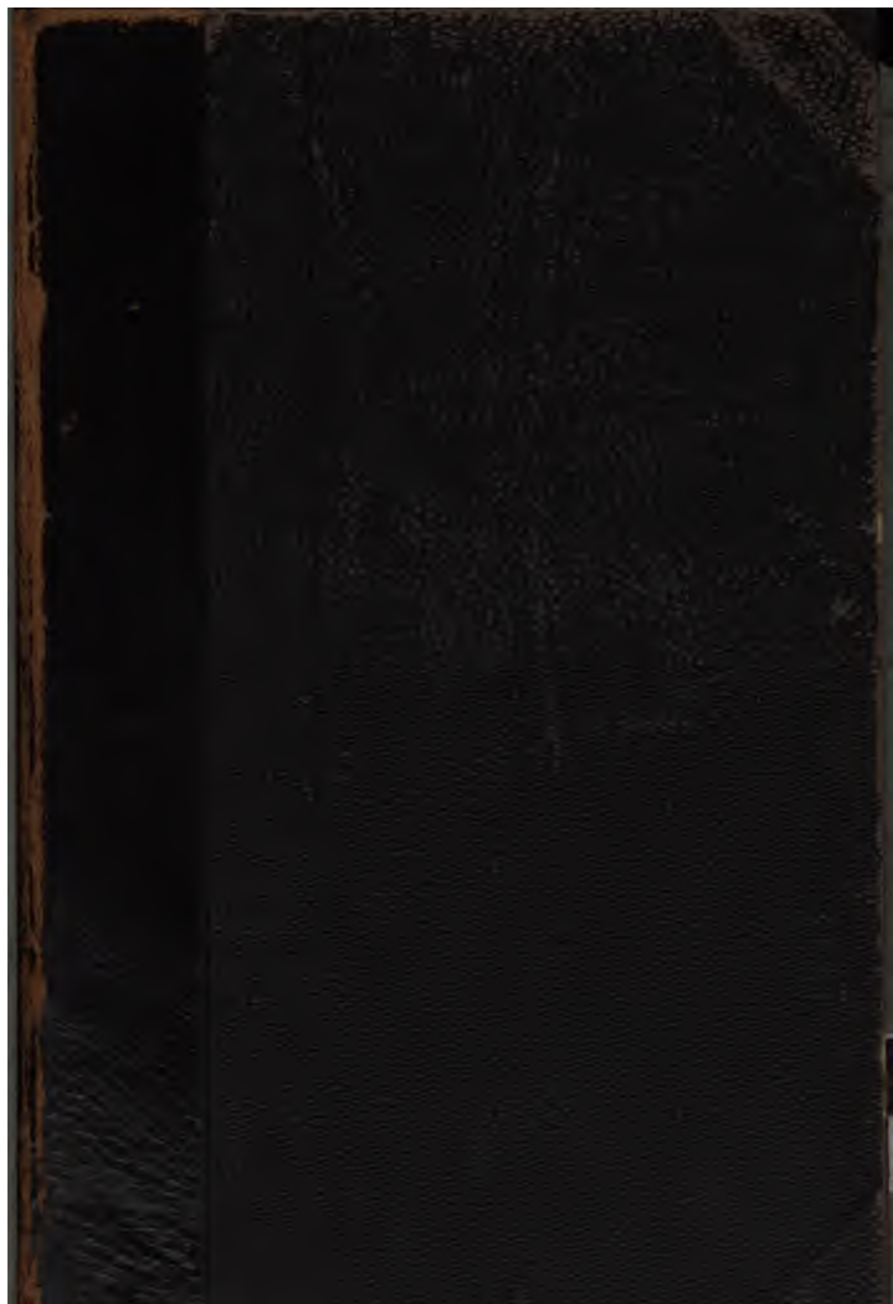
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

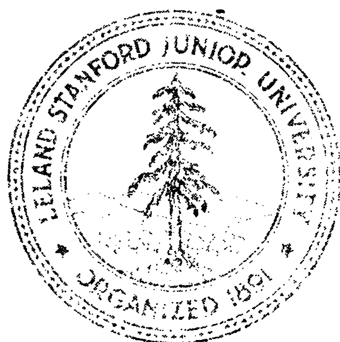
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Zvláštní příloha k MATICI LIDU 1906 č. 1.

Karel Havlíček
Redaktor Pražských Nowin
a České Wčely.

Snímek skizzy franc. malíře Henriho Lehmanna († 1882), načrtnuté v Karlových Varech 2. června 1849.

'AREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ

NEOHROŽENÝ BOJOVNÍK ZA PRÁVA NÁRODU ČESKÉHO.

K PADESÁTÉMU VÝROČÍ JEHO ÚMRTÍ SESTAVIL

ADOLF SRB.

SE 17 VYOBRAZENÍMI NA ZVLÁŠTNÍCH PŘÍLOHÁCH

V PRAZE

TISKEM A NÁKLADEM F. ŠIMÁČKA

1906

PG5038
H33Z897

Půl století minulo od onoho dne, kdy Karel Havlíček Borovský, neohrožený obránce práv národa českého a mučedník za přesvědčení své, dokončil svůj činůplný život, jejž cele národu svému zasvětil. Český národ honosí se muži, kteří Havlíčka předčí co do velikosti a významu činů vykonaných na tom neb onom poli, avšak nikdo z nich, byť jeho jméno sebe zvučnější a slavnější bylo, nepředčí jej horoucí láskou k vlasti a národu, pevností vůle, rozhodností v počínaní, silou přesvědčení a ryzostí charakteru; v tom jest a zůstane Karel Havlíček vzorem zářným, nepřekonatelným. Pokusil jsem se, vylíčiti slovy prostými činnost jeho, jeho zápasy i utrpení, a nikoli snad se stanoviska některé strany politické, z nichž každá si jej osobuje jako předchůdce svého —, stopovati jeho život na cestě hložím pokryté od kolébky až k hrobu. Celý český národ chová jej hluboko v srdci svém: kéž nezůstává na tom jedině, kéž nezachovává svého Havlíčka toliko ve vděčné a věčné paměti, ale nechť řídí se i jeho radou i jeho skvělým příkladem ve veškerém počínání svém!

„První a nejhlavnější péče naše musí býti o národnost, o jazyk. Bratři milí! Nedejte se svésti neupřímnými hlasy, kteří říkají, že to jen forma jest, jen věc postranní, že pro jazyk a národnost nemáme zapomenout na důležitější věci. Toť jsou hlasy neupřímných, skrytých nepřátel národa našeho. Největší svoboda bez národnosti není nic, protože jest to svoboda jen pro cizé, pro utlačovatele a pány naše, ne pak pro nás. Což pomohla posud Irčanům svoboda anglická, což pomohla našim Slovákům svoboda uherská! Odpovězte na tuto otázku vy všichni zlomyslní mluvkové, kteří byste nás nyní rádi na nepravou cestu svedli!... Kdekoliv nepanuje vaše řeč, vaše národnost, jste utlačeni i v nejsvobodnějších zemích. Vždyť pak jest svoboda slova, svoboda tisku první základ veškeré ostatní svobody.“

---

1. Léta dětství a útlého mládí.

Karel Havlíček, slavný bojovník za právo národa českého a mučedník za přesvědčení své, narodil se dne 31. října r. 1821 v městečku Borové jako druhorozený syn tamního kupce Matěje Havlíčka a choti jeho Josefy, rozené Dvořákové z Horní Cerekve. Téhož dne byl pokřtěn od faráře Jana Brůžka. O svých dětských letech vypravuje ve svých „Nejdávnějších vzpomínkách“:

„Narodil jsem se v Borové v č. 19., (který dům pak shořel a zcela od nynějšího majitele postrojen

jest) dne 2. října 1821 co druhý syn rodičů svých. První, Filip, brzy umřel. Přišel jsem na svět mrtev a jenom násilím mne přivedli k sobě. Musil jsem být pořádný klacek, neboť jsem dlúho, až do syntaxi, měl na sobě jakúsi čtverhrannost a neohrabanost. As ve 3. neb 4. roku jsem si na pavlači zlámal nohu pravú, nastúpiv na vařený brambor, které otec můj, tenkráte veliký milovník holubů, jim ke žrádlu házel. Odvezli mne do Přibyslavi, kde jsem as čtvrt leta pod dohlídkou doktora ležel a stará baba mi nohu v deskách převazovala. Pamatuju se dosud na ni, jak chodila v červené čepičce a jak já, věda, že mne, když spím, nebude budit k převazování (co bylo bolestné), naschvál vždy dělal, jakobych spal. Později jsem byl ještě jednú velmi nebezpečně nemocen; ležel jsem tenkrát na faře, protože jen pan vikář tolik moci a důvěry u mne měl, že jsem na jeho slova léky bral. Tenkrát tentinka schovala moje boty, kdybych umřel, na památku.“

Doma dostalo se mu starostlivého vychování zejména od matky jeho, již vroucně miloval. Větší však vliv než rodiče měl na něho farář Brůžek, kněz vzorný, mravů přísných, ale lidumilný a u svých osadníků velmi oblíbený.

Havlíček vzpomínal v pozdějším věku s vděčností tohoto vzorného kněze přičítaje mu zásluhu, že napravil mnohou chybu, jíž se na něm v domě otcovském dopustili: „Když jsme byli malí“ — napsal svému bratru Františkovi r. 1854 — „dával otec a taky ostatní v domě tobě ve všem přednost, proto, že's byl čipernější a pohyblivější; škoda pro tebe z toho byla ta, že's byl pak rozpustilý a uličník a pro mne by byla z toho povstala zase škoda ta, že bych byl zcela ochabnul a tak k ničemu nebyl, kdybych náhodou zas nebyl měl na faře svůj vlastní domov,

kde se mi také proto více líbilo, než doma. Pak, když se objevily následky jejich (rodičů) vlastní chyby: pak zas já jen byl pořád chválen a ty pořád haněn. Z toho by zas pro mne bylo nevyhnutelně následovalo to zlé, že by ze mne byl býval brzy nadutý hlupák, kdybych byl právě zas na faře skrz nebožtíka vikáře nenašel přísného a rozumného posuzovatele!“ Farář Brůžek, bystrý znatel lidí, oblíbil si malého hocha pro jeho schopnosti a předpovídal, „že z toho dítěte bude něco neobyčejného“. Přítel Havlíčkův Gabler ocenil později zásluhu tohoto šlechetného muže napsav o něm, že byl by bez jeho působení národ český Karla Havlíčka snad vůbec neměl. Kromě faráře byl i kaplan Serbousek malému Karlu velmi nakloněn. Havlíček miloval jej rovněž a napsal později, že otec, farář Brůžek a kaplan Serbousek byli mužové, jež ve světě nejvíce miloval. Všichni zesnuli v krátkosti za sebou, a Havlíčkovi nebylo přáno ani s jedním před smrtí se rozloučiti. Kromě obou vzorných a lidumilných kněží měli na základní výchovu Havlíčkovu příznivý vliv správce školy borovské Antonín Veselý a učitel Antonín Linek, oba vzorní vychovatelé mládeže. Havlíček přiveden v měsíci říjnu r. 1826 do školy. Bylo mu pět roků. Učitel Linek praví o něm, že jeho pohled byl více škaredivý, než příjemný, a že nikdy jej neviděl se smáti, což mu podivné bývalo, poněvadž školní dítky všeliké nepatrnosti se zasmějí. O jeho schopnostech poznamenal, že se z počátku těžko zjevovaly. K dané otázce neodpovídal hned, nýbrž až si vše na mysli sosnoval a spořádal, dal určitou odpověď.

V devátém roce věku svého, na podzim r. 1830, opustil Borovou. Dán jest na hlavní školu v Jihlavě a od té doby přicházel jen zřídka do svého rodiště, které však do smrti mu zůstalo milým, a které

i v pozdějších dobách rád navštěvoval, kdy jeho rodiče již v Německém Brodě byli usedlí. „Bylo to pravým štěstím Havlíčkovi“ — píše V. Zelený — „že vychován jest v místě, kam nejenom nedosahoval vzduch rozličnými parami nezdravými nakažený, ale kde šťastnou náhodou shromáždilo se několik mužů mysli jasné a srdce zdravého, pracujících v klidném zátiší skromně a bez hluku, poctivě a neúnavně o vzdělání a mravní povznesení zuboženého lidu českého. Odcházeje desítiletý z otčiny, odnášel si na mysli obraz muže silného, osvíceného, o dobro obecné usilujícímo, muže nesklánějícího před nikým šíje své, muže bez bázně a bez úhony; a obraz ten nesetřel se nikdy s jeho paměti. Vzácnou mravní opravdovost, horlivou snahu o vzdělání sebe, upřímnou lásku k lidu odnášel si co dědictví z otčiny své. Cítě, čím mu jest rodiště, nazval se již mladík a nazýval se po celý život hrdě Borovským.“

Svůj pobyt v Jihlavě popisuje Havlíček ve svých zápiscích následovně:

„Vzpomínky z Jihlavy 1830—1831. Roku 1830, jak se mi zdá, velmi pozdě, dal mne otec do Jihlavy na normální klas, abych se naučil po německu. Neboť až posud uměl jsem púze česky, a jen několik slov mne pan Línek naučil. Měl jsem učitele pana Losa, chuchého, dlúhého, s černými vlasy, říkali jsme mu profesor; pan farář Batelovský učil náboženství. Oba byli mužové hodní, jen direktor Oller si ze mne a ze všech Čechů smíchy tropil... Chodilo mi to dost špatně. Doma mne přiučoval p. Slavík, učitel na hlavní škole... Když jsem se domů navrátil, náš pacholek Vít, Němec, vzal mna do examenu; však ale, když jsem jeho hatmatilce nemohl porozuměti, pochyboval velmi o mé učenosti.“

———

2. Na školách německo-brodských.

V Jihlavě pobyl Havlíček toliko jeden školní rok. Roku 1831 přišel do třetí třídy na hlavní školu německo-brodskou. V Německém Brodě zůstal až do dokončení gymnasiálních studií r. 1838. Roku 1833 přestěhovali se tam i jeho rodiče, takže Německý Brod se stal jeho druhým domovem. O prvních dvou letech na školách německo-brodských píše ve svých „Vzpomínkách“: „Na počátku roku tohoto byl jsem ještě bázliv jako v Jihlavě, zbytek to byl po přísném návodu v Borové na faře, kde jsem se jako dorostlý chovati musil. Brzy však jsem v uličnictví a jiných u našich studentů zvyklých kúscích veliký pokrok učinil a drže se vždy jakési slušné meze (doma jsem totiž vždy dělal usedlého před rodiči), byl jsem ve všech věcech jak školních tak v uličnictví jeden z nejprvnějších.“

Na gymnasiu vyučovali členové řádu premonstrátského z nedalekého kláštera Želivského. Mnozí z nich lnuli upřímnou láskou k svému národu a povzbuzovali i v studující mládeži lásku k vlasti a k rodnému jazyku. Mezi nimi byl zvláště P. Václav Divok, jemuž Havlíček ve svých vzpomínkách přičítá alespoň částečnou zásluhu o vzdělání své. V prvních třídách měl Havlíček učitele velmi svědomitého P. Karla Šindeláře. „Tak horlivému učiteli“ — píše Zelený — „dostal se Karel na čtyři léta k vedení; neprospíval však při tom tou měrou, jak by se toho bylo bývalo nadíti. Prospěch jeho byl sice po všecka léta dobrý, ale nikterak výtečný. Viděti jest, že se mu nedostávalo té mocné pružiny, která v Borové činívala, že „pilně se učil“; vyučování jazykem cizím nemělo té lahody a jímavosti, jako výchova jazykem

mateřským. Tak se dá vyložiti, že Karel, jenž na škole borovské nevšední schopnosti na jevo dával, v prvních čtyřech třídách gymnasiálních nikterak neosvědčoval zvláštních darů ducha. Ano, všecko učení, suchopárné a nezáživné, nemohlo nikterak poutati jeho ducha a zaměstknávati jeho vzrůstajících sil — a Havlíček pustil uzdu mladistvé skotačivosti a bujnosti. Mimo výjevy nezbednosti mladické mělo tehdy gymnasium brodské něco zvláštního. Mládež německobrodská bývala tehdy velmi bojovné mysli, a poněvadž nebylo nepřítele jiného, na němž by se osvědčila, obracela válečné choutky proti sobě; mládež na gymnasium a mládež na řemeslech postavily se do protivných táborů: studenti (bývali to jen žáci nižších tříd gymnasijních) a učedlníci — tak nazývaly se tábory nepřátelské — sváděli tehdy mnohou krutou bitku. V těchto bojích za nedlouho vynikal Havlíček tak, že pokládán za náčelníka, jméno jeho nabylo jakési pověsti mezi přáteli i nepřáteli, ovšem pak i ve škole, kdežto mezi žáky požíval nemalé popularnosti, u učitelstva však, jemuž v tak malém městě přinášeny jsou zevrubné zprávy o každé půtce a všech účastnících, zvláště pak o vůdcích, zjednala mu pověst, že v prvních letech nemohl se dodělati výborné známky z mravův. Teprvé v druhém půlletí čtvrté třídy stal se s Havlíčkem co do vnějšího chování obrat, a to úplný: vyhlášený athlet přestal býti rušitelem kázně školní, stal se zvedeným mladíkem a byl v chování svém vzorem rozumného žáka, jehož chování po všechen ostatní čas na gymnasium nijak nevykračovalo z mezí slušnosti. V nejvyšších dvou třídách, páté a šesté, byla zábava žáků již rozmanitější, měliť tehdy tito „velcí“ studenti v Brodě již jakési postavení společenské i dávali v masopustě bál, na kterýž přicházelo vše, co Brod a okolí měly

nejvzácnějšího; když napadlo hodně sněhu, vyjížděli sobě na saních do sousedních vesnic, vycházívali i do nejbližšího okolí, kdežto při pivě hrávali v kuželky; doma pak bývalo hlavním vyražením hraní v karty a zpěv. Bylať to doba sentimentálního prozpěvování při kytaře a Havlíček sám, jenž nejevil v letech pacholetských nižádné chuti k hudbě, stal se pilným kytaristou a ohnivým zpěvákem. Jedna z nejoblíbenějších písní byla tehdy německá „Bei Warschau schwalle“*), již Havlíček do češtiny přeložil z če-

---

*) „Hle z Polſka táhne deſet granatnjku
  K hranicjm Pruſkym w nepřihodny čas
Truchliwjm krokem (boleſtnau)ʒw·ſrdcych litoſti diku
  A: kdo to, zwučy hraničnika hlas.
Tu wolat (zdichnaut) ſliſſiš ſmutně gednoho,
Poſlednjch deſet z pluku ſſtwerteho.

Když v Pragi gſme krutě zapaſili,
  Zadny z ručnice ſtřelu nepuſtil
Nepřjtele gſme ſſkaſně porazili
Když genom ſtraſſne wocel w prſauch ryl
    Znák Praga wernoſt ſrdce Polſkeho
Znat Praga chrabroſt pluku čtwrteho.

O Brátri genž gſme nepřitelſkau zbranj
  Zachwacenych was patřili gſe klaſt
Wſſak nikdy.wic ſe nezacelý rany
  Na wěky ſtracena geſt mila wlaſt
O Bože Otče oſudu ctného
  Poſlednjm dopřeg s pluku čtwerteho.

Přiſaha tiſic u Warſchawy kleče
  Že rany nechce z ručnic wypalit
Že razne w radech w nepřitelich ſeče
  Toliko bodcem woly puſobit
A wſſech z počtu zna wlaſt ſſlechetneho
  Zwe audama ge pluku čtwerteho.

Afs nepřitel nam ſ tiſ . . . (smazáno) ſtřeli
  U Oſtrolenky ceſtu zamezil

ských „Když měsíček spanile svítil“ a „Sil jsem proso na souvrati“. Havlíček býval účinlivým účastníkem všelikých vyražení a řízným vtipem a rozhodností zjednal si lásku i vážnost spolužáků svých u veliké míře. Vědomosti šestiletým učením gymnasijním získané nemohly přesahovati míry tehdejší: vynikal sice zvláště v mathematice i dějepise mezi spolužáky, leč všeho, co se v těchto předmětech podávalo, bylo tak málo, že nijak nestálo za tak dlouhou práci. V skládání latinském předčil rovněž nad spolužáky; také některé verše spisoval dosti obstojně. Nejblahodárněji působilo při něm za těchto

---

Přec padili ſme na ſrdce mu wřeli
  Přec bodec cty nan ceſtu prorazil
Znát Oſtrolenka dne krwaweho
Znát zmužiloſti pluku čtwrteho.

Ach! běda! padla giž vlaſti rozmilá!
  O nepteg ſe kdo utlačowal gj
Powſtaute zeme genz Polſka zem zplodila
  A opet nam ranny krwacegj
A kde palený geſt negwečiho
  Strmějj rany pluku čtwerteho.

Uchladly tiſic ſtatnim rekum ſrdce
  Preds z ručnic ſtrelu g'me nepalili
Ats ulehli g'me krute oſudu ruce
  Preds bodcemi gſme autok činily
Kde praudu geſt Wiſla krwaweho
  Tam ſtaly rady pluku čtwrteho.

Tak psal H. mateřským jazykem — podotýká Zelený — když gymnasijní učení chýlilo se mu ke konci. Viděti, že neučiv se ve škole po šest neb sedm let ničemu českému, zapomněl z pravopisu přemnoho, čemu se v Borové naučil; ač s l o h sám zřejmě ukazuje, že pilně čítal básnické spisy české. Také dosti pružný verš vydává patrně svědectví, že sobě všímal bedlivě českých veršův.

let, že téměř každé svátky a značnou část velkých prázdnin trávíval u starého vikáře. Obcování s ním bylo příčinou, že ukončiv učení gymnasijní měl již tak jasné vědomí úkolu svého životního i cest k němu vedoucích, že nás při mladíčku ani ne sedmnáctiletém naplňuje podivením.

---

3. Za studií v Praze.

Počátkem školního roku 1838 přišel Havlíček do Prahy na studie filosofické. Filosofií zvány tehdy nejvyšší dvě třídy nynějšího gymnasia; takové filosofické ústavy nalezaly se tehdy v Praze, v Plzni, v Budějovicích a v Litomyšli. První ročník pražské filosofie měl tehdy na 450 posluchačů. Havlíček, jenž přišel do Prahy s pevným úmyslem, aby co možná nejdříve se vzdělal, vrhl se s celým úsilím na studie. Předsevzal si, že se stane českým spisovatelem. V té době přilnul velice k dvěma spolužákům, Vilému Gablerovi a Františku Girglovi a usiloval o to, aby i z nich vychoval řádné vlastence a české spisovatele.

Vilém Gabler napsal jako kmet 75letý o Havlíčkovi z dob oněch:

„Klaním se v duchu s citem nelíčeného obdivu před tímto mladíkem, který již v 17. roce svém byl nositelem a rozšiřovatelem tak vznešených myšlenek. Havlíček přišel r. 1838 do Prahy s určitým plánem státi se českým spisovatelem. Pracovati pro český národ, pozdvihnouti tento národ z hlubokého ponížení, v kterém se tehdy nacházel, povzbuditi v lidu

českém hluboko-skleslé vědomí národní, dobýti národu tomuto slušného a důstojného postavení ve společnosti vzdělaných národů evropských a snad také politických práv v mocnářství rakouském, to byl již r. 1838 životní program 17letého gymnasisty Německo-Brodského. Havlíček patrně předpokládal, že jeho životní úloha bude spojena s velkými obtížemi. Jakoby byl předvídal svůj osud, pokládal za schopné ku provádění této úlohy jen takové lidi, kteří by dovedli, jak se říká, plovati proti proudu a vykonati něco neobyčejného.

Naše schůzky konaly se v bytě Girglově, kdesi na malém náměstí Staroměstském. Ve schůzkách našich měl vždy hlavní slovo Hlavlíček. Jsa tehdy mladík 17letý nedělal nikterak příznivý dojem svým zevnějškem. Tvář jeho nebyla hezká, krátké černé vlasy stály mu na hlavě jako štětiny, vypouklé obočí zastiňovalo bystré oko, oblek jeho byl zanedbaný, ledajaký, špinavý; vypadal vždy jako nemytý a nečesaný. Ten šátek a ta jeho košile okolo krku vždy byly nějak v nepořádku. Ale pod touto drsnou a neúhlednou skořápkou již tehdá žil duch neobyčejně vyvinutý. Kdežto my dva druzí, a jmenovitě já, přišli z gymnasia na filosofii jakožto mladíci úplně nezkušení a bezstarostní a pokud se týče budoucnosti sotva jsme se zabývali otázkou, budeme-li studovati práva neb medicinu, a jistě nám ani nenapadlo přemýšleti o tom, jaký bude náš úkol životní, jaký bude cíl. k němuž bychom mohli a měli pracovati, Havlíček přišel z gymnasia jako hotový člověk, který věděl, co chce, čím bude a co vykoná; Havlíček r. 1838 přišel do Prahy s hotovým, promyšleným, řekl bych do podrobna vypracovaným plánem životním, k jehož provedení a uskutečnění potřeboval spolupracovníků. Za schopné k tomu dílu uznal mezi svými

spolužáky nás dva, Girgla*) a mne.**) S námi se spojil a jelikož mezi námi byl representantem vedoucí myšlenky, zcela přirozeným způsobem on v našich schůzkách měl první slovo.

Havlíček chtěl se státi knězem. Spisovatel, tak soudil, v činnosti své obmezen a upoután jest censurou; kněz na kazatelně volně může vyslovovati své náhledy. Havlíček bude spisovatelem, ale co mu censura škrtne, to poví lidu jako kněz na kazatelně . . .

Již ve filosofii se velmi pilně připravoval na úlohu českého spisovatele. Nebral to lehce. Vrozené nadání k tomu cítil, ale velmi soudně uznával zapotřebí, domáhati se dvou věcí, aby mohl důstojně a ke skutečnému prospěchu svého národa vykonati tuto svou životní úlohu, totiž všestranných vědomostí a důkladné znalosti českého jazyka. Havlíček nebyl z těch, kteří pouhý talent čili nadání pokládají za dostatečnou podmínku užitečné činnosti spisovatelské. Dle něho ten, kdo svému národu chce něco po-

---

*) František Girgl narodil se r. 1822 v Praze. Věnoval se profesuře. R. 1848 byl stržen do proudu politiky. Stal se novinářem — psal se již Jirgl — a vydával »Ranní List«, který však záhy zanikl. Za říjnového vzbouření ve Vídni vypravil se tam. Pak se vrátil opět k stavu učitelskému a stal se suplentem na gymnasiu píseckém. Obviněn z velezrády byl zatčen a odvezen v okovech do Prahy, kdež vojenským soudem odsouzen k dlouholetému žaláři, z něhož propuštěn teprv r. 1863. Jeho síly duševní a tělesné byly jím podlomeny, tak že již r. 1864 zemřel. — S jeho sestrou Terezou, nar. r. 1820, zapředl Havlíček záhy nevinný milostný poměr, jenž však neměl dlouhého trvání.

**) Vilém Gabler, později spisovatel český a řiditel vyšší dívčí školy v Praze, zemský a říšský poslanec. Zemřel r. 1897.

věděti, musí sám něco pořádného a užitečného [illegible] děti. Jalovité hachání bylo mu pověstí protivné. „Psáti jenom česky a hezky," říkával i tenkrát, jeho [illegible] důležitý smysl, že spisovatel český nemá podávati národu svému jenom české mluvní fráze, ale i [illegible] ného podstatného, důkladného, zrale promyšleného a národu skutečně užitečného a prospěšného. Vědomosti a zkušenosti vzdělaných národů evropských chtěl přenésti na půdu českou, jimi chtěl zúrodniti [illegible] roli národní, vědomostí a zkušeností těchto národů chtěl využitkovati ku povznášení a zvelebování života českého. K tomu konci měla býti práce mezi nimi rozdělena tak, abych já měl na starosti Francii, Girgl Španělsko a Italii a Havlíček pak svět slovanský.

V ohledu formálním, t. j. k nabytí důkladné znalosti jazyka českého Havlíček tehdáž si uložil a svědomitě vykonal práci, kterou snad mimo něho žádný jiný český spisovatel nepodstoupil. Přečetl totiž celý Jungmannův slovník od slova k slovu, a poznamenal si každou, jako říkával „šikovnou" frási. Vedle toho probíral sbírky přísloví národních. „Ode mne," vypravuje Gabler, „tehdáž měl sbírku přísloví francouzských, z nichž mnohé velmi trefně a vtipně do češtiny přeložil, tak že jeho česká průpověď nejednou mnohem lépe vyjádřila příslušnou myšlenku než původní pořekadlo francouzské.

Havlíček byl jako student velmi střídmý, spořivý a ve všem náramně pořádný. Nekouřil, piva nepil, do kaváren nechodil, na nic zbytečného peněz nevydával. Když jsem někdy s ním šel a za krejcar housku si koupil, pořádně mi vymluvil, nazývaje to zbytečným vyhazováním peněz. Tuto spořivost jmenovitě osvědčoval, když jsme někdy spolu podnikli

Tu jsme předně musili vzíti nejšpatnější šaty. jsme skutečně někdy vypadali jako žebraví

dnou, tuším že to bylo o prázdninách po fysice, li jsme s Havlíčkem, že spolu podnikneme do saského Švýcarska a do Drážďan. Havlíček šel z Německého Brodu pěšky ke mně do Vartenberka u Mimoně. Vidím jej před sebou, jak vstoupil k nám do pokoje; v ruce měl ošumělý slaměný klobouk, na sobě obnošený šedivý letní oblek, kabát s krátkými rukávy a přes rameno starou koženou mysliveckou brašnu. Můj otec nemohl se spřáteliti s tímto mým soudruhem, a dlouho musil jsem mu dokazovati, jaký jest to vzdělaný a pořádný člověk. Můj otec to vše vyslechl, ale zůstal při tom, že ten Havlíček na něho nedělá dobrý dojem. Havlíček skutečně nedělal tehda svým zevnějškem na nikoho dobrý dojem; to jsem brzy také mohl viděti v Sasku. Byl to nejdelší výlet, který jsme spolu podnikli; trval asi 10 dní. Cestu konali jsme pořád pěšky a dělali jsme dosti velké denní pochody.“

4. V semináři.

Po odbytých studiích filosofických nebyl Havlíček ani v nejmenší pochybnosti, k jakému životnímu povolání by se universitními studiemi připravovati měl; úmysl, státi se k n ě z e m, uzrál v něm již dávno. Nejvíce snad působil na něho příklad šlechetného otcovského přítele jeho Brůžka; viděl, jak tento ctihodný muž blahodárně působí a jak jest miláčkem lidu jeho duchovní péči svěřeného. Povolání kněžské zdálo se mu nad jiné vznešeným. Že by

P. Brůžek byl na něho nějak působil, aby se knězem stal, nedá se zjistiti.

„Havlíček zvolil si stav duchovní — píše Zelený — beze všeho domlouvání a donucování se strany rodičů; matka schvalovala sice s radostí úmysl syna nade vše milovaného, ale byla by neméně vřele žehnala i každému jinému rozhodnutí jeho. Otec pak, jehož střízlivý smysl kupecký nesnadno chápal bujný a vysoký vzlet snah synových, netěšil se hrubě tomu, že syn se pustil touto cestou, ale vida jeho vůli nepřekážel mu. „Starý vikář“ pak, jsa velmi svědomitým knězem a znaje, jak těžko činiti zadost jeho povinnostem, neužíval váhy své v rodině Havlíčkově k tomu, aby nutil jej k něčemu proti jeho přesvědčení. Veden jest v tento stav vroucím citem náboženským, plamennou láskou k vlasti a přesvědčením, že bude moci volněji a vydatněji působiti ve vzdělání a ušlechtění národa. Bylo to pravé, čisté nadšení, které vedlo mladíka ještě ne zúplna devatenáctiletého do temných chodeb v jezuitské koleji pražské. Tam chtěl ducha svého posilniti a obohatiti vírou i vědomostmi, jimiž by potom křísil milý národ svůj. Nikdy nevkročil tam mladík s upřímnějším nadšením, s úmysly světějšími.“

Již v druhém roce filosofie oznámil matce své v přání k jejímu svátku,*) že se stane knězem.

„Milá maminko,“ — píše — „modli se za mne jenom o to, aby Bůh udělil požehnání při volbě stavu mého. Nemohu ničím jiným státi se než knězem, všecko ostatní se mně téměř příčí a ošklivi; ale chci býti knězem se vší opravdovostí a proto doufám, že pro tento dobrý úmysl Bůh

*) List psán jest jazykem německým. H. dle tehdejšího zvyku psával rodičům svým německy.

milost svou přičiní k tomu, k čemu my lidé dáti můžeme toliko snahu svou. A kněz, když činí toliko, co může, jest věru nejspokojenějším člověkem na světě.“

O jeho náboženském horování svědčí jeho báseň, kterouž napsal ve filosofii:

„Chůvo moje milá, náboženství!
Chtějí tomu, abys stárlo;
ale „Nezšedivíš“ praví Pán,
pravil, až mi srdce plápolalo.
Mlado budeš, ať si slunce spráchniví,
po mém boku poplyneš co panna,
červeňoučké líčko nezahalíš;
a když obklopí mě bláznů sbor:
čelo tvoje skvoucí utvoří mně ticho.“

Ale ještě jedna vážná příčina vedla jej k volbě stavu kněžského. Bylo již řečeno, že přišel do Prahy s pevným úmyslem, státi se českým spisovatelem, i byl přesvědčen, že jako kněz nejlíp může v směru tom působiti.

„Spisovatel“ — tak soudil — „v činnosti své obmezen a upoután je censurou; kněz na kazatelně volně může vyslovovati své náhledy. Havlíček bude spisovatelem, ale co mu censura škrtne, to poví lidu jako kněz na kazatelně. Kněz vůbec a mnohem účinněji může působiti na duševní vývoj lidu než spisovatel, ježto živé slovo působí mnohem větším dojmem na posluchače, nežli slovo tištěné na čtenáře.“

Byl dlouho na rozpacích, má-li se hlásiti do pražského či do hradeckého semináře a rozhodl se konečně pro Prahu, ježto zde se mohl i v jiných oborech než bohosloveckém snáze vzdělávati. Do arcibiskupského semináře bylo se však tehdy těžko do-

stati pro velký nával hlásících se o přijetí. Že byl přijat, přičítati jest jeho výtečným vysvědčením z obou ročníků filosofie. Počátkem měsíce října roku 1840 vstoupil Karel Havlíček ještě ne úplně devatenáctiletý do semináře.

„Slovan“ napsal r. 1851 o povaze těch, kdož tehdy do semináře vstupovali: „Do theologie vstupovali tenkráte (před rokem 1848) mladíci, již studia filosofická na učení pražském se skvělým výsledkem absolvovali a se studujícími druhých fakult směle měřiti se mohli. Velkou část nadějných kandidátů těchto nevedla do semináře touha po třpytících se infulích, doktorských kloboucích, tučných prebendách neb dokonce missionářských růžencích. Nikoli! Oni šli odhodlaně pracovat na vinici národa svého, jejž vzdělanci jiných stavů chabě opouštěli.“

Ačkoli se tehdy v semináři vyučovalo pouze jazykem latinským a vedle toho německým, ačkoli představení ústavu toho bedlivě se všeho vystříhali, co by je a chovance jejich mohlo policii učiniti podezřelými z českého smýšlení, hledal Havlíček mezi soudruhy svými příbuzné, vlastenecky smýšlející duše a také je nalezl. Zvláště Mudra a Řezáč stali se mu milými druhy. Vrchním správcem byl starý dobromyslný muž, Jiří Büttner, jenž si více všímal záležitostí hospodářských předávaje dozor nad mladými bohoslovci P. Rostovi a P. Plaucarovi. Rost byl sice rodem Čech, avšak byl smýšlení protinárodního a národní snažení bohoslovců bylo mu proti mysli. P. Plaucar, rovněž Čech, nebyl sice zjevným odpůrcem národních snah, ale stal se tím, že mladíky příliš stopoval, velice nenáviděným. První dojmy Havlíčkovy v semináři nebyly nikterak utěšené, ale snášel vše trpělivě. Zmiňuje se o nich ve svém dopise svědčícím P. Slavíkovi, faráři v Batelově.

Vypsav podrobně přísný řád seminářský, praví, že byl by zcela spokojen, proto že si to ještě hůře představoval. „Jsou jen 3 věci“ — píše dále — „které mne zde mrzí: že moji kollegové (vyjímaje jen nemnohé) ke všemu spíše se hodí, než za kněze; že mohu tak málo pracovat pro své budoucí povolání a že pozoruji denně při svých představených, dílem že nemají žádné horlivosti v úřadě, dílem že horlivost to převrácená, dílem že jest pokrytecká. Velice málo starají se o naše pravé vzdělání, ba ještě mu překážejí a nejlepší nařízení knížete (arcibiskupa) neprovádějí se proto, že jsou představeným na obtíž. Oni pokládají své úřady zde za benefice a prebendy, menší pak za přídavy atd., hledí jen, jak by se dostali dále, a pracují k tomu cíli. Tak jsme ponecháni sami sobě a kdyby nebylo prefekta studií, zůstala by většina mých kollegů zcela zanedbanou, tento jest ale na štěstí hodný muž.“

Učení bohoslovecké se mu záhy započalo znechucovati. Hlavní předměty, obecné dějiny církevní a úvod v studium starého zákona, při čemž se vykládaly židovské starožitnosti a jazyk hebrejský, vábily jej tak málo, že čas ve škole všelikým kratochvilným způsobem zkracoval. Za to zabýval se tím úsilovněji vším, co uznal zapotřebí k důkladnému poznání i ducha národa českého i všech národů slovanských. Zachovalo se jeho rozvržení práce na celý týden, z něhož jest patrno, že nejvíce času věnoval studiu jazyků slovanských. S největší horlivostí učil se jazyku českému. Následoval rady Jungmannovy a čítal bedlivě českou bibli, tak že, jak praví Zelený, dosáhl za jediný rok takové obratnosti a správnosti v českém slohu, že se vyrovnal i nejlepším spisovatelům, ano nad největší díl tehdejších spisovatelů patrně předčil.

Záhy bylo mu prodělávati těžké boje duševní V jeho smýšlení náboženském dála se znenáhla změ na. V denníku, jejž psal v semináři, líčí tento obrat

„Vzpomněl jsem si, jak jsem co malý klučin v Borové na roráte chodíval, jak ten malý kostelíček nacpán býval samým známým lidem českým a jak pa farář sotva k oltáři se protlačiv hlasitě s lidem za notoval: „Rorate coeli". Byla to jediná příležitost kdy on spolu zpívával. Zpomněl jsem si na to u sva tého Klimenta na oratorium — sám teď jsa boho slovcem, a zabolelo mne cosi! . . . Však vím co! . . Na den sváteční matčina jména (19. března) posledn útok učinilo křesťanské náboženství na mne prot ukrutné nevěře — a ta nevěra, kat můj a ukrutník — zvítězila! Dnes v chrámě připadlo mi, jak mán její svátek světiti. Matku miluji a když miluji, mi luji hodně! — První tedy myšlenka má byla na mo dlitbu; cit pudil mne, modlit se — tu nastal boj, roz um za dětinství to vyhlašoval! Může modlitba tvá — ptal se — jakou změnu v opravdovském světě způ sobit? Nemodlíš se jen pro své uspokojení? — Hoj kdož by to stádo myšlenek, co hlavou mou se pro hnaly, teď vypsati mohl? Kdo umíš ducha lidského posuzovati, uznáš, co ve mně vřelo! Napsat to ne snadno — — Konečně umínil jsem si, že o duševních záležitostech počnu přemítati a takto zdokonaluje se že nejlépe oslavím svátek své matinky."

Za několik dní nabyl opět poněkud klidu. Zapsa do denníku:

„Dnes byl jsem u přijímání! Bůh ať mne sílí Jak jsem započal, nechť dopřáno mi kráčeti dále."

Toto uklidnění netrvalo však dlouho. Poznával že národní úkol, jejž si byl vytkl, nemůže spojiti s po voláním kněžským. Píše:

„Láska k vlasti a Slovanstvu brojí ve mně proti právům člověčenstva! Římské dějiny mne pokazily — — Křesťanské náboženství a hlavně matka má vychovaly mne k vlídnosti; rozum však a opět láska — ten plamen srdce mého — káže mi nevlídnost — a na tuto stranu se nakloniti musím!!! — Tak tomu buď! K lásce přiznává se mnoho lidí, jeden ať pro lásku nelaskavým se stane. Hurrá! Dejte mi žezlo! Hurrá! — A ještě ta těžkost! Křivdu nerad snáším a nyní kde učím se udušovat měkkou lásku a citlivost, držán bývám za hrubce! — Bože! jaký to konec se mnou vezme! — Houpám se, houpám!“

Nadmíru těžce nesl, že v těchto těžkých chvílích nemá přítele. Hořekuje:

„Dosavad jsem žádného nenašel, abych jej mohl tak milovati, jak mne srdce pudí. Tak se mi zdá, jako bych měl srdce pořád rozevřené k lásce a jak by žádný tam nevstupoval! jak bych nikoho do něho zavříti nemohl. V některé chvíli myslím, že již tam kohosi mám, — avšak brzy zas prázdno — připraveno pro příchůdce. Napadlo mi dnes, že to snad bude můj malý bratřík! Dejž Bůh! Neboť tu prázdnotu déle nevytrpím. Girgl a Gabler mi začínají vypadávat ze srdce, aniž ho kdy docela opanovali. Myslil jsem, že zde v semináři naleznu někoho. Ovšem nalezl jsem, ale jen tak napolo: Šk..... tuze lichotivý a to mne zahání — Kl...... v myšlenkách děcko, plný předsudkův, kteréž kdesi na slovo přijal a teď se jich drží a nespustí. Ř..... tuze předložitý, tuze uctivý — jedná více dle hlavy, málo ze srdce . . . Frenzl (ač-li mu křivdu nečiním) nezdá se mi být upřímným — a Mudra? No, Mudra, to dobrá, dětinská duše, v níž jak v otevřené knize dle vůle čísti se může. K tomu ovšem že srdce mne táhne — ale ku

podivu, že mysl a rozum činí mně v tom překážky! — Já divoký, odhodlán vrahům hlavy sraziti a rozsápati na kusy to plémě vyzáblých tváří — a on, jako beránek očekává, až pak bůh sám tomu konec učiní.

Oh, jen jedno srdce jak mé ať též tak bojuje a spokojen budu!

Ten Mudra! — Přírodo, proč jsi mu nedala červenější krve? Proč ne jiskrných očí — proč ne zavalitějších oudů? — Mohli jsme trónem spolu zatřásti — mohli hnát útokem na ty hradby . . . a tu se naň dívat musím jak na krásnou jen květinku! Líbí se mi, v rukou ji nosím — ale nemohu okolo krku, okolo pasu ji obejmout! Jak bychom já a on mohli jedna duše býti? On odhodlán za jinými hlasateli pokoje jíti — kdežto já sám jsa svým bohem v těch věcech neočekávám jiných vůdců, jiné pomoci, krom vlastní vůle, vlastní síly své. Sám toliko na bedrách vleku ukrutnou myšlenku, kterouž mi láska vštípila jinou lásku ze srdce vypudivši — a to srdce na tu lásku k vlasti jaksi s úžasem hledí . . .“

V zápase jeho náboženství nezvítězilo. Jest to vidno z následujícího lístku jeho:

„Víra, Naděje, Láska. Věřím v Boha; otce, všemohoucího stvořitele nebe i země. Věřím, že o něm nebudu nikdy nic jistého vědět a věřím, že by to pošetilost byla, přít se, kolik má vlastností.

Věřím v Krista, syna člověka, učitele našeho, jenž se počal z Marie, pod Pontských Pilátem trpěl, ukřížován zemřel. Věřím, že jen z nouze a pro hloupost židovskou se jmenoval synem božím, že ale sedí na pravici boží, věřím. Věřím v svatých obcování, v život věčný. Amen.

Nedoufám ničehož, neboť nic z toho, co Římská církev doufá, nepotřebuji a byť bych potřeboval, dosáhnouti nemohu. Hříchy mi Bůh odpustiti nemůže,

a kdo by to myslil, ovšem si ulevuje, ale božstvu i lidstvu se rouhá. Ani zatratit mne Bůh nemůže a nechce. Já sám se mohu zatratit a odměnit sobě (v jiném smyslu).

Miluji, ale co, nevím, za zásluhu si to nepokládaje, neb láska se mnou srostla jako květ se stromem. Ale Boha nemiluji, neb ho jen ctíti mohu, ale ne milovat. Též veškeré lidstvo nemiluji, nebo mnozí lásku nezasluhují; nepřátel milovat nemohu, aniž jich Ježíš miloval, ačkoli tak praví, neb jiná věc milovat, a opět jiná, o jeho dobré péči mít. Láska se neplatí po penízkách a kdo praví, že celý svět miluje, ten ani nezná lásku a pošetile mluví.“

O převratu v smýšlení jeho a roztrpčení, kteréž sklamání v něm způsobilo, svědčí i následující verše, kteréž tehdy napsal a sice na rubu téhož lístku, na němž se nalézá dříve uvedená báseň „Chůvo moje milá, náboženství!“:

Bratře Čechu, shoď černou hazuku!
Hazuku též římští vrazi měli,
co v Kostnici Husa upálili.
Bratře Čechu! podupej komžičku;
bílé komže Jezovité měli,
co nám naši slávu popálili.

Pro Havlíčka nebylo již pochybnosti, že za takových poměrů a po tak velké proměně smýšlení není mu možno, státi se knězem. Svěřil se svým přátelům Gablerovi a Girglovi, říkával, že v semináři nevydrží, a v měsíci červnu r. 1841 věděli již, že vystoupí. Byl ovšem ve velikých nesnázích, neboť bylo mu velice za těžko oznámiti rodičům úmysl svůj. Jeho představení vytrhli jej z nesnází. „Nebyloť správcům ústavu tohoto“ — píše Zelený — „nikterak

zapotřebí zvláštní bystrosti zraku ani ducha, aby poznali, že cesty tohoto smělého mladíka nedají se srovnati s cestami, jimiž měli vésti mládež sobě svěřenou. Chování se jeho k nim bylo příliš samostatné a hrdé, aniž bylo se nadíti, že by se kdy obrátil v jinou stranu: ano, tak smělý byl tento mladík, že neostýchal se dělati vtipy o vznešené vrchnosti . . . Také mnohý žert, jejž provedl se spolužáky, zdál se býti přísným dozorcům nemístný a nepříhodný. Ne méně bylo jim proti mysli, že nauk předepsaných nehrubě si všímal, čině jenom tolik, kolik musil, aby jakž takž obstál, ježto jiné předměty nepotřebné ne-li přímo závadné pěstoval se zvláštní pilností a zálibou. Bylot jim dobře povědomo, že učí se jazykům slovanským, ba i ruskému, jenž jakožto jazyk národa schismatického*) byl jim znamením smýšlení ne dosti katolického: věděli, že i mezi druhy jest šiřitelem smýšlení nebezpečného. Nádoba byla plná, o jedinou krůpěj více a musila přetéci."

A krůpěj ta nedala dlouho na se čekati. Dne 24. června 1841 slavili professoři Jan Smutek a Jan Mařan své jmeniny a Havlíček napsal na jich oslavu báseň, báseň tak zvláštní, že oba velmi pobouřila. Báseň hlásala, že sestárlý evropský západ musí ustoupiti bujarému Slovanstvu. Báseň zněla:

Zdvihám kypící rozjařených citův
kalich posvátný, v útrobě plápolá
oheň mi prudce, k Vám do výšky
proud se valí klokotem horoucím.

Nemožno povděčných mladíků sboru
v slovíčka ouzká vtěsnati výlevy

*) Od církve katolické odštěpeného.

srdcí davu za plat Otcům, jež
víže ne darmo jeden vzor křestní.

Pochodní božské cesty dokončiti,
Křtitel co vrucný v pustině připravil,
svatá pojí Vás jedna vůle,
vštípiti lidstvu nebes synovství.

Ač západ vetchý v neklidě vrávorá,
plodů mudráckých z Kristova objetí
mocí vyrvav se, ač mu jiskra
chladne svatá v rozumech ochablých:

Bystré Slovanstvo jiskru drahou Bohu
zvoláno přejmout v nezkalená prsa,
vědou ji pěstovati zdárnou,
obnovenou vede zář na východ.

Popřálo, vážní, Vám, nebe mistrové,
umělu posvátných šlechtiti Slavii:
ne díky! Vám jenom zdar může
zásluhu odplatiti přeslavnou!

Ale pánům professorům špatně se zavděčil, neboť nebylo pro ně za tehdejších poměrů nic nepříjemnějšího, než býti podezřelými z vlastenectví, docela pak ze smýšlení slovanského.

Přítel Havlíčkův ze semináře, František Mudra, jenž po zkouškách dříve na prázdniny odešel, napsal mu: „Nyní nezbývá nic, nežli Vám ještě trochu štěstí přáti za pana Jana Mařana, aby se snad Vám nechtěl mstíti za to, že jste ho přivedl v podezření, jakoby on Vám kacířství přednášel!“ Obavy Mudrovy nebyly neodůvodněné. Mařan odměnil se Havlíčkovi při zkoušce z hebrejštiny a z výkladu starého zákona

špatnou třídou. Že to byla nízká msta, vysvítá z toho, že špatná známka z těchto předmětů byla tehdy velmi vzácným případem a že ji po mnohá léta nikdo neobdržel. Ale představení semináře potřebovali této špatné známky, aby měli záminku Havlíčka se zbaviti.

Havlíček odejel do Brodu na prázdniny a tu obdržel dne 9. září od rektora semináře Jana Büttnera následující list, ovšem že německy psaný:

„Milý Havlíčku!

Poněvadž jste za svého pobytu v semináři velmi málo povolání k stavu duchovnímu jevil, zabýval se více předměty mimo obor nauk theologických a proto jste dostal z nedostatku pilnosti druhou známku z hebrejského a z výkladu starého zákona, poněvadž jste krom toho velmi lehké zásady jevil, vidělo se Jeho arcibiskupské Milosti po zprávě o chování bohoslovců vyloučiti vás ze semináře.

Jan Büttner, rektor.“

Havlíček tímto dopisem zajisté nebyl překvapen. Vzpomenul si: „Já jsem jeden z těch, kteří byli sv. theologii tuze — ostří do žaludka.“ Jeho pobyt v semináři zůstavil trvalé následky v jeho mysli. „Smíme říci — píše Zelený — že bez desíti měsíců, které prožil v semenáři, nebyl by se stal tím, čím jej vidíme, že by jeho veřejná činnost byla měla na mnoze jiný ráz, jinou barvu. Seminář učinil jej na celý život čtenářem bible a zásobil jeho ducha mocnými obraty i obrazy biblickými, které ve spisech jeho potkáváme; v semináři poznal ono mechanické, všeho ducha prázdné pobožnůstkářství, které mu bylo nade vše protivné; v semináři roznítilo se v něm ono neukro-

titelné záští proti vší licoměrnosti; rok seminářský zaplavil jeho mysl přesvědčením, že ústrojí církevní potřebuje opravy od kořene, má-li se církev vrátiti k velikým účelům svým; slovem rok v semináři pražském přičinil nejvíce k tomu, že Havlíček v činnosti své pozdější obrátil zřetel k věcem církevním a vší mocí usiloval o jejich napravení.“

5. Doba soukromých studií.

Havlíčkovi nastala nyní otázka, jaké životní povolání si zvoliti má, aby mohl provésti svůj nezvratný mysl, býti zároveň spisovatelem. Po dlouhé úvaze hodl se, že se stane učitelem na gymnasiu. Vrátiv do Prahy v měsíci říjnu vyžádal si ihned vysvědí o svém chování v semináři. Rektor Büttner dodčil mu, že „se po čas svého pobytu v semináři dami pilně obíral a bezvadný život vedl“. Pak činil kroky, aby se mohl státi kandidátem učitelství. Tito kandidáti chodili s povolením ředitelství všech gymnasií českých do přednášek k některému professorovi, aby se naučili, jak přednáší. Od tohoto poslouchání nazývali se latinským jménem auskultanty. Havlíček podal dne 9. října žádost, aby mu bylo povoleno státi se auskultantem na gymnasiu staroměstském, na němž působil jako ředitel proslulý spisovatel český Josef Jungmann. Ale již dne 13. října oznámeno mu, že jeho žádosti na ten čas pro nával kandidátů vyhověti nelze a vyzván, aby se podrobil zkoušce a když ji s dobrým prospěchem podstoupí, že se může znovu hlásiti. Bylo to nové zklamání, neboť toho se nenadál, ježto se nepokládalo za nevyhnutelné, aby se kandidát dříve podrobil zkoušce, než byl přijat

za auskultanta. Když tak se ocitl ve velkých nesnázích, vypsán konkurs na místo gramatikálního učitele na gymnasiu chebském. Havlíček ihned přípisem ze dne 21. listopadu žádal, aby se mohl podrobiti zkoušce o místo to. Zkoušky takové odbývaly se, když nějaké místo bylo uprázdněno, a byly písemní. Byl k zkoušce připuštěn a podstoupil ji dne 25. listopadu a sice z jazyka latinského, řeckého, z dějepisu, zeměpisu a z počtů. Měl pevně za to, že zkoušku odbyl šťastně a podal dne 27. ledna 1842 druhou žádost, v níž dovolávaje se zkoušky složené žádal, aby byl přijat za auskultanta na gymnasium staroměstské.

V trapné nejistotě čekal na vyřízení této žádosti. Vrhl se opět se vším úsilím na studie. Studoval po celé dny vyhýbaje se každé zábavě a připravoval se na dráhu spisovatelskou. Dne 13. ledna r. 1842 napsal do sešitu: „Bože, dej mi, abych byl pilným, aby ze mne někdy Češi měli radost!“ Jak vroucí bylo jeho vlastenectví, o tom svědčí jeho „Modlitba vlastencova“, již napsal v noci z 26. na 27. ledna 1842, když se na Žofínském ostrově odbýval „český bál“. Napsal: „Vyryjte do desk železných, že v Praze roku 1842 byl ještě Český společenský bál! Kde těch Čechů nabrali? — Bože! Můj Bože! nedej nám vyhynúti v otroctví, nám, jejichž otcové se nepoddali celé Evropě. Dej nám setrvalost v pracích a požehnej vše, co započíná čistá láska k vlasti a k slávě velikých otců našich. Nedej vrahům šlapati nám na šije u hrobů otců našich, před nimiž utíkali otcové jejich, ale smiluj se nad matkú chudú, vlastí naší a rozmnožuj její dobré syny. Veliký, dobrý otče! plyň tam nad nimi plesajícími, a odpusť jim, jestli někdy pro milostné usmání jedné dcery české na jho bratří a sester svých zapomínají. — Bože, který jsi mne obklíčil trápením kolem okolo, který jsi vysoko nade

mne postavil všelikú radost a hluboko pode mnú všechnu naději: dovol mi aspoň tuto noc za ně za všecky proklínat naše vrahy! Dovol mi v oku svém sjednotit zuživost všech jinochů českých! Dovol mi překročiti meze síly své a dovol mysliti jen na chvíli, jak drtím v rukú všem našim vrahům najednou hlavy a prsa, jen jedno, jen jediné okamžení!!

Dosti, duchové . . .“ (Zde se rukopis končí.)

Pilnost jeho dosáhla vysoké míry; Zelený pokládá dobu tu za dobu nejpilnější a nejúsilovnější práce v jeho životě. „Pracovalť“ — píše — „od rána do noci s nedlouhými přestávkami. Ráno čítával vždy asi půl hodiny bibli; potom buď doma neb v bibliotéce universitní studoval až do poledne, vypisuje si stále z knih; po obědě navštívil někdy některého z přátel svých Gablera neb Girgla, aneb přišel někdo k němu, což netrvalo dlouho, někdy zašel si na chvíli do kavárny přečíst noviny; odpoledne a večer býval vždy doma a čítal a psal obyčejně až do půlnoci, často i déle. Kavárny a hostince, které u nás té doby neměly ještě tolik důležitosti, jížto se jim později dostalo, byly mu tehdy z té duše protivné. Největší zábavou bývaly mu návštěvy u Girgla, kdežto všichni tři přátelé i hrou i zpěvem veselívali se, při čemž Havlíček hrával na kytaru, což, ačkoli nedosáhl nikdy mistrovství na tomto nyjícím nástroji, s velikou chutí činíval. Také k němu přicházívali časem známí, a sice kromě přátel právě jmenovaných někteří druhové ze semináře, zvláště Mudra.

Mezi přáteli svými měl Havlíček jakési prvenství, jemuž se všickni ostatně podrobovali, přijímajíce od něho všelikou radu, ano poddávajíce se i daleko sahajícím plánům jeho za volné spolupracovníky. Bujná mysl jeho vykreslila celý obraz budoucí čin-

[illegible] jeho druhým. obraz tak smělý a velko-
[illegible] viděti mysl mladistvou, která si ráda
[illegible] plány obrovské. S Gablerem a Girglem rozdílí
[illegible] vzdělaný svět, každý z nich měl
[illegible] některé z hlavních literatur důkladně, se
[illegible] a převáděti nejdůležitější spisy
[illegible]

[illegible] pracoval, čekalo naň nové
[illegible] Dne 13. června, tedy půl páta měsíce
[illegible] jeho druhé žádosti za připuštění k auskul-
[illegible], že se na ten čas jeho žádosti
[illegible], poněvadž prý zkouška, které se
[illegible] za způsobilou! Působil
[illegible] ve semináře.

[illegible] studování zapotřebí zotavení,
[illegible] r. 1842 na cestování. Napřed
[illegible] po severovýchodních Čechách.
[illegible] Mladou Boleslav, Hrubou Skálu a
[illegible] Poděbrady a Nymburk vrátil
[illegible] na této čtyřdenní vycházce
[illegible] humorem.

„[illegible] „velikú část vlasti své
[illegible] června) časně ráno na cestu.
[illegible] bydžovský kraj v kapse,
[illegible] krátký, hůl a několik
dvacetníku, táhl jsem k Staré Boleslavi, tam na kostely se podíval a pak lesem ku Benátkám kráčel. V Benátkách [illegible] v hospodě jsem měl zvláštní vyražení, napadl jsem tam dohazovače svateb a nevěst, tak zvaného starosvata, a rozhorliv se na tak nehodný způsob manželství, nalhal jsem těm balšánům notně. Vydával jsem se za studenta pražského, rodilého Moravana, studovavšího i v Němcích a horlivého přírodozpytatele nec non (a zároveň) dobyvatele zlata, jenž v úmyslu má na Uralu v ruské službě pracovati.

František Havlíček.

Matka Havlíčkova Josefa.

nosti jemu i jeho druhům, obraz tak smělý a velkolepý, že z toho viděti mysl mladistvou, která si ráda tvoří plány ohromné. S Gablerem a Girglem rozdělil se takořka o celý vzdělaný svět, každý z nich měl poznati některé z hlavních literatur důkladně, sepsati dějiny jejich a převáděti nejdůležitější spisy na jazyk český.“

Co takto úsilovně pracoval, čekalo naň nové trpké zklamání. Dne 13. června, tedy půl páta měsíce po podání jeho druhé žádosti za připuštění k auskultantství, oznámeno mu, že se na ten čas jeho žádosti vyhověti nemůže, poněvadž prý zkouška, které se podrobil, nebyla uznána za způsobilou! Působily patrně i zde vlivy ze semináře.

Maje po lopotném studování zapotřebí zotavení, pustil se Havlíček v létě r. 1842 na cestování. Napřed vykonal krátkou cestu po severovýchodních Čechách. Šel na Benátky, Mladou Boleslav, Hrubou Skálu a Trosky, a přes Jičín, Poděbrady a Nymburk vrátil se do Prahy. Příhody své na této čtyřdenní vycházce vylíčil stručně a s humorem.

„Neznaje“ — píše — „velikú část vlasti své české, vydal jsem se 26. (června) časně ráno na cestu. Kúřimský, boleslavský a bydžovský kraj v kapse, Gablerův letní kabát (sivák) krátký, hůl a několik dvacetníků, táhl jsem k Staré Boleslavi, tam na kostely se podíval a pak lesem ku Benátkám kráčel. V Benátkách... v hospodě jsem měl zvláštní vyražení, napadl jsem tam dohazovače svateb a nevěst, tak zvaného starosvata, a rozhorliv se na tak nehodný způsob manželství, nalhal jsem těm balšánům notně. Vydával jsem se za studenta pražského, rodilého Moravana, studovavšího i v Němcích a horlivého přírodoznatele nec non (a zároveň) dobyvatele zlata, jenž v úmyslu má na Uralu v ruské službě pracovati.

František Havlíček.

Matka Havlíčkova Josefa.

Julie Havlíčková.

Zdeňka Havlíčková.

Viděl jsem tam velikú rozpustilost. Týž den byl jsem ve vsi as tři čtvrti hodiny od Mladé Boleslavi na noc, však pro muziku jsem velmi pozdě a to ještě jako pes, zavrtán v několika otepech slámy spáti se uložil. Provdané ženské měly na hlavě čepce s ukrutnými širokými mašlemi. Chování nebylo velmi příkladné. Před tím viděl jsem dva staré hrady, v kterých ale již jak vlaštovky sedláci své chalúpky nalepili.

27. v pondělí jsem hrozně časně vstal (bylot mi zima) a k Mladé Boleslavi táhl. Město se strany, odkud jsem přicházel, leží na pahorku skalnatém, překrásný pohled. Starý zámek (nyní kasárna) na samém začátku města jako uzel stojí. V městě se pekú napořád věnečky a byly tenkrát velmi bílé. V městě mnoho židů a tudy i mnoho krámů. Pobyv tam asi půl druhé hodiny a zvědavé židovce za protestantského slovanského theologa z Hale se vydávaje, táhl jsem ku Kosmonosům utěšenú krajinú.

Po všelikém blúdění a na zdař Bůh kráčení přišel jsem do roviny do vsi Žďáru. Pak jsem již nedaleko Hrubé Skály u jedné chudé selky hrnec mléka snědl na plotě a asi půl bochníka chleba k tomu, a dal jsem jí, ačkoli jsem sám nic neměl, přece desetník, čemu se velmi divila. U Hrubé Skály jsem ještě trochu poseděl na jedné skále naproti ní a dobře ji prohlédnuv táhl jsem v dešti k Troskám. Tam jsem vyšel na Bábu (neb na Pannu dělali tenkrát schody), sešel jsem se tam s dvěma sedláky rozšafnými z Libuně a s myslivcem. S nimi jsem měl ostrou politickou polemiku, oni se mne ale štítili. Navštívil jsem s nimi nedaleko Trosek starého kameníka, který mluvil velmi čistou češtinu a byl pravý Staročech. Toho dne jsem nocoval notně promoknuv s pastýřem stoje pod stromem ve vsi za Libuní, kde jsem se za studenta majícího jíti do Rus vydával.

Časně ráno jsem odtamtud táhl k Jičínu s ženou nesoucí na hřbetě dříví na prodej, která mne titulovala: milý človíčku... Přes Poděbrady do Limburga (Nymburka) na noc; tam mi dělali s pasem mrzutosti, ale já chtěje jíti pryč, přivedl jsem je k rozumu. Na této cestě mi s ruk (sic) kůže slezla od horka a opálen jsem byl jako polomúřenín.“

Další cestu podnikl od 30. července do 7. září z Prahy přes Kolín, Chrudim a Litomyšl, Mohelnici, Šternberk a Opavu do Haliče. Dne 7. září vrátil se a sice do Německého Brodu, kde naň Gabler čekal. Ta cesta byla jeho první a poslední velkou cestou pěší. Koncem září vrátil se zase do Prahy a oddal se opět pilným studiím.

———

6. Na Rusi.

Nadšen nezměrnou láskou k Slovanstvu, měl Havlíček velkou touhu spatřiti a seznati největší národ slovanský, národ ruský. Ale učiniti touze té zadost měl malé naděje, neboť rodiče jeho nemohli mu poskytnouti tolik, aby se mohl vydati do krajů tak vzdálených. A přání jeho přece se vyplnilo a sice dříve, než tušiti mohl. Při svých návštěvách v universitní bibliotéce pražské seznámil se se správcem knihovny Pavlem Šafaříkem, proslulým spisovatelem českým, jenž udržoval přátelské styky s učenci slovanskými, hlavně ruskými. Jedním z přátel těch byl Michal Pogodin, profesor při universitě moskevské, nadšený pro myšlenku slovanskou. Ten obrátil se na Šafaříka s žádostí, aby mu doporučil nějakého českého mladíka za vychovatele k dítkám jeho. Šafaříkovi zalíbila se horlivost Havlíčkova a znaje jeho

touhu, seznati slovanské země a národy, nabídl mu místo to. Havlíček přijal nabídnutí s největší radostí. Ale doma měl velkou potíž. Jeho otec nechtěl o záměru ani slyšeti, ježto v jeho uskutečnění spatřoval nebezpečenství pro budoucnost synovu. I starý vikář Brůžek zrazoval co nejrozhodněji. Ale všechny domluvy byly marné, Havlíček stál neústupně na svém úmyslu, až konečně otec vida nezbytí, povolil.

Pogodin vracel se v říjnu r. 1842 z cesty po západní Evropě domů. Havlíček měl se s ním ve Vídni sejíti a s ním společně do Moskvy jeti. Havlíček vyjel dne 19. října z Prahy nejprvé do Německého Brodu a odtud pak 22. října do Vídně. O svých příhodách na cestě vypravuje Havlíček v listě, jejž psal 12. listopadu 1842 ze Lvova svému příteli Girglovi.

Píše mezi jiným: „Když jsem ráno časně v Praze na dostavník sedal, cítil jsem již obšírnější tvář, v poledne jsem již na pravé oko nic neviděl pro otok a rovněž jsem nejedl nic celý den. Když jsem domů přijel, počala se matka moje (jak se rozumí samo sebú) křižovat a lamentovat, jako bych byl přijel domů umříti. Tři dni jsem doma pobyl v pokoji (v světnici) zaobalen v bavlnu, pak ale, když již mi skoro tvář splaskla, vydal jsem se v sobotu 22. října, lehko si pomyslit, jak asi obvázán. Matka moje plakala, že by víc možná nebylo, kdyby mne k šibenici vedli, takže jsem i sám velice smuten a skoro se bál. Tu se ale jakýsi genius (ovšem drobet neohrabaný) ujal ubohého, smutného, táhnúcího v zimě ku kamenné matičce Moskvě pro idey, a následující historií mú energií zatřepal. Matka moje, plná starostí o mú oteklú tvář, hnala mne mnohem dříve na poštu, abych mezi tím, co druzí večeřeli, dobré místo, kde by na mne vítr neválí, zasednul. Poslechl jsem. Po večeři však prvší occu-

pans jsa velice prudké krve, mne nechtějícího místo opustit, pomocí jiného svého kollégy... z vozu vyhodil, zapínadlo u pláště utrhl a ještě na cestu holí přes hlavu přetáhl. Tenkrát jsem byl v takém humoru, že jsem si toho ani nevšim, a jenom o tomto faktum as hodinu cesty filosofoval. Zcela chladně jsem rozvažoval, jaké škody z této neočekávané události mám. Celú noc na otevřeném místě sedět, propter utržené zapínadlo nezahalen; na cti mi to ale neškodilo; moji spolucestovníci mne neznali, a postilionové Brodští dobře vědí ještě z mých athletsko-gladiatorských časů na gymnasium, že mám dost síly a že jsem se tedy nechal z dobré vůle vyhodit. Čest mi zůstala tedy a zima mi bylo také a za odměnu mé křesťanské pokory (Robertoďáblovské) dalo mi fatum ve Znojmě při obědě zvláštní jux. Seděl jsem naproti tomu pánu; kellner mu vylil asi 1½ žejdlíku mastné omáčky na záda; a on byl tak špatný charakter, že se hned, dříve než mu co jiného napadlo, na mne podíval, jak já asi z toho budu míti radost. To ti byla originální scena, jistě originální, jeho obličej stál v té minutě za dobrý román.

V Stokravě jsem nocoval a ráno o 8. hodině dne 24. Října 1842 viděl jsem poprvé sídlo našeho nejmilostivějšího zeměpána, Vídeň. — — Bačkory, které jsem měl na nohách, jsem zul. — Bydlel jsem na Táboře (tak se nazývá ulice, co se z Čech jí přijíždí) celých osm dní. Pogodin přijel teprv 29. a sám mne v hospodě vyhledal, neboť jsem mu nechal adres svú u Vuka Karadžiče.*) Pak jsem v neděli a v pondělí v jeho záležitostech po Vídni jezdil, poněvadž velmi pospíchal a sám tedy všecko vykonati nemohl. Kúpil nový kočár a 1. to jest na Všecky Svaté sedli jsme

*) Srbský básník.

i s kočárem na železnici a jeli — ne do Uher, ale do Haliče; protože již nebylo možná na parochodě (lodi) po Dunaji, an 2. poslední loď do Konstantinopole plynula a tehdy bychom se v Prešpurku, Pešti atd. nebyli mohli zastaviti. V Lipníku vzali se poštovské koně a jeli jsme ve dne v noci při ukrutné chumelici, tak že jsme byli 5. v noci v Brodách na ruské hranici .Jenom ve Lvově jsme byli přes noc a pozdrželi se tam až do 11. hodiny před polednem. — Na této cestě jsem měl příležitost náklonnost Pogodinovu si ve velikém stupni získati, a to sice bez velikého násilí, neboť on rozumný a tuze dobrosrdečný muž poznal snadně osnovu mého smýšlení, jelikož jsem před ním nic netajil a co možná duši svú jemu předložil. Od něho se mnoho naučím, již po cestě mne učil, jak se má cestovati (tohoto umění jest on veliký mistr) a předhazoval mi ztřeštěnost. Já prý budu učit jeho syna a on Pogodin mne; co já rád přijímám, protože to není lecjakýs mudrc (a la němec), ale veliký practicus, jako všichni Rusové v jistém ohledu."

Ve Lvově očekávalo Havlíčka nemilé překvapení. Vydal se na cestu bez pasu, an myslil, že se zatím nějak do Ruska dostane a pak později na pas pomyslí. Ale naděje ho zklamala. „Nevíš-li to ještě" — píše Girglovi — „tedy se nyní dozvíš, že ani do nebe není tak těžký přístup jako na „svataju Rus", a přidáme-li k tomu, že neméně těžký jest od nás odstup, máme hned krásný obrázek. Tři rakúské a tři ruské rohatky *) na člověka číhají a u každé několik satanášů. Z krátkosti povím, že resultát toho všeho byl, aby p. Havlíček v milosti Boží zůstal v Rakousku a očekával řádný guberniální pas. Roz-

*) Strážnice.

žehnal jsem se s panem Pogodinem velmi smutně, věci mé a on jeli do Moskvy a velmi jsem svým kabátům a punčochám záviděl, že nepotřebují „paszport“ jako já...“

Ve Lvově musil čekati déle než myslil. Ale zastávka v místě tom nebyla mu neprospěšná. Dostalo se mu pohostinství v rodině českého spisovatele Karla Vladislava Zapa. Zde obdržel list od svého otce, psaný dne 9. prosince. List, jenž psán německy, jest velmi zajímavý, vysvítáť z něho starost otcova o budoucnost synovu.

„Nesmějí-li se“ — píše — „rodiče nadíti od dětí svých důvěry, můžeš si pomysliti, jak jim jest a v jakých myšlenkách se potácejí. Vzpomeň si jen, s jakými zásadami jsi odcházel do semináře; co si můžeme tedy slibovati, když dychtíš po vědomostech, jež neposkytují naději chleba a bezpečného místa. Vždyť první jest povinností každého tohoto se domáhati, ježto si přec nikdo nemůže slibovati zdraví. Ve volbě stavu jsem ti ovšem nikdy nepřekážel a neučiním toho ani nyní, jen kdyby si sobě vyvolil to, kde by byla naděje bezpečného chleba. Nyní jsi nám zpola, a kdybys tam měl zůstati, na dobro ztracen; neboť nejdražší věc pro rodiče a sourozence jest zajisté častěji se vídati, a třeba-li, se raditi, ježto přece známo, že musíme na vše býti připraveni.“

Guberniální pas přišel teprve po novém roce 1843. Dne 8. ledna mohl se vydati Havlíček na cestu s vědomím, že se bez úrazu dostane přes hranice. Ale než dorazil do Moskvy, měl ještě jednu nepříjemnost. Dne 22. ledna přibyl do Kijeva a tam způsobil mu opět pas nesnáze. Dle přísných tehdejších předpisů musil v Žitomíři pas odevzdati a vydán mu zaň ruský list průvodní, avšak toliko do Kijeva. Když do Kijeva přijel, musil žádati o vydání pasu

na další jízdu do Moskvy, ale policejní úředníci odbývali ho po několik dní všelikými vytáčkami. Když pak již osm dní marně čekal, napsal stížnost k generálnímu gubernátorovi, v níž stručně vylíčil, jak se s ním nakládalo. Gubernátor nařídil, aby mu byl pas neprodleně vydán. Dne 31. ledna vydal se na další cestu a dne 5. února dorazil konečně do Moskvy. Tam čekalo naň nové překvapení. Přihlásiv se u Pogodina, zvěděl od něho, že ho odstoupil svému příteli Štěpánu Ševyrevu, taktéž profesoru na universitě moskevské, ježto tento měl pro své děti vychovatele mnohem více zapotřebí. Zvěděv však zároveň, že Ševyrev jest rovněž nadšený přívrženec idey slovanské, spokojil se Havlíček s touto změnou.

Havlíčkovi se u Ševyreva brzy zalíbilo. „Musiloť ovšem“ — praví Zelený — „nadšenému jeho srdci býti nemalou rozkoší, an tu daleko od vlasti své viděl, maje vážného postavení společenského, vysokého vzdělání, nevšedních schopností a čisté vůle, rozmlouvati o povznešení národů slovanských, ovšem pak i národa českého; což divu, že tito mužové se mu viděli nejvýtečnějšími, ano jedinými pravými vlastenci v Rusích.“ Po tříměsíčním svém pobytu v Moskvě píše: „Já měl štěstí, přijíti mezi nejlepší muže, kterými by se mohla Rus chlubiti, kdyby jich uměla ocenit a nehleděla jako selská nevěsta na pouhý lesk a šum.“

Havlíček jal se s největší horlivostí vše v Rusku poznávati. Byl nad míru nadšen a viděl z počátku vše v nejrůžovějším světle. Nejvíce líbil se mu stav kupecký a selský. „Ruský sedlák a kupec“ — tak píše — „zasluhují čest a slávu před celým světem, velikost charakteru těchto dvou tříd ruského národa jest posud nejmilejší mou myšlenkou, takový národ není v celé Evropě, a až on se někdy prodere na

vrch, až on sebe ukáže světu sám, tenkrát poznají, co jest pravoslavný národ.“ První výjevy ruského života dojaly jej tak mocně, že napsal: „Já se do všeho toho a do ruského národa tak zamiloval, že budu dlouhý čas všechno chváliti, než se tak dalece vzpamatuji, abych mohl holou pravdu povědět bez ukrášení.“

Pravoslavná církev učinila naň rovněž mocný dojem. S velkým zápalem líčí obřady její v první neděli velkého postu, kteráž záleží v proklínání všech škůdců a v blahořečení všem dobrodincům a věrným synům národa ruského.

„Líbí se mi především“ — tak píše — „na celém ustanovení této slavnosti šlechetnost a velkoduchost, která při hanbě a přestupcích zapomněvši černých jmen zhynulých již zrádců a škůdců, uváděla pouze všeliké hříchy současným krajanům. Však při skutcích chvalitebných, při zásluhách a dobrodiních nezamlčela ani jedno jméno mužův, kteří jednali neb trpěli pro vlast. Diakon četl vážným a veselým hlasem všechna ta krásná, zlatá jména, každé na čele skutků vykonaných osobou, která se někdy jménem tím honosila, za každým mužem učinil diakon po vytčení jeho zásluh malou přestávku, načež vždycky zvolal: Věčnaja paměť! Biskupové kmeti pokaždé vstanouce opětovali třikráte „Věčnaja paměť!“ Co jsou všecky pomníky a obrazy, jimiž oslavujeme více sebe než vypodobněné ony muže, co jsou proti této zbožné, vroucí úctě zásluh vlasteneckých, proti živému slovu, hlásajícímu jejich jména a činy s posvátného místa celému shromážděnému národu? Co jest obyčejná nynější žebrota, jenž současné lidstvo obtěžuje, aby některému zasloužilci bývalých let chatrnou památku, tvrdý kámen vyžadonila, proti nádhernému zástupu nejvyšších důstojníků církev-

ních a šedivých starců, jmenujících zásluhy a jméno v svatyni božské citlivými, vážnými slovy, která jdou ze srdce k srdci? To jest nesmrtelnost a blažená nesmrtelnost mezi svými! A kde jest jen jediný mladík, jenž by všechno nepodnikl a neutrpěl pro takové připomínání svého jména, jenž by váhal život svůj i nejdražší všechno obětovati za ubezpečení, že budou šediví starcové nad jeho zpráchnivělými kostmi volati před celým národem „věčnou památku" jeho jména a činů? Nikdy jsem nemohl pochopiti velkou náklonnost Rusů k vlasti své, oběti, které na její oltář kladli, vida mnohé nesrovnalosti v zemi ruské; jak možno, aby lidé, dobře povědomí lepšího zřízení jiných cizích zemí, přece tak vroucně milovali svou, patrně mnohými a velikými nedostatky sevřenou vlast? Jakmile jsem však tuto jedinou slavnost seznal, přestal jsem se diviti velkému vlastenectví ruskému, kterému bychom se i my i jiní ještě národové od nich učiti mohli."

Nejvíce dojala Havlíčka třetí a poslední část slavnosti, jejížto heslem jest „Mnogaja leta". Tu se obrací zřetel k nynějšímu stavu otčiny a přeje se jí a všem synům Rusi dlouhé trvání. Především volá diakon carovi „mnogaja leta", pak členům carské rodiny. „Myslil jsem již" — píše — „že se slavnost, dosáhší nejvyššího stupně krásy své v druhém oddělení, nyní poznenáhla k obyčejnosti chýlí: tu mne však ještě jednou posledním bleskem překvapila. Diakon zavíraje již knihu zvolal:

„A všem vám, pravoslavnému národu ruskému! mnogája léta!" Biskupové opakovali do třetice, a celý shromážděný lid ukláněl se hluboce proti biskupům s veselou spokojenou tváří, děkuje jim za srdečné přání. Všichni biskupové se zdvihli z křesel svých a

provázeli metropolitu Filaréta skrze carská vrata *) za oltář k slavení veliké mše svaté.

Já však jsem již mezi sloupy chrámovými neměl žádného stání, vším, co jsem slyšel a viděl, pobouřily se myšlénky mé, touha po samotě, abych myšlenky své zažiti mohl, hnala mne před chrám na prostoru Kremelskou, a tam jsem hned obrátil zrak na západ ke vzdálené drahé otčině české. Církve a paláce Kremelské stály v cestě očím prahnoucím po západě. Podivným, dětinským nápadem puzen vyběhl jsem na vysokou věž Ivana Velikého, jako bych odtamtud přes nesmírné roviny ruské a polské chtěl dohlídnouti milých hradův Pražských. V duchu jsem je arci viděl před sebou, očima však toliko zamodralou rovnou dálku. Tu mi tanulo poslední přání biskupů na mysli, a hned nesl vítr do sněžné dálky přání mé: Všem vám pravým věrným Čechům! mnogája leta!“

Ale nadšení netrvalo dlouho. Poznávaje víc a víc Rusko, byl brzy, jak Zelený praví, „rozčarován“. Bezohledná samodržavná moc carova, nepoctivost úřadníků, zvrhlost a nevlastenectví šlechty naplňovaly jej nesmírnou trpkostí. Tak píše svému příteli dne 16. ledna 1844: „Když si vzpomenu, s jakou horlivostí, s jakou láskou ke všemu ruskému jsem překročil hranici v Radzivilově, musím se věru zasmát. Bůh ví, je-li to ve vodě neb v povětří nebo v čem jiném, že člověk tak změní smýšlení své? Co míníte? Já to připisuji kvasu o svatém N**) (co naděluje dětem do punčoch). Opravdu se bojím něco o Rusku hned nyní dát tisknout, abych toho snad sám později nelitoval: neboť dobře cítím, že oči mé,

---

*) Carská vrata, prostřední v ruském oltáři.
**) Narážka na cara Mikuláše.

pokud jsou zde, všechno vidí hůř. Až se navrátím, budu smýšleti spravedlivěji.“

Přísně odsoudil ruskou šlechtu, jejíž protinárodní smýšlení, mělkost a hýřivost se mu do té duše protivily.

Vyslovuje se o ní:

„Jest-li vůbec v Rusích každý výše postavený se svými podřízenými libovolně nakládá, tím více to platí o pánu a jeho duších. V Rusích totiž sedláci jmenují se duše. Zarmoutit se musí, kdo ne tak v bouřlivých, planých frázích na jazyku, leč hlouběji pravou liberálnost a lidumilství v sobě nosí, když pováží, jak hanebně člověk kulturu a osvětu znevolisuje, k zlému obrací. Jak hlavně užila šlechta ruská, t. j. majitelé statků, evropské osvěty? Zvelebovali svá panství. A jak zvelebovali svá panství? Zvýšili dle možnosti jejich výnos. Ale jak zvýšili výnos ze statků svých! Hlavně na útraty a k obtížení svých poddaných. Zvelebovat panství v Rusích jest velmi lehká věc: potřebí k tomu jenom nemít svědomí. Kde sedlák pánovo jmění jest, uloží se mu jen práce bez ohledů a celé to zvelebování záleží hlavně v tom, že se síly poddaných tak ztuha napnou, jenom co by nepraskly.“

Také o učencích, kteréž z počátku nazval „nejlepšími muži, kterými by se mohla Rus chlubiti“, mluví o šest měsíců později již mnohem chladněji.

Pobyt na Rusi znechutil se mu docela, když jeho poměr v domě prof. Ševyreva se stával čím dále tím více nepříjemným. S professorem Ševyrevem vycházel sice velmi dobře, ale choti professorově nelíbilo se působení jeho. Byla vychována způsobem ruské aristokracie. Havlíček napsal později v článku „Cizozemci v Rusích“: „Největší a nejzáhubnější vliv mají cizozemci jakožto vychovatelé. Téměř všichni

vychovatelé u zámožnějších rodin jsou buď Francouzi, neb Němci, neb Angličané. Jako se všude jinde u vyšších rodin při vychovávání dětí hlavně dbá na poznání několika jazyků, tak se zas o ruské šlechtě beze mnohých výminek říci může, že kromě toho na nic jiného nedbá."

Nepříjemný poměr k choti professora Ševyreva činil jeho postavení trapným. Když pak rodiče na něho naléhali, aby se vrátil a když pražské gubernium se zdráhalo dáti mu pas na rok 1844, rozhodl se, že pobyt svůj na Rusi, jejž původně na pět let vyměřil, ukončí a že se vrátí do vlasti.

Dne 30. května napsal K. Zapovi:

„Nasytil jsem se již ruských kožichův, škoda času. Rusky již umím. Moskvu znám, více se ještě v letě naučím a toho zatím dost. Mnoho již ovšem nebudu moci přehlédnouti, ale pro mne co budoucího výhradního belletristu nemá ani ruská literatura ceny, všechnu múdrost, kterou já potřebuji, mohu odnést na zádech. Kromě toho mám kolem do kola v Čechách i zde nepříjemnosti a takřka pro nic a za nic. Tedy se shledáme v listopadu v Praze."

Své roztrpčenosti dal později v „Pražských Novinách" výraz těmi slovy: „Za studentských let na universitě Pražské, když člověk nejzpůsobilejší jest rozpáliti se až nemoudře pro novou oblíbenou myšlenku, v té době, když se jedna větší polovice mladých lidí zamiluje do děvčat, a druhá menší do ideí, zablýsklo se mi teprv něco o ,velikém slovanském národu, o bratrstvu, stejném smýšlení jeho rozdílných kmenů mezi sebou, o budoucí vznešenosti jeho atd.... V té blažené době seznav dle možnosti z knih jazyky, děje a obyčeje kmenů slovanských, umínil jsem si pevně procestovati všechny jejich kraje a seznámiti

se se všemi bratry slovanskými osobně v jejich krajinách. Seznal jsem Polsko a — nezalíbilo se mi, s nenávistí a pohrdáním opustil jsem Sarmatské kraje a po novém roce v nejtužších mrazích klusal jsem na kybitce do Moskvy zahříván nejvíce horkostí své srdečné všeslovanské vzájemnosti. Ruské mrazy a ostatní ruské věci uhasily ve mně poslední jiskru všeslovanské lásky . . . tak jsem se vrátil do Prahy Čechem, pouhým neustupným Čechem . . ."

Za pobytu svého na Rusi všímal si bedlivě všeho, co se v Čechách dělo. Dopisoval si čile s přátely a známými a bral na všem vřelé účastenství. Na svou spisovatelskou dráhu připravoval se horlivě. Zajímavý jest dopis, jejž napsal r. 1843 z Moskvy svému soudruhovi ze semináře Klejzarovi.*) Píše mimo jiné:

„Ještě se Vám musím s něčím pochlubiti, ale sub rosa**) (ne abyste si myslel, že tu mám snad nějakou milenku, od toho mne teď Bůh musí na několik let chrániti, nemám kdy), totiž že se u mne provalila básnická žíla. Vždyť to bylo mé jediné starání, státi se básníkem, a nyní již mám toho důkazy (nesmějte se!). Hned po cestě a ještě více po přibytí do Moskvy hrnuly se mi básnické myšlenky do hlavy, jako draví ptáci, a přesvědčil jsem se, že dosti dobré . . . Škoda jen, že Vám nemohu žádnou (báseň) poslat, nedají se, jsou tuze n ě ž n é, zvadly by na h r a n i c i. Nyní nejvíce pracuju o nauce rýmu, neboť mi posud forma byla nejtěžší; myšlenek jsem měl na kopy, ale nemohl jsem je dobře uložit. Až zvítězím nad formou, to jest asi za 5 let (neb

---

*) Klejzar stal se knězem řádu premonstrátského v Želivě, a r. 1850 vystoupil z katolické církve a stal se evangelickým farářem.

**) Potají.

tak dlouho asi budou trvati gramat. práce k tomu potřebné), pak si dupnu a hodím na pány veršem. Též budu prosaické práce tak dlouho držeti pod hoblíkem (neboť vidím, že člověk jest co rok móudřejší a stydí se za to, co před rokem držel za futrál učenosti své), ale sotva se udržím, poněvadž na mne ze všech stran o korrespondenci a popsání Ruska atd. naléhají). Nyní si sotva déle pomohu, musím začíti. Však se bojím tiskárny jako čert svěcené vody. Uvidíte-li někdy ve „Květech" atd. podepsáno H. B. neb H. Borovský, nebo pleno titulo Karel Borovský: tedy se za mne pomodlete třikrát zdrávas a andělíku strážce . . ."

Brzy po dopise tom počal Havlíček Zapovi do Lvova a Klejzarovi zasílati epigramy, o nichž se v listě Zapovi vyslovuje: „Jsou to malinké nádobky, do kterých vztek svůj nalévám, když to neumím oustně vyslovit, aby mi srdce nežral." Na tisk jejich nemyslil, maje za to, že polovice jich do tisku přijíti nemůže. Později psal Klejzarovi, že má úmysl za několik let, až jich více nadělá, dáti je do tisku, ale jen ty nejlepší! Klademe zde některé:

*Ecclesia militans.**)

Proti církve protivníkům,
bezbožným akatolíkům
vydal páter Rožeň**) podle zvyku
na sto arších ostrou polemiku
v tuhé vazbě s kovanými rohy:
všem kacířům může přetlouci — nohy.

---

*) Církev bojovná.
**) P. Rost.

Důkaz subjektivní.

Ač jsem křesťan, nevěřil jsem přec,
že kdy bude jeden ovčinec;
ale když jsi ty měl přístup k dveřím,
vlku Rožni! již i tomu věřím.

Z historie literatury české.

Českých knížek hubitelé lití:
plesnivina, moli, Jezoviti.

Demokratický.

Nechoď, Vašku, s pány na led,
mnohý příklad máme,
že pán sklouzne a sedlák si
za něj nohu zláme.

Talenty.

Pavlu hůř a Petru líp;
ticho, závist, ticho,
kaplanům dal Pán Bůh vtip,
farářovi břicho.

Toast.

Sláva slavným! Od všech budiž ctín
farář v Miletíně:
nemá nad něj milejšího Hospodin
ani hospodyně.

Etymologický.

Odkud vzalo — zkouším žáky —
jméno Rakous počátek?
Od raků, neb vše tady
chodí pořád nazpátek.

Nový nápis,

který bude vytesán zlatem r. 1848 k 500leté pamá
nad posluchárnami fakulty theologické.

Nehřešíš ani ústy ani sluchem,
blahoslavení jsou chudí duchem.

Pomněnky.

Kdykoliv slyšívám
kázat Rožně kázání nějaké,
vždycky si vzpomínám,
že Bileamův osel mluvil také.

Rožeň — Samson.

Pater Rožeň zápalem hrdinským
slúží papeži a římské víře,
jako Samson proti Filištinským
búří s kazatelny na kacíře.
Jako Samson svatou církev brání,
jako pravý Samson — oslí skrání!

Geografický.

Nechlubte se, vlastenci,
není to věc řádná,

že neteče odjinud
do Čech voda žádná.
Točíme-li ze sudu
nedolévajíce,
zůstanou nám na spodu
brzy jen kvasnice.
Nechlubte se, nechlubte,
špatná je to sláva,
že vytéká do Němec
všechna česká šťáva.

Na Rusi napsal Havlíček ještě dvě pozoruhodnější věci veršem a sice známou píseň: „Zdvihni se, zdvihni, starý český lve!“ a „Ty's bratr náš“. Tato jest první jeho básní satirickou: posmívá se onomu jalovému vlastencování, které tehdá v Čechách bujelo.

---

7. Návrat do vlasti. Pobyt v Německém Brodě.

Než opustil Rusko, učinil si Havlíček velký cestovní pán. Chtěl se vydati na Bělorus a do Litvy, pak do Varšavy, pobýti tam nějaký čas, pak jeti do Vratislavi, aby se tam seznámil s básníkem Čelakovským, jenž tam byl professorem na universitě. Dříve měl v úmyslu vydati se na cestu do Turecka, ale vzdal se toho. „Cestování v Turcích“ — píše Zapovi — „je trochu nebezpečné, obzvlášť kdo cestuje jako já na svou pěst bez rekomandací vlády a bez tureckého pasu. Tedy chci tuto cestu odložiti až na 3—4 léta, abych něco mohl již do té doby vydat a tak aspoň nějakou památku po sobě zanechat, kdyby mi tam někde zaletěla kulka do hlavy. Umínil jsem si tedy

ještě letos v srpnu, září a říjnu procestovat Ilirsko v Rakousích, tak sice, že ku konci, kdy nastane podzimek, již budu v Záhřebě. Tam posedím as tři neděle. V srpnu míním býti ve Štýrsku, Krajině a Korutanech, v září v Dalmatech, a pak do Záhřeba. Odtud pak se vrátím přes Pešť domů do Brodu a budu celou zimu louskat Jungmannův slovník. Budoucí jaro a léto 1845 budu v Tatrách a Karpatech a v Slovensku a Malorusku.“ Do Prahy se chtěl podívati jenom na několik dní, jen aby si tam přečetl nové knihy a noviny a vyslyšel „vlastenecké klepy, kolik se zas holek naučilo český pravopis, kolik studentů počíná dělat verše atd., totiž zkrátka, jak se rojí vlastenci.“

I z tohoto listu mluví jeho roztrpčenost nad Rusy a Poláky. „S Poláky a Rusy nechci mít nic. Teprv za několik let se odvážím, tiskem všechno těm pánům opakovat a proti celé Kolárově idei proti Slovanstvu bouřit. Jsem totiž v stavu a mám chuť dokázat, že Rusové a Poláci nejsou naši bratři, jak je jmenujeme, ale mnohem větší nepřátelé a nebezpečnější naší národnosti než Maďaři a Němci. Jazyky jejich a literatury můžeme použit jak chceme, ale všechno strejčkování s nimi na stranu. Sic to špatně vypadne.“

Ale jeho cestovní záměry zhatily se důkladně. Rozloučiv se s Moskvou dne 6. července zastavil se ve Vilně a ve Varšavě, kde se rozstonal a zůstal šest dní. Pak jel do Vratislavi, ale Čelakovského zde nezastal, neboť on již odejel do Čech. Pobyl několik dní u Purkyně, jenž tam byl tehdy professorem na universitě. Zde byl bolestně překvapen zprávou o smrti svého otce.

Dne 24. července 1844 vkročil opět na půdu své vlasti.

Úmrtí otcovo změnilo jeho plány docela. Ztrávil celou zimu u své matky v Německém Brodě. Když se poněkud probral z kruté rány osudu, pustil se hned do práce vlastenecké: buditi poněmčilý Brod k vědomí národnímu. Založil ochotnické divadlo a byl ředitelem i hercem. Divadlo bylo mu, jak napsal svému příteli Šrámkovi, toliko podřízeným účelem, aby se čeština vštípila do mysli vyšším třídám. On sám hrál jen, co musil. „Zdvořilost ředitelská — píše témuž příteli — žádá podrobovati se těm rolím, které jiným nejdou do mysli.“ Dále píše: „Celý Brod se na otevření divadla těší, a půl Brodu se dere a tlačí přijatu býti za herce. Nyní již neříkají, „že nám nechtí tu radost učiniti“, ale my jim činíme čest a přijímáme je. Přijímáme ale pořídku, ovlastenčíme hned po přijetí a ovykláme, až se zláme starý německý hufapa a vyloupne se Čech jak se patří . . . Moje matka má již český štít na domě červenými písmeny na bílé půdě. Bratr sám to napsal a starý štít shodil: tak jsem ho podpálil. Do jara hodlám ještě několik těch německých škvárů přivést do pece: ale až jenom je ovyklám . . . Mám ale již v Brodě s tou češtinou takovou pověst, že snad kdo má kejchnout v mé přítomnosti i česky kejchne . . . My s Žákem ani po ulicích darmo nechodíme. Když před domem stojí někdo: k o š a m s t r: tak dlouho chodíme a házíme naň „s l u ž e b n í k y“, až se obměkčí a vrátí nám zas služebníka: tak jich za večer několik podrazíme.“

Vedle pořádání vlasteneckých zábav byl Havlíček v Německém Brodě také literárně činným a napsal zde své „Obrazy z Rus“.

V té době zapředl Havlíček milostný poměr se sl. Františkou Weidenhoffrovou, dcerou váženého měšťana německobrodského a horlivou ochotnicí.

Byla stejného stáří s Havlíčkem. Poměr ten trval až do listopadu r. 1847 a měl se skončiti sňatkem manželským, k čemuž však nedošlo.

---

8. Opět v Praze. — Starosti o založení domácnosti. — Počátky působnosti novinářské.

V dubnu r. 1845 opustil Havlíček Německý Brod a vydal se do Prahy, aby si zde vyhledal existenci. Z jeho listů sl. Weidenhoffrové seznáváme, jak usilovně se staral, aby si v brzku mohl zaříditi svou domácnost. Píše sl. Weidenhoffrové dne 27. dubna 1845: „Ačkoli myslím, že Vaší páni rodiče proti tomu nebudou, abychom, až dostanu nějakou službu, byli svoji: přece jsem se Vás nikdy posud nezeptal, jak by vlastně musila být velká, abych svolení Vašich pánů rodičů se naděti mohl. To víte, že vlastně můj hlavní plán a oumysl je vždy být jenom hlavně spisovatelem a vyhledat si jen vedle toho nějakou malou službu, abych aspoň něco jistého měl jako na základ. Kdyby to jen na peníze přišlo, to já, když jen si všechno zařídím (as za půl léta) vždy mohu 600 zl. stř. ročně spisováním vydělat. Jenom že je při tom to, že se dříve neplatí, až je věc tištěna a že jsou v tom rozličné pletky a překážky, tak že člověk nikdy s ouplnou jistotou nemůže určit, jak brzy za svou práci k penězům přijde. Proto také musím mimo to jinou, třeba jen malou, ale jistou službu míti. Pro svou osobu, kdyby nebylo Vás, nikdy bych takovou službu nehledal a nepotřeboval. Tedy mi psala (ale nemusí se žádného ptát, jenom

co sama dle svého rozumu v té věci rozumí) jak by as velká ta služba musela být: neb dle toho musím své kroky zařídit. Dobře mne zná, že nejsem lehkomyslný, abych bez rozumu Vám a sobě nějakou věčnou bídu spůsobil."

V květnu píše své vyvolené, že musí as za dva měsíce odejeti na 10 neb 12 neděl do Dalmacie, Slavonie, Chorvat, do Ilirie, Tater atd. Zároveň oznamuje, že jejich záležitosti stojí dobře a že myslí, že to ani nebude dvě leta trvat, „že mi bude její ručka ještě dřív dělat polívku, než jsem myslil, budu-li jen jakou jísti".

Dále sděluje, že se seznámil s některými pány, kteří mu budou velmi užiteční a že má tři věci před sebou: „Předně budu od polovice září neb od počátku října učitelem mladého prince Rohana, mám to již jako jisté. Hned jak jsem do Prahy přijel, mohli jsme to převzít já nebo Gabler; poněvadž však Gabler potřeboval peníze na cestu do Paříže, šel tam on a zůstane tam až do té nadzmíněné doby, v které já nastoupnu."

Havlíček byl také v Sichrově, sídle knížete Rohana a místo mu slíbeno. Měl dostati měsíčně 60 zl. stříbra a celé zaopatření. Když by knížecí rodina dlela v Praze, měl dostati, kdyby tak chtěl, za stravu a byt náhradu na penězích.

Měl také vyhlídku státi se na vysokých školách pražských učitelem jazyků ruského, polského a ilirského. „To byl také jeden z hlavních ohledů, proč jsem do Rus cestoval. Nyní proto musím dolů do Ilirska, abych se mohl vykázat, že i tento jazyk dobře mluviti umím . . . Jediné to jest jisto, že bych od císaře plat žádný nedostával, nýbrž jen od svých posluchačů určený roční plat, což by ovšem několik set stříbra vynášelo, ale to všechno není ještě žádná

jistá služba. Jedině to, že tím člověk nabyde vážnosti a příležitosti dále přijíti."

Třetí plán měl, že bude od r. 1846 vydávat v Praze časopis, [illegible] svazeček pod jménem „Vlastimil". Oznamoval, že dovolení k tomu bylo již dáno od dvora.

„Že lehkomyslně nejednám — píše dne 14. května své Augustě — a nikdy zvlášť k Ní jednati nebudu, tohoť může být ubezpečena. Jak bych mohl Vás, kterou tak miluji, uvésti do nebezpečnosti a do nějaké bídy! To bych musel býti sám nešťastný, jeden k vůli druhému. Naopak může býti u mne, kdyby alespoň všecko dle slušné potřeby neměla. Kdybych chtěl lehkomyslně jednat, mohl bych se oženit hned, jak k Rohanovi přijdu, neb budu mít jistě 1000 zl. stříbra, kdybych u něho místo stával. Také bývají takoví učitelé vychovatelé [illegible], ačkoli netrvá ta služba než několik let, předce zas potom za krátký čas podobnou dostane buď lepší, jestli se v ní dobře zachoval. A tolik si vždy zahospodařiti může, aby nějaký čas bez služby mohl zůstati. Kromě toho, poněvadž denně jen několik hodin má, může si všelijak ještě peněz vydělat. To však bych já tenkrát neudělal: mé mínění a plán můj jsou takové: Když již Váš oumysl znám, tedy myslím, že s tím docela spokojena budete. Já se tedy budu starati o nějakou docela jistou službu, o kterou bych nikdy přijíti nemohl, jen asi za 400 zlatých stř., však ale takovou, aby při ní nebylo mnoho práce. Mám naději, že snad přece brzy skrze své známé k takové službě dojdu, neboť taková menší služba je mnohem lehčeji k dobytí než větší, a později je pak, když za větrem sedím, vždy času, starati se o větší. Při té 400 službě bude ale má hlavní starost spisováním a jiných vyučováním si svou výživu dobývat, neb sama rozumíte, že takovou

službu 400zlatovou považuju za jistý základ, ne však za ouplnou výživu, sice bych velké skoky nemohl dělati. Myslím, že jste s tím srozuměna a prosím ještě jednou o Vaše písemní míněni. Tedy, až takovou službu někde vyhledám, přijedu pro Tě do Brodu a udělám z Tebe paní H..ovou. Ostatně ale myslím, že oba my dle příkladu našich rodičů hospodařit dovedeme a časem svým si něco zachováme. Vždyť kupec nemá také žádnou službu a musí si pouhou přičinlivostí výživu svou dobýt. O tom ale snad nepochybujete, že se šikovný člověk dříve vyživí než hlupák; že ale já mezi hlupáky nepatřím, s tím se aspoň před Vámi pochlubiti mohu."

Měl se také státi bibliotékářem u knížete Lobkovice v Roudnici a psal své nevěstě, že má služby 600 zl. stř., byt a deputát, že za dvě neděle přijede do Brodu a že si ji, bude-li smět, s sebou odveze.

Ze všech těchto jeho záměrů o zaopatření neuskutečnil se však ani jediný.

Za to dařilo se mu spisovatelství a v dopise ze dne 15. června vyslovuje přesvědčení, že bude brzy mezi nejpřednějšími. Psal pilně do „České Včely". Jeho břitká kritika Tylovy povídky „Poslední Čech" a jeho „Obrazy z Ruska" obrátily k němu všeobecnou pozornost.

Pohříchu že to byl svědomitý a zasloužilý pracovník na literární roli Josef Kajetán Tyl, na němž si Havlíček nejprvé schladil žáhu, kterou měl již na Rusi proti jalovému a citlivůstkářskému vlastencování. „Nám" — horlí v kritice své — „začíná již býti na nic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prosou naši spisovatelé a nejvíce T(yl) již drahně let nemilosrdně pronásledují. *Byl by již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do ru-*

kou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o této lásce mluvili, neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělání národa. Kdybychom čas a práci, kterou nakládáme na přemlouvání našeho lidu, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější, kdybychom, pravím, ten čas a tu práci vynaložili raděj na to, aby byly naše spisy lepší než cizí, moudřeji a prospěšněji bychom jednali. Já pak, co se mého osobního mínění týče jsem přesvědčen, že jest snadněji a veseleji za vlast umříti, než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti.“ Také titul „Poslední Čech“ se Havlíčkovi nelíbil. „V slově ‚poslední‘ leží jakási tajná demonská síla a tu chtěl T. stůj co stůj vyčerpat; avšak se za tu maličkou marnůstku sám nejvíce potrestal, zkaziv tím jednotu novely a uvrhna se do mnohých nedůsledností. Kterak to může býti, aby se nyní vlastenec, jenž jistě z náklonnosti všechny poměry naše a všechny síly pracující o zvelebení národa znáti musí, uprostřed celých živých Čech mohl držeti za posledního Čecha nejsa blázen?“

Tyl odpověděl v „Květech“ velice podrážděně a málo zdvořile. Kritiku prý napsal „jedovatě hryzavý, nadutě jednostranný a potměšile převrácený komponista, jakýsi Havlíček, dávno očekávaný prorok a karabáč na outlé novely, jehožto kritiky přecházejí čáru všeliké přirozenosti, aneb jak se raději podpisuje Karel Borovský.“ Havlíček neotálel s obšírnou odpovědí, v níž hájí právo i povinnost věcné kritiky. „Všeobecně jsme našli mínění“ — napsal m. j. — „že se žádná kniha česká hančti nemá a nesmí, jakoby to naší národní věci škoditi mohlo. Což si myslíte, vy dobří, ale nerozumní pánové, že žádný Čech špatnou novelu napsati nedovede? Má

každý Čech proto, že je Čechem, držeti špatné spisy za dobré? Kdo nemůže býti v cizině prorokem, ať jím ani doma nechce býti. Není-liž moudřejší, když si sami dříve o svých vadách povíme, než aby se nám později cizinci vysmáli, že jsme o nich nevěděli? A pan T. jmenovitě by se neměl pořád „outlinkému písemnictví“ pod křídla skovávat. Dejme tomu, že je naše literatura outlinká, ale pan T. narozený r. 1808 a patnáctiletý literát zajisté se nebude chtít myslit a jmenovat outlinkým literatorem; sice bychom mu na to odpověděli epigramem, který jsme kdesi nalezli netištěný:

„Obyčejný český literátor vece:

Kritika ať u nás ještě nevystoupí,
by nevěděl venkov, že jsme v Praze hloupí.

Já:

Děckem jest — díš — obecenstvo naše,
a tvé spisy, ty jsou tedy kaše.“

Tím hádka dokončena Tyl a Havlíček se později smířili.

Sl. Weidenhoffrová byla touto hádkou s Tylem velmi pobouřena a dopsala Havlíčkovi v té věci. On odpovídá jí listem ze dne 19. července:

„Již dávno v Praze provozoval Tyl mnohé nehezké věci v literatuře. Jmenovitě to byl Tyl rozličnými praktikami (mezi jiným, že sám sebe pod jiným jménem ve Květech vychvaloval, co jsem mu také ve své odpovědi vyčetl) skrze své známé a jiné hloupé lidi tak daleko přivedl, že všude vytrubovali jeho slávu plnou hubou, ačkoli toho nezasluhoval. On má mnohé zásluhy, píše také hezké věci, ale jen tak tak, nic nad míru znamenitého, jako jeho sprostí obdivovatelé vytrubují. Poněvadž však má dost ostré pero, netroufal si žádný až dosud na něho, až to dočkalo na

mne. Já jsem ho vyplatil v kritice a potom za tu hrubiánskou odpověď zas svou „Odpovědí p. H. Borovskému“. Neuvěříte, jaký, jaký zde byl shon mezi vlastencemi: někteří z nejhloupějších z Tylovy strany hrozili mně výpraskem! A tu jsem zas od svých známých dvě notné hole na obranu dostal. Celý tento čas se o ničem jiném nemluvilo a získal jsem si takto velmi laciným způsobem mnoho známosti a slávy.“

Nemenší pozornost vzbudila jeho kritika básní Siegfrieda Kappra „České Listy“. Kapper byl Žid a to bylo Havlíčkovi vítaným podnětem, aby promluvil o poměru Židů k českému národu.

„A jak mohou Israelité“ — napsal — „k českému národu náležeti, když jsou původu semitského? To můžeme spíše Němce, Francouze, Španěly, Angličany atd. k národu svému počítati, než Židy, neboť všichni tito národové mají s námi větší příbuznost. Nesmí se tedy říci, že Židé v Čechách neb na Moravě bydlící jsou Čechové náboženství mosaického, nýbrž považovati je musíme za národ zvláštní, semitský, který jen nahodile u nás bydlí a někdy naší řeči rozumí, neb ji umí. A zkušenost ukazuje, že hlediště to, s kterého my na Židovstvo patříme, pravé jest. Neboť se zajisté všichni Židé, ať si bydlí v kterékoli zemi a v kterémkoli díle světa, považují za jeden národ a nejen za stejnověrce; a svazek tento, který je dohromady víže, jest mnohem silnější než ten, kterým k zemi své (v které bydlí) připojeni jsou. A že nelze zároveň míti dvě vlasti a dva své národy a dvěma pánům sloužiti, toť bohdá dokazovati nemusíme. Pročež musí, kdo chce býti Čechem, přestati být Židem . . . Pochopujeme arci, že jsou Israelité za našich časů, kde idea národnosti a vlastenectví opět silně panovati počíná, jak panovávala za sta-

rých dob, pokud každý občan v řízení zemském hlas a účastenství měl — pochopujeme, že jsou Israelité v těchto dobách v těžkém postavení. Oni jsouce rozptýleni po všech zemích, nevědí, jak se chovati. Doufati v nějaké obnovení bývalé slávy své, v samostatnost národní, jest nepraktické, aspoň se nynějším, již pokaženým potomkům patriotických Hebreů nemožné zdá, poněvadž nezištnou energii utratili; mysli jejich zmalátněly, že se ani již neopovažují, chtít pěstovat svůj přirozený jazyk hebrejský. Libo-li naše skromné mínění vyslyšeti, radili bychom Židům, pakliže již svůj přirozený jazyk a literaturu opustiti chtějí, aby se připojili k Němcům a k jejich literatuře; neboť jazyk německý stal se již během času co drahý mateřský jazyk v Židovstvě.“ Že Havlíček nemluvil nikterak snad ze zášti proti Židům, vysvítá z jeho závěrečných slov: „Ubezpečujeme, že si pravého a řádného Israelity tak dobře vážíme, jako koho jiného a jistě mnohem více než špatného Čecha.“

9. Havlíček redaktorem »Pražských Novin« a »České Včely«. — Konec milostného poměru s F. Weidenhoffrovou.

Havlíčkovo toužebné přání, státi se samostatným redaktorem, brzy se vyplnilo. Palacký, jemuž se horlivost jeho i způsob psaní zalíbily, doporučil jej vydavateli „Pražských Novin“ Medauovi. Radostně oznámil to Havlíček Františce Weidenhoffrové listem ze dne 25. listopadu 1845.

Píše jí: „Jsem opravdu redaktorem Pražských Novin a České Včely od r. 1846 s ročním platem 604 zl. stř. a kromě toho všecko, co do Včely vyti-

sknou, ještě po 10 zl. stř. honoráře, takže si velmi snadno as na 800 zl. stř. přijdu, nepočítaje ani to, co do jiných časopisů atd. psát budu. Tedy již nahlíží, že člověk pouze ze spisovatelství žíti může, není-li hloupý. Již před několika dnimi udělal jsem na to contract a dnes právě jsem byl u direktora policie, hraběte Deyma o potvrzení. Teď jen, až mne gubernium potvrdí, a o to se pranic není co star[illegible]
To je pouhá formule. Nejvíc záleží na Deymovi [illegible]
mne tuze zdvořile přijal . . . Podivným způso[illegible]
o mne starali lidé, na které jsem ani nev[illegible]
a ani je neznal: hlavně představený na[illegible]
a k tomu ještě Němec. Ten na tom st[illegible]
to převzal, že to nejlépe vyvedu; Pa[illegible]
a Vocel také mne podporovali, ale dlouho [illegible]
nemohli shodnouti s Medauem. Neboť Haaso[illegible]
viny nemají, ale arcivejvoda Štěpán*) sám [illegible]
je dal proto, že Haasové chtěli utrhovat s[illegible]
platu. Ostatně ale je věc pro mne vždy stejn[illegible]
nebo Medau: já jsem redaktorem, a on mně, [illegible]
časopisu také pranic nemůže předpisovat, jenom [illegible]
tit a mlčet a já si za všecko odpovídám.

Moje věci teď dobře stojí: na té redakci si právě tak tuze nezakládám, ale na tom, že mne všichni, na kterých něco záleží, za nejschopnějšího k tomu měli. V těch novinách jsou letos zvláštní machloviny. Předešlý redaktor Storch měl jen 420 zl. ročně a ve Včele jen 8 zl. za arch. Já to ale tak lacině nechtěl dělat, a až se ty časopisy zvelebí, budu mít procenta z nich; jen pro první rok mám těch 604 zl.“

Na Nový rok 1846 vyšlo první číslo „Pražských Novin“ redakcí Karla Havlíčka. Nový redaktor představil se čtenářstvu tímto proslovem:

---

*) Tehdy správce zemský v království Českém.

„Vždy byla nejvřelejší moje touha, abych co spisovatel přispěti mohl poněkud k zvelebení vlasti své, a k poučení i k vyražení svých krajanů. Všechno jiné zaměstnání stranou nechávaje, vynaložil jsem všechnu práci, abych se k důležitému stavu spisovatele, pokud mi síly stačí, schopným učinil. A nyní dříve než jsem se nadál, vyplnila se nejmilejší moje žádost: svěřeny jsou mému vedení dva časopisy, a s tím příležitost, působiti ve vlasti své tak, jak si přeji. Veřejně zde před celou zemí činím slib, že všemožně k dobrému prospěchu sloužiti a svědomitě tento ouřad zastávati chci. Dobře nahlížeje důležitost tohoto povolání, vystříhati se budu všeliké lehkovážnosti. Od jakživa jsem byl nepřítelem marného naříkání a kvílení, přesvědčen jsa, že jenom pilná práce a snažení k předu pomůže. Kdyby jen každý jednotlivý člověk na tom místě, kde stojí, k dobrému se snažil, zajisté by se i celá země šťastného stavu neminula. Pročež také myslím, aby každý raději malé nedůstatky okolo sebe, ku kterých zdvihnutí moc jeho stačí, napravoval, místo planého stesku na všeobecné veliké nedůstatky, které jeden napraviti nemůže. Tak bychom se zajisté dříve velikého rozkvětu vlasti své dočkali. Předkové naši vymyslili překrásné přísloví: Považ, a udělej sám; a dobře by bylo, kdybychom se všichni dle něho vždy a ouplně řídili. K prospěchu svému připomínám Váženému Čtenářstvu ještě jiné přísloví, totiž že jest každý začátek těžký; pročež aspoň z počátku žádám o laskavé shovění, později ať již nastoupí přísnost.“

Již dne 19. ledna 1846 oznamuje, že se mu věc vede mnohem lépe, než sám myslil, že má všeobecnou pochvalu a co hlavního jest, již teď asi 500 předplatitelů (předešlého roku bylo jich jen 160), pan Medau že ani neví, jak jej poctít a že ho za 14 dní již dva-

krát pohostil. „Naši staří páni“ — píše — „jsou se mnou ještě více spokojeni, než pan nakladatel Medau, a také mi vlastně jen na nich záleží. Šafařík i Palacký již mne v mém bytu navštívili (a to musí vědět, že to je veliká čest).“ Potěšen svými poměry pomýšlel na svatbu. Počítal, že by jeho nevěsta mohla býti do 23. února „se všema pletkama“ býti hotova. Žádal ji, aby „brzy a moudře“ odpověděla. Ježto však se otec sl. Weidehoffrové nebezpečně roznemohl, nebylo pomyšlení, aby se přání Havlíčkovo vyplnilo; navrhl tedy, aby svatba byla dne 20. dubna. Ale ani k tomu nedošlo. Rodiče jeho nevěsty nebyli však bez starosti, jeho postavení jako redaktora nezdálo se jim dosti jistým. Jeho vyvolená mu to psala, a on jí odpověděl dosti podrážděně dne 2. května: „Doufám, že jsem Ti již kolikrát a dost zřetelně vyjádřil o své redakci, zač já ji pokládám a že mi na ní, jakožto na jisté službě, velmi málo záleží. Kdybych jenom od té redakce závisel, byl bych jistě k politování, nebo by mne pan Medau každou chvíli nešťastným učiniti mohl! To je s Tebou těžká věc, že tak málo těm okolnostem rozumíš, abys to posouditi mohla, a proto nejlépe učiníš, když se docela na mne spolehneš bez starosti. Noviny nedělají mne, ale já dělám noviny; já jsem z nich teprvé něco udělal novinám podobného. Což pak myslíš, že je tak hned někdo po ruce, aby to, co já, dělati mohl? Ubezpečuji Tě, že teď ku příkladu v Praze žádný není, leč ti, kteří již jiné své práce mají, od kterých neustoupí. Mně tedy nemůže na tom záležet, abych jenom zůstal tím redaktorem, nýbrž abych tu redakci se ctí vedl, ať si se to Vídeňákům líbí nebo ne. Na těch, to víš, že mi nezáleží, ale na našich v Praze, a u těch, buď ubezpečena, že výborně stojím; že od své redakce tak brzy neustoupím (ne-

budu-li museť), rozumí se samo sebou; to je má povinnost, třeba by to nebylo nic příjemného. Skrze redakci si teprve zjednám zásluhy. Proto nemůže být, abych se o nějakou jinou službu ucházel, jak pravíš, tím bych právě hloupě jednal. Já mám teď vykázané místo u novin, to musím dobře zastat, na tom záleží má čest, ne před Brodem, ale před rozumnými lidmi. To beztoho víš, že co v Brodě za čest pokládají, jinde snad hanba je, a naopak. Také si nesmíš, moje milá, myslet, že snad ta redakce tolik práce a nesnáze stojí. Arci, když ve dne chodím po městě, musím pak v noci psát; ale kdybych denně pořádně 4—5 hodin pracoval, odbudu si všechno."

Vedle svého zaměstnání novinářského stále se zabýval uspořádáním své příští domácnosti. Najmul si byt, jehož zařízení mu dělalo mnoho starostí. V listech své Fanynce obšírně vypisuje, co a jak kam postaví. Jeho vyvolená nevycházela však ze starosti o budoucnost a stěžovávala si matce jeho, ano měla i za to, že se změnil, že již není tak, jak býval. Havlíček vše to těžce nesl a snažil se obavy své nevěsty zapuditi.

„Ovšem se rozumí" — čteme v jeho listu ze dne 24. června 1846 — „že jsem se změnil a musel jsem se změnit; snad předce chceš, abych teď, kde tolik starostí mám, vždy byl tak jako v Brodě, kde jsem co pták beze všeho jiného pomyšlení jenom s Tebou se zabývati mohl. Jen si považ, když tak ty Noviny a tu Včelu vidíš, co se tu psáti, rozmýšleti, čísti, nač se mysliti musí, aby se to dohromady svedlo, a k tomu ještě se s tolika protivníky ostře a písemně hašteřiti musím, než si pevnou a jistou půdu pod sebou vydobudu. Milá Fany! Tobě arci takové věci na mysl nepřijdou; jen si ale považ, že já v tom věku, kde jiní sotva vystudují a mizernými praktikanty a opisovači

jsou a ani krok sami dle své vůle bez poručení uč
niti nemohou, že já v tom věku takovou moc v ruko
mám (o které Ty ani nemůžeš věděti, jak důležit
a veliká jest) ve celé zemi jiné mínění vzbuzovati
zase k lepšímu někdejšímu stavu poznenáhlu celo
zem přiváděti a probouzeti. Jak se tedy můžeš divit
zdám-li se Ti přejinačen, snad zamyšlenější a st
rostlivější."

V témže listě oznamuje, že ho pražské hejtma
ství (policie) dopisem z 23. června „poctilo" službo
překladatele do češtiny, která služba mu asi 100 z
stř. ročně vynese.

Co se svatby týče, chtěl míti 6., 8. a 13. září v
hlášky a pak hned svatbu. Chtěl přivésti s sebo
Tomka a Gablera a doktora Čupra a přítel jeho Ko
zlar měl ho s Fanynkou oddati. Fanynka neustáva
vyslovovati své starosti o živobytí. Píše mu dr
3. srpna, aby si své příjmy s vydáním porovnal
vytýká mu, že se s Šafaříkem neporadil. „Věř mně
vytýká mu — „když tak docela dle své hlavy jedná
mohlo by to míti pro nás nepříjemné následky a ta
bys i u mnohých vážnosti ztratil, co by mne hrozn
rmoutilo a cit můj urážело. Ty řekneš, že jsou
mé moudrosti a že Tě jenom neustále na divné věc
upomínám, ale nediv se, nebo jsem neustále v ta
kových myšlenkách pohroužena, které na mne ta
oučinkujou, že mně není lze se z nich vybrat."

Havlíček byl tímto dopisem velmi nepříjem
dojat, což z jeho odpovědi ze dne 6. srpna 1846 v
svítá. Píše nevrle:

„Co se týče Tvé poslední odpovědi, musím T
raději neodpovídat na Tvé dopisy. Věru, já má
všechno rád, jenom radu nemohu vystát od toho, k
té věci, kterou mi radí, pranic nerozumí, jako to, c
píšeš o Šafaříku. Což pak myslíš, že já s Šafaříke

Domek Havlíčkův.

Brixen s Havlíčkovým domem v popředí.

Dům v Brixenu, v němž Havlíček bydlil.

a Palackým tak stojím, jako bych u nich protekci hledal? To je docela něco jiného, a pravím Ti, jen nezlob mne již tak napřed všelikými radami. Čemu rozumíš, o tom mluv, ale čemu ne . . . Proto se ale nezlob!“

To byl jeho poslední dopis Fanynce.*) Nevěsta odbyla si již katechismus, a den sňatku určen na 14. září 1846. Náhle sešlo se všeho. Havlíček objasňuje tuto rozluku poněkud v listu, jejž napsal dne 9. září 1846 svému bratru Františkovi. Oznamuje mu: „Nejpodivnější a také nejnovější zprávu ti musím podat, že jsem se zrovna před svatbou s Weidenhoffrovými rozzlobil a že z toho všeho snad nic nebude. Pomysli si, jak to člověka musí mrzet, když až do poslední chvíle mají strachy, jestli já snad někdy na mizinu nepřijdu. Tak zrovna chtějí okazovat, jakoby člověku milost dělali.“

S láskou k svému povolání, s neobyčejnou horlivostí a svědomitostí ujal se redakce svěřených jemu listů. Ačkoli jeho postavení bylo vzhledem k závislosti novin na vládě a přísnosti a duchamornosti censury nad míru obtížné, přece podařilo se mu v krátkém čase učiniti z listů těch, co chtěl, pramen, z něhož český lid mohl hojně čerpati nejen poučení a zábavu, ale hlavně posilu svého národního vědomí a znalost svých práv i prostředků, jež vedou k jich vydobytí. Plamennými slovy nabádal lid k lásce k vlasti a vštěpoval mu, aby byl patmětliv toho, že Čechové nejsou v Čechách národem podružným, nýbrž samosprávným, a aby se vzchopili a vlastním úsilím se vymanili z postavení nedůstojného. Ne-

*) Františka Weidenhofferová provdala se r. 1850 za Fr. Judmanna, zámožného obchodníka v N. Brodě a zemřela r. 1878.

moha přímo potírati bezpráví, jehož se vláda na národu českém dopouštěla — censura by něco takového nebyla propustila — vyličoval boj Irčanů proti Angličanům. Uveřejňoval dopisy z Tipperary a Corku v Irsku, v nichž se českému lidu ukazovalo, jak si potlačovaný národ proti svým utiskovatelům počínati má. Tyto dopisy psal Havlíček sám, ovšem že se nepodpisoval. „Pod smyšlenými jmeny" — praví německý dějepisec Rakouska Springer — „kresleny tu nepřátelské poměry mezi Čechy a Němci, despotická opatření vlády a naděje potlačovaného národa. Když četli Čechové o tvrdosti anglických ministrů, o zpupnosti Angličanů atd., myslili na tehdejší zdejší ministry a na Němce. O'Connelovo památné heslo „Repeal"*) ujímalo se zvláště mezi mládeží českou, mezi studenty a spisovateli, i šeptáno s významným pohledem jako slovo naděje a útěchy — až přibíralo i praktického významu. *Teprv Havlíčkovou horlivostí přivedeno skutečně národní hnutí české na dráhu politické agitace.*" Líčil obšírně život a působení vůdce irského národa O'Connela, v němž lidu českému ukazoval nejbystřejší tok obrovského zápasení o národnost klesající, ba kleslou. Postavil pravdu, na nížto celý jeho život jakožto na pevném základu spočíval, z nížto všecky jeho velkolepé skutky jako pramenové vody živé prýštily. „*Jest to*" — napsal — „*ona pravda: že národ ztrativ národnost svou klesá vždy více v bídu a opovržení.* Buď si pak příčina ztracené národnosti jakákoli (nejobyčejnější jest násilná poroba, kdežto vítěz přemoženému mocí vnucuje jazyk svůj a národnost), vždy ale táhne za sebou stejné následky. Cizí panující národnost

*) Čti »ripíl«, anglické slovo znamenající odvolání. Pod jmenem tím zřídil O'Connel spolek, jenž se zasazoval o odvolání zákonodárného spojení Irska s Anglií.

brzy se zmocní všelikých cest k lepšímu životu, usadí se ve výnosnéouřady, přitáhne k sobě obchod a průmysl a vůbec všechno snadnější a výnosnější zaměstnání a držíc v rukou svých (pomocí jazyka svého) všeliké prostředky k vědomostem a k lepšímu vzdělání, zanechává domácí přemožené národnosti jenom nádennické klopotění, těžkou, málo výnosnou ruční práci. Ovšem též mnohý opustiv národnost svou a přichytě se panující, zjedná sobě tak přístupu k snadnějšímu nádhernějšímu životu, poněvadž ale tato cesta ovšem ostatním, kteří národnost svou zachovali, zavřena jest, stává se poznenáhla, že domácí národnost jen v nižších, méně vzdělaných, stavech přítulku nalézá, ana cizí mezi všemi vyššími panuje a delším zvykem přejde pak malá vážnost, ve které (bohužel) nižší stavové u vyšších bývají, i na národnost jejich, na jazyk domácí, tak že se konečně každý přijav na sebe cizí panující národnost, za svou přirozenou veřejně stydí. Čím více se rozmáhá opovržení vlastní domácí národnosti, tím více se rozmáhá chudoba a ničemnost mezi všemi přidržujícími se jí, a chudoba množí pak opět opovržení. Takové jest ono osudné kolo a velmi nesnadné jest z něho vyváznutí, obyčejně se národnost uhnětená po dlouhém a těžkém utrpení dokonce vytratí, a jako nehodný slunce Božího tvor s hanbou a potupou klesne do hrobu zapomenutí.“

Na konci roku 1847 oznamuje, že hodlá „Pražské Noviny“ zvelebiti a lidu přístupnějšími učiniti. Praví, že jeho dosavádní postavení bylo příliš obtížné a nevděčné. Největší obtíž spatřoval v rozmanitosti a nerovnosti čtenářstva a v místě příliš malém a obmezeném. „Jedni nás žádají“ — tak si stěžuje — „abychom podávali více věcí domácích, jiní zase zahraničných; jedni více o poučení, jiní o zábavu stojí;

tu zas ku předu ženou, tu nazpátek těkají; čtenář nestudovaný přál by si leckde výklad, jiný zas mrzí se, že věci jemu dobře známé teprv vykládáme; nakladatel zas pro přílišnou láci novin nemohl se své strany více pro ně učiniti bez vlastní veliké škody — zkrátka máme kříž a jediná útěcha naše byla ta, že posud nikdo dobře smýšlející aspoň směr náš nehaněl."

Aby všechny spravedlivé příčiny nespokojenosti přestaly a aby noviny jeho národ český před světem slušně zastupovaly, přičinil se, aby rokem 1848 vycházely dvakrát za týden, arch veliký, na čistém bílém papíře, ve třech sloupcích. „Budouť naše noviny" slibuje— „r. 1848 jistým spůsobem jako počátek dalšího vyvinutí národa našeho a proto si přejeme, aby co možná největšího rozšíření dosáhly. Nepříznivci této redakce dosti nám posud škoditi usilovali, nestydíce se i výslovně od odbírání Novin a Včely zrazovati; račtež tedy i přátelé naši (důvěřujeme se, že jich máme také) s druhé strany nám ku pomoci přispěti, aby dobrá věc, o nižto se dle upřímného přesvědčení svého ujímáme, škodu neutrpěla."

---

10. Na počátku r. 1848. — Havlíček vzdává se redakce „Pražských Novin" a „České Včely".

Nadešel památný rok 1848. Český národ vstoupil po dvou stoletích opět na dějinné jeviště. V jednom z prvních politických projevů pravil Palacký, že bude pokračovati tam, kde Bílá Hora učinila jeho státnímu životu přítrž. Že pohnutá doba ta nenalezla ná-

rod český nepřipravený, bylo nemalou, ano snad hlavní zásluhou Havlíčkovou, jenž budoucím věcem ve svých novinách připravoval půdu. Svými články o poměrech irských dal popud k založení spolku „Repeal“, jenž se stal střediskem pokrokově a vlastenecky smýšlejících živlů a z něhož vyšla myšlenka, aby svoláno bylo shromáždění lidu, které by vyslovilo své politické požadavky: řádné, poměrům zemským přizpůsobené zřízení obecní, svolání stavů ve spojení s poslanci všech král. měst a zastupitelstvem rolnictva, ozbrojení celého národa, zrušení censury, „kteráž jako můra svobodný vývin dusí a umořuje.“

Pod vlivem revolučních událostí zahraničních a jejich účinkem způsobeného krvavého vzbouření ve Vídni prohlášena 15. března v Rakousku konstituce a censura zrušena. Havlíček uvítal nejprv v „České Včele“ významné události ty nadšenými slovy:

„Bratří! Jako ve snu neočekávaně staly se s námi nesmírné změny: včera jsme byli ještě děcka pod neobmezenou ochranou policie, censury a našich magistrátů, dneska jsme svobodní mužové; včera nám ještě onen těžký zámek neobmezené vlády zavřel ústa a nemilosrdné péro censorovo zabraňovalo jedním škrtnutím nejužitečnějším myšlenkám našim průchod do světa, průchod k srdcím našich bratří, nyní ale můžeme svobodné slovo oustně i písemně hlásati po veškerých končinách staré matičky vlasti, která po nešťastných dvou stoletích konečně dočkala se blaženějších časů! Stará vláda Metternichova*) pominula ve Vídni a tvrdošíjný stařec tento, který zastaralým, tmy milovným systémem svým velikou

---

*) Všeobecně nenáviděný říšský kancléř kníže Metternich byl dne 13. března nucen odstoupiti. Musil, byv od lidu ohrožován, potají utéci.

část Evropy zdržoval od pokroku a císařství rakouské málem by byl již do propasti nešťastné zavedl, tvrdošíjný stařec tento viděl vlastníma očima vzbouřenou Vídeň, viděl pohnutí v celé říši a uslyšel z úst dobrotivého mocnáře našeho slova: Konstituce! Svoboda! slova kouzelná, před kterými uprchnouti musila stará středověká vláda knížete Metternicha, slova dobročinná, s kterými zlomena jest moc byrokracie, slova blažená, která bezprostředně spojí národ s panovníkem.

Aj! ty starý, bílý český lve! povzneseš hrdě hřívu svou, a ty, naše vonná lípo slovanská, rozložíš svobodně ramena kmenů svých po veškerých vlastech. Mnohý, jemuž vystrašené zlé svědomí povídá, že usiloval o zrušení slávy tvé, ty náš český lve! s vyděšenou myslí táže se nyní sám u sebe, co učiníš? Vrhneš-li se, když tvoje pouta klesly, zuřivě na své vrahy staré s mohutným, krvežíznivým řvaním? Bláhovci! špatně znáte ducha lvího! Duch lví královský jest a královská jest jeho mysl i srdce; jednání jeho jest lví, jest velikomyslné. Vás, malicherná zvířátka, která jste, když svázán byl lev, neprokousaly jeho pouta, nýbrž lehkomyslně hryzly a švihaly královského pána, hanobíce jej, když se nemohl pomstíti, na vás nyní s opovržením jen hledí svobodný lev, a nedůstojné jest pro něho mstíti se bídným tvorům, kteří bez toho již před volným, osvobozeným lvem do děr svých zalezou. Vy, sovy a netopýři, jež jste ochráněni závojem černé noci nestydatě vráželi do očí našeho lva, hledíce jej oslepiti, jež jste hleděli kvikotem a houkáním odstrašiti jiné blahodějné zvuky, aby se nerozlétaly po vlasti k prospěchu lidu českého, i vás necháme pokojně zalézti do doupat nočních, radujíce se místo všeliké pomsty jenom z toho, že slunce jasně svítí!“

Pak vyzývá důtklivě, aby český národ, ana minulost padla a nynějšek jest jeho, měl o skvělou budoucnost vroucí péči a aby se postaral o všechen pokrok a zvelebení celé vlasti své: „Mámeť dosti co sháněti, abychom se jen jiným národům vyrovnali, a kníže Metternich nám po sobě dosti zanechal práce. Zvláště vzdělání lidu našeho v politických záležitostech není žádné, a ačkoli redakce Pražských Novin za hlavní oukol svůj považuje to vzdělání, přece k tomu zapotřebí jest mnoho času, než vzdělání to projde po rozličných dlouhých cestách do velikého národa; do té doby vy, bratří! kterým osud poskytl lepšího poučení, sdělte se svými ostatními méně vzdělanými bratry a spoluobčany vědomosti své, vysvětlete lidu venkovskému všechno, co se stalo, co jest konstituce, co jest pravá svoboda, jakých svobod jsme nabyli a jakých nabudeme, aby zlomyslníkům zamezeno bylo, vzbouřiti lid falešnými zprávami, aby se zamezily ve vlasti naší bouře a krveprolití, které bývají obyčejně následky politických převratů. My v Praze jsme všechno bez nepořádku, bez boje, bez kapky krve vyjednali, i hleďte, aby celá země rovněž tak šťastna byla. Země naše přestála si ve slavných časech mnoho bouřek, mnoho české krve teklo po končinách našich, a těmi jsme si zasloužili pokoj a mír. K vám se obracíme, velebné kněžstvo! K vám, vy všichni učení vůdcové národa, učte všade, že není svoboda bezúzdnost, rozvázanost, že není libovolné rušení práv, okrádání jiných, lenošení, bouření atd., ať se zamezí všechen nepořádek, ať se odvrátí od všeho neštěstí. Brzy sejde se v Praze valný sněm zemský, v něm budou svobodně volení zástupcové stavu městského i selského, vyjedná se rozumně a povážlivě všecko, čehož vlasti zapotřebí jest. Do té doby ale, bratří! pomáhejte všichni, aby nové a veliké

změny vedly k blahu a dobrému celé země, veškerých stavů. Bůh zachovej naši vlast!“

V „Pražských Novinách“ napomínal všechny věrné Čechy jak v Praze tak na venkově, aby ke cti nové konstituce svoje německé firmy, vývěsky a štíty zrušili a české vyvěsili, aby se tak s Čechy vnitřně i zevnitřně stala důstojná změna a aby se dokázalo, že Čechové sice dvě stě let spali, ale nevyhynuli. Na rozhodujících místech způsobilo toto vyzývání patrně nelibost, neboť dne 23. března podal Havlíček „vysvětlení“, v němž německé spoluobyvatele ubezpečoval, že to není žádná válka, žádné nepřátelství vůči nim a že se jedná pouze o rovnost obou zemských jazyků: „Kde pouhé jméno je, nechť si je dá Čech česky, Němec německy napsati, kde vícero udání je, nechť je všade v obojím jazyku, stejnou slušností!“

O nové konstituci rozepsal se dne 19. března. Napomíná, by Čechové nedajíce se svést valem nových věcí pokojně a zmužile rozvážili stav svůj, aby se pak dřív ohlédli po cestě, kterou kráčeti mají. Ke konstituci nemá mnoho důvěry; praví, že jest to kulaté slovo, které samo o sobě neznamená ještě nic dobrého. Pak uvádí, co považuje za nevyhnutelné požadavky pro blaho národa a země. Jest to v první řadě odtržení koruny České od tehdejšího Německého spolku. „Samostatnost ouplná“ — píše — „byla by pro nás za nynějších časů, kde samé nesmírné říše v Evropě povstaly, jenom holé neštěstí, byli bychom předně vždy jen mocnářství slabounké, od jiných odvislé a k tomu národnost naše vždycky v největším nebezpečenství. Takto ale ve spojení s jinými Slovany v Rakousích můžeme požívati co zvláštní koruna česká všeliké samostatnosti a zároveň všelikých výhod velikého našeho státu. Tedy upřímně a srdečně dbejte o vznik Rakouského císařství! Posud ovšem

nemělo to slovo „Rakousy“ pro nás žádného milého zvuku, ba spíše nenávist a mrzutost v nás působilo; ale toto byla vinna stará špatná vláda, která naše národnosti utiskôvala, ne sice zjevně, ale tajně, když nás v také nízké, důstojnosti vzdělanců nehodné poddanosti a kázni držela, nepřejíc nám žádných slastí dobře zřízeného státu. Nyní, když nám svoboda nastala, bohdá brzy nabudeme více přítulnosti k císařství svému, o kterém bychom si ale k jeho vlastnímu prospěchu přáli, aby jiné jméno přijalo, na dosavádním lpí rozličné 200leté hříchy.“

Dále žádá, aby koruna Česká v císařství rakouském úplné správní samostatnosti užívala a svůj zvláštní sněm měla.

Co se rovnosti jazyka českého s německým v ouřadech a ve školách týče, ohražuje se proti tomu, aby to byla jen rovnost z milosti: bez důstojné rovnosti nesmí se český národ spokojiti. Prohlašuje každého Čecha za zrádce svého národa, který všude na svém jazyku pevně nestojí a užívá jazyka německého, kde toho není nevyhnutelná potřeba. Pak obrací se na českou šlechtu: „Nyní jest poslední ještě doba, ve které dokázati můžeš, jsi-li přítel neb nepřítel národa svého. Posavad jste se, pánové naši, nikdy neukázali příznivci národu svému a jeho národnosti, drželi jste s potlačovateli své vlastní krve, zapomínali jste, že jest oukol velikého rytíře držeti s utlačeným a proto netloukly naše srdce pro vás!“

Co se týče sněmu zemského, jest přesvědčen, že tehdejší středověké stavovské zastoupení, skládající se toliko ze šlechty, kněžstva a měšťanstva, přestati musí a žádá, aby při poradách o všeobecném dobru zemském lidé všelikých stavů přítomni byli.

Havlíček pozoroval již delší dobu, že jeho řízení „Pražských Novin“ nebude míti trvání. Ještě před

zrušením censury bylo mu mnoho snášeti. Stěžoval si, že mu censura z jeho článků, zejména z těch, kde tlačil na provádění rovnosti jazyka českého s německým, mnoho vyškrtuje. Ano, zakázali mu i uveřejňování poučných článků, které v „Pražských Novinách“ pod čarou přinášeti slíbil. „Pravdě i sebe šetrněji pronešené“ — stěžoval si — „zarazila se cesta, o věcech pro život užitečných neměli jsme psáti a lid náš měl jenom o malichernostech, o divadle atd. v časopisech čísti. Redakce, které se nechtěly podrobiti tomuto žalostnému osudu, s ustavičnými žalobami, vyhrůžkami ouřadů musely zápasiti, a policejní ministr, hrabě Sedlnický, věrný spojenec knížete Metternicha, neustále stíhal skrze nástroje své redakci těchto listů, aby v nás udusil konečně každé volné hnutí, každou myšlenku!“

Ale i po zrušení censury pociťoval Havlíček těžce závislost svou, neboť oznámeno mu, že „Pražské Noviny“ jsou k tomu ustanoveny, aby ve „smyslu vlády psaly a ji zastávaly“. Za takových poměrů vzdal se Havlíček redakce.

Působnost jeho jako redaktora „Pražských Novin a „Včely“ skončila se dne 4. dubna 1848. Havlíček rozloučil se s čtenářstvem svým stručným článkem. Pravil, že převzal tyto noviny r. 1846 jistě ve zlých okolnostech a že se mu za tato dvě leta podařilo mnohým úsilím a mnohým utrpením zjinačit stav jediných českých novin. „Stav náš“ — žaluje — „jakožto redaktorů a spisovatelů časopisů byl přežalostný, a obecenstvo čítající naše listy zajisté ani pomysliti si nemohlo, co každé to číslo mrzutosti stálo, jak zvláště s některými ouřady, tak i s jinými nerozumnými lidmi, než se pěkně vytištěné čtenářům do rukou dostalo.“

Havlíček ubezpečuje, že by navzdor tomu nebyl odstoupil od redakce listů těch, kdyby nebyly nastoupily tak rychle ony změny blahé, k nimž sice v časopisech svých vždy dle možnosti směřoval, jež však, jako mnozí jiní s ním, do další budoucnosti kladl. „Časy nás překvapily“ — píše — „ale nedali jsme se omráčiti neočekávaným štěstím: v největším překvapení přece musíme pevným zrakem nahlížeti do budoucnosti a na svých schodnějších cestách kráčeti k oslavení a zvelebení vlasti své a národa.“

---

11. Havlíčkův sňatek s Julií Sýkorovou.

Do roku 1848 spadá důležitý krok v životě Havlíčkově: jeho sňatek s Julií Sýkorovou.

Julie narodila se dne 16. dubna 1826 v Svojšicích u Choltic. Otec její byl tam lesníkem u hraběte Thuna. Později dostal se do Ronic u Pelhřimova k hr. Waldsteinovi. Julie dána za účelem vyššího vzdělání do Prahy a navštěvovala též jako žačka modní závod paní Kašparové, jejíž syn dr. Kašpar as na počátku r. 1847 Havlíčka k ní uvedl. Seznámiv se s Julií zamiloval se do ní a ona jeho lásku opětovala. Z jejich dopisů z té doby zachoval se jen jediný a sice dopis Havlíčkův, německy psaný. List ten pochází z doby, kdy mladí lidé byli už zasnoubeni a měli již jen měsíc před svatbou. Vzniklo mezi nimi nějaké nedorozumění a Havlíček píše velmi rozhodně a příkře. „Pro Havlíčka“ — vyslovuje se vydavatel jeho korrespondence dr. L. Quis — „jest list tento velice charakteristický; tak jako spisovatel a politik, stojí také jako milenec a ženich

pevně na svém a neupouští ani vůči své nevěstě od svých zásad, které, jak praví, mají hluboké základy a na nichž spočívá jeho smýšlení, jeho názor světový a jeho přesvědčení. Slovy těmi podává Havlíček takřka klíč k celé své povaze, kterou veden spěl od semináře až do Brixenu a kterou nezlomilo nic, než smrt.“

List zní v překladě: „Ježto, jak z mnohonásobné zkušenosti pozoruju, se zdá, že se Vám jen o to jedná, nalézti příležitost, byste jen svou rozhněvanou tvář světu mohla ukázati a ježto přes marné mé prosby v této již utvrzené snaze stále setrváváte, dopřeji Vám milerád Vašeho koníčka, ale sám budu se chrániti, bych bez příčiny vkročil před Vaši přísně rozhněvanou tvář. Na tomto rozhodnutí i tentokráte pevně setrvám.“

V Praze, 6. února 1848.

Douška: Ostatně můžete mi věřiti na slovo, že jakkoli Vás miluji pro vlastnosti Vašeho srdce a ducha, přece mám tolik chladného rozumu a pevnosti, že nikdy a za žádnou cenu se nepoddám Vašim bezdůvodným a jednostranným předsudkům, i kdybych tím spůsobil sobě i Vám ještě mnohem více trpkých hodin. Neboť zásady, na nichž spočívá můj způsob mysliti, můj názor světový a mé přesvědčení, mají příliš pevný základ, jsou dostatečně rozvážené a mou i jiných zkušeností potvrzené, než aby bylo možno, bych je obětoval dětinskému předsudku a vrtochům děvčete. Však rozmary Vaše musím vždy, vzláště chcete-li je vystavovati na odiv před jinými a ve společnosti, úplně pomíjeti.“

Z listu toho nevznikl však žádný trvalý rozpor. Julie nezazlela mu a dne 4. března stala se jeho chotí. Sňatku jejich požehnal v kostele sv. Havla přítel

Havlíčkův P. Řezáč, svědky byli dr. Gabler a V. V. Tomek.

Své Julii věnoval Havlíček tuto tklivou báseň:

Má hvězda.

Když jsem býval malinký,
věděl jsem jen málo,
každého jsem míval rád,
vše se na mne smálo.

Poslouchal jsem maminku
a tatínka taky,
čítali jsme s sestřičkou
hvězdy nad oblaky.

A tu jednu zářící
znala máti moje:
„Podívej se, Karlíčku!
tamhle ta je tvoje!“

Znal jsem svoji hvězdičku,
hráli jsme si spolu:
„Hvězdo, hvězdo, hvězdičko!
pojď sem ke mně dolů.“

Když jsem školy proběhl,
byl jsem atheista,
nevěřil jsem na Boha,
na Ježíše Krista.

Zapomněl jsem na hvězdu,
na maminku taky:
nebe mne opustilo,
zakryly ho mraky.

Schovala se hvězdička
za oblaky husté,
a já bloudil po světě,
srdce bylo pusté.

— — — — — — — — —

Co jsem poznal srdce Tvé,
Juliánko moje,
zase vidím hvězdičku,
ale ta je Tvoje!

Moje hvězda bývalá
na věky již zašla,
s dítěcí mou důvěrou
také hvězda zhasla.

---

12. Založení „Národních Novin — Frankfurtský sněm.

Vida neudržitelnost svého postavení u „Pražských Novin“ staral se Havlíček o založení samostatného listu, v kterémž by náhledy své volně vyslovovati a zájmy českého národa bez ohledu na vládu hájiti mohl. „Ačkoli se tehda ještě ani věděti nemohlo“ — napsal později — „jaký směr vezme vláda s ohledem na slovanské národy, ba ačkoli ani sama vláda to tehdy nevěděla, musil jsem se vždy obávati, že tento směr nebude snad směrem naší strany, směrem, jak by si ho žádali Slované a že bych tedy, jsa redaktorem vládních novin, leckdy musil proti vlastnímu přesvědčení jednati. Dbal jsem tedy záhy o to, abych sám založil jiné, nové, samostatné noviny, které bych mohl žvdy ve smyslu naší strany redigovati. Šlechetný vlastenec a můj dobrý přítel

hrabě Vojtěch Deym slíbil mi na moje požádání nejen podporu a kauci, nýbrž kromě toho se ještě samovolně nabídnul, že mi, kdyby se podniknutí moje nezdařilo a já peněžitou škodu utrpěl, tuto nahradí.“ Svému listu dal Havlíček název „Národní Noviny“. První číslo vyšlo dne 5. ledna 1848.

V čele listu označil Havlíček program: Skutečná rovnost národní. Spojení zemí koruny naší. Zrušení práv feudálních. Rovnost všech stavů před zákonem. Soudy přísežných. Odpovědné ministerstvo koruny naší. Všeobecný sněm celého národa. Národní gardy všude. Úplná reforma škol a úřadů. — První článek pojednával o směru „Národních Novin: „Počínáme noviny ty v době předůležité. Státy se boří, národy se sbírají, stejný hledá si k sobě stejného. Nikdo nemůže, leč by vševědoucností nadán byl udati, jaký bude letos na podzim stav politický zemí evropejských. V době takové rozhodné každý národ především musí dbáti sám o sebe, neboť se mu jen takový osud dostane, jakého si sám zasloužil statečností, vytrvalostí, podnikavostí a především duchem svým. Kdo prospí lenivě dobu, ve které se dary rozdělují, tenť bez podílu odejde, zůstaven porobě a nízké služebnosti. Kdo sám v sebe doufá, tenť nejlepší podporu nalezne. Národe můj! zapomeň na dvě století hanebné poníženosti! Vyhub z paměti své vzpomínku na tyto nešťastné časy, kterážto vzpomínka jak skála dusí důvěru tvou v sebe. Odlož se sebe přílišnou skromnost, která se nesluší potomkům Táborů! Zapomeň již na to, čím jsi byl po bitvě na Bílé Hoře, ale pamatuj na své staré časy, na ty časy, kdežto skvěle kvetla sláva jména tvého, kdežto hledali vzácní přízeň tvou a mocní se báli nepřátelství tvého. Vyhledej v dějinách svých velikých ony listy, na kterých zaznamenáni jsou činové otců tvých; těmi tuž

nyní mysl svou, těmi podněcuj ducha svého, těmi připravuj se též k velikým činům! Bratří! Již podesát let bojovali jsme v nestejném boji slabou silou proti proudu hubícímu nás a starostlivě pěstovali skrovný ohníček se slabými nadějemi. Bůh žehnal poctivému snažení našemu! Práce naše nebyla marná, a den ode dne množil se počet dělníků. Lhali jsou falešní prorokové, kteří jménu našemu národnímu zahynutí věštili: jinak bylo psáno v knihách osudu. Bůh tomu nechtěl, aby z tohoto světa vyhynul národ, jenž tolik síly a krve obětoval pro veliké záležitosti člověčenstva: spravedlivý osud nemohl tomu připustiti, aby náš národ, který tolik trpěl pro pravou svobodu, nezakusil ovoce její. Nyní nastala doba žně. Teď — aneb nikdy! Takto zní hlas osudu budící nás ke statečné činnosti. Že se neztratíme ve všeobecném kvašení národů, zdá se nyní již veliká jistota; avšak neníť hoden jména velikých předků, kdo se nyní spokojí nečestným podílem. Chtějme jen zas být důstojným národem a upřímná vůle naše brzy se promění ve skutek. Bratří! Směle ku předu! To budiž naše společné heslo! A takový bude i směr těchto Národních Novin!“

Když vyhláškou ze dne 5. dubna oznámeno, že arcikníže František Josef jmenován místovládcem v Čechách, rozšířil Havlíček program „Národních Novin“ požadavkem „Místokrál v Praze“, a napsal v listě svém: „Co chváliti nemůžeme, jest titul budoucího správce země; a hlavní starost našeho budoucího sněmu musí býti, aby arcikníže František Josef nebyl místovladařem v Čechách, nýbrž místokrálem celé koruny naší. Praha potřebuje tak místokrále, jako potřebují Uhry palatina a jako potřebovalo Vlasko naše místokrále. Pouhý vladař nevede dvůr, pouhý vladař jest ouředník; místokrále

přeje si celý národ a vedle něho odpovědné ministerstvo.“

Vedle své napínavé novinářské činnosti účastnil se Havlíček co nejhorlivěji všeho tehdejšího nad míru čilého veřejného života. Zvolen byv do Národního výboru pracoval úsilovně v odboru devátém, jenž se zabýval poměrem Čech k Moravě a Slezsku, ostatním zemím v Rakousku a k Německu. Tou dobou stalo se určité vytčení stanoviska českého vůči Německu velmi naléhavým. Ve Frankfurtě odbývaly se porady o obnovení Německého spolku. V městě tom měl se odbývati parlament, jenž měl velké Německo, jehož částí by byly i sesterské země rakouské, tedy i země koruny české, ustaviti. Ministr vnitřních záležitostí svob. pán Pillersdorff nařídil, aby v zemích rakouských byly volby do tohoto parlamentu vypsány. Havlíček pozdvihl co nejrozhodněji hlasu svého proti tomu a vyzýval národ český, aby volby nevykonal. Působil v směru tom slovem i písmem. Velikou pozornost způsobil jeho článek v „Národních Novinách“ uveřejněný, v němž vysvětloval, že císař rakouský František I. učinil největší politickou chybu, že se svými tak zvanými německými zeměmi (k nimž se počítaly i země koruny české) k Německému spolku přistoupil. „Tenkráte“ — napsal — „ještě musela naše ubohá vlast Čechy a Morava trpěti nazvání německé provincie, tenkráte se nikdo neptal národa našeho, chceme-li přistoupiti k Německému spolku, tenkráte byl císař pastýř a my jsme byli jeho stádo! . . . My jsme museli stát tam, kam nás vstrčili, proto že jsme ještě neměli dosti zmužilosti, abychom říci mohli platně: „Nechceme!“ Zachce se nám snad býti v Německu posledními, když můžeme býti v Čechách prvními? . . . Když vás někdo, o němž dobře víte, že vždy vaším ouhlavním protivníkem

byl (a to byli vůdci Frankfurtského parlamentu od jakživa), tak uctivě do domu svého zve, budete se tázati s nedůvěrou na příčinu této nenadálé sladkosti. Což pak budete věřit, že česká země nevyhnutelné koření jest k uvaření té německé říše? Což jsme my Čechové tak potřebný článek v řetěze velikého svobodného Německa? Bláhovci! Fantasie německých doktrinářů, kteří se nyní sběhli ve Frankfurtě, blouzní poeticky po břehách Rýna i Dunaje! Rýn a Dunaj jsou hlavní žíly velikého Německa, které fantasií jejich naplnilo — ale, ale, ale jednu žílu jim podťali Francouzi a druhou žílu podetnouti musí Slované. Dunaj jest řeka slovanská, Dunaj jest náš a to jest vlastně první a poslední jednání celé té tragedie. Nám Čechům naznačil osud čestné, ale nebezpečné místo první bašty slovanské na západě: hájili jsme hory své tvrze po tolika věků se ctí, budeme je hájiti posud, a Dunaj bude naše slovanská řeka, Rakousko bude slovanská říše. Padneme my Čechové — veta bude po Slávě Slovanů západních, veta bude po Rakousku!“

Účinek článků Havlíčkových na český lid byl veliký, ale ještě větší byl účinek písně od něho proti Frankfurtu složené:

Šuselka*) nám píše
až z německé říše
bysme přišli
Němcům pomoct,
že jim kručí v břiše.

Hoj, vy Němci chámi,
nehrajeme s vámi,

---

*) František Šuselka, německo-rakouský novinář, byl členem výboru, jenž připravoval frankfurtský parlament.

co jste si tam
nadrobili,
to si snězte sami.

Německo je vaše,
Čechy ale naše,
nefoukejte
nám z Frankfurtu
do slovanské kaše.

Však se Frankfurt lekne
a čepičku smekne,
až český lev
zježí vousy
a ocasem sekne.

Hoj, festina lente,
švábský parlamente!
my ti dáme
pro laxírku,
počkej, saframente!

Ministr vnitřních záležitostí svob. pán Pillersdorff nařídil, aby ve všech zemích rakouských volby do parlamentu byly vypsány.

Havlíček ohradil se proti tomu v „Nár. Novinách“. Tázal se, jakým právem smělo ministerstvo takový krok učiniti, neptavši se země, a pohrozil, že jestli ministerstvo, které se dle konstituce při všech důležitých věcech napřed sněmu zeptati musí, ještě jednou přijde s takovými rozkazy, navrhne, aby obžalováno bylo ze zrady zemské. „Budeme-li se chtít připojit k novému Německému národnímu spolku“ — prohlásil — „ustanovíme si to na sněmu a nejsme děti, aby za nás ministerstvo pečovalo co poručník!“

Na večer dne 24. dubna svolán Národní výbor, aby přijal vládní výnos voleb se týkající. Den před tím rokoval již odbor pro domácí věci o záležitosti té. Nejvyšší purkrabí hr. Stadion oznámil, že mu ministerstvo poslalo nařízení, aby volby vypsal, že mu však nedovolovalo svědomí, aby tento protikonstituční krok na rozkaz ministrů učinil. Optal prý se ještě jednou ve Vídni a vláda prý prohlásila v úředních novinách, že tím, co na Frankfurtském sněmu bude uzavřeno, nebude vázána, lež by to sama potvrdila. Spolu však ministerstvo nařídilo podruhé, aby se z Čech do Frankfurtu poslanci zvolili, avšak s doložením, že k volbě není nikdo nucen. Výbor usnesl se o adrese k císaři, v níž se proti volení vyslovil prohlásiv, že jest velmi povážlivé, pro konstituční vývoj země nebezpečné a že samostatnost a udržení panujícího domu v pochybnost uvádí.

Němci založili si „Konstituční spolek“, jehož účelem bylo, hájiti nadpráví Němců a připravovati spojení s Frankfurtem. Spolek ten svolal na 29. dubna veřejnou schůzi do sálu konviktského. Přítomni byli též vyslanci frakfurtského přípravného výboru. Schůze zahájena zprávou, že nejen Němci, ale prý také Čechové chtějí volit, čehož důkazem jest, že se i Německý Brod pro volení vyslovil.*) Když jeden z německých řečníků prohlásil: „My Němci chceme volit a Čechové musejí volit!“ zmocnilo se českých účastníků shromáždění velké rozčilení. Voláno „Pereat Frankfurt“ a nastala ohromná vřava. Přítomný Havlíček byl požádán, aby zjednal pokoj. Trvalo to dlouho, než se mu podařilo vzbouřené mysli utišiti.

---

*) Někteří zpátečníci tohoto města, sesíleni odrodilci a Němci, vyslovili se pro vykonání voleb do Frankfurtu a těsné spojení s Německem.

Pak probíral v obšírné německé řeči nevýhody, které by čeští Němci z toho měli, kdyby se připojili k Německu. Dokazoval, že by německé kraje Čech musely zahynouti hlady, kdyby se od Čechů odtrhly, poněvadž všecky své výrobky průmyslové jen do Čech a do Rakouska prodávají. Ubezpečil pak, že Čechové Němcům jako svým rodákům rádi přiznávají právo, aby své mínění svobodně mohli projevovati, ale to že trpěti nebudou, aby je cizozemci proti nim popuzovali. V rozjaření opouštělo shromáždění síň za zpívání „Šuselka nám píše . . .“

---

13. Havlíček získává Poláky pro slovanský sjezd v Praze.

V pohnuté době r. 1848 pociťovali čelní mužové slovanští potřebu společné ochrany Slovanů rakouských proti velkoněmectví a maďarství. Vznikla myšlenka uspořádati sjezd zástupců slovanských kmenů, jenž by se uradil o tom, jak by se požadavkům rakouských a uherských Slovanů zjednala platnost. Chorvatský vlastenec Ivan Kukuljevič učinil dne 18. dubna v záhřebském listě „Narodne Novine“ určitý návrh na pořádání takového sjezdu a Havlíček uveřejnil obšírný a důkladný článek jeho ve svých „Národních Novinách“. Myšlenka padla v Praze na dobrou půdu, i šlechta, která stála tehdy při straně národní, vyslovila s ní souhlas. Jako sídlo sjezdu uznána Praha a zvolen ihned přípravný výbor, jenž dne 1. května vydal provolání ke všem Slovanům rakouského mocnářství, v němž vyzýval všecky muže důvěru svého národa mající, aby se dne 31. května

v Praze shromáždili. Poláci jevili k myšlence nedůvěru a bez nich byl by sjezd býval kusý. Jejich nechuť musila býti přemožena i usnesl se přípravní výbor, vyslati Havlíčka do Haliče, aby Poláky získal. Havlíček vydal se dne 2. května na cestu a přijel dne 4. do Krakova. Tam nemeškal ihned úplně se s poměry obeznámiti. Měl rozmluvy s muži nejrůznějších smýšlení. „Snažil jsem se“ — psal z Krakova — „dle možnosti vysvětliti Polákům nynější politiku českou, která u nich všeobecné pochvaly došla; když jsem ale mínění naše strany Polska přednášel, tu patrně rozpadlo se smýšlení Poláků na dvě strany. Strana opatrně mírná srovnávala se s tím, že Čechoslovansé, Jihoslované a Poláci spojení politicky a pomáhajíce jeden druhému jistě a bezpečně dojdou společného oučele svého, jenž jest samostatnost a důstojnost národní a politická svoboda, a z toho ohledu hotova jest, obeslati sjezd slovanský v Praze ke konci máje vypsaný, bychom se tam společně poradili o záležitostech slovanských vůbec a rakouských zvláště.“ Havlíčkovi podařilo se získati nejen mírnější, ale i radikálnější stranu polskou pro myšlenku sjezdu.

Pořídiv dobře mezi Poláky, odjel do Záhřeba, kdež byl od bána Jelačiće srdečně uvítán a snadno dohodnutí docílil.

---

14. Před bouří.

Ku konci května navrátil se Havlíček s cesty své a oznámil čtenářstvu listu svého, že opět veškerou sílu bude věnovati redakci „Národních Novin“, „jakožto nejmilejšímu povolání svému v tomto předů-

ležitém čase.“ Zatím svolal již nově jmenovaný c. k. guberniální president hr. Lev Thun český něm na den 7. června. Havlíček uveřejnil prostonárodní poučení o volení poslů na tento sněm, jejž nazval „nejdůležitější věcí, jež se po 300 letech v Čechách přihodila a na které každému nejvíce záležeti musí.“

Hr. Lev Thun uznal potřebu, míti svůj vlastní časopis i založil „Pokrok“, jehož první číslo vyšlo dne 6. června*). Havlíček prohlásil, že až dosavád, ač se mu mnoho velmi nelíbilo, šetřil vládu, jakožto bezbrannou a nezvyklou ke konstitučnímu zápasu v novinách, že však od té chvíle budou „Národní Noviny“ listem oposičním.

Dne 5. června uveřejnil své politické vyznání víry, „aby každý sám dle svého svědomí usouditi mohl, chce-li držeti s námi, nebo býti proti nám.“ Zásady ty byly:

„1. Blaho a sláva národa česko-slovanského jest náš nejhlavnější oučel, k tomu směřujeme všemožně a hotovi jsme všeho jiného, buď si to cokoliněk, odříci se, kdyby to blahu a slávě českého národa překáželo.

2. Rovnosti mezi Čechy a Němci nerozumíme tak, aby všeho měli Němci polovic a Čechové také polovic. Toť bychom za velkou křivdu Čechů vždy považovali, neboť jest Čechů $^3/_4$ a Němců $^1/_4$ v zemi. Naše mínění jest: Čech i Němec užívejž každý všelikého pohodlí strany národnosti své v ouřadech i ve školách, jinak ale Čechové přednost mají, poněvadž v Čechách jsme a většina Čechů.

3. Kdokoli se proti spojení Moravy a Čech protiví, toho za zrádce národa považujem a za ouhlav-

*) Redaktorem listu toho, jehož vyšlo toliko asi šest čísel, byl V. V. Tomek.

ního svého nepřítele. Neboť jenom skrze toto spojení může kvésti blaho a sláva lidu moravského i českého.

4. Žádným způsobem nechceme býti provincií rakouskou: nýbrž koruna Česká požívati musí ouplné samostatnosti, čím větší, tím líp, tak aby Rakousko (nepřijme-li jiné jméno místo toho u mnohých národů nenáviděného) bylo jen federace (spolek) samostatných zemí a národů.

5. Ostatně se samo sebou rozumí, že držíme a držeti budeme stranu demokratů, to jest ouplná rovnost všech občanů před zákonem. Ačkoli jsou a vždy býti musí ve světě nerovnosti, jak ve jmění, tak i ve schopnostech a zásluhách: předce před zákonem stejně platiti musí každý občan, buď si bohat nebo chud, šlechtic nebo nešlechtic, učený nebo neučený.

6. Všech stavů si vážíme, pokud jiným neškodí a nepřekážejí. Privilegie šlechty, které ostatním stavům škodí a překážejí, buďte zrušeny. Ostatně daleko budiž od nás, nenáviděti šlechtice, který nyní upřímně s národem drží, tím více, protože mnohem záslužnější jest, když privilegovaný bez záště upustí od svých starých privilegií.

7. Co se náboženství týče, ctíme každé upřímné a svědomité přesvědčení; ale nenávidíme pokrytce, kteří očima vždy k nebi míří a rukama se světa chápají, kteří nemajíce v srdci žádné náboženství před světem největší náboznůstkářství provozují a zuřiví odsuzovatelé jsou všech, již mínění své upřímné poctivě povědí.

Katolickou církev považujeme za hlavní zemskou, avšak aby ostatní církve v země naše uvedené ouplné požívaly svobody. Reformy katolické církve, které za potřebné považujeme a o které vždy bojovati budeme, jsou:

Zrušení celibátu, aby kněz byl občanem skutečným a neprotivil se přírodě; zřízení více biskupství, aby biskupové zase byli jen starší kněží, ne pak magnátově světští; uvedení národního jazyka do církve místo latiny, synody církevní, zrušení patronátů, postupování podle zásluh, zrušení štoly, desátku atd. a zavedení stálých slušných platů, spojení učitelského a kněžského stavu v jeden.

8. Budeme vždy směřovati k tomu, aby vláda obětovala na školy a na vzdělání nejméně desetkrát tolik, co posud, na vojsko ale a na diplomaty $^1/_{10}$ toho, co posud.

9. Strany ouřednictva jsme přesvědčeni, že časem svým na třetinu zmenšeno býti může, a to ještě k většímu urychlení prací. Ouřadník jest služebník země. Obce jsou zcela svobodné ve své administraci.

10. Co se zřízení zemského týče, přejeme si jednu komoru, ve které všechny druhy občanů dle přirozené váhy své náležité zastoupení míti budou. Když tři sněmy po sobě na něčem se usnesou, budiž to zákonem i bez královského potvrzení, jako v Norvéžsku."

Slovanský sjezd zahájen dne 30. května uvítáním slovanských hostí, jichž se veliký počet dostavil. Zahájení konáno slavnostně 2. června. Pracoval úsilovně a Havlíček súčastnil se horlivě prací jeho jakožto jeden z tajemníků. Zatím rostlo v lidu rozčilení nad libovůlí a bezohledností, kterouž velící generál kníže Windischgrätz na jevo dával. Příchodem tohoto muže, jehož předcházela nejhorší pověst jako zkostnatělého zpátečníka a nepřítele občanstva, nastaly mezi vojskem a obyvatelstvem poměry, kteréž ode dne ke dni se zhoršovaly. Veřejné mínění usilovalo o jeho odvolání, ale důstojníci stavěli se tomu na

odpor a vštěpovali vojákům nenávist proti občanstvu. Vojsko chovalo se vůči občanstvu vyzývavě a velicí generál ukazoval mu každé chvíle svou moc. Trpce napsal Havlíček: „S velikou nelibostí musí každý hleděti na ty stálé vojenské výpravy a demonstrace, které se před očima Pražanů konají. Nesmírné patroly, časem i s jízdou, vláčí se ve dne a v noci ustavičně po Praze, a neví nikdo, proč by toho zapotřebí bylo. Také se silně po Praze ukazují husaři. Ejhle, jak se tomu dobře rozumí, že Čechové nejsou s Maďary za dobré.“ Windischgrätzovi nebělo o nic jiného, než aby méně rozvážné živly strhl k nějakému porušení veřejného pořádku a aby měl tak záminku k násilnickým opatřením. Havlíček ubezpečoval ještě 8. června vládu, že se nemusí od českého lidu násilí obávati. „Působiti budeme“ — tak sliboval — „jen na rozum, na přesvědčení vědomi si jsouce, že se všechno to v Čechách státi musí, co za dobré uzná všechno obyvatelstvo!“

Ale stalo se jinak, než si Havlíček a jiní rozvážní mužové přáli: kníže Windischgrätz dosáhl, po čem toužil: na svatodušní svátky došlo k výbuchu.

---

15. Po svatodušních bouřích.

Bouře a krveprolití trvaly po několik dnů. Po celý týden nemohly žádné noviny vycházeti. Havlíček oznamuje dne 22. června svému čtenářstvu: „Celá Praha byla veliké bojiště, každá ulice byla několikrát zatarasena, novinárna naše*) byla ve středišti nejvíce vystavena kulím děl vojska z Malé Strany. Po

*) V Královských Lázních.

celý čas střelby vojska z Malé Strany lítaly kule kartáčové zkrze okna mého bytu, a v noci na 17. vyhořel byt můj z části, když zapálila střelba vojska mlýny sousední a s druhé strany dům Kolloredský. Až po dnešní den doutnají ještě tyto mlýny. Celý ten týden nešla pošta, my v Praze věděli jsme o celém světě tak málo, jako celý svět o nás, ba ani v Praze nevěděli v jedné ulici, co se děje v druhé. Tuť nebylo ani pomyšlení na psaní, tisknutí a rozesílání novin. Když přestal boj a vojsko setrvalo v postavení svém na Malé Straně, počali jsme se po Starém a Novém městě ohlížeti, potkávali jsme se a divili jsme se jeden druhému, že ještě žijeme. Mnoho mužů vzali do vězení na Malou Stranu, mezi nimi i hraběte V. Deyma, nakladatele na tyto noviny, jenž již od 13. ve vězení sedí, aniž víme, pro jakou vinu. Prohlášeno jest nad námi vojenské právo, na Hradčanech sídlí naše nynější vláda, kníže Windischgrätz a hrabě Lev Thun, a nevíme žádný, v jakém poměru jeden k druhému a oba zas k ministerstvu neb k J. M. C. (císaři) stojí.“

Ačkoli Windischgrätz a Thun ubezpečovali, že udělené svobody zůstanou, dali přece nařízení, z něhož vysvitalo, že svoboda tisku na čas obležení města odňata jest. Redaktoři však pražských novin učinili stran vydávání listů kroky u hraběte Thuna, který jim oznámil, že svobodu tisku mají, ale že, napíší-li něco popudlivého, budou souzeni dle vojenského práva. „Neznám sice“ — píše Havlíček o útisku dne 22. června — „žádný paragraf vojenského práva, který by o redaktořích a tisku jednal, ale představuji si v duchu, jak asi bude slušeti redaktoru státi před vojenským soudem a souzenu býti dle subordinace. Umínil jsem si tedy, že nevydám raději žádné Národní Noviny, pokud trvati bude stav obležení a vojen-

ské právo. Poněvadž ale včera večer počaly německé noviny již vycházeti a poněvadž se již čtvrtletí ku konci chýlí a nespravedlivé jest věru, aby předplatitel nadarmo peníze své vyhodil: odhodlal jsem se i já vystoupiti opět na světlo. Lháti nechci a nebudu: abych ouplnou pravdu a celé své upřímné mínění vyslovil již nyní, tohoť snad nikdo ode mne žádati nebude. Hotov jsem zodpovídati každé slovo před nejpřísnějším soudem, bude-li jen spravedlivý a lidský. Ostatek ale Bohu poručeno!“

A Havlíček dostál mužně slovu. Hrabě Lev Thun kořistil z neblahých událostí svatodušních chtěje „buřiče“ nadobro vykořeniti. Dal slíditi po daleko široko rozvětveném spiknutí a zaváděl všude přísná vyšetřování a uvrhoval podezřelé do žaláře. Havlíček proti tomu protestoval, že vláda pátrá po nějakém prý strašlivém spiknutí proti dynastii a proti Rakousku a drží velký počet uvězněných všeho druhu. „Vláda naše“ — napsal — „vždycky buď snad z hrdosti neb domýšlivosti na nás tak zvané vlastence hleděla skrze bělmo a nevzala si nikdy práci, poznati nás, naše tendence, naši sílu, naše smýšlení. Vy ale buďte ubezpečeni, že žádné spiknutí nebylo, a když pravím, že žádné nebylo, myslím tím, že jsme my (a kdo jsme my, to snad víte) žádné neobmýšleli a obmýšleti nemohli. Pravdivý původ a příčina celé té pražské věci jest osoba knížete Windischgrätze, zdejšího komandanta.“

Hrabě Thun tvrdil pak ve vyhlášce ze dne 21. června, že také v Čechách mocné vzbouření se zamýšlelo a rozsáhlým spojením připravováno bylo a že se o nic nejednalo, než o revoluci proti zákonité vládě, o domácí válku v celé zemi se všemi strašlivými jejími následky. Na to odpověděl Havlíček, obvinil hr. Thuna z nepředloženosti. „Dočkejme času“

— tak píše — „a ukáže se, jaké bylo spiknutí — myslíme, že vypadnou důkazy tuze hubeně a že pak vláda bude v nepříjemném stavu, protože uvěřila lidem udávajícím českou stranu z pouhého nepřátelství. Doufáme, že není již doba tak daleká, kde celé to strašlivé spiknutí co bublina se rozplyne, za kterou nic jiného viděti nebude, než vypálené mlýny a předhůzky svědomí.“

Za toto mužné slovo — později ukázalo se, že bylo úplně pravdivé — dostalo se Havlíčkovi od Thuna přímého napomenutí a vyhroženo mu při stejném pokračování trestem.

Zatím vykonány volby do „ústavodárného“ sněmu českého a Havlíček zvolen — tehdy se volilo dle vikariátu — poslancem za vikariát čáslavský, ač neměl ještě zákonem žádaných 30 roků věku svého. Děkuje voličům svým oznamuje jim Havlíček, že nicméně k sněmu obrátiti se chce, aby jako poslanec připuštěn byl. Toho se však nedočkal, neboť sněm se nesešel.

Když vláda si z bouří svatodušních stále brala záminku, aby nebylo vyhověno slibům, jež byly učiněny, neustával Havlíček hr. Thunovi mluviti do duše a pověděl mu mnohou trpkou pravdu. Hr. Thun dal v „Pražských Novinách“ odpověděti: „Nepochopitelná jest nám bázeň, jakoby věc česká měla utrpěti, nebo snažení naše býti zmařeno, neb dokonce práva národu daná ztenčena. Jako nejsou svobody konstituční od dobrotivého našeho panovníka dne 15. března a 8. dubna nám udělené následkem posledně sběhlých událostí ani nejmenším rušeny, tak jsou a budou přísně zachována a šetřena nedotknutelná práva národnosti naší.“ Havlíček dokázal, že skutky tomuto tvrzení odporují. „V Praze“ — napsal dne 7. července — „jest všem lidem i nejpokojnějším i ná-

rodní gardě, o které všeobecně známo jest, že na vzbouření oučastenství neměla, odebrána zbraň; Praha jest tichá jako hrob, nikdo si netroufá na ulici ani dupnout neb vykřiknout, není v celém městě téměř ani kusa zbraně: a přece jest Praha ještě podnes v obležení vojenském — a to jest národní garda; nikomu není dovoleno vydávati bez zvláštního dovolení ohlášení neb běžné listy, časopisy drží se rozličnými vyhrůžkami ve krátkosti a to jest — svoboda tisku; žádné schůzky se držeti nesmí, a jak se doslýcháme, jednalo prý se již o zavření besedy měšťanské a to jest — asociace; zkrátka v Praze kromě toho slova konstituce nyní dokonce nic konstitučního nezakoušíme. Osobní svoboda a jistota, která nám již udělena jest od J. M. C., ta se nyní dokonce nezachovává a nikdy člověk není jist, že za dvě hodiny nebude sedět ve vězení na hradě Pražském, kdežto mnozí po mnoho dní ani k výslechu nepřišli. Zkrátka nevidíme nikde jednání konstituční. Sněm náš český beze vší podstatné příčiny a proti zjevné vůli J. C. M. krále našeho nedrží se. Ptám se, co jest konstituce bez sněmu? Již od polovice března máme konstituci, ale od té doby po čtyry měsíce nemohl se žádný sněm započíti. Ať se jen p. hrabě Thun přesvědčí, jak konstitučně se nyní všude po venkově děje: jsouť lidé, nejvíce ouředníci a také od vojska, kteří zjevně říkají posmívajíce se: Již jest po konstituci! Sněm jedině může nám pomoci a kdo zdržuje sněm, jest ouhlavní nepřítel svobody, pořádku a blaha země.“

Když se dozvěděl, že se venkovské gardy národní, které Praze ku pomoci chvátaly, pronásledují, napsal: „Jsme velice ubezpečeni, že o spiknutí v žádném místě dříve nevěděli, až leda z ouředních cirkulářů. Přirozená jest ale věc, že řádní občané, když

pošta nejde a žádné jisté a bezpečné zprávy nepřináší, zatím ale nejstrašlivější pověsti kolují, k hlavnímu městu sami táhnou, aby se aspoň přesvědčili, co se děje. Vždyť nemohli ani věděti, kdo vlastně a s kým bojuje. Ostatně bych ale rád věděl, nač je národní garda ozbrojena: není-li proto, aby, když zapotřebí jest, třeba brannou mocí pořádek učinila? Jestli tedy venkovské gardy chtěly v Praze ve svém hlavním městě pořádek spůsobiti, učinily jen svou povinnost. Vláda ať zvolá: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!"*)

Ačkoli neustále vyzýval, aby v celé zemi co největší pořádek se zachoval, aby nebylo příčiny, vytýkati nezákonitost, ačkoli napomínal, aby lid toho, kdo mu radí k nějakému násilí, za svého tajného nepřítele považoval a svou vůli jen cestou zákonnou projevoval, byl hraběti Thunovi trnem v oku. Hrabě snažil se tohoto nepohodlného novináře, jenž pravdu tak mužně hlásal, se zbaviti. A nalezl si záminku: byla to slova, která napsal o pronásledování národních gard.

---

16. Havlíček uvězněn. — Jeho zvolení poslancem do říšského sněmu.

V sobotu, dne 8. července r. 1848 o jedné hodině s půlnoci byl Havlíček zatčen. Když se domů vracel, přiběhl mu jeho bratr František v ústrety a oznámil mu, že vojíni pro něho přišli. Nerozpakoval se a vkročil do svého bytu, kdež mu oznámeno, že z rozkazu velícího generála jest zatčen. Havlíček neod-

*) Má vina, má vina, má největši vina.

porroval. Odvedli ho do vojenských vězení na Hradčany.

Hrabě Thun doufaje, že se nebezpečného novináře zavlečením do vězení, kde jako ostatní oběti pověstného vojenského soudu dlouho tráviti bude, zbaví a neškodným svým záměrům jej učiní, sklamal se šeredně. V týž den, jejž Havlíček první trávil v žaláři, odbývaly se volby do vídeňského parlamentu a český lid dal neklamný důkaz, jak si skvělého a neohroženého bojovníka za svá práva vážiti dovede: Havlíček zvolen v pěti okresích poslancem a sice v okresu Humpoleckém, Náchodském, Jindřichohradeckém, Říčanském a Novo-Benáteckém. Havlíček zvolen, ačkoli vládou podporovaná agitace proti němu byla veliká. „Leckdes“ — napsal tehdy V. Nebeský, soudruh Havlíčkův, v Národních Novinách — „kuly se ouskoky, mluvilo se, že „proletář“ a „chlap literát“ nemůže zastupovati národ, ale nad těmi nadávkami a všemi ouskoky zvítězil zdravý soud lidu. Je v něm jádro posud neumořené ani staletým otroctvím.“

Humpolečtí oznámili Havlíčkovi výsledek volby prosíce ho, aby volbu za jejich okres přijal, „neb nejvřelejší naše přání jest, by národnost naše na sněmu říšském řádně byla zastoupena a to krom Vás žádný dle přesvědčení našeho nedovede“. Podotýkají pak, že volba mnoho práce stála a že by, kdyby volby nepřijal, museli voliti někoho, k němuž nemají takové důvěry, jako k němu.

S úžasem četli zprávu, že jejich poslanec jest zatčen. Neotáleli a podali zemskému presidiu i ministerstvu žádost za jeho neodkladné propuštění. „Opět tedy muž“ — praví v žádosti té — „v kterého celý český národ největší důvěru má a kterého co nejvřeleji miluje.“ Žádost nezůstala bez dobrého výsledku.

Pohled na Havlíčkův domek v Brixenu od jihozápadu.

Zvláštní příloha k MATICI LIDU 1906 č. 1.

Bydliště Havlíčkovo v Německém Brodě po návratu z Brixenu.

Vláda se zalekla, po jediném výslechu upuštěno od dalšího vyšetřování a Havlíček propuštěn dne 12. června na svobodu. Hned po svém propuštění napsal Humpoleckým, že přijímá mandát za okres jejich. „Zvláště ale“ — píše jim dále — „děkuji Vám, drazí přátelé, za ono mužně svobodomyslné zastání, s kterým jste se mne jak u zdejšího presidium, tak i u ministerstva ujali. Ostatně o těch věcech, které příliš obšírné jsou, mnohem více pohovoříme . . . Naše věci zde v Praze výborně stojí. Čím více se napínají oni, naši zastaralí a zatvrzelí nepřátelé, tím více vzrůstá naše síla; všichni stateční sestavují se pod naši korouhev; i poctiví Němci nyní s námi drží, přesvědčivše se, jak hanebně a lstně se proti nám jednalo, a že my Čechové upřímní hájitelé svobody jsme a setrváme. Vyšetřování o velikém spiknutí vázne, jak jsem pozoroval; velmi zapletli se do toho ti milí pánové sami a teď by snad rádi slevili, ale již je pozdě.“

Svým čtenářům oznámil dne 14. července, že hned druhého dne po svém propuštění do Vídně odejel. Podotýká, že o událostech, které se mu za posledních dnů přihodily, úmyslně mlčí, aby snad, jsa ještě příliš pamětliv trpkostí těchto, svou rozhořčeností nikomu neukřivdil.

Zastavil se na cestě v Německém Brodě, kde jeho choť Julie dlela. Dne 10. července započaly předběžné schůze říšského sněmu a každý český poslanec musil býti na místě.

17. Na říšském sněmu ve Vídni a v Kroměříži. — Složení poslaneckého mandátu. — Proti hr. Lvu Thunovi. — Narození Havlíčkovy dcerušky Zděnky.

Na říšském sněmu vídeňském promluvil Havlíček jen jednu větší řeč. Bylo to dne 11. září r. 1848, když se jednalo, má-li se v sněmovně mluviti pouze německy, aneb zda i jiných jazyků používati se smí. Italští poslanci žádali totiž, aby návrhy, vládní předlohy, zprávy komisí, výtahy z jednání sněmovních atd. tlumočeny byly na jazyk vlašský. Výbor petiční, jemuž žádost ta k úradě odevzdána, navrhl, aby jí vyhověno bylo. Havlíček vyslovil souhlas s návrhem tím a doplnil jej ještě v ten smysl, aby před každým hlasováním, když toho deset poslanců žádat bude, otázka, o níž se hlasovati má, od tlumočníka také v polském nebo rusínském jazyku přednešena byla, Když se proti tomu jeden z německých poslanců ozval, uváděje, že by pak také ostatní neněmečtí národové s podobnou žádostí přijíti mohli, což by vyžadovalo mnoho nákladu i času, trval Havlíček na návrhu svém a pravil: „Nežádám toho dnes pro svůj přirozený jazyk, *ačkoli jej tak cením, že žádný jiný tak drahý mi býti nemůže.* Avšak na tomto sněmu náhodou skoro všichni deputovaní národa mého po německu rozumějí. A jest-li několik, kteří ouplně nerozumějí; rozumějí aspoň z části. Proto jsem tedy o našem jazyku zmínky nečinil, nechtěje jednání sněmu bez velké potřeby obtěžovati a očekávám, až jak konstituce v Rakousku vypadne: podrží-li se pak zrovna takový sněm, jako tento, *ovšem musíme i my Čechové svého jazyka zde užívati.*“

Po velmi živé debatě přijat návrh Havlíčkův.

Havlíček byl nepřítelem dlouhých řečí, jimiž se práce říšského sněmu zbytečně zdržovaly. Jakmile se poslanci pustili do dlouhého řečnění, ihned učinil návrh na ukončení rokování. Napsal o tom v „Národních novinách": „Mohu se pochlubiti, že jsem ve sněmu pro své časté žádání o ukončení debaty téměř do přísloví přišel. Avšak nejvíce sami páni vysílatelé vinni jsou mnohých zbytečných řečí, protože vždy od svého poslance žádají, aby také on mluvil, čímž jej často k nepotřebným řečem zavádějí, on řeční pak jen, aby do novin přišel a svým nedočkavým vysílatelům o sobě něco slyšeti dal."

Svou málomluvností nezískal si přízeň svých voličů humpoleckých. Stěžovali si na něho a vyslovili mu nedůvěru. Havlíček však se tím másti nedal.

Čeští poslanci podporovali tehdejší ministerstvo. Havlíček, jenž po celou dobu o všech jednáních sněmu říšského i o jiných důležitých udalostech do „Národních Novin" dopisoval, odůvodňoval tento poměr k ministerstvu v listě svém: „Ministerstvo nynější jest sestaveno z dvou zcela rozličných živlů: ministr záležitostí zahraničných Wessenberg, financí Kraus, vojny Latour náležejí dle smýšlení svého ke starší škole a jsou také pozůstatky minulých časů, ostatní ministři Doblhoff, Bach, Hornbostel jsou mužové smýšlení nového, demokratického. Z počátku toto ministerstvo, nebo vlastně tato mladá polovice ministerstva, mluvilo jen o Německu, poznenáhlu ale vidouc převahu ve sněmu, zmiňovalo se již více o Rakousku vedle Německa, čím dále tím více chladio ke Frankfurtu, mluví o velkém, mohutném, samostatném Rakousku a odloživši německý trikolor káže rovnoprávnost a jednotu všech rakouských národů. Čím více se osazovala pravice (místo, kde čeští deputovaní sedí), čím více tato pravice působila na ostatní sněm, čím více se rozta-

hovala zuřivost frankfurtské strany proti všem ostatním ve sněmu, tím více pokračovalo ministerstvo v tužení svých federalistických zásad. Patrno jest, že Čechové vidouce ministerstvo takto jednati, neměli příčinu ani chuť, protiviti se tomu, nýbrž naopak šetřili ministerstvo ve všem, kde pozorovali, že snadné cesty jsou. Tak se vyvinulo poznenáhlu přátelství mezi českými deputovanými a ministerstvem. Za to ale Frankfurtisté pozorujíce slabost svou ve sněmu, pozorujíce, kterak se ministerstvo od nich odvracuje, počali nemilosrdně na ministry dorážeti a všemožně hleděli ministerstvu překážky do cesty házeti, což mělo nevyhnutelný následek ten, že čeští deputovaní pevně se na stranu ministrů přirazili, a utvořivše s ostatními silnou většinu nyní ministeriální stranu tvoří, kdežto Frankfurtisté v oposici se nalézají. Čeští deputovaní ale tak dlouho budou toto ministerstvo nynější podporovati, pokud svým zásadám nynějším věrno zůstane, přesvědčeni jsouce, že pro nás Čechy není možné lepší ministerstvo, ovšem ale — horší.“

Vidouce malomoc svou ve sněmovně jali se Frankfurtisté štváti vídeňský lid proti ní i proti nenáviděnému ministerstvu. A záměr jejich se podařil. V prvních dnech měsíce října vypuklo ve Vídni vzbouření, ministerstvo bylo násilně svrženo, ministr Latour zavražděn a rozlícená luza ohrožovala české poslance, najmě Riegra, Strobacha a Havlíčka. Vidouce rostoucí nebezpečenství a že i císařský dvůr Vídeň opouští, rozhodli se čeští poslanci, že odjedou domů. Havlíček a Rieger najali si povozy a dostali se nepoznáni z bran vzbouřeného města. Po mnohých nehodách — v Kremži byli opět v nebezpečí života — dostali se šťastně do Prahy. Havlíček oznámil 10. října svému čtenářstvu svůj návrat slovy: „Právě jsme s Riegrem dorazili do Prahy, po mnohých nesnázích:

hrozilo se nám ve Vídni od frankfurtsko-maďarské strany maličkostí — pověšením!“

Když pak radikálové, jichž střediskem byla „Slovanská Lípa“, poslancům z toho činili trpké výtky, že Vídeň opustili a tím mladému parlamentarismu zadali smrtelnou ránu, ano když i vrhli na ně vážné podezření, opřel se tomu Havlíček rázně a vyložil důvody, proč poslanci k odjezdu z Vídně se odhodlali. „Nemluvím zde více o tom“ — napsal v „Národních Novinách“ — „že by někteří deputovaní čeští byli skoro jistě o život přišli, životy několika mužů nejsou příliš důležity pro celý národ; ale nevyhnutelná porážka naší strany ve všelikém hlasování v době tak rozhodné pro osud všech národů slovanských musela přiměti poslance české k odchodu ze sněmovny a z Vídně. Čeští deputovaní byli jádro protifrankfurtské strany, a myslíte snad, že by s našimi ostatní nerozhodní hlasovali v těch okolnostech postrašení, kde frankfurtsko-maďarská strana nad vojskem opanovala a barikády postavila?“

Když Vídeň velkou vojenskou silou obklíčena a když došla do Prahy zpráva, že říšský sněm bude zachován, byl Havlíček naplněn nejlepšími nadějemi v budoucnost. Napsal dne 21. října: „Jak nyní věci stojí, nemáme se co obávati. Jsouť nyní záležitosti domu císařského a záležitosti Slovanů ouzce spojeny. Sněm říšský bude jistě v nejkratším čase od J. M. C. na jiné místo přeložen, na které, se posud s jistotou udati nemůže. Veliká síla vojenská, když se okolo Vídně a Pešti sestaví, brzy zajisté pokoří stranu maďarskou a frankfurtskou, *pak ale uvidíme, bude-li dvůr císařský pamětliv toho, kterak jsme se my Slované zachovali v době nebezpečné.* Říká se, že velcí páni rádi zapomínají na dobrodiní, ale na Východě jest opět přísloví, že dobrou službu král nezapomene.“

Naděje Havlíčkova se nesplnila. V čelo nového ministerstva povolán pověstný německý zpátečník kníže Felix Schwarzenberg a ministrem vnitra stal se Stadion, rovněž ne příliš lichotivé pověsti se těšící. Říšský sněm přeložen do Kroměříže, kamž čeští poslancové dne 12. října odjížděli. Havlíček, jenž ještě tři dny v Praze se pozdržel, byl naplněn neblahým tušením a obával se, že jeho předpověď, že po ministerstvě Doblhoffově přijde ministerstvo horší, se splní.

Dne 22. listopadu rozvinulo ministerstvo Schwarzenbergovo v Kroměříži svůj program, který byl lesklý a mnohoslibný. Ujišťoval, že ministerstvo spatřuje podstatu ústavního mocnářství ve svobodném zřízení jednotlivých zemí a že bude míti dvojí cíl na zřeteli: nezkrácené zachování svobody národní a zabezpečení podmínek, bez nichž svoboda obstáti nemůže. Ale Havlíček nevěřil krásným slovům těm. Napsal do „Národních Novin“: „Ačkoli sněmovna s potleskem přijala toto vyznání ministerstva, musíme předce vyznati, že ve mnohých ohledech chytře sestaveno a vysloveno jest, což se teprvé při dobrém rozvážení poznati dá. My budeme ministerstvo raději z činů jeho, nežli z řeči posuzovati.“

Události daly Havlíčkovi za pravdu. Sněm pracoval těžkopádně, celé těžiště jeho jednání spočívalo ve výboru, jenž se radil o ústavě. Jednou ještě vzplanula v Havlíčkovi naděje: dne 2. prosince vzdal se císař Ferdinand trůnu, na nějž nastoupil jeho synovec František Josef. „Den 2. prosince“ — napsal Havlíček do „Národních Novin“ — „jest jeden z nejdůležitějších pro Slovanstvo. Císař Ferdinand přísahal, že zachová v celistvosti korunu uherskou (t. j. nadvládu maďarského národa nad ostatními pod korunou spojenými národy); císař Ferdinand, který tuto přísahu složil, není již císařem a nový císař nesložil ještě pří-

sahy: doba jest právě nejpříhodnější, aby bez této přísahy podle žádosti uherských národů a zvláště slovanských koruna uherská rozdělena byla tak, jak zapotřebí jest pro tyto národy.“ A také pro země neuherské očekával od změny na trůně obrat k lepšímu. Doufal, že nastoupení mladého císaře zavdá také dobrou příležitost k odstranění některých osob od dvora, které zvykly míti příliš veliký a škodlivý vliv na záležitosti rakouské. „Nastaly“ — raduje se — „tedy konečně doby, že Slovanům počíná spravedlnost se díti; nebudou již jako posud odstrčeni. Starému panování německo-maďarskému bude konec a rovnoprávnost nastane.“

Ale Havlíček brzy se přesvědčil, že se oddával klamné naději. Obrat k lepšímu nejen že nenastával, nýbrž jevilo se v brzku, že nabyly opět vrchu proudy směřující k potlačení všech svobod a k utužení centralismu. Prvním toho důkazem byl návrh, jejž ministerstvo sněmu ohledně zřízení obecního podalo, a jenž byl veskrze rázu německo-centralistického. „Dosti toho“ — rozhorlil se Havlíček v „Národních Novinách“ — „abychom viděli, jaká by to byla pěkná svoboda obcí. A tento návrh nese na svém čele jako satyrický posměch první větu: „Základ svobodného státu jest svobodná obec!“ Ovšem že jest, ale proto že pan Stadion snad nechce svobodný stát, proto chce učiniti tak nesvobodnou obec. Rozumí-li ale ministerstvo svobodě vůbec tak, jako hrabě Stadion svobodě obcí: toť odhodlaně vstoupíme do oposice. Ministerstvo snad může rozehnati sněm, ale přinutiti jej ke krokům svobodě škodlivým nemůže zajisté. Tolik aspoň důvěry máme ve statečnost většiny poslanců! Jakož i máme tu důvěru, že časem svým národové dospějí k té moci, aby se mohli pomstíti těm, kteří je chytrácky a nepoctivě o svobodu připravují.“

Poněvadž říšský sněm nad všeliké nadání nemírně se prodlužoval a nebylo lze ukončení jeho na dlouhý čas předvídati, rozhodl se Havlíček, že mandát složí. Učinil tak 14. prosince 1848. Odůvodnil rozhodnutí své čtenářstvu slovy: „Musím sobě sice dokonale vážiti veliké důstojnosti zástupce národa při sněmu říšském, a proto také dosti nerad svoje místo ve sněmovně Kroměřížské opouštím, poněvadž ale pevné přesvědčení mám, že mohu v nynějších okolnostech vlasti své více prospěti co redaktor nežli co deputovaný, držím tento krok za svou povinnost. Od počátku nového roku obrátím se tedy opět jako dříve k redakci Národních Novin a celou svou sílu jí věnovati chci.“

Jak veliký byl vliv Havlíčkův na lid, objevilo se při volbě poslance na Budějovicku a na Vimpersku. V obou okresích ucházel se o mandát hrabě Lev Thun, jejž Havlíček právem označil jako hlavní sloup zpátečnictví a jako původce neblahých bouří svatodušních. V Budějovicích obdržel hr. Thun jen 12 hlasů a na Vimpersku zvolen proti němu hlavně přičiněním Havlíčkovým prostý kněz, kaplan Rozsypal z Vlachova Březí, jenž po svatodušních svátcích nevinně do žaláře uvržen byl. Pojednávaje o výsledku této volby varoval Havlíček důtklivě voliče, aby hr. Thuna nikdy nevolili. „Musím“ — napsal — „jednou a na vždy všem těm okresům, ve kterých se snad ještě voliti bude, připomenouti, že ten český okres, ve kterém bude hr. Lev Thun vyvolen, na věčné časy potupu si zjedná a v celých Čechách do posměšného přísloví přijde . . . Hrabě Lev Thun jest hlavní původce bombardování Prahy a všech těch smutných následků v naší vlasti, on jest hlavní původce toho, že celý český národ v celém světě falešně a utrhačně potupen byl, jakoby byl obmýšlel vražedné spiknutí proti svým

německým krajanům a vládě — a toho byste chtěli vyvolit za zástupce svého, za tlumočníka vaší vůle? Hrabě Lev Thun mnohem více má na svědomí naše svatodušní události, než kníže Windischgrätz!“

Na sklonku roku 1848 potěšen Havlíček radostnou událostí ve své rodině: na Štědrý večer porodila manželka jeho dcerušku, jíž dáno jméno Zděnka. Všecek rozradostněn oznámil to Havlíček své matce do Německého Brodu slovy: „Radujte se, veselte se s námi, Ježíšek nadělil nám pro Vás vnučku jako rybičku!“

---

18. Vstup do roku 1849. — »Šotek«. — Kroměřížský sněm. — Havlíček proti rekonstitučnímu jednání vlády. — »Slovanská Lípa«. — Rozehnání říšského sněmu.

Bouřlivý rok 1848, který vzbudil tolik krásných nadějí a tolik sklamání přinesl, se skončil. Na prahu nového roku uveřejnil Havlíček rozjímání o budoucnosti, kteréž veřejnost pohlížela s velkými starostmi vstříc. „Jaká jest příčina našeho starostlivého očekávání“ — tázal se — „čeho se lekáme?“ A odpověděl: „Lekáme se, že ruka nelidská, nebratrská opět uvrhne na šíje naše staré jařmo, že zhasne zářící pochodeň naší svobody. Avšak nehodno jest nám lekati a strachovati se před zlými: nejsme my slepí nástrojové času, ale jsme pánové jeho, sami tvůrcové svého osudu. Nestarejme zdětiněle, ale co mužové chopme se činu! Opírejme se statečně s mocí svou, mocí dobrou proti zlým mocnostem a mějme pevnou důvěru, že neodolá moc zlého moci dobré. Přičiňme se, pomáhejme si sami a Bůh nám pomůže! Nepřijdeť svoboda sama

od sebe, nepřijdeť z pouhé milosti králů a mocnářů, nepřijdeť najednou v okamžiku, my sami musíme si jí v potu tváří zasloužiti, z vlastní síly své půdu její po mnohá léta vzdělávati, chceme-li trvanlivě v pokoji a bez starosti užívati ovoce její. A tato úrodná půda svobody jest *vzdělanosť, ušlechtilosť, statečnosť občanův.* O to se starejme, k tomu pracuj každý podle sil a postavení svého: a štěstí a svoboda náš národ neminou. Žádná moc tohoto světa a byť se i s celým peklem spolčila, neudrží národ vzdělaný, ušlechtilý a statečný v poddanosti a otroctví. S takovým vědomím, s takovým úmyslem počínáme my nový tento rok a najdeme-li v celém národu svém stejně smýšlející, nepotřebujeme se ani tohoto roku rozhodného, ani žádného jiného času lekati!“

Havlíček snažil se, aby „Národní Noviny“ co možná zvelebil: zvětšil jejich formát a staral se o rozhojnění obsahu. Vedle toho jal se vydávati k nim týdenní satyrickou přílohu, jíž nazval *„Šotek“*. První číslo vyšlo dne 7. ledna 1849. V článku „Úvod, program, oznámení, vyznání víry a pozvání k předplacení“ podal hned ukázku svého řízného humoru. „Šotek“ stal se postrachem netoliko vlády a všech zpátečníků, jež Havlíček neúprosně tepal, ale byl též metlou na všecky zvrácenosti ve vlastním táboře. Z jeho břitkých epigramů buďtež uvedeny:

Sedmero vzdechnutí k ministerstvu.

Nová píseň, zpívá se jako „Ó Velvary! ó Velvary!“

O, Švarcen — švarcen — Švarcenberk!*)
radš půjdu na Špilberk,**)

---

*) Předseda ministerstva.
**) Pověstný žalář v Brně.

než bych smlčel tuto píseň,
neulehčil srdci tíseň.
O, Švarcenberk! o, Švarcenberk!
radš půjdu na Špilberk!

O, Stadion!*) o, pane Franc!
důvěra je na dranc!
Frankfurt již nás zase plaší
a centralisace straší.
O, Stadion! o, pane Franc!
důvěra je na dranc!

O, pane Bach! o, pane Bach!**)
ouvej, ouvej! ach, ach!
spravedlnost nikde není,
všude jenom obležení.
O, pane Bach! o, pane Bach!
ouvej, ouvej! ach, ach!

O, pane Kraus! o, pane Kraus!***)
dvacetníky heraus!
Chceš-li míti v zemi víru,
osvoboď nás od papíru.
O, pane Kraus! o, pane Kraus!
dvacetníky heraus!

O, Thienfelde!†) o, rytíři!
pamatuj na spíži!
Co nám země poskytuje,
všecko vojsko spotřebuje.
O, Thienfelde! o, rytíři!
Pamatuj na spíži!

---

*) Ministr vnitra. — **) Ministr spravedlnosti.
***) Ministr financí. — †) Ministr orby.

O, Cordone! o, Cordone!*)
jsi pánem, nebo ne?
Generáli vládnou sami,
jako pašové nad námi.
O, Cordone, o, Cordone!
jsi pánem, nebo ne?

O, pane Bruck! o, pane Bruck!**)
v živnostech malý hluk.
Pošty lezou jako raky
a ta železnice taky.
O, pane Bruck! o, pane Bruck!
v živnostech malý hluk.

Motto.

Cui simile est austriacum regnum?
Čemu se podobá nynější vláda?

Odpověď:

Missae de requiem — Černé mši.
Nulla Gloria — žádný ji nechválí.
Nullum Credo — žádný jí nevěří.
Longum Offertorium — pořád abysme dávali.
Et in fine nulla Benedictio — a na konec to
všechno čert vezme.

„Šotek" vycházel jen krátký čas a sice od ledna do března 1849.

---

*) Ministr války.
**) Ministr obchodu.

Říšský sněm, ač nevyvíjel činnost téměř žádnou a jen jeho ústavní výbor na konstituci pracoval, stával se vládě, která již se nemohla dočkati, aby se vrátily opět bývalé časy tuhého centralismu, čím dál tím více nepohodlný. A když se jal jednati o prvním odstavci základních práv, který vyslovoval zásadu, že všechna moc pochází z lidu, dala své stanovisko, všelikým svobodám rozhodně nepřátelské, zcela nepokrytě na jevo.

Hrabě Stadion prohlásil ve schůzi sněmu dne 4. ledna, že jest to útok na základy monarchie a chtěl sněm přiměti, aby § 1. zavrhl. Toto vystoupení ministrovo popudilo sněm. Ve Slovanském Klubu učinil dr. Pinkas návrh, aby sněm vyslovil své politování nad tímto počínáním. Slovanský Klub návrh schválil a říšský sněm jej přijal velikou většinou; i liberální Němci hlasovali proň. Po této porážce své dalo ministerstvo uveřejniti v jednom ze svých listů ostrý článek proti většině sněmovní, zejména proti dohodě Čechů s Němci v této záležitosti a vyslovila hrozbu, že v nejbližším čase bude již skutek sám za sebe mluviti. „To jest srozumitelné“ — odpověděl Havlíček v „Národních Novinách“ — „jestli sněm neposlechne, bude rozpuštěn a mocné ministerstvo Schwarzenbergovo znovu založí konstituční monarchii a sjednocené Rakousko, to jest, aby tomu každý rozuměl, ministerstvo dá oktrojovanou konstituci a zavede starou centralisaci v novém, ještě dražším kabátě, než byla stará, a položí tím nový základ k — nové revoluci.“ Havlíček doufal ještě v císaře. „Nastanou“ — tak napsal v zmíněném článku — „opět důležité doby. Posud sice doufáme v našeho císaře, že ministerstvo propustí, až uzná, že veliká většina sněmu a mezi nimi i ti, kteří posud oddanost svou nejen slovy nýbrž i skutky dokázali, že tato většina s ministerstvem spokojena

býti nemůže. Uzná-li ale J. M. C. za dobré, dáti více na slova několika ministrů, než na vůli svých národů, co pak nastane? My radíme srdečně k tomu, aby národové tiše, ale s vědomím křivdy utrpené všecko snášeli, čekajíce na další vyvinutí věci . . . Co se rozpuštění sněmu týče, my se toho nehrozíme; kdo chce své moci k násilí zneužívati, může to snad učiniti, ale násilí nemá nikdy dobré následky, a časem svým se samo pomstí na svém původci.“

Rozhodnost většiny říšského sněmu zarazila ministerstvo, ale neodvrátila je od jeho záměru: osud říšského sněmu byl již rozhodnut, rokoval sice dále, než vláda nebrala na něj ohledu a počínala si, jakoby ho vůbec nebylo. Tak vydala o své ujmě nařízení o rekrutýrce a o nových volbách do Frankfurtu. Havlíček ohradil se co nejrozhodněji proti tomu, ježto dle císařského slova se mají veřejné záležitosti oznamovati dle konstitučních pravidel. „Jsou některé zásady“ — psal v článku proti rekrutýrce — „které v každé konstituci místa svého míti musejí, bez kterých není konstituce možná, a o takových zásadách a pravidlech není žádné pochybnosti, že již nyní u nás v Rakousku platí. K zásadám a pravidlům těmto náležejí hlavně, že vláda bez přivolení sněmu nesmí daně vypisovat, dluhy dělat a rekruty vybírat. Proč pak se ministerstvo u sněmu říšského uchází jen o povolení na nové státní dluhy a ne také na rekruty? Pravá příčina jest, že by ministerstvu žádný člověk v celém světě ani groše nepůjčil, kdyby nemělo povolení na půjčku od sněmu, a proto dělá z nouze cnost a při každé půjčce žádá dovolení sněmu, ačkoli to jest vlastně proti jeho pravidlu, že sněm nemá nic jiného, než konstituci zhotoviti.“

Co se týče voleb do Frankfurtu, nařídilo ministerstvo správcům jednotlivých zemí, aby hleděli

v těch okresích, kde se dosud nevolilo, volby provésti, kdyby se to „bez rušení pokoje a bez velkého povyku“ vykonati dalo. Havlíček napsal: „Povyku a rušení pokoje nechť se ministerstvo při tom nebojí: my aspoň důsledni ve své politice radíme všem velevá-ženým krajanům, aby žádný k volbě nechodil. Tak se uvarujeme povyku doma i ve Frankfurtě. Kdyby se ale předce v některém okresu několik zrádců vlasti a Slovanstva shledalo a k volbě se dostavilo, tak že by se jim přece třeba jen několik ve jménu celého okresu a na újmu celé země povolilo, poslance si vyvoliti, ať se vlastenci v tom okresu bydlící rychle postarají, by se proti celé volbě od většiny vážný protest zaslal k zemské správě v Praze, ve kterém podotknuto budiž, že okres vyvolení to neuznává a k ničemu se nepod-voluje, co by takový falešný poslanec ve jménu okresu a českého národa ve Frankfurtě mluvil a ustanovovati chtěl.“

Ježto v českém táboře tou dobou výstřední živly s Karlem Sabinou v čele příliš hlučně vystupovaly a zejména v „Slovanské Lípě“, důležitém to a široko rozvětveném spolku politickém rozhodujícího vlivu se domáhaly, vstoupil Havlíček, aby jim čelil, do spolku toho a zvolen záhy jeho místopředsedou. Proti teh-dejším radikálům napsal v „Národních Novinách“: „Rozumný demokrat a liberalista musí býti radikální, konservativní i moderatus (umírněný) zároveň. On totiž musí všecko, co jest rozumné, poctivé a demokra-tické, zachovati a udržeti (konservovati) a v tom jest konservativní; všecko, co jest aristokratické, nelibe-rální, nepoctivé musí hledět vypleniti a vyhubiti a v tom jest buď radikální neb mírný, jak toho kdy potřeba žádá. Neboť nemáme vždy dostatečných sil k tomu, co bychom učiniti za dobré uznali a člověk, jenž hlavou zeď proraziti chce, může býti sice nejpo-

ctivější, ale je jistě — nerozumný. Poctivý a rozumný demokrat tedy jest tenkrát radikální, když vidí, že jeho síly dostačí vykořeniti něco aristokratického, nepoctivého a neliberálního; kde ale toto jemu protivné v tak hrubé moci se jeví, že nemožno jest najednou a úplně tuto moc zničiti, tam jest mírný, to jest: on se nepodrobuje této moci, ale hledí ji poznenáhlu seslabiti a konečně nad ní zvítěziti. Řádný demokrat a liberál nemůže se jinak spokojiti, než ouplnou demokracií a svobodou; on tedy nemůže na polovici, neb na některé části přestati, ale on nemusí všechno chtíti najednou, když to možno není, nýbrž vždy jen tolik, co možná dostati a proraziti a o ostatek opět dále se přičiňuje.“ Stanovisko své strany vytkl pak: „Naše postavení co národní, liberální strany jest uprostřed mezi stranou radikální a stranou konservativní. Od oné (radikální) nedělíme se tak v theoretických zásadách jako v praxi. An radikalisté v sanguinické bujnosti skoky dosáhnouti hledí svého cíle, my krok za krokem půdu zkoumáme, kam bychom s jistotou nohu postavili, zdlouhavěji sice, ale bezpečněji ku předu se béřeme nemajíce se co báti častého brknutí a klopýtnutí o něco. S konservativní stranou nemáme žádné společné zásady, poněvadž jsme pro pokrok; v praxi pak jen tak dalece se s ní srovnáváme, pokud i my zachovati chceme to, co by bez velikého nebezpečenství změniti se nedalo, my nechceme nic nemožného a klademe spásu svou v pokojný, stupňový, ale pevný a jistý pokrok.“ Havlíček vzdává pak chválu českým poslancům na říšském sněmu, kteří dokázali, že jsou skutečnými liberály a demokraty.

Sněm Kroměřížský chystal se právě k velkému činu: dne 15. března, ve výroční den osvobození rakouských národů, chtěl novou ústavu jednomyslně přijati. Avšak vláda rozhodla jinak: v noci ze 6. na 7.

března přijel ministr Stadion do Kroměříže a povolav si na rychlo některé české poslance (mezi nimi Palackého, Riegra, Braunera aj.) oznámil jim, že se korunní rada usnesla, z vlastní moci ústavu pro všecky země rakouské oktroyovati. Marně snažili se poslanci hraběte Stadiona přiměti ,aby vláda od provedení tohoto osudného kroku upustila. Stadion slíbil sice, že se vynasnaží, aby oktroyování ústavy bylo zastaveno, ale když dne 7. března poslanci do arcibiskupského paláce, v němž se sněm odbýval, dostavovali, nalezli jej vojskem obsazený. Poslancům přístup zabráněn, všecky listiny sněmovní zabaveny a na dvéře arcibiskupského paláce přibit císařský patent, jímž se říšský sněm rozpouští a oktrojírka se prohlašuje.

19. Havlíček odsuzuje rozehnání říšského sněmu a vnucenou ústavu. — Jeho útěcha v zlém čase.

Rozehnání říšského sněmu a oktrojování ústavy působily, ačkoli Havlíček na události ty připravoval, ranou hromovou. Havlíček však nepozbyl mysli: hřímal ministerstvu do duše a bičoval zpátečnictví a násilnictví jeho.

„Jsou okolnosti v životě“ — napsal dne 13. března — „kdežto žádá opatrnost mlčeti a nepověděti celou pravdu najednou: jsou však i doby takové, kde svědomí zavazuje každého poctivého člověka ouplnou pravdu říci a nesmlčeti své mínění, a byť i meč katanův nad hlavou byl napřažený. Tato doba nastala nyní. Víme napřed, že ministerstvo svobodu tisku co nejdříve pronásledovati počne, a třeba v oktroyova-

né konstituci stálo, že se censura nesmí zavésti, přece ví každý, že jest možná, jinými způsoby ještě mnohem více svobodu tisku utlačiti, než skrze censuru. Že se nynější ministerstvo těchto kroků uchopí, vysvítá z jeho násilnických bezprávních kroků. My však připraveni jsme až do posledku o svobodu pracovati, pokud síly naše stačí.“ —

Pak odsuzoval co nejostřeji jednání vlády. Vinil ji především, že uvedla u celého národa v lehkost císařské slovo, císařský slib, a že podťala důvěru národů ke koruně. „Ví-li pak ministerstvo“ — tázal se rozhorleně — „co to jest, rušiti císařský slib, zlehčovati císařské slovo, zahubiti na vždy důvěru?“

Že si ministerstvo s rozpuštěním sněmu a oktrojováním ústavy tak pospíšilo, když byl již návrh konstituce vypracován a když byla naděje, že souhlasem všech národů a zemí přijata bude, toho příčinu právem spatřoval v tom, že se ministerstvo toho návrhu zaleklo a za dobré uznalo, jeho provedení co nejrychleji překaziti.

„Ten spůsob“ — píše dále — „jakým rozehnán byl sněm náš konstitující, nemohou nikdy zapomenout národové rakouští. Tato zbytečná neurvalost, toto nepotřebné opovržení a potupení sněmu, patrně to jen pomsta ministerská za malou důvěru, kterou k ministerstvu sněm choval, ty budou ve všech zemích špatné svědectví o ministerstvu vydávati . . . A jsou-li všichni rakouští národové hrubě uraženi touto potupou svých vyvolených důvěrníků, což díme o národu českém? Tomu ministerstvo dalo zrovna ránu do obličeje, a takovou věc nezapomene nikdy čestný člověk, tím méně český národ! Záslulıy českých poslanců o Rakousko zná celý svět a nikdo je nesmí upírati; a za ty bylo odměnou ministerské kopnutí? (Jinak nemůžeme nazvati to, jak se se sněmem nakládalo.)“

Nemeškal pak podrobiti oktrojovanou ústavu důkladnému rozboru a ukázal, že není ničím jiným, než hrobem svobod dvěma panovníky zaručených.

Dokazoval, že celá ta ústava i se základními právy má tu vlastnost, že se více pozorovati musí, co tam chytře vynecháno jest, než to, co v ní skutečně obsaženo; že ministerstvo nejdůležitější věci nechalo za lubem; že ústava, která již teď velmi nesvobodomyslná jest, doplňky se může státi desetkrát horší, že v ústavě jest mnoho hlav ale také mnoho nesrozumitelností, tak že se k tomu určena býti zdá, aby jí nikdo nerozuměl; že státní základní zákony jsou pouhý ouhoř, který se všude vykroutí; že nikde v konstituci nenajde se zmínka o přirozeném rozdělení Rakouska; že císař se bude jenom korunovat za císaře a ostatní koruny že přestanou; že bude při vší rovnoprávnosti němčina nejméně desetkrát tolik oprávněna jako jiný jazyk, že budou všichni úřadníci v Rakousku Němci, Rakousko že zůstane německým mocnářstvím a ostatní národové že budou míti čest, býti přívěskem; co se týče zemských záležitostí, že každý rozumný člověk vidí, že rožeň ponechán zemím, kdežto pečeně ve Vídni se sní; že všechno jest vlastně záležitost říšská a že se rozliční národové musí obléci do černo-žluté livreje; co se týče říšského sněmu, že se v komorách jen hlasovati má, aby vláda znala své přátele; že zemský sněm bude státi k ministrům asi jako chlapec k učiteli. „Z toho si může“ — pravil na konec — „každý utvořiti obrázek budoucího štěstí naší vlasti a naší svobody! My nyní nevidíme žádnou jinou spásu pro Rakousko, než aby všichni národové jednohlasně žádali, aby jim dána byla ta konstituce, kterou říšský sněm vypracoval.“

Když pak vládní listy mu vytýkaly, že opovážlivě nazval zrušení sněmu zradou, zrušením slova a

když se jaly dokazovati, že má mocnář právo zrušiti sněm i konstitující, poněvadž svoláním sněmu nemůže svá mocnářská práva zadati, obořil se na ně Havlíček: „Lid až do poslední chvíle očekával, že císař v konstituci od sněmu vypracované nanejvýš to měniti bude, co se jeho vlastních práv týče. Ministři až do poslední chvíle obcují se sněmem, právě odpovídají na mnoho interpelac; ministr Kraus chválí v rozmluvách s poslanci navrženou od nich ústavu, sněm říšský může již, kdyby zapotřebí bylo, za 14 dní neb za měsíc s ústavou hotov býti: najednou ale beze všeho oznámení obsadí se sněmovna časně ráno vojskem, poslanci se tam již nepouštějí, a na vratech jest přibit rozkaz ministerský o rozpuštění sněmu. Tážeme se každého: je to poctivé jednání — není to *zráda?* Ale jest to i *rušení slova,* a zůstane rušení slova, byť i koruna právo měla, konstitující sněm rozpustiti. Slovo císařské měli jsme, že konstitující sněm má vypracovat ústavu — ne tedy, že ji smí vypracovat několik ministrů. Nanejvýš tedy mohla vláda rozpustiti sněm a povolati jiný, ale na těch samých základech, dle toho samého volebního zákona. Oktrojování nového volebního zákona jest rušení slova, jest zkracování našich svobod!“

A stejně rozhodně obracel se k těm, kdož zmalomyslněli a nad pohromami svobody naříkali. Zejména káral časopisy, které tvrdily, že již všechno jest ztraceno, že svoboda tisku jest zrušena, že se nesmí již pravda psáti.

„My“ — horlil proti nim — „takové jednání v nynějších okolnostech schvalovati nemůžeme. Jisto jest, že jsme ve svobodách svých znamenitě zkráceni a že snad ještě větší nebezpečí na nás čeká: avšak nemoudré jest, zveličovati naše ztráty a ne-

štěstí, čímž se jen méně odhodlaní přátelé svobody děsí a důvěra národa podkopává, jakož s druhé strany dodává se tím odpůrcům svobody jen více smělosti a odvážlivosti. Jmenovitě co se svobody tisku týče, není to pravda, že jsme svobodu tisku ztratili, jak si mnohé časopisy lamentovaly. Svobodu tisku máme, a nový nepříznivý zákon o tisku obmezil jen svobodu tisku kaucemi velikými a vyhrožováním velkých žalářních trestů; může se tedy říci, že těm, kteří svobodně psáti chtějí, hrozí větší nebezpečenství než dříve, ale proto přece není ještě svoboda tisku zrušena. My aspoň doufáme dokázati skutkem, že svoboda tisku zrušena není a že povíme ministerstvu tak jako dříve pravdu do očí. *Špatný voják, který hrdinsky smýšlí jenom v čas pokoje, když není nebezpečenství.* Pro trochu peněz a pro kousek žaláře nemusí se ještě pravda zamlčeti. Ten jest ztracen, kdo sám v sebe důvěru ztratil . . . Nač marné naříkání a zoufání? To nikam nevede. Svoboda se nedá vykřičet a vylamentovat, jen z ruky pilné naděje kvitne. Za rok, za dvě leta nemůže se předělati, co pokazili věkové. Kdyby nyní každý občan již tak vzdělán byl, aby rozuměl všemu, čeho nám jest zapotřebí, byla by to jen pravá hračka, uspořádati zemské zřízení tak, jak toho svobodným národům zapotřebí jest. Musíme tedy tento lid poučovati, a tak se vždy přibližovati k žádoucímu cíli. Třeba to nebylo za rok, za dvě leta, proto ještě nebude rozumný člověk zoufat, aniž teď hodí prací svou o zem a nechá všeho díla. Podívejme se jen na jiné národy, kteří nyní již po dlouhý čas jisté a nezrušitelné svobody užívají: oni ji také nenašli ve snu, ani si ji nevydobyli za den a za rok, ale mnoho času, mnoho práce, mnoho obětí vynaložili. Proto nesmíme i my zoufat, nýbrž pracovat. „Nedejme se!“ stojí pod podobiznou našeho dra Riegra, a to budiž naše vše-

obecné heslo. Třeba byly naše síly v této době ještě nepostačitelné, ale vězme, že si můžeme tyto síly sami zvětšovat, když budeme činností, vytrvalostí a obezřetelností svou poučovat spoluobčany své ještě posud k uvědomění nedospělé. Tu se nám otevírá veliké, nadějné pole k činnosti a nevyvážitelná studnice naší síly a svobody; starejme se, aby nám nebyla pokalena.“

Vylíčiv podrobně tehdejší okolnosti varoval lid před nepoctivci i přepjatci, bez jichž přičinění by reakce nikdy nezvítězila. „I to věděti se musí,“ — tak kladl lidu na srdce — „že při všech politických bouřkách vždy mnozí lidé nepoctiví jako hmyz se objevují a pro sebe něco při tom urvati se snaží. Ti pak zapletou vše mnohem více a pokazí tolik, že to ani celý věk napraviti nedovede. Jest ale prostředek proti takovým lidem. O každém, který se vám v politických a veřejných záležitostech za rádce nabízí, hleďte se vždy strany jeho domácího a privátního života přesvědčiti, je-li zachovalý muž. Kdo je ničema sám osobně a nedovedl si mezi těmi, kteří jeho domácí život z předešlých a nynějších let znají, ani jméno poctivého a řádného muže zachovati, ten také jistě se nemíchá do politiky z poctivých oumyslů a musí míti nějaké tajné, ale jistě nečisté ohledy. Také jest ještě jiná známka: Kdo sám sebe a svou rodinu zachovalým a řádným způsobem živiti neumí, nevěřte mu, že dovede radu dát, jak by se zlepšil stav celé země. A právě mnoho takových lidí se nejvíce roztahuje a potlouká ve veřejném životě jistě jenom ke zkáze země a národa.“

A proti přepjatcům vystupuje: „Kdo jen ve slepé zuřivosti myslí, že se hlavou zeď prorazí a že snad již všechno dobře pořízeno jest, když se jen revoluce

počala, třeba bez dobrého vypočtení, může-li se vyhráti: ten zasluhuje, aby byl politován a do politického blázince zavřen. Revoluce proti despotům jest krásná věc — ale jen když se podaří!“

---

20. Před pražskou porotou.

První, jemuž vláda za nových poměrů chtěla dáti pocítiti svou moc, byl Karel Havlíček. Jeho výklad vnucené ústavy ze 4. března dal jí záminku, aby nenáviděnému a nebezpečnému odpůrci svému pohrozila a jej k mírnějšímu vystupování přinutila. Vznesla na něho z článku toho žalobu, že „tupením a oušklebným vypisováním“ hleděl ústavu uvésti v opovržení.

V obžalobě, v níž státní zástupce, tehdy prokurátor zvaný, Havlíčkovi vinu dokázati se snažil, pravilo se na konec do slova:

„Tedy pan Havlíček, který dle § 20. zák. o věcech tisku od 18. května 1848 co skládatel jest odpovědní, proti § 12. toho samého zákona v tištěném spisu tupením a oušklebným vypisováním hleděl ústavu rakouského císařství v opovržení uvésti a proto spisy, předběžného dne 24. března dokončeného, vyšetřování, které c. k. zastupitelstvo státu ve věcech tisku dne 25. března doručení byli, v příloze A slavnemu soudu ve věcech tisku v času 8 dnih t. j. 31. března r. b. se odevzdávají s prosbou: den veřejného a oustného jednání ustanoviti a odsouditi pana Karla Havlička co vinného proti článku 12. z. v. v. t. k trestu prostého vězení na čtrnáct dní a ke všem outratam tohoto jednání.“

Tak zacházelo se tehdy s jazykem českým u úřadů v království Českém!

Veřejné líčení před porotou ustanoveno na den 13. dubna r. 1849. Odbývalo se v síni Svatováclavských lázní. Havlíček přál si míti obhájcem svého přítele dr. Riegra, ale ježto tento neměl k tomu předepsané způsobilosti, rozhodl se, v pevné důvěře v spravedlivou svou věc, že se bude hájiti sám.

Když se porota ustavila, žaloba přečtla a státní zástupce ji odůvodniti se vynasnažil, ujal se Havlíček slova. Ohražoval se proti tvrzení, že by byl napsal tupící kritiku. „Smí-li se“ — pravil — „vůbec kritika podati, tedy i v tom obsaženo jest povolení, pohaněti to, co hany zasluhuje. Aneb snad jsem měl podati kritiku bez hany? Toť by bylo podobno onomu malíři, který svého přítele o nestranné posouzení své práce žádal, při tom však podotknul, že již jednoho, který mu ji pohanil, po schodech vyhodil.“ Proti tomu, že prokurátor v tom shledával potupení základních práv, že je Havlíček přirovnal k ouhoři, uvedl, že ouhoř není žádná potupa, nýbrž jen přirovnání, a redaktor populárních novin musí ve svých novinách užívati přirovnání a obrazů, aby byl srozumitelným, a že se jedná jen o to, aby byly pravdivé, totiž aby podaly čtenáři ten význam, který ve věci leží. Havlíček použil i této příležitosti, aby dokázal, že český národ jest všude odstrkován. Poukázal na „českou“ žalobu: „Jest v ní nejméně 50 chyb, a jsem přesvědčen, že by ouředník sotva směl v německém spisu podobně psáti, neboť i starý zákon nařizuje, aby se úřadní spisy vydávaly ve spůsobu důstojném, a k důstojnosti též náleží pravopis a gramatika.“ Proti obviňování, že štve proti německé národnosti, ohradil se: „Já jsem větší přítel Němců než ministerstvo, poněvadž chci, aby se všem národům učinilo možno,

spokojeně vedle sebe žíti, což ale nikdy nebude, pokavád bude míti jeden národ příčinu druhému záviděti. Zajisté by bylo snadno, aby ouředníci oboum jazykům dokonale se naučili, a pak by přestalo všechno nedorozumění mezi národnostmi, poněvadž by obě mohly pohodlně vedle sebe žíti a sobě nepřekážeti. Ale vláda sama štve proti národnostem, protože se nestará u nás o dokonalou známost obou jazyků."

Vyvrátiv jednotlivá tvrzení veřejného žalobce, pokračoval: „Hlavní moje obrana záleží v něčem jiném. Kdybych byl vinen, z čeho mne pan prokurátor pohání, byl bych musel oustavu rakouskou nepravým a oušklebným vypisováním hanobiti, pak bych ale zasloužil většího trestu, nežli pan prokurátor ponavrhuje.

Já jsem ústavu nepotupil nepravě, já jsem smysl její nepřekroutil; že jsem ji nechválil, není vina moje, nýbrž ministerstva, které tak ji potom sestavilo; žert není žádná vina, a oušklebek je věc velmi relativní, proto žádá zákon, aby bylo vypisování zároveň nepravé. Ale já jsem nepotupil ústavu mocnářství rakouského, když tento zákon, na který jsem žalován, vydán byl od ministra Pillersdorffa, nýbrž byl povolán sněm, který měl ústavu vypracovat. Tedy zákon nemohl myslet žádnou jinou ústavu, nežli tu, kterou sněm vypracuje ve sjednocení s mocnářem. To ale, co tuhle jest vytištěno (ukazuje na vnucenou ústavu), není žádná konstituce, nýbrž jen ministeriální ordonance, na kterou se §. 12. v zákonu o tisku vztahovati nemůže."

Po krátké půtce s veřejným žalobcem žádal Havlíček o několik slov k porotcům a promluvil k nim:

„Pánové porotci! Dnešní den vám podává první pád, rozhodnouti mezi korunou a jednotlivým občanem. Pokud se nám dostalo užívání veřejného jednání

o věcech tisku, byly vždy pády jenom, kde strany mezi sebou o nějaké soukromé, nepatrné urážky před soudem stály, a kde porota mezi nimi rozhodovala, který má křivdu a který právo. Dnes ale stojí před soudem vaším poprvé dvě velmi nestejné strany. Dnes stojí velmi slabá strana proti velmi silné moci — jednoduchý redaktor a spisovatel proti vládě, neboť pan prokurátor mne obžaloval ve jménu ministerstva. Vláda rozpustila sněm, zrovna když již bylo velké naděje, že již brzy svou úlohu dokončí, a vydala sama ústavu, která se znamenitě liší od návrhu sněmovního; není tedy jiné příčiny, proč nám byla tato ústava oktrojována, než že jest méně svobodomyslná. Já jsem napsal o této ústavě článek, strany kterého jsem již panu prokurátorovi dokázal, že jsem jí neukřivdil. Kdybych to byl učinil o půl druhého leta dříve, byl bych bez všeho soudu rovnou cestou odveden do vězení. Nyní nám ale zůstalo aspoň tolik svobody, že se na mně nemůže vláda násilně pomstít, nýbrž musí napřed nechat rozhodnout vás, neodvislé spoluobčany, abyste mne odsoudili, jsem-li vinen neb ne. Já nenáležím k té straně, která všechno tupí, cokoliv vláda činí, o tom jsem podal důkaz za předešlého ministerstva, které jsem dobrovolně jako svobodný občan lépe hájil, než redaktoři vládních novin, kteří za to placeni jsou, poněvadž jsem byl přesvědčen o jeho poctivosti a dobrém smýšlení. Moji čtenáři dobře vědí, že nejsem žádný rejpal. Podle svědomí nehaním nic, než co se mi zdá škodlivé, a tu mluvím bez obalu, bez šperku, bez řečnických floskulí, jak mi to jde od srdce a jak to mohu před Bohem a před pořádnými lidmi zodpovídat. Tak jest také tento článek psán. Pan prokurátor mne žaluje na základě §. 12., že jsem ústavu nepravým a ošklebným vypisováním tupil a navrhuje, abych byl na 14 dní do vězení

dán. Rád bych nejen 2 neděle, ale 2 leta ve vězení seděl, kdyby to byla pravda, co pan prokurátor tvrdí, to jest, kdyby byla ústava tak dobrá, aby byl můj článek lež. Já jsem napsal, co mohu před svým svědomím zodpovídat, a proto vás žádám bez prošení o milosrdenství, abyste též podle svého svědomí, ale jen beze všech jiných ohledů nade mnou rozhodli. *Doufám ostatně, že ta vláda, která mne nyní obžalovala, brzy bude seděti na stolici obžalovaného, na které nyní já stojím, a přál bych si jen, aby mohla na ní sedět s tak čistým svědomím, jako já.*"

Soud se usnesl, aby porotcům dána byla otázka, zda Karel Havlíček jest vinen, „že by byl skrze jeho pod nápisem „Výklad" atd. vytištěný článek hleděl tupením neb nepravým a ošklebným vypisováním uvést v opovržení ústavu rakouského mocnářství?"

Porada porotců trvala toliko deset minut. Předseda jejich, Dr. Pichl, četl povýšeným hlasem, položiv pravici na srdce, jejich výrok: „Na mou čest a svědomí, před Bohem a před lidmi výpověď porotců jest: *Nevinen!*"

Dlouho trvající potlesk a volání „Sláva" burá celo síní.

Spravedlivá věc zvítězila. Vláda byla poražena a chtíc se vyhnouti dalším porážkám, vzala žaloby na jiné redaktory podané zpět. Její listy zuřily tvrdíce, že obrana Havlíčkova by byla v obyčejné době napomenutím pro vlády, v nynějším čase ale že jest to zločinem. Havlíček odpověděl: „Což jest potom ten, kdo všechno to *učinil*, když jest již zločinem, kdo činy ty jen vypravoval?"

21. V dusném ovzduší.

Posilněn výrokem poroty, jenž mu byl novým důkazem, že národ stojí za ním, dorážel Havlíček tím rozhodněji na protikonstituční vládu a ukazoval cesty, jimiž ministerstvo i národ bráti se mají. Ježto působením německých a maďarských tajných sil v některých časopisech pražských se počala vymetati láska k Němcům a k Maďarům, pozdvihl Havlíček varovný hlas proti tomu. Káral tak zvané demokraty, kteří „s vroucností líbali ruce, které ještě nedávno český národ políčkovaly a zase políčkovati budou". — V článku „Potřeba foederace" napsal: „Nevidíme ustavičně, že jeden národ druhému ubližuje, a k poddanosti jej sobě nutí? Nehrozí nám to právě vždy od Maďarů a Němců? V ouzkostech se nám ovšem slibuje bratrství a rovnoprávnost, ale kdypak se nám jen trochu skutečně dařilo? Maďaři také hlásají nyní, když by naší pomoci zapotřebí měli, bratrství a svobodu Slovanům a všem národům, ale proto přece dávají Slováky zase věšeti jako dříve. A demokrati němečtí, kteří nyní jsou samá láska k Čechům, neradovali a neplesali po bombardování Prahy? Říkávají takoví chytří pánové obyčejně, že by národové sami dobře se porovnali mezi sebou, jen kdyby králů a knížat nebylo, kteří je dohromady štvou. To jest ale veliká mýlka, a historie světa učí nás zrovna naopak. Římská republika byla právě největší utiskovatelkyně všech náradů kolem do kola, ačkoli ji k tomu nemohl žádný král dráždit, protože žádného neměla. Ovšem že používají králové často národní záště jako vítaného prostředku ke svým sobeckým oučelům, ale i bez králů a bez knížat zůstane vždy ná-

rodní zášť, protože bude vždy mocnější národ slabší utiskovat a nad ním chtít panovat. My alespoň jsme přesvědčeni, že nespravedlivost Němců a Maďarů k nám, která již 1000 let trvá, nepomine, a byť se i stalo Německo a Maďarsko republikami; právě naopak myslíme, že by co republiky ještě hltavější byly.“

Havlíček viděl jedinou spásu českého národa proti tomu utiskování ve spojení s ostatními národy slovanskými v Rakousku doufaje, že i oni po trpkých zkušenostech uznají prospěšnost této zásady. Byl přesvědčen, že vytrvalost slovanská a poctivá demokracie, která nikomu nebéře, nýbrž spravedlivá jest ve všem, přece musí zvítěziti.

Uznávaje brzské svolání českého sněmu za nejvýš nutné, vyzýval Havlíček obce české, aby se obracely k ministerium s žádostí za jeho svolání. Vyzvání jeho nezůstalo bez ohlasu. Z celých Čech hrnuly se petice do Vídně. Ale ministerstvo nechtělo o sněmu ani slyšeti. Vládní listy psaly, že vláda nemůže svolati český sněm proto, že by nezůstal v mezích, které mu oktrojovaná ústava vytkla. Havlíček odpověděl:

„Snad myslí opravdu Presse *), že zůstane kterýkoli sněm zemský v těchto mezích jemu oktrojovanou ústavou naznačených? Toť bychom věru mohli míti ve velké uctivosti onu zem, která by se nechala tak od ministerstva mistrovati, zapomenuvši na důstojnost národa! Avšak nezůstati v mezích oktrojované ústavy a opustiti legální půdu, to jsou ještě velmi rozdílné věci, a jestli sněm český ve způsobě představení J. M. C. poví své smýšlení strany vnitřní samostatnosti české země, tuť zajisté neučiní asi nic neočekávaného ani nic nedovoleného . . . Jest ovšem

---

*) List vládu hájící.

možno, že ministerstvo snad vůbec nemá chuti ke sněmům: v tom pádu budeme alespoň rádi, když se ještě v náležitý čas dovíme s jistotou o tom. My držíme rychlé svolání českého sněmu za garancii konstitučního života vůbec, protože nyní již skutečně se obáváme nejen o část, nýbrž o celou konstituci . . . Splakal by věru každý, když vidí takové jednání od vlád, které snad naschvál (nemůžeme se již věru té myšlence uhnouti) podporují nešťastné snažení rýpavých stran, jen aby pak mohly zároveň s nimi udusiti všechnu svobodu!“

Takovouto petici hodlalo 156 obcí z Boleslavska a Rakovnicka podati přímo císaři. Žádalo se v ní, aby ministerstvo Švarcenbergovo bylo rozpuštěno a před soud pohnáno, aby oktroyovaná ústava byla odvolána a aby zemské sněmy na základě ústavy od výboru říšského sněmu vypracované byly svolány. Dne 17. května vydala se deputace s touto peticí nejprvé na cestu do Prahy, byla však u Libně politickým komisařem zastavena a její vůdce Kliment Morávek vzat do vazby.

Zároveň našlo se v Praze několik tak zvaných „přátel pokroku“, kteří podepsali petici, aby oktroyovaná ústava byla zachována a spůsobili, že podána byla císaři. Na obě petice přišla odpověď. V odpovědi na petici „přátel pokroku“ jevila vláda potěšení z loyálního smýšlení jejích podpisovatelů a „převládající většiny národa“ i ubezpečeno, že při ústavě bude setrváno. Odpověď na petici za zrušení ústavy a propuštění ministerstva uveřejněná svědčila správci země, vyslovovala pevný úmysl, při ústavě setrvati, kárala „rýpaly, kteří se snaží rozšiřovati nespokojenost mezi venkovským lidem“ a nařizovala zemědsprávci, aby „proti takovým snahám moci vlády a vážnosti zákona“ použil.

Také obec pražská usnesla se o petici za svolání českého sněmu, kteráž vrcholila ve slovech, že „země Česká ode dne, kterého se říše Rakouská znovu zrodila, vždy jen samými nadějemi se kojí, ale že nic z toho, čeho se nadála, posud ještě se nevyplnilo.“ Deputace městské rady odebrala se do Vídně, aby petici císaři podala, ale vrátila se s nepořízenou; císař dlel právě ve vojenském táboře.

Místo svolání sněmu dostalo se Praze od vlády jiného nadělení, jehož se nikdo nenadál. Dne 10. května časně z rán objevily se na nárožích plakáty, které oznamovaly, že Praha uvržena opět do stavu obležení.

---

22. Praha ve stavu obležení.

Za příčinu tohoto překvapujícího opatření udávalo se, že prý jest spiknutí, které připravuje opětné vypuknutí revoluce. Všechny úřady podřízeny vojenské moci, tisk postaven pod vojenský soud a právo spolčovací zrušeno.

Obecenstvo bylo přesvědčeno, že toto opatření zavinili radikálové a Havlíček sám podávaje o stavu obležení zprávu v „Národních Novinách“ napsal: „Tak se přece dodělala nesmyslná strana toho, z čeho jsme ji tolikráte varovali, ale nadarmo! Praha je opět ve stavu obležení, konstitučních svobod jsme opět na čas zbaveni a to jen pro zlomyslnost několika lidí a pro zbrklost svedené mládeže.“

Přísná opatření stihla zejména tisk. V úředním oznámení stavu obležení pravilo se, že vydávání časopisů závisí od povolení vojenského úřadu a že bez

povolení tohoto úřadu se nic tisknouti a uveřejniti nesmí.

Havlíček se o tom vyslovil: „Přečetše hned jsme porozuměli, že se hlavně jedná o svobodu tisku a musel se tedy redaktor“ (t. j. Havlíček) „hned odebrati ke komandujícímu generálovi panu hraběti Khevenhüllerovi na hrad. Zrovna vycházel z jeho komnaty prokurátor dr. Ambros a když jsem svou žádost přednesl, smějí-li totiž „Národní Noviny“ dále vycházeti, odpověděl pan komandující jenerál, že mohou, zejtra ale že dá všechny redaktory politických novin svolati, aby jim oznámil, kterak se spravovati mají. Zejtra tedy uslyšíme teprva, jak dalece se nad námi obměkčí srdce vojenských úřadů. Ostatně ale se posud nejen my, nýbrž celá Praha diví tomu „stavu obležení“, který na nás ve snu padl, tím více, že skutečně po celé Praze není nic jiného viděti, než největší pokoj. Žádnou změnu není pozorovati na městě. Pravý základ celé události nekvapíme si ještě ani povídati, mluví se příliš mnoho, a lehce tu mezi pravdu i nepravda se vtrousí. Jisto jest posud jen tolik: Vláda má důkazy v rukou, že jistá pošetilá strana v Praze popuzována jsouc k tomu od cizinců tyto dni chtěla povstání v Praze spůsobiti a aby se tomu překazilo, dala dnes v noci mnohé osoby zatknouti (kromě p. Sladkovského, Fryče mladého, Gauče jsou i p. J. Řehoř a p. Wagner, zlatník, zatknuti, pan Emanuel Arnold opustil Prahu, ačkoli ještě včera v Praze byl) a prohlásili celou Prahu do stavu válečného.“

Komandující generál hr. Khevenhüller oznámil redaktorům, že mohou své časopisy vydávati, ale že časopis, který bude ostře psáti, musí přestati, a redaktor že bude vojenským soudem souzen. „Že vojenské soudy“ — doložil Havlíček k sdělení tomu — „nejsou velicí přátelé redaktorů, to je každému zná-

mo, a proto jest nyní každý redaktor trochu podroben vojenskému furýrovi. Hm!“

Na Havlíčka zůstala výstraha komandujícího generála bez účinku: psal, jako před stavem obležení a neustal kárati vládu pro její nekonstituční jednání. Ohražoval se důrazně tvrdě, že se nejen vojáci, ale i důstojníci proti občanům surově chovají.*) „Zachovati pořádek v městě“ — tak horlil — „ještě není tolik, jako provozovati janičárství, a takové neklidné, surové chování nemůže nikdy spůsobiti dobré přátelství mezi vojskem a občanstvem.“ Vládu pak varoval: „Chce vláda mermomocí jen lid proti sobě popuzovati? Chce tak, jako ustanovováním maďarských komisarů na Slovensku, jako dosazováním neschopných jenerálů a úředníků ve Vojvodině tyto národy od sebe odvrátiti, všude jinde pracovati systematicky ke svému zlému?“

Ježto vláda otálela oznámiti příčiny, proč byl stav obležení na Prahu uvalen, vyzýval ji Havlíček důrazně, aby podrobné důvody tohoto krutého opatření oznámila. V ohlášení, že „souhlasnými zprávami a vyšetřovanými událostmi zjištěno jest, že zločinný spolek přípravy činí, aby pokoj tohoto města a této země zrušil,“ neshledal dostatečný důvod a vyčítal vládě, že ve hračkách radikálních živlů nalezla vítanou

*) V díle »Naše znovuzrození« píše Jakub Malý: »Hned v prvních dnech zavedení obleženosti ozývaly se v novinách stížnosti na surové se chování vojáků k civilu na veřejné ulici, nejenom sprostých vojáků, nýbrž i štábních důstojníků, kteří z nejnepatrnějších příčin dovolovali si vkládati ruce na jednotlivé osoby. Ano, dne 14. května večer domácí pán od Modré Štiky v Jesuitské ulici, Nebeský, posekán jest bez příčiny do hlavy od důstojníka pluku velkoknížete Michala, který se při tom doslovně takto prohlásil (německy:) »Jmenuji se Havlíček a jsem setník u 10. setniny. Toto darebácké jméno z vaší strany si zajisté zapamatujete.«

příčinu k zakročení proti českému národu, který asi s oktroyovanou ústavou nesouhlasí. „Musíme“ — tak píše — „opakovati své domnění, že se jen vláda s radostí uchopila této příležitosti, aby mohla dát zem do stavu obležení a že se jí vůbec více jednalo o stav obležení, než o spiknutí. Neboť kdyby vláda jen poněkud znala okolnosti (a od vlády se musí jako svatá povinnost požadovati, aby je alespoň tak dobře znala, jako my je známe), nemohla by se asi od těch osob, z jakého druhu jich nyní několik zatknuto jest, opravdivě obávati něčeho nebezpečného. Od toho, co se leckde po hospodách mluví, až ke skutečnému činu jest ještě veliký skok. My aspoň přesvědčeni jsme, že žádná z osob zatknutých, ani celá strana, ku které ony náležejí, tolik moci, důvěry, ba ani schopnosti nemá, aby mohla skutečné povstání spůsobiti; a jestli snad naši nejvyšší úřadové z nějakých nesmyslností několika z horka nakvašených a pošetilých lidí již na opravdivé spiknutí a pobouření myslí a dokonce za jisté to pokládají, nemůžeme nikterak schvalovati takové překvapené jednání.“

Někdy v těžkých oněch chvílích zmocnila se duše jeho tesknota.

„To jsem již kolikráte s bolestí na mysli rozvažoval, jak na nás všude tenata nastrojena jsou, ať si jdeme v levo neb v pravo — a není divu, že se časem mimo vůle zmocní duše těžkomyslnost, když před očima jest onen nestejný boj, který náš ubohý národ již od sta- a od tisíceletí bojuje dílem s absolutními vladaři, dílem se závistivými nenasycenými sousedy. Jak to jde těžko, než se dostaneme o krok dále! O každou maličkost musíme několikrát bojovati, než jí dosáhneme, každou píď své vlastní půdy musíme jako v ustavičné válce vydobývat. Veliké věci nám nedají proto, že prý to nemůže být najednou, a malé

nám nedají proto, že prý to za to nestojí! Summa summarum, že nebudeme míti nic!“

Než tato těžkomyslnost trvá jen okamžik. Havlíček hned nabude mysli a těší se: „Ať si svými rozličnými manévry obelstí kohokoli, my se nedáme mýliti, naše srdce zatvrzeno jest již proti jejich lstím. Pravda a právo musí míti konečně průchodu!“

Neustával vyzývati vládu, aby stav obležení zrušila, dovolával se svědomí jak civilního zeměsprávce Mescéryho, tak i vojenského velitele hr. Khevenhüllera, mohou-li jakoukoli příčinu udati, pro niž by Praha zbavení konstitučních svobod zasluhovala. A úřední list pražský, jenž nutnost tohoto vládního opatření dovozoval, zakřikl: „Ať jen nezapomíná „Prager Zeitung“ ve své horlivosti proti revolucionářům, že by se revolucionářům nikde dařiti nemohlo, kdyby je nepodporovaly vlády buď svou zlomyslností, neb svou nešikovností. Proti poctivé, svobodomyslné vládě nedovedou ani nejzlomyslnější lidé platnou revoluci provésti. Proti despotické, zákony samovolně rušící vládě ovšem ale musí být dle každého práva dovoleno též násilí užívati, jak to také i historie dokazuje, a tu právě i nejšlechetnější občané chopili se zbraně a bojovali o svobodu, a jestli se v takovém pádu řádní vlastencové hned zbraně nechopí, děje se to jen z patrnosti, poněvadž neuznávají síly své za dostatečné proti despotům a nechtí tudy nepodařeným povstáním vlast svou ještě do většího neštěstí uvaliti. To platí o vládách nespravedlivých, nepoctivých a despotických. Když ale vláda, ačkoli se vždy sama svobodomyslnou nazývá, přece tak nešikovně se chová, že větší část občanů si mysliti musí, že svobodomyslná není a že reakci obmýšlí, což divu, že pak pro všeobecnou nedůvěru k takové vládě každý třeba dosti nesmyslný a někdy i zlomyslný ego-

istický revolucionář u velké části lidu víry dojde a sluchu nalezne? To, myslíme, že se o této choulostivé věci pověděti dá v stavu obležení.“

Když rakouské vojsko nebylo s to potlačiti uherskou revoluci, dožádáno Rusko o pomoc. Ruská vojska ubírala se přes Moravu do Uher. Ministr vnitra, hrabě Stadion, jenž tomuto zakročení Ruska se vzpíral, odstoupil a jeho nástupcem stal se dr. A. Bach. Havlíček napsal o tom: „Podivné jsou osudy lidské. Proti převaze Slovanů vzpouzelo se nejvíce ministerstvo Švarcenberkovo, všemu se raději chtělo podrobiti, jen když Slované nedojdou moci. A ejhle! Právě nyní došlo Slovanstvo největšího vplyvu v Rakousích a — co nejlepšího, že ministerstvo samo musilo o to prositi! . . . Proč ministr vnitřních záležitostí vystoupil, nemůže býti nikomu tajemství, kdo opatrně a pozorně sleduje běh našich záležitostí. Hrabě Stadion byl vždy úhlavní nepřítel té politiky, kterou vedl Windischgrätz v Uhrách, hrabě Stadion byl proti intervenci ruské, hrabě Stadion byl pro rozdělení Uher podle národností, on byl proti tak zvané starokonservativní maďarské straně, on chtěl samostatnost Vojvodiny Srbské a Slovenska. Nedá se upřít, že tato politika hraběte Stadiona byla nejpraktičtější proti Maďarům, a kdyby se bylo od počátku přísně podle ní pokračovalo, bylo by se užilo proti Maďarům větší sympathie Srbů a Slováků a všech Slovanů vůbec, a vojna mohla být bez ruské intervence již dávno dokončena. Tím nejvíce ztratila vojna ta sympathie u liberálních lidí, poněvadž v ní vidí nyní pouze boj dynastie o své interesy, poněvadž se z neupřímného jednání se Slovany uherskými příliš dobře souditi může, že jde více o potlačení svobod maďarských, než o zachování rovnoprávnosti a svobody rakouské.“

Když vládní noviny radujíce se z toho, že starokonservativní šlechta uherská poskytla Rakousku pomoc — 400 dobrovolníků, vychvalovaly si, že vůdcové těchto dobrovolníků jsou z většího dílu rození Uhři, kteří „nebojují tak pro Slovanstvo ze všech stran podezřelé, jako pro svého císaře a krále“, vzkypěla v Havlíčkovi krev: uveřejnil v „Národních Novinách“ článek „Šlechta a Slované“, v němž napsal:

„Kdokoli opatrně sleduje všechny rakouské záležitosti, musí všude pozorovati chytře pletenou aristokratickou síť, do které nás poznenáhla šlechta zatáčí, aby opět mohla na nějaký čas v Rakousku panovati. Nejpatrněji na uherských věcech pozorujeme, že se nyní pokouší šlechta o vládu v celých Rakousích, jejížto korouhev jest náš první ministr kníže Schwarzenberg. Maďaři vedou vojnu s rakouským císařem, ale předce proto panuje největší bratrství mezi maďarskou a rakouskou šlechtou, a ať si vypadne tato vojna v Uhřích tak nebo jinak, vždycky vypadne dobře pro maďarskou šlechtu. Vy farizeové! když ruská síla připadla do váh rakouských, když se již napřed věděti může, že Košut, třeba to ještě rok nebo více let trvalo, předce konečně udušen bude touto velikou silou; vy bídní, vysoceurození farizeové! nyní přicházíte obětovati svou věrnost svému císaři a králi, o kterážto věrnosti po celý rok, co již válka trvá, žádný nic neslyšel a nepozoroval, a abyste svůj liščí ocas ukryli, neumíte jinak než osočováním Slovanů hledati sobě té lásky u trůnu, kterou nezasluhujete. Vy nás nazýváte „ze všech stran podezřelými“, abyste tím ukryli ne podezření na vás lpící, ale dokázanou vinu svou.

My Slované stydíme se toho farizejství, abychom se přetvařovali a říkali o sobě, že bojujeme jen pro svého císaře a krále: my pravíme šlechetně a poctivě,

že bojujeme pro svou svobodu a rovnoprávnost, které očekáváme od spravedlivosti císaře svého, opírajíce se na jeho poctivě nám dané slovo; neboť farizeus je ten, kdo se staví, jako by myslil, že jsou národové stvořeni jen pro krále. Král je k tomu, aby řídil spravedlivě národ a pečoval o jeho dobro, král je pro národ, ale ne národ pro krále, to jest svatá pravda, kterou neupře žádný šlechtický farizeismus, jenž proto nadsazuje důstojnost královskou, aby sám sebe ve jménu krále zvelebil a jeho mocí nad jinými vládu provozoval.

Od počátku bouřek rakouských stojí Slované věrně při Rakousku, ne slovy hladkými, nýbrž krvavými, mozolovitými činy; naše korouhev byla vždy svobodné, neodvislé, spojené Rakousko, kteroužto jsme hájili proti Němcům i Maďarům a pro své přesvědčení nasadili jsme všechnu sílu, krev i čest. Poněvadž ale chceme svobodné, ne ale šlechtické Rakousko, intrikovalo se proti nám nejhanebnějším spůsobem, jak v Praze, tak ve Vídni, tak v Záhřebě, tak ve Vojvodině, tak v celých Uhřích v táboře Windischgrätze pod císařskými korouhvemi. A když nemůžete pod dynastií Košutovou, tedy chcete alespoň pod Habsburskou zase nad námi panství své provozovat? Proto nás nazýváte ze všech stran podezřelými, vy staří a zjevní zrádcové, nyní, když dosti pozdě sami pokání děláte?

My Slované smýšleli jsme nejpoctivěji s císařem, ačkoli jsme mu nepochlebovali; my jsme vždy chtěli zachovat jeho říši, ne z otrocké mysli, ale z dobrého přesvědčení, poněvadž jsme pro národy slovanské nejspíše mohli očekávat rovnoprávnost a svobodu v tomto Rakousku. Vám ale, ačkoli máte vždy na jazyku svého Císaře a pána, vám na Rakousku nic nezáleží, vám záleží jen na šlechtě a na její panování,

a hned se spojíte s každým, kdo by vám vaše privilegie pojistil, třeba se desetkrát Rakousko rozpadlo. A nyní držíte dvůr císařský obklíčený, osočujete tam Slovanstvo a zamezujete tam pravdě přístup.

Co se ale nás Slovanů týče, my máme své přesvědčení, pro které pracujeme a od kterého se nemůžeme nikterak odvrátiti; že se s námi od vlády špatně — mohli bychom říci nepoctivě — nakládalo, to ví každý a kdo to před světem upírá, jistě si sám ve svém svědomí jinak myslí. Naše křivda je zjevná. Těm, kteří patrně bojovali proti Rakousku, věřilo se více než nám, a oni dostali tu náhradu, kterou jsme my zasloužili. Avšak ani to nás nemůže zvrátiti od naší dobře rozmyšlené a od samé přírody i od historie naznačené cesty, a třeba nyní vláda v zaslepenosti své sobě i nám škodila, my předce konečně dojdeme svého cíle, poněvadž jinak býti nemůže. Rakousko musí býti takové, jako my radíme — jinak přestane. To je pravda, kterou nám hlásá každá mapa, každá statistika. Chcete se jen ustavičně ukrývati za bajonety?

Nemyslete, že nás všelikými křivdami nyní rozdrážděte, abyste nás pak navždy udusiti mohli: my budeme tak dlouho trpět, až budeme míti moc a sílu přestat trpěti a poručiti si, a to bude tenkráte, až bude těch našich 18 millionů duší tak dobře věděti, kdo je náš nepřítel, jako to nyní víme my. Pak nebudeme potřebovat ani revoluce, protože potom vy sami, vysoce urození pánové, budete k nám spravedliví — neboť budete muset!“

23. Vydávání »Národních Novin« zastaveno a opět povoleno.

Článek ten byl pro Havlíčka osudným. Komandující generál dal si jej dne 9. června k sobě povolati, dal mu článek v německém překladě přečísti a oznámil mu z krátka, že „Národní Noviny“ jsou po čas obležení zastaveny. Tak dlouho to ovšem netrvalo, neboť Havlíček vymohl si od ministra Bacha, jenž se stal mezi tím ministrem vnitra, zrušení zákazu toho. Z Vídně zaslal Frant. Palackému, jenž tehdy v Karlových Varech meškal, zprávu o svém pořízení. „Přijel jsem“ — píše v listu svém ze dne 17. června — „do Vídně v outerý před polednem a ve středu měl jsem u pana Bacha slyšení dosti dlouhé. Byl jsem velmi dobře přijat a po třičtvrtihodinném rozhovoru, ve kterém jsem jak říkáme neměl lístek před ústy, pravil mně, abych své trochu ostré Promemoria předělal a (jak mi radil), abych tam v novém neopominul podotknouti, že chci budoucně stát na basi oktrojované ústavy a mírnosti vůbec. Když jsem si doma celou věc rozvážil, měl jsem již oumysl odjeti s nepořízenou, než bych se této radě podrobil a přišel jsem též i na myšlenku nekonstituční audience u J. M. C. Brauner mi ale k tomu neradil a myslil, že snad p. Bach také laciněji se smluví. (Musím podotknout, že zvláště Brauner, ale též ostatní naši se o mne ujímali poctivě.) Napsal jsem tedy jiné Promemoria, ale nedal jsem do něho zas nic o oktrojované ústavě a o svém pokání a šel jsem k p. Bachovi ve čtvrtek ráno do jeho bytu. Tam jsme měli velmi zajímavou rozmluvu, ve které jsem ale já urputně na svém stál, tak že p. Bach upustil, vida, že s českou hlavou nic není. (Bach se teď učí od

p. Becka česky!!!) Řekl jsem panu Bachovi, že *jsem nepřijel do Vídně prosit*, nýbrž přesvědčit se, jestli ministerstvo má lepší náhledy o svobodě tisku, než Khevenhüller a jestli ministerstvo nechce trpět opposici takovou, jako moji, aby to jen řeklo, že za takovou cenu stojí „Národní Noviny“. Dnes ráno byl pan Brauner u p. Bacha a vyzvěděl, že již do Prahy šlo stranu té věci a že „Noviny“ budou opět vycházet.“

Když „Národ. Noviny“ dne 26. července opět vyšly, vylíčil Havlíček událost tu: „Dne 9. června byl jsem předvolán před pana komandujícího, kdežto mi byl přečten v německém překladu známý článek můj z č. 130. „Nár. Novin“ a oustně mi oznámeno, že „Národní Noviny“ po čas obležení vycházeti nesmějí. Dne 11. července byl jsem u p. místopresidenta, svob. p. Mescéryho žádati o písemní zákaz a když jsem téhož dne obdržel písemní zákaz „na neurčitý čas“ a bez udání příčiny, odejel jsem hned do Vídně s tím oumyslem, že tam budu u pana ministra vnitřních záležitostí Bacha žádati o dovolení k dalšímu vydávání „N. N.“ Dne 13. a 14. měl jsem v této záležitosti velmi dlouhé a mohu říci i přívětivé a příznivé slyšení u p. ministra Bacha, a podal jsem dvoje Promemoria. Dne 16. vrátil jsem se z Vídně do Prahy.

Dne 22. byl jsem u pana komandujícího hrab. Khevenhüllera, kdežto mi oznámeno bylo, že noviny budou zase vycházeti, že však se ještě musím pro své články zodpovídat před vojenským soudem a že musím podati písemní slib, v němžto musí býti obsaženo: a) že uznávati chci platnost ústavy od 4. března, b) že se chci v opposici své mírných forem držeti, pokud bude trvat stav obležení. Byl u pana komandujícího přípis od pana ministra Bacha i s přilože-

ným mým Promemoria. Téhož dne byl jsem tedy strany téhož spisu u pana místopresidenta, kdežto jsem namítal, že bez toho nemám moc, neuznávati ústavu od 4. března a že ostatně i v ní obsaženo jest, že se na budoucím říšském sněmu může tato ústava měniti, a aby to možná bylo, že dovoleno býti musí, posúzovati ji a vytýkati nedůstatky její. Pan místopresident uznával, že sluší, nedůstatky ústavy posuzovati, podotknul ale, že se ode mne jen žádá, abych jen od principiálního protiústavního brojení proti ní upustil.

Podal jsem tedy ještě téhož dne onen spis a vyslovil jsem se v něm o dotčených věcech, že se hodlám v stavu obležení všeliké mírnosti držeti, pokud se to s pravdou srovnává a že jsem vždy měl pevný úmysl, chovati se konstitučně.

Dne 23. byl jsem před vojenským soudem vyslýchán pro články v číslech 129—131 „N. N.“, kdežto jsem se snažil všechny tyto články ospravedlniti.

Dne 25. byl jsem opět před vojenský soud povolán, kdežto mi oznámeno jest, že jsem pro tyto články odsouzen na 8 dní k profosovi, že mně ale pan komandující tento trest odpouští. Téhož dne jsem dostal na večer skrze zdejší městský ouřad písemní dovolení k dalšímu vydávání novin.“

K tomuto vylíčení dodává Havlíček: „Každý, kdo se na svět dívá se zdravým a chladným rozumem, uznati musí, že skutečně musí býti po čas obležení naše snaha, nedávati žádnou příčinu ze své strany, aby naše noviny buď zastaveny neb dokonce potlačeny byly. Nebo odvolávati se na svobodu tisku na soud příslušný atd. jsou věci, kterým vojenské ouřady rozuměti nechtí. S druhé strany ale předce každý nahlíží, že jest lépe, když není jiné pomoci, raději s jedním podvázaným křídlem lítati, a snažiti se, aby

hlas národa zcela neumlkl, než zanechati pole docela nočním netopýrům a sovám, které bez toho dost hrdě se vznášejí, kvikajíce jen pořád o pořádku a bezpečnosti. Kdo naše snažení po celý čas naší novinářské činnosti (ještě za časů předkonstitučních) zná, dobře musí věděti, jaký jest náš oučel, a doufáme, že jsme si po celý ten čas zasloužili tolik důvěry, že nikdy žádnými lákadly, žádnými výhrůžkami nedáme se od svého oučele odvrátiti, kterýžto držíme za počestný, za spravedlivý. *Světská moc může nás přinutiti k tomu, abychom z opatrnosti mlčeli, ale žádná moc nemůže nás přinutiti k tomu, abychom mluvili nepravdu proti svému přesvědčení.*

Kdyby se od nás něco podobného vynucovati chtělo, pak bude čas raději dokonce mlčeti. Pak přestanou „Národní Noviny“ vycházeti, ne ze zákazu, ale z vlastní vůle redakce, na znamení, že přestal i poslední stín svobody tisku. Doufejme ale, že takové činy předce nepřijdou.“

Když se později ve vládním „Vídeňském Denníku“ Havlíčkovi vysmívali, že ve Vídni prosil, aby směl noviny opět vydávati, odpověděl Havlíček: „Ano, byl jsem ve Vídni prositi o povolení k dalšímu vydávání Národních Novin; a lituji toho velice a nebyl bych také nikdy šel z vlastního pudu, neboť mám, jakožto Čech, příliš hluboce vrytou do srdce historii národa svého. Šel jsem tam více na povzbuzení svých přátel, poněvadž oni to za dobré uznali. Měl jsem dne 11. a 14. února v této záležitosti pokaždé dosti dlouhé a mohu říci i přívětivé a příznivé slyšení u ministra Bacha. Choval jsem se tam, že se za to styděti nepotřebuji.“

Na den 22. června byl Havlíček obeslán ke komandujícímu generálu, jenž mu oznámil, že „Národní Noviny“ mohou opět vycházeti, že však se Havlíček

musí písemně zaručiti, že uznává platnost oktrojované ústavy a že se bude po čas obležení v oposici mírniti. Havlíček podal vojenskému soudu toto prohlášení: „Nynější poměry vůbec, právě učiněná zkušenost pak zvláště budou podepsanému bez toho silným pokynem, aby při redakci svého listu dbal všeliké možné mírnosti, pokud se jen s pravdou srovnati dá; a poněvadž jest spolu pevně odhodlán, zachovati vždy směr konstituční, doufá, že také sl. c. k. vrchní velitelství shledá v tom při obnovení Národních Novin všeliké potřebné zásady, jakých péče o poklid a bezpečnost země požaduje.“

Než však noviny znovu vydávati směl, musil se ještě před vojenským soudem zodpovídati pro některé články v nich uveřejněné. Havlíček snažil se články ospravedlniti, ale námaha jeho byla marná; vojenský soud uznal, že jest ve všech případech vinným, odsoudil jej na osm dní k profousovi, zároveň pak mu oznámil, že mu komandující generál tento trest odpouští!

25.

Havlíčkova osamocenost. — Knížka hrab. Thuna. — Proti nestatečnosti politické. — Opětné odsouzení.

Poměry v českém táboře stávaly se velice neutěšenými a Havlíček byl ve skutečnosti jediným mužem, jenž za práva národa českého bojoval. Rieger dlel již delší dobu v Paříži, jiní bázlivě zalézali a opět jiní počínali si tak, aby jejich veřejné vystupování nebylo na škodu jejich osobním prospěchům. Teprve tu stěžoval si Havlíček na osamocenost svou a na prospěchářství mnohých členů národní strany. „Mou

největší touhou“ — napsal tehdy svému příteli dru Pinkasovi — „jest jen to, aby Rieger opravdu brzy byl zde; neboť budou-li se naše záležitosti zanedbávati tak jako posud, nemůže to s námi dojíti daleko. Připadám si zde v Praze jako Robinson Crusoe a musím nyní sám skoro celé břímě na svém hřbetě nésti. Nyní musí již bez toho brzy nadejíti chvíle, kde se naše posavadní strana národní rozštěpí. Jedni (abych se dobře c. k. vyjádřil), kteří jsou „rozumni a opravdoví, ale rozvážní liberálové“, stanou se nyní státními prokurátory, krajskými a úředními presidenty atd. — a budou se tedy (ježto dobře po biblicku pojali ženu, koupili voly atd.) moci omluviti a opustí prapor a budou spokojeni: druzí, ti „rýpalové, separatisti a radikálové“ (nebo jak my je obyčejně jmenujeme, poctivě liberální) a neodvislí zůstanou sobě samým ponecháni se svými „krajními“ požadavky. A poněvadž potom jako před tím odhodláni jsme býti jen prokurátory českého lidu, musíme se záhy vzdáti kmotrovství s těmi ostatními c. k. prokurátory, k čemuž se již chystáme. Zvláště, udrží-li se Thun*) dlouho v ministerstvu, nastane velmi brzo v naší dosavadní straně nové rozštěpení. Pocítil jsem již ve svém kruhu některá znamení Thunovského lučebního působení. A proto bych chtěl, aby Rieger již brzo byl zde, bychom stáli připraveni a ještě před časem měli většinu císařství na své straně, čeho by se nyní as snadno dalo docíliti.“

S hrabětem Thunem střetl se Havlíček záhy. Hrabě vydal totiž knížku nazvanou „Úvahy o nynějších poměrech hledíce zvláště k Čechám“, v níž jevil sice přízeň k Čechům, ale vyčítal jim, že kladou přílišnou váhu na národnost

---

*) Hrabě Lev Thun stal se ministrem osvěty.

a že proto se nemohou domoci významu v mocnářství. Prohlašoval, že jest to závistí, když Čechové žádají úplnou rovnoprávnost s Němci, a zazlíval jim, že vedle národnosti zasazují se o svobodu a federaci, což prý jsou planá hesla, jimiž se lid zbytečně mate. Havlíček odpověděl ostře. Ohradil se proti tomu, že hrabě Němce vychvaluje a přeceňuje, že je zrovna za první národ ve světě pokládá a Slovanům jako zrcadlo k následování představuje. Pravil, že všechno skoro, co na Němcích jest následování hodné, mnohem skvěleji a důkladněji u jiných národů nalézáme, a že všechno to, co Němci u sebe původního mají, není pro nás následování hodno.

Tvrzení hraběte, že snahy Čechů po rovnoprávnosti s Němci jsou pouhou závistí, odbyl Havlíček: „Na následujících pravdách spočívá budova našeho národního spojení: Každá národnost jako zvláštní plod všemohoucí síly zasluhuje života i vzniku a tedy pěstovati se má vždy k většímu květu. Národní rovnoprávnost jest nevyhnutelná a hlavní výminka každé opravdové politické svobody. Neboť kdekoli se jedna národnost (jeden jazyk) zanedbává a odstraňuje a druhý zvelebuje, nevyhnutelný následek v běhu času musí býti ten, že vznikne nerovnost mezi občany mluvícími těmito jazyky; občané té národnosti, která se zvelebuje, mají více práv, než občané zanedbané národnosti; tito se poznenáhlu vytlačí ze všech úřadů, nemají přístupu ku vzdělání a tedy jsou uvrženi do nevyhnutelných škod, zkrátka nastane aristokracie plemene a národnosti. Proto jest hlavní péčí a starostí každého národa pojistiti si především svou národnost a jazyk svůj, jakožto nevyhnutelnou a právní výminku demokratické rovnosti. Ztracená svoboda politická jednou ranou, jednou chvílí opět nabýti se může, ale ztracená národnost již nikdy a potlačená

velmi těžce, takže národ na takovou ránu často mnohá staletí postonává, nemoha ani docela zahynouti a v jiný národ se přetvořiti, ani již dokonalých sil nabýti, co služebník jiného národa odsouzen jsa na vždy jen k nejnižším třídám, mnohá století bídný život vésti musí.“

Hrabě Thun neodpověděl, ale zapamatoval si.

Jako proti vládě, vystupoval Havlíček co nejrozhodněji také proti různým ošklivým úkazům ve vlastním národě, tak zejména proti nestatečnosti politické. Litoval toho, že stálost, vytrvalost a neohroženost politickou — kterýchžto vlastností národ míti musí, chce-li svá práva a svou svobodu upevniti — ještě příliš pořídku nalézáme. Káral přemrštěnce, z nichž mnohý, jenž r. 1848 svým bouřlivým radikalismem až všechno děsil, jemužto tenkráte všechno bylo málo a jemuž celý svět se zdál zpátečnický, s kloboukem v ruce obchází jako zmoklá slepice v ustavičných ouzkostech, aby si někdo na jeho loňskou zuřivost nevzpomněl. Proti těmto nestatečným a chabým staví muže, kteří dle pevných zásad smýšlejí, kteří si učinili v politice pevná, nezrušitelná pravidla. „Takoví — praví — dovedou v čas přílišné politické bojovnosti odporovati přemrštěncům a nedbajíce, že při tom utrží nezasloužené nadávky, umějí ochladit jejich přílišnou zapálenost a uchrání tím kolikráte vlast od velikého neštěstí, za to ale se také nebojí v zarmoucených dobách politické sklíčenosti povznésti neohroženě hlasu svého proti škůdcům a nepřátelům svobody. V politice musí každý napřed sám s sebou a svým svědomím býti urovnán a přesvědčen, že nic nespravedlivého a nic pro vlast škodlivého nežádá, pak ale když jednou tohoto přesvědčení nabyl, nesmí se také báti a ostýchati, toto své přesvědčení jakožto věc dovolenou a

poctivou vřele a před každým a buď si to císař sám vysloviti a zastávati. Jen takovým spůsobem může opravdu svoboda pravá vzniknout a pro budoucnost se ustálit.“

Vláda sledovala úzkostlivě činnost Havlíčkovu. Dokud však v Uhersku zuřila revoluce, neodvažovala se k ráznějšímu zakročení proti němu. Když však Uhři u Vilagoše na hlavu poraženi a maďarská revoluce zdolána byla, nabyla vláda opět troufalosti a Havlíček byl prvním, jemuž moc svou pocítiti dala. Z čista jasna povolán jest k vojenskému soudu, kdež mu oznámeno, že jest obžalován pro čtyry články v „Národních Novinách“ uveřejněné. Jeden z článků těch jednal o Chorvatsku, druhý o založení slovanské university v Krajině, ostatní dva o stavu obležení a o osvětlení za příčinou narozenin císařových. Havlíček nebyl si vědom, že by se byl v něčem provinil, ale dne 28. srpna oznámeno mu, že jest ve všech případech uznán vinným, že se odsuzuje na čtrnáct dní k profousovi, z kteréhož rozsudku není odvolání. Byl do vězení ihned odveden. Svému rozhořčení dal Havlíček výraz v dopise svému příteli dru Pinkasovi. „Víte z novin — píše mu dne 4. září — co se se mnou děje a co nevíte jest, že sedím v tom samém malém pokojíku na zámecké strážnici od vchodu na pravé straně, ve kterém prý Vy jste seděli*) s tím rozdílem, že se jen sám raduju z vyhlídky na Petřín skrze mřiže a že kategorie mého profouského vězení dovoluje návštěvy a všeliké pohodlí, o které ale já nestojím. Nedělal bych si z celé té maličkosti mnoho, ale zlost mám nesmírnou, když si pomyslím, že

*) Dr. Pinkas byl se svým synem o svatodušním týdnu na krátko na Hradčanech uvězněn.

We Středu 5. Dubna. | Číslo 1. | Ročník 1848.

Národní Nowiny.

Odpowědný redaktor: **Karel Hawlíček.**

Skutečná rownost národností. Spojení zemí koruny naší. Zrušení práw feudalních. Rownost wšech stawů před zákonem. Soudy přísežných. Odpowědné ministerstwo pro korunu naší. Wšeobecný sněm celého národu. Národní gardy wšude. Úplná reforma škol a auřadů.

Wydawatel a nakladatel: **Hrabě Wojtěch Deym.**

Snímek 1. čísla »Národních Novin«.

Zvláštní příloha k MATICI LIDU 1906 č. 2.

Citlivá večerní.

(À la Picek)

Na lavičce pod okýnkem
Seděli jsme s mou panenkou v noci
Ona koukala do klínu
Já jí koukal mezi oči:
Měsíček jak mazaneček
Na nebíčku špoulil hubičku
On se ištverák usmíval!

—

Och! bylo to posezení
Jako v božím nebi za kamnama
Andělíčky fotrowali
Vznášejíce ~~[illegible]~~ se/ nad náma:
Hvězky jako mlíčko kvetle

... zpívat jak na plesnice
Kantor by to nedovedl.

Tuto píseň jsem já skládal
A kdo tomu nevěříš nechť
Ať se zeptá v Peršínově
Poví mu to moje děvče:
Já jsem se smál ona taky
Kamnali jsme pořád na oblaky —
Plakali jsme oba dva.

Větřík foukal lístím kompal

dějepisná povídka
gladiator.
rozdvojděné maďarst

Snímek rukopisu Havlíčkova.

Zvláštní příloha k MATICI LIDU 1906 č. 2.

1852. Brixen 20/6

~~[illegible]~~. Tyrolské elegie

~~Listy z památníku českého žurnalisty~~

Složil H. B.

I.

Svit, měsíčku, polehoučku
Skrz ten hustý mrak,
Jak pak se ti Brixen líbí? -
Neškareď se tak!

Nepospíchej, pozastav se,
Nechoď ještě spát:
Abych s tebou jen chvilinku mohl
Diškurírovat.

Nejsem zdejší, můj měsíčku!
Toť znáš podle křiku:
Neutíkej, nejsem Šmoů und Bindů
Jsem zde jen ve cviku

—

Snímek rukopisu Havlíčkova
(dle rukopisu chovaného v Museu král. Českého).

každý starý o . . l, kterého bych já ani za s . . . . nemohl potřebovat, právo má zavřít mne, kdy mu to napadne. To je sakramentská osobní jistota. Články, pro které mne viní, znáte a víte, že bych před žádným soudem, ani kamčadálským nemohl být pravidelně odsouzen . .“

Jakou neohroženost jevil Havlíček i pod krutou vládou meče, neostýchal se, vysvítá z článku, jejž napsal, když v Praze uspořádáno osvětlení na počest narozenin panovníkových. Strana zpátečníků, známá pod názvem sedmašedesátníků, dala v předvečer slavnosti vyvěsiti na nároží vyzvání, aby město se osvětlilo. Ve vyzvání tom pravili: „Zítra jest slavnost narozenin Jeho Milosti našeho milovaného císaře. Ponejprv co na trůn nastoupil, máme příležitost tyto slavně odbývati. Máme tím spíše příčinu k tomu, poněvadž Jeho Milost udělením ústavy — která dříve slíbena, od něho teprv ale dána byla — uzavřením míru s Piemontem a ku konci se blížícím pokořením povstání v Uhřích sám pro budoucnost zevnitřní i vnitřní pokoj s tímto opětné skvétání našeho blahobytu zaručil. Jsme toho mínění, že všeobecné osvětlení města nejjednodušším a nejpatrnějším prostředkem, jímžto city srdečnosti a oddanosti naší Jeho Milosti na jevo dáme.“

Toto vyzvání stalo se z té příčiny, že se městská rada Pražská po příkladu městské rady Vídeňské usnesla místo osvětlení oslaviti císařské narozeniny dobročinnými dary. Když pak jistý německý list vídeňský z toho důvodu ostře na Prahu útočil a ji o povinné úctě k mocnáři poučovati chtěl, odbyl jej Havlíček rázně uváděje, že týž list v čas vídeňského povstání své protirakouské smýšlení opatrně neukrýval a „Národním Novinám“ podlízavost vytýkal, protože neuznaly za dobré spůsobiti revoluci proti Rakousku. „My neznáme nic opovrženějšího než po-

chlebníka“ zvolal rozhorleně. K věci samé pak napsal, že každý rozumný bude osvětlení města v čase obležení co možná se zdržovati, ježto se v takovém stavu podobná demonstrace nesluší, poněvadž připouští možnost, mysliti si, že není na veskrz z dobré vůle spůsobena. Vyslovil se rozhodně proti kroku, jejž sedmašedesátníci učinili — osvětlení bylo velmi slabé — slovy: „Neslušné jest, den narozenin J. C. M. vyvoliti si za příležitost politických agitací a míchati city obecenstva k J. M. C. dohromady s politickými vášněmi jedné strany proti druhým. Skutek také ukázal, že by bylo nejmoudřejší bývalo, následovati městskou radu a oslaviti den tichým, ale vydatným darem pro chudé, než působiti nepodařenou illuminací. Osvětlení města, kdykoli není pouhá politická demontrace, nýbrž jako včerejší má býti ke cti J. M. C. našeho neodpovědného kontitučního mocnáře, musí býti všeobecné.“

Potěšením naplnilo Havlíčka, když vláda přičiněním nového ministra spravedlnosti rytíře Schmerlinga vydala prozatímní zákon o sestavení porotních soudů ve věcech tiskových. Ačkoli nepovažoval jej nikterak za dostatečný a dosti svobodomyslný a mnohé vady mu vytkl, přece se těšil blahou nadějí, že brzy budou apoň ona konstituční práva vrácena, která ústava ze dne 4. března ponechala, a že již brzo nastane čas, ve kterém poctivý člověk vstane z lůžka s tím blahým přesvědčením, že nebude moci toho dne do žaláře přijíti. Avšak ani tato naděje neměla se mu vyplniti! Byl pevně přesvědčen, že podle císařského slova a slibu zemský sněm království Českého musí býti do konce roku 1849 svolán a že před volbou do toho sněmu musí všeliký nekonstituční stav vojenský přestati, aby se volby mohly konati svobodně — než i v tom dočkal se trpkého zklamání!

Neustával vládu vyzývati, aby cestu, po níž se od rozehnání říšského sněmu brala, opustila a odstranila příčiny všeobecné k ní nedůvěry. Činil jí trpké výčitky, že český národ od té doby, co sněm říšský rozpuštěn jest, byl od vlády ustavičně pronásledován, dříve cestou konstituční, pak ale, když tato vládě nesloužila, vojenskou, mimozákonní a že neustálým stíháním politickou činnost strany Havlíčkovy, která přece v nejnebezpečnějších dobách svou upřímnou vůli, Rakousko zachovati, osvědčila, skoro úplně zastavila. V listopadu r. 1849 navštívil mladý císař František Josef Prahu a dostalo se mu skvělého uvítání. V průvodu panovníkově nalézal se také ministr vnitra dr. Bach. Redaktoři tří listů pražských, mezi nimi také Havlíček, vyžádali si u něho slyšení, podali mu obšírný pamětní spis o nesnesitelných poměrech veřejného tisku a žádali, aby všechny přestupky tiskové byly řádnými soudy vyšetřovány a souzeny. Ministr Bach přijal je velmi laskavě, rozmlouval s nimi delší dobu, ubezpečoval je nejlepšími úmysly vlády a konejšil je krásnými, ale nezávaznými sliby.

O návštěvě panovníkově nemohl se Havlíček ovšem dle pravého přesvědčení svého vysloviti. Ale přece troufal si říci: „Mrzutá jest pro národ věc, když z jedné strany neodpovědnost J. C. M. našeho konstitučního mocnáře nedovoluje nám, nespokojenost svou s mnohými kroky vlády Jeho osobě projeviti, z druhé strany ale ministři za tuto neodpovědnost J. M. C. se ukrývajíce poctu pouhé osobě a důstojnosti J. M. C. od národa proukazovanou hned také na sebe a na své vlastní vladaření vztahují, a tak si vykládají, jakoby se jevilo ouplné srozumění s jejich řízením. Kdyby se obecenstvo nejsouc s ministerským řízením spokojeno neslušně chovalo k J. M. C., řekli by ministři a jejich strana, že jest to chování nekon-

stituční a nelojální, že to jsou republikánské záměry a velezráda proti domu panujícímu, poněvadž J. M. C. nemá odpovídati za jednání ministrů; prokáže-li ale zas národ osobě a důstojnosti J. M. C. náležitou úctu, hned zapomíná ministerstvo na neodpovědnost J. M. C. a vykládá si hned tuto úctu za projevenou spokojenost lidu s ministerstvem. Jest to slušné? Kde se nesmí nespokojenost jeviti, kde se nesmí hančti, tam také nemohu platně pochváliti a spokojenost jeviti a kdybych ji také projevil, nemůže míti taková chvála pro rozumného žádné ceny.“

Na konec roku 1849, když rozlétla se pověst, že se Rakousko chystá k válce proti Rusku, aby svůj vliv v Německu zachovalo, obrátil se Havlíček co nejrozhodněji proti takovému záměru, uváděje, že počínati vojnu tak velikou a tak nepotřebnou, tak protivnou většině národa, bylo by více než lehkomyslné a bezsrdečné. Co se pak týče zejména národa českého, vyslovil se: „Jmenovitě ale pro nás Čechoslovany jest těžké pomysliti na takovou vojnu s Ruskem. Naše země byly by nepochybně bojištěm, bojištěm o korunu německou na hlavě císaře našeho, který právě dle rady tohoto ministerstva naší staroslavnou českou korunou pohrdával a nepochybně již ani za českého krále korunovati se oumysl nemá. Kterak my o německé koruně smýšlíme, ví celý svět již přes 1000 let a nyní máme o tuto korunu bojovati, máme se pro ni zadlužiti, v nebezpečenství bankrotu přijíti, naše krásné dědiny nechat zpustošiti, a při tom všem ještě se naše vlastní koruna pěkně zamluví a v zapomenutí uvede? Věru, tuze mnoho sebezapření žádalo by od nás naše ministerstvo!“ A když pak vládní noviny jeho článku se opřely a tvrdily, že Rakousko nejen k prospěchu rodiny císařské, nýbrž ze státních ohledů vliv svůj v Německu uhájiti musí, dokázal jim Havlíček, že

jedná se jedině o to, aby rakouskou nadvládou v Německu nadvláda Němců v Rakousku se stvrdila a aby Rakousko přestalo býti národům neněmeckým milým domovem, a poukázal k tomu, že Rakousko skrze nadvládu německou nabylo zdánlivé slávy — a to jen na čas — ale vnitřní síly že pozbylo.

Neklamným důkazem, že všechny naděje na nějaké zlepšení poměrů v Rakousku a za uvolnění z jařma krutovlády jsou marné, byla neočekávaná zápověď vídeňského listu „Presse" pro — radikálnost! A přece považován ten list dlouho za vládní a počínal si za bouří r. 1848 tak zpátečnicky, že v Praze si ani netroufali jej veřejně roznášeti. Událost ta působila jako neblahá předzvěst pro budoucnost velmi tísnivý dojem, Havlíčka pak naplnila žalostí pro budoucnost. „Všechny vídeňské časopisy — napsal tehdy — kojily se ustavičnými nadějemi brzkého zrušení stavu obležení*) a počátku opravdivé zákonité svobody tisku, a místo toho zápověď „Presse"! My jsme sice až k příjezdu J. M. C. do Prahy také vždy s velikou jistotou očekávali brzké zrušení stavu obležení a počátek konstitučního života: od té doby ale jsme již pevně přesvědčeni, že nemá vláda žádný oumysl v brzkém čase nám navrátiti konstituční pořádek a zápověď „Presse" potvrdila nás tím více v tomto přesvědčení. K tomu se ještě rozšiřují velice znepokojující zprávy o změnách v ministerstvě, jmenovitě o odstoupení p. ministra Bacha, a nechceme ani všechny ostatní opětovati. Že takové věci mysl naši velmi zarmucují, toho tajiti nebudeme."

Nemýlil se, jeho předtucha se brzy vyplnila a sice krutěji, než sám se nadál...

---

*) Také Vídeň byla ve stavu obležení.

26. Potlačení Národních Novin.

Vláda, která nesnesla ani takové oposice, jakou prováděly listy druhu vídeňské „Presse“, chystala se na rozhodný krok proti „Nár. Novinám“, kteréž jí byly ze všech tehdejších novin nejnebezpečnější. Ačkoli Havlíček nikterak se netajil nebezpečím, které mu hrozilo, ačkoliv očekávati musil, že i jej stihne týž osud jako vídeňskou „Presse“, neochabl ani na chvíli v boji svém za věc svého národa, a „Národní Noviny“ stály jako dosud bděle na stráži zájmů jeho.

Byl přesvědčen, že časy prvého zápasu a boje politických stran teprve nastávají. Napsal o směru „Národních Novin“: „Hleděl jsem vždy dle svého nejlepšího vědomí povzbuditi mysl národa, minulá před věky sláva vlasti naší tanula mi vždy před očima, naděje pevná, že možná jest ještě skvělejších časů se dodělati, neopustila mne nikdy i při nejtěžších překážkách. Nemohl jsem se nikdy snížiti k tak bídnému ponětí o českém národu, abych jeho lepší budoucnost mohl očekávati od protekce některé vlády neb některého dvoru; i člověk jednotlivý, který spásu svou hledá ve protekci, zdá se mi vždycky nízký, tím více národ, jenž ze sebe vždy utvořiti může to, co chce. Že já sám od tohoto svého přesvědčení nikdy neupustím, a že též na všechmožných cestách vždycky k uskutečnění jeho pracovati budu, o tom mám dobré svědomí a budoucnost toho bohdá dokáže!“

O vánocích r. 1849 uveřejnily „Národní Noviny“ článek „O centralisaci a národní rovnoprávnosti“, jejž napsal František Palacký. V článku tom dokazoval Palacký, že centralisace jest zkázou pro Ra-

kousko, že bude-li nerovnost národů za mravní základ říše postavena, stane se smrtelně nebezpečnou pro neněmecké národy v Rakousku žijící, že rovnoprávnost jest pro Rakousko životní podmínkou a že pokud národové budou míti příčinu báti se o národnost svou, potud nebude v Rakousku nikdy pokoje a míru. Pak učinil Palacký návrh na přetvoření Rakouska na základě federačním. Navrhoval rozdělení říše na základě národnostním; kromě 6 ministrů společných mělo býti sedmero zvláštních ministerstev zemských čili národnostních, a sice 1. pro země německé; 2. pro československé; 3. pro polsko-rusínské; 4. pro maďarské; 5. pro rumunské; 6. pro jihoslovanské a 7. pro italské.

Článek ten spůsobil velké vzrušení, zejména v kruzích vládních, a Havlíčkovi připadalo odrážeti všechny přečetné útoky, ježto Palacký z bojiště ustoupil. Áčkoli měl proti protivníkům, kteří pod křídly vojenské moci bojovali, postavení velmi obtížné, rozdával přece na všecky strany pádné rány. Dokázal jim, že centralisace boří přirozený pořádek v říši, kazí místní soulad, zbavuje národ myšlenky, kteráž jest jeho sluncem, a těžiště každé země usiluje přenésti z jeho sídla a přenésti jinam. Sotva však uveřejnil článek druhý, již dostalo se mu od velicího generála napomenutí, aby směr „Národních Novin“, jichž „popuzující ton se v posledním čase silněji ozývá, hrozícímu výminečnému stavu přispůsobil, jinak že by noviny jeho úplně byly zastaveny“.

Havlíček snažil se, aby své noviny zachoval při životě, ale jakkoli opatrně si vedl, předem byl již osud „Nár. Novin“ rozhodnut. Když uveřejnil článek, velice mírný, o zemských ústavách vydaných pro německé země v Rakousku a upozorňoval vládu, že by takové ústavy v Čechách s největším odporem se

Citlivá večerní.

(À la Piccx)

Na lawičce pod okýnkem
Seděli jsme s mau panenkau w noci
Ona kukala do klína
Já jí kukal mezi oči:
Měsíček jak mazaníček
Na nebíčku špulil hubičku.
On se člověku usmíval!

—

Och! bylo to posezení
Jako w božím nebi za kamnama
Andělíčky fotrowali
Vznášejíce ~~[illegible] [illegible]~~ se/nad náma:
Hájek jako mlíčko kwelle

...lavík zpíval jak na flašinetě
Kantor by to nedověd.

Tuto píseň jsem já skládal
A kdo tomu nevěřit nechce
Ať se zeptá v Peršinově
Poví mu to moje děvče:
Já jsem se smál, ona taky
Koukali jsme pořád na oblaky —
Plakali jsme oba dva.

Větřík foukal listím houpal

Snímek rukopisu Havlíčkova.

Zvláštní příloha k MATICI LIDU 1906 č. 2.

dějepisná povídka
gladiator.
rozdvojení maďarstv

Zdeňkou do Hory Kutné, kde k vydávání časopisu již vše připraveno měl. S ním přibyl též J. Kodym, jemu po celý čas věrný spolupracovník, expeditor a jiné potřebné osobnosti a činěny hnedle potřebné přípravy k vydávání časopisu, jejž byl „Slovan" nazval."

---

28. První číslo »Slovana« a jeho osud.

Dne 24. dubna r. 1850 vydal se Havlíček s rodinou svou do nového působiště svého, do Kutné Hory a konal ihned přípravy k vydání „Slovana". S velikým napjetím očekávala česká veřejnost a zajisté i vláda první číslo. Očekávání nebylo sklamáno. Česká veřejnost přesvědčila se, že Havlíček zůstal tím neohroženým bojovníkem jako dříve a že „Slovan" bude důstojně kráčeti v šlepějích zaniklých „Národních Novin", vláda pak seznala, že zákazem „Národních Novin" účelu svého nedosáhla, že Havlíčka neumlčela!

Z podstatných příčin rozhodl se Havlíček, vydávati svůj časopis ve dvouarchových sešitech velké šestnácterky jednou za týden.

První číslo „Slovana" vyšlo dne 8. května r. 1850 o druhé hodině odpolední, v expedici u obchodníka Františka Haufa v Kouřimské ulici.

Na místě úvodním vyložil Havlíček **program** svůj, v němž pokárav netečnost svých vrstevníků, řekl vládě ihned plnou, hořkou pravdu do očí.

„Od té doby," — napsal — „co Praha, hlavní to ohnisko vyššího života našeho národa, pravé srdce, z kterého proudí již po tolik věků oživující síly do veškerých krajin, od té doby, co Praha skrze obležení

zbavena jest (bohužel nyní již celý rok!) vedle jiných ústavních práv také svobody tisku, ztratili jsme téměř celou svobodu tisku pro záležitosti občanské. Ačkoli kromě Prahy a několika pevností v celé ostatní naší vlasti v ouplné míře platí ústava a v ní zajištěné právo svobodného tisku, nepoužil nikdo za ten celý čas tohoto práva k vydávání liberálního, záležitosti českého národa bezohledně zastávajícího politického časopisu. Zajisté nevelmi chvalitebná to pro nás událost, svědčící o malé posud probuzenosti našeho veřejného občanského života. Pohlédněme vůkol sebe! Malá naše sousední saská země, počítající million obyvatelstva, čítá svých asi 200 politických časopisů a není tam téměř ani jediného dosti nepatrného městečka, aby nemělo svůj politický časopisek. U nás ale, kromě Prahy, neudržel se posud nikde samostatný politický časopis a následek toho byl ten, že s Prahou *klesl národ dobrovolně do obležení.*

„Vy zapovídáte oposiční noviny, poněvadž prý vám kazí důvěru národa: kdybyste ale směli zapovědět všecko to, co vám kazí důvěru národa, tu byste museli zapovědít velmi mnoho, snad také leckterý ze svých vlastních zákonů, především ale své papírové peníze, ty oposiční noviny, jejichžto redaktorem a odpovědným vydavatelem jest pan ministr Kraus. Tyto papírové šestáky, desetníky, čtvrtky, půlky, jednotky a dvojky, to jsou ty nejkřiklavější oposiční noviny, ty vám úhlavně kazí důvěru národa: každý ten papírový šesták a desetník, každá ta čtvrtka a půlka volá pronikavě: nedůvěru! nedůvěru!

„V tom se již skoro všichni hlasové srovnávají, že stav našich veřejných záležitostí nemůže zůstati takový, jaký jest nyní. „Tak to zůstati nemůže!" jest nyní skoro již přísloví v rozličných zemích rakouských a jest-li vláda dokonce žádného ohledu ne-

chce vzíti na tento hlas, jest-li jen to považuje za pravé veřejné mínění, co jí mluví několik zištných, každého, kdo právě má moc v rukou, chválících pochlebníků, pak ovšem se musí srdce každého pravého vlastimila jen děsiti následků takové zaslepenosti.

„Přání všech rozumných občanů musí býti to, aby se již nyní pokojně a podle práva a zákonů vyvinoval dále náš veřejný život, by se poznenáhla podle zásad rozumových zdokonalovaly naše zákony a naše zřízení. K tomu ale především zapotřebí jest *veřejné jistoty právní*, té jistoty, že ve veřejném státním životě nepanuje nikde libovůle, že se zákonů musí tak dobře držeti vláda sama, jako každý jednotlivec, ne ale, aby se občané obávati museli, že to, co dneska je všeobecně platící zákon, zejtra podle pouhého uzdání jednoho člověka neb několika lidí se změní.

„*Přičiňovati se dle sil svých k tomu, abychom konečně došli k takovémuto stavu veřejné právní bezpečnosti, bylo vždy hlavním mým účelem a jest jím také při vydávání tohoto časopisu.* Chci se za těchto časů, kdežto velmi mnohých již obávání se zmocnilo, že hodlá vláda naše poznenáhlu jednu naši svobodu po druhé ztenčiti a přiblížiti se zase ke starému absolutnímu řízení a bezpráví, chci, pravím, za těchto smutných časů podati důkaz, máme-li ještě opravdu svobodu tisku.

„Vímť ovšem napřed, že hlasy Slovanů, skoupě a otčimsky odbytých Slovanů, které se v mém časopise opět ozývati budou, sotva budou příjemné vládě, vímť ovšem také, že nemám moc protiviti se, kdyby i nyní vláda, vyhnouc se zákonu o tisku, jiným násilným a libovolným způsobem chtěla zameziti vycházení mého časopisu: spokojil bych se ale v tomto případě, alespoň tím vědomím, že jsem přispěl k tomu,

aby národ s jistotou věděl, co má od vlády očekávati a jak vysoce sliby ceniti.

„A říká se, že jest hrstka jistoty lepší, než pytel naděje, a i taková jistota má svou cenu, zvláště za nynějších časů.“

Vydání prvního čísla způsobilo v celé Kutné Hoře velký rozruch. „Sotva že se bylo obecenstvo“ — píše Veselský — „o vydání časopisu očekávaného dovědělo, spěchalo si jej odebírati; ale též c. k. podkrajský úřad tehdejší pospíšil si, nečekaje na rozhodnutí c. k. návladnictva, se zabavením prvního čísla. Doufal, že tím časopisu další vycházení překazí; toho se však nenadál, že tím přispěje k rozmnožení jeho odběratelstva. „Slovan“ vydán byl po druhé hodině odpoledne a dle tehdejšího tiskového zákona počal jej Havlíček zároveň rozesílati té chvíle, kdy povinný výtisk c. k. návladnictvu a c. k. okresnímu hejtmanovi předložil. Nebyly ještě tři hodiny a do místnosti expedice v obchodu páně Haufově dostavil se c. k. podkrajský komisař p. Čech, aby tu časopis ve jménu zákona zabavil. Aby Havlíček o události té záhy zpraven býti mohl, vyslal p. Hauf dosti obezřetně svého učně k vydavateli, což však přítomný komisař přece zpozoroval, proto ani zábavu nedokončiv spěchal za učenníkem. Jaká však nehoda! Komisař vykonal zabavení v úřední uniformě jsa opásán kordem, a ten se mu zapletl mezi nohy, tak že (komisař) na veřejném náměstí upadl. Tím nabyl učenník času vyříditi, co mu bylo uloženo. Komisař si další cestou teprv rozmyslil, že bez assistence úřední a svědků zabavení v tiskárně vykonati nemůže, dal si beze všeho úředního přípisu, toliko ústním vzkázáním policejního městského komisaře Píchu předvolati, by se ku konfiskaci dostavil, sám pak na blízku bydlící měšťany žádal, by jako svědci tomu za-

bavení přítomni byli, což však tito rozhodně odepřeli: ano, uvědomělý měšťan pan Václav Häusler se nerozpakoval, pana komisaře přímo poučiti, že k takovému výkonu dožádán býti musí přípisem úředním. Teprve po několikahodinném hledání ochotných osob dostavila se o sedmé hodině komise do místnosti tiskárny, doručiti přítomnému již redaktorovi a vydavateli přípis c. k. podkrajství, jímžto se mu věděti dává, že se toto nuceno vidí „dnešní vyšlý sešit „Slovana“ obstaviti a nalezené exempláře téhož časopisu confiscírovati a odebrati.“ Mimo zabavení a sebrání nalezených ještě výtisků byly i formy zapečetěny. Protože úředních pečetí nebylo po ruce, opatřil policejní komisař — bez povolení purkmistrova nebo někoho z rady — pečeť městskou, jížto formy zapečetěny byly. Trvalo to však dlouho do noci, nežli odebrané výtisky svázány a zapečetěny byly, neboť nikdo nechtěl bedny ani pytle k tomu zapůjčiti. — Tím byla veliká část obecenstva o první sešit „Slovana“ připravena a nejen to, musila na vydání druhého čísla až do 22. května čekati, neboť nebylo v tiskárně písma s dostatek a nová zásoba musela teprv z Prahy objednána býti.

„Poněvadž v nařízeném zabavení žádná příčina zábavy udána nebyla, odvolal se z toho Havlíček, avšak teprv dne 6. srpna 1850 došlo rozhodnutí, že zabavení prvního čísla „Slovana“ se ruší, který pak teprv odbíratelům rozesýlán byl. Ovšem rozšířilo se první číslo i přes konfiskaci hned na počátku dosti značnou měrou, neboť nežli oznámené zabavení vykonáno býti mohlo a zejména než se příslušný úředník k jeho vykonání dostaviti mohl, bylo nejen v místě mnoho výtisků rozebráno, nýbrž i do Kolína na železnici odvezeno 400 výtisků k dopravení do Prahy. Náklad „Slovana“ byl té doby 2000 výtisků. Takové bylo

první úřední uvítání „Slovana“, které však mu více pomohlo k rozšíření a oblibě, než by mu bylo uškodilo, ba dokázalo to účinky svými, že vláda ničeho nemůže poříditi sebe většími překážkami, které Havlíčkovi činila všemi silami.“

Proč bylo první číslo „Slovana“ zabaveno, dozvěděl se Havlíček teprve dne 15. května. Stalo se to pro článek „Naše zemská ústava“, v němž c. k. státní zastupitelství shledalo přečiny hanobení ústavy a popouzení Čechů k nepřátelství proti Němcům. Zároveň se dozvěděl, že c. k. podkrajský soud na něho podal žalobu pro buřičství. V článku tom pojednával Havlíček o novém oktrojovaném řádu pro sněm království Českého. Dokázav podrobně, že českému národu se stala veliká křivda zvětšením moci Němců na sněmu na úkor českého národa, zakončil svou kritiku slovy: „Končíme rozvažování toto s trpkými city. Od té doby, co se otcové naši osadili v této zemi, nebyla historie naše nic jiného než ustavičný boj se závistivými, cizího žádoucími sousedy. Kdykoli se národ náš trochu zmohl proti nim, bylo to vždy jen na krátce a s nesmírnými obětmi spojeno a na každém tom kousku našeho dobrého práva lpěla krev a slze. Roku 1848 jako duha na obloze ozářila nás na okamžení rovnoprávnost a sotva jsme se blažiti počali pohledem na lepší budoucnost, již se jako mlha rozplynula před naším zrakem! *Avšak nepřiváděj nás tato krutost osudu v nečinné pochybování, zoufání a opouštění sebe samých.* Osudy Evropy nebudou nyní již bez rozhodnutí, nastane již čas, kdežto nebude osud národa již dále záviseti od lásky a protekce několika ministrů, nýbrž pouze od přičinění národa samého. Leží-li v nás ještě nějaká životní síla a budeme-li jí náležitě užívati, nezahyneme v proudu národů.“

Vědom si toho, že obvinění jeho jest zcela neodůvodněným, napsal Havlíček, když vyrozumění vlády o svých „přečinech“ obdržel: „Nastal mi tedy tiskový soud. Nevyhoví-li zemský soud mému odvolání, přijde věc před porotní soud, na který se velice těším. Neboť nabudu příležitosti, abych před veřejně shromážděným lidem ještě obšírněji a jasněji dokázal pravdu toho, co v mém článku jest obsaženo. Ta porota se v Čechách ještě nenarodila, která by nade mnou pro tento článek vyřknouti mohla „vinen“!“

Avšak vláda poučena výsledkem poroty pražské této příležitosti Havlíčkovi nepopřála. C. k. státní zastupitelství oznámilo soudu, že od obžaloby upouští!

Havlíčkovi nastala nyní pravá cesta křížová. Byl zajisté připraven na všeliké týrání od slavné vlády, ale že by vláda se neostýchala použiti proti němu prostředků tak libovolných, tak zákonu odporujících, toho přece asi neočekával. Že politický úřad nevyčkav ani rozhodnutí v první řadě k tomu povolaného c. k. státního zastupitelství provedl konfiskaci hned prvního čísla, nasvědčovalo tomu, že c. k. politickému úřadu v Kutné Hoře dostalo se s hůry náležitých instrukcí, neboť se nedá mysliti, že by tehdejší úřadové byli o své újmě jednali. Z počátku nalezl Havlíček ještě ochrany u soudu, když proti zabavení „Slovana“ se odvolal, ale v brzku nastal i zde obrat, soudu dostalo se patrně náležitého „poučení“ a Havlíčkova odvolání zůstala bez výsledku.

---

29. Havlíčkův život v Kutné Hoře. — Zákaz »Slovana« pro Halič, Krakov, Bukovinu, Prahu a okolí.

Vláda nespokojila se s tím, že Havlíčka v jeho novinářské činnosti pronásledovala, ona vynasnažila se, aby i jeho celý soukromý život byl co nejnepříjemnější. Dala jej svými zjednanými i dobrovolnými špehýři střežiti a dala si o každém jeho kroku podávati podrobné zprávy. Učitel Veselský, jeden z malého kroužku těch, kteří nelekajíce se nepřízně c. k. úřadů, jeho těžký život věrným přátelstvím mu zpříjemňovati se snažili, vylíčil nám dopodrobna jeho způsob života.

„Nebyl Havlíček“ — tak píše — „pouze žurnalistou, nýbrž byl též upřímným a věrným rádcem každému, kdo se u něho o radu a poučení ucházel. Za tou příčinou byl také zvláště od venkovanů všech stavů přečasto navštěvován a o poradu tázán. Zvláště v době, kdy vyvazování poddanosti a roboty nastalo: neboť on požíval důvěry neobmezené lidu veškerého, a ani přísné střežení osoby jeho, slídění, kdy, kde a s kým se scházívá, s kým rozmlouvá, kdo jej navštěvuje a k němu dochází, neodvrátilo ctitelů jeho od něho, nýbrž zvyšovalo spíše ještě lásku k němu.

„Sám ovšem považován býti mohl za zajatce, svobody sice požívajícího, ale se všech stran střeženého. Proto nejednou řekl opravdově a v nejlepším úmyslu k osvědčeným přátelům svým: *„Neobcujte se mnou, vyhýbejte se mi, sic budete za revolucionáře považováni, jako já; mnohému by pověst ta třeba mohla uškoditi!“* Ač měl úplnou pravdu a daleko v budoucnost nahlížel, neodvrátilo to od něho přece opravdových přátel a ctitelů jeho.

„Nevyhledával nikdy hlučných společností a veřejných schůzek, ale vždy rád pobyl v úzkém kruhu upřímných přátel. Stalo-li se někdy přec, že při podobných příležitostech některý nepovolaný vyzvědač se připletl, brzy ho odstranil vtipným sice, avšak rázným slovem . . .

„Hlavní slíditelé po krocích Havlíčkových ve veřejných hostinských místnostech byli té doby dva diurnisté při okresním hejtmanství, kteří snad toliko to na práci měli, pátrati po tom, s kým Havlíček mluví a kdo s ním; a museli podávati o výsledku svého výslání zprávy, ať již pravé, ať nepodstatné. Obětí takového donášení stal se oficiál při c. k. okresním soudu Nevyjel, který za to, že několikráte s Havlíčkem v hostinci mluvil, přeložen byl do vzdáleného menšího města.

„Ještě více potrestán byl ve výslužbě žijící setník od c. k. praporu myslivců Wittich, kterýž, ač pouhý Němec, slova českého neuměje, s Havlíčkem ve vinárně se scházíval, s ním důvěrné řeči míval, jemu zcela nakloněn byl i politické zásady jeho schvaloval; za to byl u generálního zemského velitelství zažalován a beze všeho vyslýchání do pevnosti Josefovské k stálému pobytu odsouzen.

„Té doby r. 1850 dosazen byl k c. k. krajskému soudu jako rada p. Kučera, s nímžto, jako s bývalým soudruhem na říšské radě, zastupujícím město Příbram, Havlíček byl nejen velmi dobře znám, nýbrž i v důvěrném přátelství. Za pobytu svého v Hoře Kutné se však s ním dosti dlouho nesetkal. Kdysi navštívil Havlíček zábavu v střelecké zahradě v Lorci a tu poprvé se setkal s radou Kučerou. U jednoho stolu seděli spolu setník na odpočinku Korl a správce c. k. trestnice Weinmann. Sotva že byli setkání Havlíčkovo s radou Kučerou zpozorovali a je spolu

mluviti viděli, byla veškerá jejich pozornost pouze k nim obrácena, a jeden i druhý sledoval kroky jejich, když se ruku v ruce zahradou procházeli a spolu hovořili. Druhý den byla již zaslána o setkání tom zpráva c. k. vrchnímu soudu do Prahy a proti radovi Kučerovi bylo zavedeno vyšetřování. Toliko moudrou obezřetností tehdejšího presidenta c. k. krajského soudu bylo co děkovati, že se navrhované přeložení rady Kučery nestalo skutkem.“

Ministerstvo Bachovo seznavši ze všeho, že zabavováním nemůže umlčeti Havlíčkova opposičního listu a že podávané na něj obžaloby žádného výsledku nedocházejí, ustanovilo se na jiném. Vyslalo totiž tehdejšího ministra práv rytíře Schmerlinga do Čech, aby státní zastupitelstvo ústně poučil, jak si proti Havlíčkovi počínati má. Aby však návštěva tato nebyla příliš nápadnou, předstíralo se, že pan ministr jede do Čech k návštěvě svého bratra, který byl pevnostním velitelem v Hradci Králové, kamž také nejprvé zavítal a u té příležitosti přehlédl též veškeré úřadování tamního c. k. krajského soudu. Když již byl v Hradci Králové, tu nemohl ovšem opomenouti prohlédnouti též cís. král. krajský soud v Hoře Kutné. Bylo to na počátku měsíce října 1850. V hostinci „Na poště“ byla ku poctě tak vzácného hostě hostina, jížto veškeří radové c. k. krajského soudu, členové c. k. návladnictva, c. k. podkrajský s podkrajským komisařem, jakož i někteří hodnostáři městští účastni byli. U příležitosti té pan ministr tehdejšího c. k. návladního dra. Čermáka veřejně velice litoval, že mu redaktor Havlíček příliš mnoho práce dává, ku kterémuž blahosklonnému politování oslovený státní návladní důvtipně odpověděl: „Nemůže státní návladnictví za to, že platný tiskový zákon redaktorům celou bránu otevřenou nechává, kdežto

státnímu návladnictvu, které je stíhati má, toliko myší díra zbyla.“ A když se byl pan ministr c. k. okresního na chování Havlíčkovo důkladně vyptal a tento o jeho občanském chování po pravdě nemohl než dáti nejlepší zprávu, doložil pan ministr: „Nedá se nijak upříti, že jest Havlíček nejvýtečnější a nejdůmyslnější politický redaktor a proto velice jest litovati, že se s vládou srovnati nechce.“

Vyjádření toto ukazovalo již dosti jasně, čeho Havlíčkovi očekávati bylo a z té pohnůtky a obavy, když byl zpraven o tom, co se dělo a mluvilo, Havlíček smutné věci budoucí duchem jaksi prorockým tuše, napsal Veselskému do památníku tato slova:

„Zle, příteli, zle,
Schmerling byl již zde,
jednal s návladním Čermákem,
by se mnou již počal hákem.
Hůř bude, než zle!“

Dne 4. června r. 1850 zakázal vojenský komandant lvovský hrabě Khevenhülle-Metsch, jenž již jako vojenský velitel v Praze jako přítel Havlíčkův se osvědčil, „Slovana“ pro Halič, Krakov a Bukovinu a dne 13. června učinil tak vojenský komandant pražský bar. Schütte pro Prahu a celé okolí. Místodržitel bar. Mescéry oznámil Havlíčkovi, že se tak stalo „skrz dráždlivý a pokoj rušící obsah Slovanův“. Havlíček na to odpověděl: „Pokud víme, nestal se v Praze za ten čas, co „Slovan“ vychází, ani nejmenší nepokoj, ačkoli tam více než 600 svazků zasíláno bylo. Musíme ostatně ubezpečit, že bychom s největší radostí „Slovana“ docela vydávati přestali, kdyby bylo možno docíliti tím spokojenost a pokoj a blaženost občanskou v Rakousích; obáváme se ale, že jest ke

spokojenosti a blaženosti Rakouska něco zcela jiného zapotřebí, než zákazu „Slovana“ . . .

Nebyl v pochybnosti o tom, že vláda zakáže „Slovana“ i jinde. „Co nejdříve“ — píše — „uslyšíme též podobné rozkazy pro všechny končiny, které již nyní z absolutní vlády se těší — totiž pro Vídeň, pro Uhry, pro Vojvodinu i vlašské země — a tak budem brzy státi jako obrubaný strom v širém poli, co do nebe volající vykřičník rakouských ústavních svobod a svědek liberálnosti nynějšího ministerstva! Rozuměti totiž sluší, že všechny tyto zápovědi vždy se dějí hlavně působením pana *Bacha,* který se jen za vojenské úřady ukrývá: to jsme pozorovali při „Presse“, to při zákazu „Národních Novin“, totéž musí každému padnouti hned do oka při „Slovanu“, když v nejrozlehlejších končinách říše rakouské v pěkné harmonii generálové komandují na „Slovana“ „marš!“ *Až do nynější doby čekal p. Bach, nebudeme-li přece činiti pokání,* a když jsme nic takového neukazovali na sobě, nebylo nám pomoci, museli jsme padnouti pod meč vojenských nekonstitučních ustanovení.“

Na radu některých svých přátel, aby se raději mírnil, odpověděl Havlíček rozhodně: „Nemůžeme dobrovolně upustiti od svých zásad a mnohým z našich upřímných přátel, kteří nám něco podobného v těchto časích v dobrém mínění radili, připomínáme jen tolik, že by nám žádná mírnost, žádné slevení v požadavcích nikterak nezpomohlo. Nynější vládě nelíbí se pouze způsob našeho psaní, jí se též nelíbí naše zásady a kdybychom dnes polovičku svých zásad za obět přinesli domnívajíce se tím získati přízeň vlády, zas by nás hned zejtra již s tou polovičkou, která se jim dnes líbila, přece jen považovali a vyhlašovali za přepjatce a pronásledovali jako dříve. Zde se jedná o něco zcela jiného a jediný náš účel, který

nyní ještě míti můžeme, jest, aby aspoň větší část poznala, kam se pomalu, ale jistě směřuje. Nastanou nyní ovšem časové trpkého zkoušení pro nás, jakých jsme se až posud nedočkali.“

Ale Havlíček neklesá na mysli a vyzývá k vytrvalosti: „Až do roku 1848 byla naše strana tak zvaných vlastenců tak opovržena u vlády, že si nás nikdo nevšímal, poněvadž se nás nikdo nebál. My však pracovali jsme společně v tichosti a upřímně dále k povznešení národa českého, jak v politickém, tak v národním ohledu. Nebylo mezi námi tenkráte zrádců, ani odpadlíků, ani zpronevěřilců, ne proto, že bychom byli bývali všichni stálí, věrní, pevně přesvědčení a ve svém mínění utužilí, ale proto, že nebylo asi žádného pokušení, proto že tenkrát by asi nikdo byl za odpadnutí a zradu svou nic nedostal. Nyní se časy změnily: v r. 1848 okázala naše strana takovou sílu, takový vplyv na národ český a jiné slovanské, že museli sami nepřátelé uznati důležitost naši. Což tedy divu, že se počali všemožně pokoušeti o to, aby naši stranu roztrhali a zničili, což divu, že se počali ohlížeti po slabších osobách, jež by mohli všelikými lákavými výhodami přivésti na svou stranu a užívati jich za nástroj k našemu rozdvojení a zničení. Že se takové osoby našly, a že jich ještě více, bohužel, se najde, o tom se brzy přesvědčíme. To však jest věc velmi smutná, ale v celém světě obyčejná, která nesmí nikterak oslabiti naše naděje a ujímati nám důvěry ke konečnému vítězství. Předně můžeme doufati, že mužů skutečně k něčemu řádnému schopných nám přece neubyde, poněvadž takový nezadá lehce přesvědčení pro pecen: a mé mínění jest, že kdyby jen vždy z desíti jeden stále a pevně vytrval, přece tento jeden úplně tolik platiti bude, co dříve deset, proto, že platnost jeho leží více v zása-

dách a pravdách, které zastává, než v osobě jeho. Osoby se mění, osoby pomíjí, osoby klesají, ale pravda trvá věčně. Nebojíme se tedy těch, kteří, jak písmo praví, jen těla zabíjí, duši však zabíti nemohou. — Časy jsou nyní nepříznivé, program jest nám spojení jakožto celé straně a společné pokračování vedle jednoho dle vůle většiny ustanoveného plánu. Jsme rozptýleni a jenom společné a stejné srdečné tužení váže nás dohromady. Jest tedy naše povinnost, aby každý sám ve svém oboru a podle sil svých všemožně působil tak ku prospěchu národa, jak to dle svého svědomí za dobré uznává. Dle této zásady budu se od nynějška spravovati já, jakožto redaktor „Slovana“, a nebudiž tedy považován „Slovan“ co orgán některé strany, nýbrž pouze co časopis, vedený podle mého osobního přesvědčení, za které beru jenom já sám zodpovědnost před svým svědomím, před národem a zákonem, a musí-li to býti, i před násilím!“

Což divu, že za takových okolností byl Havlíček velice roztrpčen. Svým pocitům dal výraz v prvním čísle „Slovana“ r. 1851.

„Ani nejmenší příčiny nemáme,“ — tak si stěžuje — „očekávati od r. 1851. něco radostnějšího, než od právě minulého, ba musí se říci, že teprve v tomto roce budeme jísti chléb z onoho koukole, který v rocích 1849. a 1850. nepříznivou rukou zaset byl do naší pšenice. Na nás samých vidíme zřejmý toho příklad. Časopis náš (totiž „Slovan“), chatrný to zbytek velikých, vládou zničených novin, kterému se ani jednou zrušení nějakého zákona vytknouti nemohlo, a také nebude mu platně a právně vytýkati, tento časopis náš libovolně a bez udání příčin vypovězený z větší polovice Rakouska, považuje se v druhé polovici od orgánů vládních jako věc polozavržená a úřadníci,

kněží a jiné osoby od vlády odvislé bojí se jej čísti a jen pod jinými jmény předpláceti se osmělují. Tak daleko došel již terrorismus strany, která se nazývá stranou pokoje a pořádku! *Redaktor „Slovana“ není v mnohem příznivějších okolnostech živ, než zločinec zatýkačem stíhaný!* To nazývají svoboda tisku! Přiznávám se, že zásoba naší vytrvalosti očividně se tratí a že se již k plnění povinnosti, jindy radosti naší, skoro nutiti musíme, a že se nás zmáhá onen cit, který krátce nazýváme „chuť utéci ze světa!“ Proto přece ale ze světa neutečeme, ani tenkrát, kdyby to bylo možné. Tuto radost na žádný způsob nesmíme nepřízniveům svým spůsobit! Postěžovavše si a ulehčivše sobě poněkud na duši, přistupujem zase ku svému dílu, a budeme dále ještě bourati tu konštituční Sisyphovu skálu, až nás okolnosti k nějakému potěšitelnějšímu a nadějnějšímu dílu povolají!“

---

30. Epištoly Kutnohorské.

Jedním z nejdůležitějších politických spisů Havlíčkových jsou jeho proslulé „Epištoly Kutnohorské.“

Již v „Nrodních Novinách“ potíral Havlíček úsilí klerikálů, zneužívati náboženství „za nástroj k upoutání rozumu a skrze upoutaný rozum k utiskování lidu, které nechce Bůh“. Ježto strana tato vliv svůj rozšiřovati se snažila, chopil se Havlíček znovu péra a napsal do „Slovana“ řadu článků, v nichž plamennými slovy bojoval „proti mocnosti od jakživa záhubné pokrokům veškerého člověčenstva a jmenovitě úhlavní nepřítelkyni našeho národa ve všech

dobách jeho dějin“. Těmito články rozpoutal proti sobě hněv vysokých kruhů kněžských, jimž od dávna byl trnem v očích a kamenem úrazu. Přátelé Havlíčkovi vyzývali jej, aby tyto články pro větší rozšíření také mezi obecenstvem, které „Slovan“ dosud nepronikl, zvláště otisknouti dal. Havlíček uposlechl rady té a vydal „Epištoly Kutnohorské“ jako zvláštní spisek, do něhož přijal též několik článků téhož směru dílem již dříve dílem nyní zvláště sepsaných.

Název, který článkům svým dal, vykládá sám:

„Že tato svá kázání nazývám „Epištolami Kutnohorskými“ stalo se jen proto, aby se již tím od ostatních misionářských kázání rozeznávala: nebudiž to však nikomu na pohoršení, jakobych se snad tím za apoštola nějaké nové víry vydávati chtěl. Naopak budu v těchto svých epištolách (což znamená po česku psaní, dopisy) vysvětlovat staré křesťanství, tak staré, že již naň mnozí docela zapomněli, ačkoli jsou velikými důstojníky v církvi, připomínati budu mnohá učení Pána Ježíše, která přišla již tak v zapomenutí, že je leckterý biskup za kacířství považuje. Umínil jsem si v těchto epištolách trochu odhaliti a zahanbiti ty nábožné muže, kteří nám nadějí na nebe osladiti chtějí to peklo, které nám oni sami již zde na zemi způsobili; umínil jsem si, pokaziti řemeslo oněm bohabojným mužům, kteří považují náboženství za lacinou policii; umínil jsem si nebáti se při tom ani těch horlivých zelotů, kteří myslí, že pán Ježíš jen proto se na kříž přibíti dal, aby jim tím vymohl na věčné časy desátek. Uslyšíte pak ovšem od mnohých, že jsou tyto moje epištoly pouhé kacířství a já sám neznaboh a člověk beze vší víry a že se rouhám Bohu, a že všechno svaté hanobím: to však budiž vám jen na znamení, že jsem těmto pánům

zajel do živého, že jsem se dotekl nejsvětější jejich věci — kapsy. Já však dvě věci na světě pokládám za největší kacířství a rouhání a neznabožství: první jest *nepoctivost,* když totiž jistí lidé za Boha se skovávajíce, jiné ke svému prospěchu podvádějí, a druhá jest *hloupost,* když zase jiní lidé se takto podváděti nechají. Proti těmto dvěma kacířstvím a rouháním a neznabožstvím budu ve svých epištolách bojovati.

„Uznáváme jenom dvojí náboženství, totiž pravé a nepravé, pravdivé a falešné. *Pravým* náboženstvím jmenujeme to, které ten, kdo je veřejně před světem vyznává, také skutečně v srdci svém potají věří; *nepravé* náboženství čili falešné je každé, které se jen před světem ukazuje, v srdci ale nevěří. Jsme přesvědčeni, že mnohem důležitější a užitečnější jest tento rozdíl činiti v náboženství, nežli, jak se to posud děje, podle církví. Já alespoň bych neřekl nikdy, že katolík, jenž sice pokřtěn jest a všechny obyčeje katolické církve veřejně koná, v srdci svém ale katolickému učení nevěří, má pravou víru; ovšem ale řeknu, že ku př. mohamedán, jenž opravdu upřímně věří svému náboženství, pravověřící jest. Jistě jsou si vyznavači nejrůznějších věr, kteří opravdu a upřímně každý své náboženství v srdci věří, mnohem bližší mezi sebou, nežli dva vyznavači jedné církve, z kterých jeden upřímně věří a druhý jest pokrytec. Pro pravé náboženství nastane teprve tenkrát nejpříznivější doba, až bude největší tolerance (snášelivost), až náboženství zcela odtrženo bude od veřejných státních záležitostí, a stane se v každém ohledu jen privátní (osobní). Pokud se světské osoby míchají do záležitostí božích, pokud to nese na světě světské užitky, když se kdo k jistému náboženství přiznává: potud také pravé náboženství vždy bude ujmu trpěti, neboť pokrytci, kteří sami nic nevěří, budou ve jménu

náboženství pronásledovat poctivé lidi, kteří něčemu věří.“

Vyznává zcela zřejmě, že kdyby ho to i stálo ztracení pověsti pravého katolíka, přece mu ani srdce ani rozum nedovolují věřiti, že by jen jedno, kterékoli náboženství mohlo býti pravé a samospasitelné, a že by tedy všech ostatních museli býti — jak to mnozí myslí, aneb alespoň říkají — věčně zatraceni!

* *
*

Víra upřímná každého člověka jest Havlíčkovi i v tom případě svatou, kde ji dle svého přesvědčení za pošetilou pokládati musí, neboť umí oceniti pokoj duše, mnohou utěšenou chvíli, kterých člověk pevným náboženským přesvědčením nabývá; pročež má za nedovolené bořiti chrámy v srdcích lidských, pokud se jiné na jich místo postaviti nemohly. Toho ale nesmí zneužívati lidé, kteří upřímných, ale sprostných a pověrčivých náboženských citů u svých spolutvorů pro svůj světský zisk vykořistiti usilují, jimž jest náboženství jenom prostředek k dosažení světských úkolů na základě pověry lidské. „Jest docela jisto“ — uvádí dále — „že pravá nábožnost na světě velice získá, až bude náboženství zcela odloučeno od všelikých státních a veřejných záležitostí, až se nebudou nikoho v žádné kanceláři ptáti, jakého jest vyznání, až nebude nikdo potřebovati dovolení od úřadu, aby směl dle svého přesvědčení Boha ctíti, až to nebude zcela žádnou zásluhou, náležeti k té neb oné víře, až bude moci každý své upřímné mínění o náboženských věcech vyznati, aniž bude za kacíře, za rouhače atd. považován! Pak se zdvihne jistě pravá pobožnost, neboť přestane všechno pokrytství! Či myslíte snad,

že jest nyní tak mnoho nábožných lidí na světě? Myslíte, že to jest tak snadné a lehké býti opravdu nábožným? Odražte od toho počtu nábožných, které nyní vidíme, všechny ty, kteří z této své nábožnosti nějaký světský zisk táhnou, kteří se tím živí, kteří jen proto jsou nábožní, aby jiným „dobrý příklad" dávali v pokoře a poslušnosti, rozumí se ke svému prospěchu, odražte konečně i ty, kteří jen proto jsou nábožní, poněvadž ve své sprostnosti lehkým způsobem, za malou modlitbičku, za malou obětičku velkých darů od Boha obdržeti chtějí: a pak teprve máte z těch, kteří ještě zbydou, ten pravý počet opravdivě a nezištně nábožných. Nic protimyslnějšího, nic méně důstojného není, než policejním způsobem chtít rozšiřovati pravou nábožnost, víru v Boha!"

Havlíček ohražuje se proti tomu, aby někdo ze slov jeho odvozovati chtěl, že jest to pro každého človčka zcela jedno, ku kterémukoli náboženství se přiznává. Ohražuje se také proti tomu, aby jeho smířlivé učení nazýváno bylo lhostejností ve víře.

„Pozorujme dobře," — píše — „jak veliký rozdíl v tom jest, nepronásledovati a netupiti nikoho pro jeho víru, a nenechati si nic na své víře záležeti! Já mohu býti zcela jistě přesvědčen ve své mysli o tom, že to, co o Bohu a o náboženství věřím, pravda jest, a za žádnou cenu bych nebyl v stavu něco jiného věřiti: při tom ale přece co člověk moudrý, snášenlivý, bližního milovný, znající velikou rozmanitost duchů lidských, nemohu jinému za zlé pokládati, když on o těchto věcech jiného než já je smýšlení a něco jiného také pevně věří jako já svoje. Tak jako já sám nechci od své víry, od svého osobného přesvědčení upustiti, a tak jako by mne bolelo, kdyby mne někdo pro takové mé upřímné přesvědčení tupil a pronásledoval: tak také co člověk spravedlivý a poctivý ne-

mohu k tomu připustiti, aby jiný tupen a pronásledován byl pro svou víru. To není lhostejnost ve víře čili indifferentismus, to jest jen snášelivost.“

Snášelivost a nesnášelivost představuje si v následujícím podobenství:

„Jest chrám ohromně veliký, okrouhlý, stavený jako do hvězdy s množstvím výklenků kolem do kola, do kterýchžto jest do všech viděti ze prostřed chrámu. Výklenků čili kaplí těchto jest tolik, kolik rozličných vír na světě, a v každé kaplici jest kazatelna: Z každé kazatelny hlásá se shromážděnému v kapličce lidu, že jenom tato víra jest pravá, od Boha zjevená, která se tuto hlásá, že všechny víry hlásané v ostatních kapličkách jsou lež, a že vyznavači jejich jsou bludaři, nepřátelé boží, s kterými pravověřící nemá ani obcovati, že ty zázraky, které tyto druhé víry pro sebe uvádějí, jen vymyšlené jsou. Tak a podobně mluví se ve všech kapličkách, někde mírněji, někde zuřivěji. Lidé přítomní v každé kapličce neslyší nic z toho, co se v ostatních kapličkách hlásá, a majíce tedy mysli naplněné jen tím, co oni slyšeli, vycházejíce ven hádají a perou se s posluchači jiných kapliček, opakují jim všechny nadávky, které o nich ve své kapličce slyšeli, ti jim stejné stejným oplácejí, každý mele, jak mu nasypali na mlýn. — Jen lidé, kteří uprostřed chrámu stáli, do všech kapliček viděli a ze všech kázání slyšeli, kteří tedy vědí, že se ve všech kapličkách stejně mluvilo a ve všech stejné důkazy uváděly, jen tito budou mírnější a snášelivější: oni sice nemohou mysliti, že všechno, co ze všech stran kázáno jest, zároveň jistotná pravda býti může, avšak poznavše běh věcí alespoň tolik nahlížeti budou, že posluchačové každé jednotlivé kapličky příčinu mají své za jedinou pravdu držeti a všechno ostatní za lež vydávati.

Vědomí toto vede k snášelivosti: nevědomí k svárům . . .

Právě tím, že se všemožně o to přičiňujeme, aby vymýtěno bylo z katolictví všechno to, co jest patrně a dokázaným spůsobem proti účelům zakladatele naší víry, co jest lidský nechvalitebný přívěsek, pozůstatek několika smutných pro člověčenstvo století duševního a tělesného otroctví, aby bylo vymýtěno všechno to, co zabraňuje katolictví státi se tím, čím má býti každému národu dobré náboženství; právě tedy tím, že se o všechno to horlivě přičiňujeme, dokázáno jest tuším až k nepochybnosti, že nejsme lhostejní (indifferentní) a že nám není jedno, k jakému náboženství se přiznávati máme.“

* *
*

„Tak jako člověk již dle zřízení svého všeho i k dobrému i ke zlému užívati může, tak pozorujeme, že právě náboženství, tohoto nejvznešenějšího daru právě nejhanebněji zneužíval člověk k soběckým a podlým účelům, a čím vznešenější jest toto dědictví člověka, tím více z něho kořistila nečistá, necitelná a nelidská samochtivost. Zlosynové tohoto světa spozorovali velmi brzy, jak silný jest náboženský cit každého poctivého člověka, a umínili si hned pokaliti svým jedem tento zdroj lidského blahobytu a útěchy, a použiti tohoto náboženského citu právě pro jeho sílu a všeobecnost za pouta, kterými by sobě spolubratry své k tuhé služebnosti co nejpevněji uvázali. Jsem přesvědčen, že by Ježíš i za našich dnů tak odsouzen byl, jako za časů Pontia Piláta. Čím to tedy jest, že se nyní lidé toho samého smýšlení jako teh-

dejší faryzeové a zákonníci, za úhlavní ctitele učení Ježíšova vydávají, a ba že ještě jiné jménem toho učení pronásledují?“

* *
*

„Převrátili jste učení Ježíšovo tak, že by je nyní božský původce ani sám nepoznal: všechno to, proti čemu Ježíš nejvíce horlil, všechno to jste zase poznenáhla uvedli pod jinými jmény do jeho náboženství, to, co hlavního bylo a na čem nejvíce záleželo, jste lidu učinili nesrozumitelným a vymyslili jste nejrozmanitější titěrky, jen abyste odvrátili pozornost lidu od hlavních věcí. Ježíš vás učil, abyste vy lidu sloužili, ale vy jste ve jménu téhož učení přivedli lid do služebnosti své: Ježíš učil, že dobrý pastýř dá život za ovčičky své, ale vy, vydávajíce se za následovníky jeho, učili jste, aby dali ovčičky život svůj pastýřům svým. Červenými taláry, podivnými čepicemi a lidu nesrozumitelnými ceremoniemi chtěli jste zahraditi na sobě nedůstatek všeho toho, čeho žádal Ježíš na následovnících svých. Vy jste zasvětili kříž a zbožnili jste jej, aby lid zapomněl na jeho pravý význam, aby lid zapomněl na to, proč vlastně zakladatel našeho náboženství tak potupnou smrt utrpěl. Když však sami jste nyní počali světu dokazovati potřebnost „zakotvení náboženského ducha“, směřujíce k tomu, abyste na novo zas použili svatého, lidumilovného učení Ježíšova jen k prospěchu vlastnímu, k utužení duchů u rozumného tvora nehodné a Bohu, dle jehož obrazu stvořeni jsme, rouhající se slepé poslušnosti: což divu tedy, jestli i my budeme vám následovati se zářící pochodní do temných cest

vašich plánů, s kteroužto pochodní osvítíme učení Ježíšovo před lidem tak, aby poznal neupřímné úmysle vaše.“

*   *
*

Havlíček obraňuje pak mistra Jana Husa a žaluje na stranu jezovitskou a církev, že až posud všelikým spůsobem hleděla pokaliti u našeho lidu jméno a památku jeho a že se jí skutečně tak dalece podařilo, že muž ten, jenž umřel pro svůj národ a svobodu a kterého ctí vzdělaní mužové všech národů, právě u svého vlastního lidu, pro který tak mnoho učinil a přetrpěl, v nevážnosti byl, že se jméno jeho od nevědomé sprostoty jen s jakousi ošklivostí co jméno nějakého zlosyna, kacíře a nepřítele Božího vyslovovalo. Nechce tvrditi, že by se Hus nebyl v ničem uchýlil od tehdejší církve katolické, to však jest jisto, že v hlavních věcech, na kterých Husovi a jeho straně právě nejvíce záleželo, docela dobře a čistě katolicky učil, a že jeho tehdejší protivníci, kteří za přísné a pravé katolíky považováni byli, právě byli kacíři podle nynějšího učení všech moudrých katolíků. „Nám“ — tak končí epištolu tu — „kteří se snažíme o spravedlivost a svobodu jak duchovní tak i světskou, kteří chceme pravé a čisté člověka ušlechťující náboženství a poctivou dle vůle lidu a k blahu lidu zařízenou vládu, nám velice na tom záležeti musí, aby se lidu strany tohoto velikého muže, kterého nám všichni vzdělaní a již svobodní národové závidí, oči otevřely, aby náš celý národ v mistru Janu Husovi poznal zase svého nejvěrnějšího přítele a otce, jenž lásku svou k národu českému a k pravdě s největší lidskou cenou, se svým životem, zaplatil. Jako takového ctili jej naši předkové přes 200 let, a jen zase dvoustoletá duchovní

a světská despotie mohla tuto zakořeněnou a zaslouženou úctu zničiti. S časem svobody navrátiž se zase stará úcta. Obraz mistra Jana neměl by v žádném obydlí pravého Čecha chyběti, a každý představiž jej mládeži co příklad hodnější k následování, co pravého ctitele Boha a přítele lidu. Nehleďte mnoho na zlostné řeči zaslepených a zaslepenců, kteří vám snad budou Husa dle obyčeje z absolutních časů malovati co kacíře: Bůh jest svědek, že by to jinak stálo s katolickou vírou, kdyby byl každý tak hodný katolík, jako byl Jan Hus! On sice učil, že má kněžstvo odříci se zbytečných statků, kázal proti jejich hrdosti, ctižádosti, lakomství, urputnosti, obžerství atd., prohlásil vybírání platů za udělování svátostí za kacířství, učil, že máme poslouchati více Boha než lidí, a zaplatil to své nebezpečné učení smrtí. Kdo jej proto tupiti chce, budiž tak, tuším ale, že nás bude více, kteří jej budeme za to ctíti."

* *
*

Za pravé neštěstí považoval Havlíček, že se z každého náboženství poznenáhlu udělá také řemeslo a výživa a že pak již jaký jest člověk, obyčejně u mnohých řemeslnické a výdělkářské ohledy zastíní duševní.

„Jak mile se stal z důstojnosti kněžské spolu stav zvláštní, který měl výživu a výdělky své od náboženství tak jako advokáti a všichni jiní stavové na tomto světě, a když konečně přičiněním papežským zavedeno jest v kněžstvu našem proti vší přirozenosti a proti zjevnému učení Ježíše nucené bezženství (celibat), čímž se stalo kněžstvo od jiných svých spolukrajanů a od světských spolubratří zcela odděleným

a jako nějakým vojskem papežovým: od té doby sice počaly velmi zkvétati a povyšovati se papežské koruny a biskupské čepice, zvětšovaly se příjmy a důchody klášterů, biskupů a far, ale pravé křesťanství a pravé učení Ježíšovo počalo se vždy více zapomínati a kaziti. Nádhernými oděvy, skvostnými ceremoniemi, ještě k tomu z větší části od pohanů přijatými procesími, dosti nemotorně vymyšlenými místními zázraky, otčenášky, svíčkami, růženci a tomu podobnými věcmi chtěli nahraditi lidu pravé náboženství, a bohužel! to přivedli tak daleko, že větší část nevzdělaného lidu ještě posud jen takové věci za náboženství a křesťanství drží, nemajíc ani ponětí o pravém účelu učení Kristova.

To jest nade všecku pochybnost, a nikdo se ani osměliti nesmí odporovati mi, že by náboženství katolické mnohem silněji na lid působilo, mnohem lepší ovoce nésti muselo, kdyby kněz katolický s lidem věřícím v pražádných peněžitých a životních poměrech nestál; kdyby se nikdy za žádnou církevní službu nic neplatilo, kdyby lid svému knězi pod žádným jménem žádných daní a poplatků odváděti nemusel — zkrátka kdyby kněžství nebylo žádnou světskou živností.

Kdo by myslil, že se tato věc již nyní provésti nenechá, tomu uvádím na pamět: předně že úmysl můj není snad, aby kněží docela přestali a aby si jednotlivé obce samy ze sebe někoho za kněze zvolily, což by nynějším časům nebylo ovšem přiměřené; za druhé, že by se velmi snadně toho docílilo i za našich časů, aby kněžství nebylo žádným stavem, žádnou obživou, když by se při knězi zase více jeho učitelská stránka objevila, tak aby každý kněz vlastně co učitel za svou učitelskou práci svůj slušný (a dle našeho mínění co možná veliký) plat dostával, a aby kněžskou důstojnost jen co čestnou na sobě měl,

o čemž beztoho později obšírněji jednati budu; za třetí ale, že všechno to, co posud kněžstvo z rukou lidu svého buď na penězích buď v jiných dávkách dostávalo, tam, kde toho zapotřebí jest, velmi snadně k daním zemským se přiraziti a z veřejných pokladnic se vypláceti může."

* *
*

Havlíček považuje za velikou chybu, ano za rouhání se proti Duchu svatému, že do služeb božích zaveden jazyk latinský. „Jaká jest to pobožnost, jaké jest to moudré pozdvižení myslí k Bohu, když se před lidem odkřikují nebo odzpívávají slova mající pro lid tak málo smyslu, jako kdybych říkal: hokus, pokus . . .

Tato latina v církvi měla pro národy přijavší katolickou víru nesmírně škodlivé následky. Neboť poznenáhla, jakož v chrámě se hlásala a tím do uctivosti přišla, také všude jinde mezi vzdělanějšími a vznešenějšími stavy uhnízdila se latina co obyčejný jazyk, ve kterém se všechny skoro knihy psaly, ve kterém se důležitější jednání konala, byl to jazyk učenců a vlády. Tím však již obyčejný lid zcela byl vyloučen ode všeho pokroku a ode všeho podílu ve veřejných záležitostech, a zůstával pořád v temnosti, neboť kde vyšší stavy mluví jiný jazyk než nižší třída, tam jest nevyhnutelné utiskování a šizení lidu. To nám ukazuje všude zkušenost historická, a již to poněkud také dává zdravý rozum.

Kdyby ale někdo povznesl hlasu svého, aby u nás místo latiny do katolické liturgie uveden byl národní jazyk, jaký by tu povstal pokřik, zrovna jakoby zákon a proroci v nebezpečí byli, a jakoby největší

kacířství se již rojilo. A Rusíni (uniti) v Haliči, ačkoli jsou katolíci jako my, mají přec celý slovanský ritus a odbývají všechny služby boží jen po slovansku a lid zpívá celou mši sv. s knězem, a ani slovíčko latiny nepotřebují k spasení. Co může býti u katolických Slovanů rusínských, to může býti také u katolických Slovanů českých.“

Co nejrozhodněji odsuzuje Havlíček kněžské bezženství, celibat, a vyvrací obšírně námitky proti zrušení jeho. Upozorňuje na veliké škody, které z celibátu pro všeobecnost povstaly a na výhody, které by z jeho odstranění vyplynuly.

„Celibát překáží patrně kněžím ve svědomitém plnění ouřadu. Svobodný kněz a kromě toho v klášteřích a seminářích vychovaný a pak zase všelikými prostředky od obcování časného s jinými stavy oddělený, kterak on může znáti všeliké okolnosti života, kterak on může býti rádcem jiných? Vždyť to víme ze zkušenosti, že nyní kněz katolický ani nesmí do některého domu několikráte přijíti, aby již pomlouvačná ústa o tom nezačala skandalosní věci vypravovat! Hlavní ale škoda, která dle našeho mínění z celibátu kněžského povstává, jest ta, že se nedá nikterak škola s církví v souměr uvésti. Strany této důležité věci jsou dvojí hlavní mínění: jedno, aby škola podřízena byla církvi a učitelstvo kněžstvu, druhé, aby škola byla od církve emancipována, totiž aby byla škola a učitelstvo zcela od církve a kněžstva neodvislé. Ani s prvním ani s druhým tímto náhledem nemohu souhlasiti: tam, kde škola emancipována jest od církve,

vidíme učitele a kněze proti sobě působiti, učitelstvo vyhlašuje kněze za pověrečné zatemňovatele, kněžstvo zas učitele za neznabohy. Jeden kazí druhému mládež. Kdyby se ale zas škola a učitelstvo podřídilo kněžstvu, budeme brzo viděti to pěkné hospodářství hierarchie, která bude ve školách ke svému jednotrannému prospěchu udušovati všeho ducha, všechen pokrok.

Známá věc jest, že naše duchovenstvo katolické bylo vždy nejhlavnější silou českého vlastenectví, ba může se zrovna říci bez pochybnosti, že vlastně duchovenstvo katolické bylo počátkem a zakladatelem celého našeho vlastenectví. Největší část těch pokroků, které náš národní jazyk v životě vzdělanějších tříd učinil, jest jistě zásluhou duchovenstva.

Událost ta, kterou nikdo upírati nesmí a nebude, vykládá se dílem sama z okolností. V předbřeznových našich dobách nebyl ani jeden vzdělanější stav, který by k povolání svému nějakou povědomost jazyka českého byl potřeboval, kromě duchovních; kromě toho společné přebývání v seminářích zavdalo dobrou příležitost k rozšiřování zásad vlasteneckých mezi kněžstvem, které se tím více ujaly, proto že největší část našich kněží právě z rodičů rolnických neb z menších měst pocházela, mezi kterými ještě cit národní nebyl vypuzen a utlačen, a tudy tím větší soucit ve mladých mužích se nacházel k pěstování a zvelebení své utlačené národnosti. K tomu ještě přidejme, že kněžstvo vůbec nikdy nebylo od germanisující vlády tak odvislé jako ouřednictvo a jiné stavy, a máme všechny přirozené příčiny toho úkazu pohromadě, že kněžstvo naše bylo hlavním pěstitelem národnosti.

Již samo sebou se rozumí, že mezi tímto národnost a vlastenectví pěstujícím kněžstvem s ohledem na politicko-národní smýšlení byly takové rozdíly, jako

mezi vlastenci vůbec. Bylit ku př. velmi znamenití a po celé zemi pověstní vlastencové a spisovatelé, kteří ve svých osadách co faráři a děkanové velmi málo byli od lidu váženi, jsouce přílišní pěstitelé tak nazvané finanční theologie, jiní naopak byli zase u svých ovčiček nad míru oblíbeni, tak že by za ně byli duši dali, poněvadž byli skutkem i slovem praví rádcové, přátelé a dobří pastýřové lidu; bylit mezi vlasteneckým kněžstvem liberální i servilní mužové, ultramontáni i osvícenější mužové, kterým skutečně mnoho na náboženství záleželo, a mužové, kterým bylo náboženství jen prostředkem rozličných výdělků. Zkrátka, byli hodní i špatní, tak jako v každém stavu, a můžeme krátce říci, že sice každý hodný český kněz byl vlastencem, ale ne každý vlastenec-kněz byl hodným knězem.

Jak mile však nastala politická svoboda, zavdána jest mnohá příčina k mrzutostem mezi bývalými vlastenci laiky a některými kněžími. Celá liberální strana byla toho mínění, aby všechny dávky, které věřící pod jménem desátku, štoly atd. z p ř í m a kněžím do rukou odvádějí, přestaly, aby se důchody kněžstva zregulovaly, a z příma z pokladnic buď zemských, buď náboženských, buď obecních kněžím odváděly, tak aby kněz od svých věřících již budoucně ničeho rovnou cestou nedostával. Úmysl tento nebyl kněžstvu a náboženství nepřátelský, nýbrž naopak jen příznivý, proto že pocházel z velmi pravdivých zásad, předně že za nynějších časů nevyhnutelné jest, aby kněžstvo slušné důchody mělo a o své živobytí starati se nemuselo, za druhé ale že škodlivé jest vážnosti kněžstva a náboženství vůbec před sprostým lidem, když se zdá, jakoby se za náboženské funkce platilo tak jako za jiné zboží. Vzdělaný člověk ovšem ví, že tím, co knězi za pohřeb, za mši atd. platí, neplatí se

tato náboženská funkce, nýbrž dává se jen knéžstvu nevyhnutelný příspěvek na jeho živobytí, které z části, ku př. kaplanstvo, zcela jen z těchto příspěvků žíti musí: nevzdělaný si ale představuje tyto věci zcela jinak, a poněvadž se skrze takové platy velmi často jen příležitost k rozepřím a nemilým výjevům mezi kněžstvem a věřícími zavdává, což vždy konečně jen náboženství škodí, jest a musí být touha každého pravého přítele náboženství, aby takové věci co možná nejdříve přestaly.“

* *
*

„Nemůžeme u sebe nikdy připustiti tu smutnou myšlenku, že by většina našeho duchovenstva náležela k té bezsrdečné hierarchické straně, které jest odjakživa náboženství jenom světským nástrojem: nýbrž věříme posud, že většina našeho kněžstva ve svém srdci toho pravidla v písmě se drží: Více poslouchati Boha nežli lidí! Myslíme také, že se reakcionářská strana velice mýlí, jestli očekává od větší části našeho českého kněžstva tak protinárodní smýšlení, aby se, opustivši všechno liberální smýšlení, dalo potřebovati za pouhý nástroj reakce proti svobodám lidu.

Povinnosti k Bohu a povinnosti k člověčenstvu a národu nemohou býti od sebe odděleny, a kdo praví o sobě, že Bohu slouží, lidu však škoditi chce, tenť lže, církev není na světě k vůli sobě, nýbrž k vůli lidstvu; tyto zásady myslím, že musejí být pravidlem života pro každého liberálního kněze.

Myslím tedy, že ti velice se mýlí, kteří se obávají, že by celé kněžstvo naše mohlo na stranu hierarchie přistoupiti, a snažení liberálněnárodní opustiti, ba

ještě naopak ve spolku s hierarchií, která nikdy nebyla ani svobody ani žádného národu přítel, proti nám působiti, s použitím toho vplyvu, kterého kněžstvo u národu má. Pravý vplyv u rozumného a vzdělanějšího národu má jenom řádný a liberální kněz — vplyv zajisté, který jezovitská strana na staré panny a na podobné obecenstvo skrze rozličné růžencové a jiné spolky má, ani počítati nemůžeme, poněvadž od takových nic důležitého ve světě veřejném a politickém nevyjde — jsme ale ubezpečeni, že by řádný vplyv u rozumného obecenstva každý kněz hned ztratiti musil, jakmile by se stal nástrojem a sluhou známých snah hierarchie a ultramontanismu. Jestli Čechové již před 400 lety se nedali zaplésti do sítí hierarchických, neučiní to jistě ani v 19tém století, a každý, kdo by k něčemu podobnému pomáhal, s hanbou jen propadne.

Liberální část našeho kněžstva má tedy jenom volbu mezi dvěma: buď s námi ve spolku pomáhati k tomu, aby nevyhnutelně dle potřeb času reformy v ústrojí církve katolické v naší vlasti zavedeny a tím úcta k církvi samé a k náboženství obnovena a upevněna byla, aneb ve spolku se zaslepenou hierarchií starý způsob věcí udržovat a všeliké ostatní snahy její podporovat a tedy nápomáhat k tomu, aby církev a náboženství vždy více vážnosti tratila před vzdělanějšími. Volba není těžká pro poctivého člověka, který ví, co to znamená, když vyšší a vzdělanější stavy jenom tak povrchně jakousi šetrnost k církvi chovají, jinak ale jen s jakýmsi politujícím úsměškem na sprostý věřící lid a na kněze jako na nějakého augura hledí. Takové postavení se nemůže líbiti žádnému řádnému knězi, tak daleko to ale jistě přivede u nás v krátkém čase hierarchie, bude-li pokračovati tak, jako započala.

Dáváme tedy na uváženou každému rozumnému, jestli ten větší jest přítel církve a náboženství, kdo proti převráceným cestám hierarchie horlí, nebo ten, kdo ji v jejích snaženích podporuje a zastává.

* *

*

Jestli kněz skutečně jest tím, čím se nazývá: *presbyter, pater* (starší, otec), musí mu jistě blaho svěřeného lidu na mysli ležeti, a jestli drží pravé vzdělávání lidu za povinnost svého povolání, musí nevyhnutelně i občanský pokrok na zřeteli míti. Toť zajisté nejjistější cesta, aby se náboženství a kněžstvu vážnost a láska u lidu získala a ubezpečila, když se lid přesvědčí, že kněz své vyšší vzdělání k opravdivému blahu lidu užívá, že jest pravým přítelem lidu v každém ohledu. Neodvislosti své od vlády má každý moudrý kněz k tomu použíti, aby bez světské bázně, ovšem spůsobem mírným a slušným otevíral lidu oči o jeho vlastních občanských záležitostech. Náboženství se nedá od občanského života odděliti, jedno druhému napomáhá. Bude-li se kněz jeviti co nepřítel lidu, utrpí i náboženství na vážnosti u lidu a zase naopak.

Tím ovšem nemyslím, aby se staly z kazatelen nějaké profesury občanského práva, máť zajisté všechno své hranice a své místo; ale tak jako jest samo učení Kristovo již ve svém základu lidumilovné, spravedlivé, liberální, a protivující se vší neslušné nadvládě a moci jedněch nad druhými: tak má i tuto známku na sobě nésti vždy všechno to, co kněz ve jménu Ježíše jedná a mluví. Pohan jest každý, kdo zneužívá lidumilovné víry křesťanské za nástroj k šizení a utiskování spolubratří svých.“

* *

*

První vydání „Kutnohorských epištol“ dostalo se ve dvou tisících otiscích šťastně do rukou čtenářstva. Když však Havlíček povinný výtisk druhého vydání úřadu předložil, byly epištoly ihned zabaveny. Epištolami svými dal Havlíček svým nepřátelům do rukou novou zbraň proti sobě. Nejen listy od vysokých kněžských kruhů závislé, ale i vládní listy, zejména „Vídeňský Denník“, vrhly se na něho. Denuncovaly jej, že šíří neznabožství a že svádí lid k vzpouře proti vrchnosti světské i církevní. „Vídeňský Denník“*) byl list, jejž vláda proti němu založila. Vydavatelstvo ovšem ubezpečovalo, že list byl založen od osob zcela nezávislých a že bude odhodlaně hájiti zájmy národa českého. Havlíček strhl mu ihned škrabošku a varoval český lid před ním prohlásiv, že staví-li se list ten, jakoby měl někdy jiné mínění než vláda, jest to pouhá komedie před světem, aby se totiž hojně vládě nasypávaná chvála zdála rovněž nestrannou. S „Vídeňským Denníkem“ utkal se Havlíček v četných tuhých půtkách.

---

31. Havlíček pomýšlí na zastavení »Slovana«, a chce se věnovati hospodářství a literatuře.

Vláda pokračovala ve svém úsilí, Havlíčka zničiti, a sice hmotně i duševně. Konfiskace „Slovana“ stíhala konfiskaci a soudy šmahem je schvalovaly. Ježto se „Slovan“ mezi Slováky utěšeně zmáhal, zakázala jej vláda dne 4. prosince 1850 pro celé Uher-

*) Hlavním redaktorem listu toho byl Josef Jireček, tehdy úředník v ministerstvě H. Thuna, později za doby Hohenwartovy ministrem osvěty.

sko. „Toto poznenáhlé zakazování „Slovana“ — podotkl k tomu Havlíček — „napřed v Praze, pak v Haliči, nyní v Uhřích připadá nám jako pouštění krve. Vláda by asi nerada zjevně zrušila zákon o tisku a proto hledí usmrtiti „Slovana“ jiným způsobem. Zákazem v Praze, v Haliči, v Uhrách ztratili jsme asi 1000 odběratelů, což dělá ročně asi 7000 zl. stř. To tedy jest jediný účel vlády při zapovídání časopisů v obleženosti: aby časopisy opposiční z nedostatku peněžitých sil chřadnouti neb zahynouti musely.“

Vláda nespokojila se však toliko konfiskacemi: hleděla i jinými nekalými prostředky Havlíčka týrati. Zmínili jsme se již o tom, jak jej v Kutné Hoře střežiti dala jak nějakého nebezpečného zločince. Zapověděvši již dříve „Slovana“ pro Prahu, odhodlala se nyní zapověděti i jemu dojíždění do Prahy. Havlíček tam ob čas rád přijížděl, aby zde v kruhu svých věrných přátel osvěžil. I tuto radost mu vláda zničila. Když v březnu r. 1851 opět do Prahy přijel, byl dne 10. března překvapen vyzváním, aby se dostavil na policii, a zde mu zkrátka a bez udání jakéhokoli důvodu oznámeno, že má z rozkazu vojenského velitelství ihned Prahu opustiti a že po čas trvání výminečného stavu ji navštěvovati nesmí. Zároveň mu oznámeno, že kdyby rozkazu toho nedbal, bude ihned zatčen a dle vojenských zákonů souzen. Pak odveden v průvodu policejního komisaře k místnímu veliteli, který mu zákaz ten „komandantským způsobem“ opakoval.

„Nabyl jsem“ — píše — „ještě tolik času pro sebe, abych tento neočekávaný úkaz svým přátelům oznámiti a s nimi se rozloučiti mohl, načež jsem téhož dne s večerním vlakem po železnici Prahu opustil, ponejprv s citem vypovězence . . . Komu jest známo, že v ústavě dosud platné a jmenovitě v základních

právech jenom §§ 5—11 v obleženosti vyzdviženy jsou, kteréžto paragrafy jen o svobodě tisku, o petičním a spolčovacím právu, o osobní a domovní svobodě a o tajemství listovním jednají, a že tedy ten paragraf ústavy, který každému občanu všude dle libosti se zdržovati dovoluje (pokud se zákonitě chová), nikterak v obleženosti vyzdvižen není: tenť arci nahlíží, že vojenské velitelství žádného práva nemělo, mne z Prahy vypovídat, aneb mi přístup do Prahy zakazovat. Aniž doložiti snad bude zapotřebí, že jsem já svým chováním dokonce žádné záminky, tím méně příčiny k tomuto násilnému rozkazu nezavdal, aniž také jaká příčina mi udána byla, pročež celou věc jen za strannické a nezákonné záští považovati musím.“

Což divu, že byl Havlíček v nejvyšší míře roztrpčen a že vznikal v něm poznenáhlu úmysl vzdáti se žurnalistické činnosti. Pomýšlel na to, najmouti si nějaký panský dvůr a věnovati se v zátiší zcela literární činnosti.

Mezi šlechtice, kteří zásady Havlíčkovy oceňovali a jeho si vážili, náležel též starý hrabě Jindřich Chotek z Vojnína, majitel velkostatku Nové Dvory u Hory Kutné, což bylo přičítati hlavně působení učitele hudby a vychovatele v domě Františka Kavana, národovce osvědčeného a obětavého. Hrabě Chotek ani veřejnosti neskrýval přízně a náklonnosti k Havlíčkovi. Veselský vypravuje nám zajímavou historku. Aby také okázal a osvědčil své smýšlení, pozval hrabě Havlíčka s některými přáteli jeho v masopustě r. 1851 do plesu, do něhož pozván byl též c. k. podkrajský z Hory Kutné Reiser. Vědělo se, že pan podkrajský nepřijal toto pozvání co nějakou poctu, nýbrž že se dostavil spíše proto, aby každé hnutí Havlíčkovo a chování hraběte Chotka k němu mohl osobně pozorovati. Přes to těšil se Havlíček téhož večera zvláštní

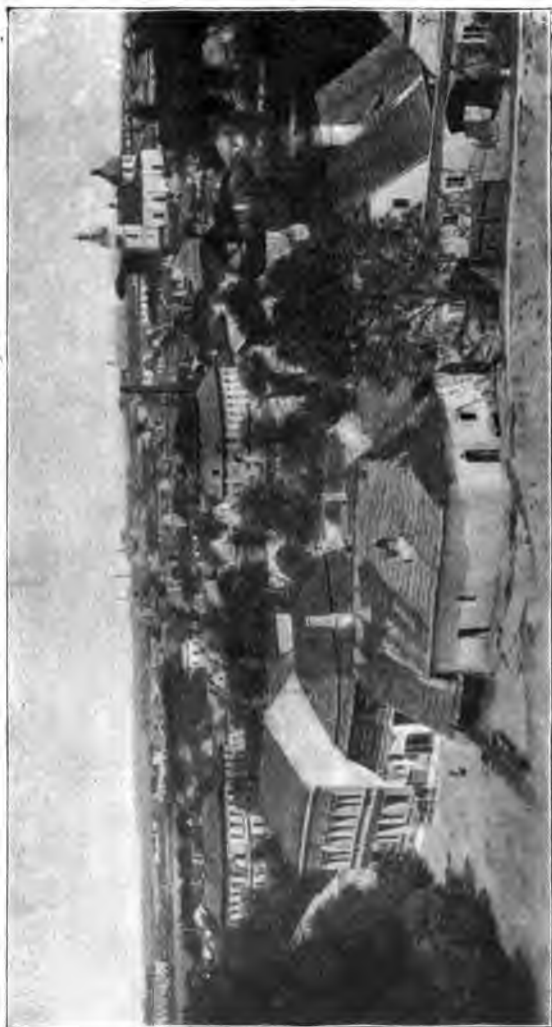
pozornosti celé hraběcí rodiny. Havlíček vida, že jest pozorován, byl tím veselejšího rozmaru a tančil jako o závod. Čím úzkostlivěji se podkrajský každému setkání s ním vyhýbal, tím více namáhala se společnost, aby se sblížili a tak mu konečně bylo nemožno nalíčené na něho lsti se vyhnouti. Paní hraběnka zvolila si jej za tanečníka k čtverylce a dožádala si za svůj protějšek Havlíčka s jeho tanečnicí, čímž pan podkrajský uveden byl v nemalé rozpaky. O půlnoci byla společná hostina a Havlíček byl pozván zasednouti mezi hraběcí rodinu, kamž pozván byl i pan podkrajský. Tento obdržel místo po pravé ruce paní hraběnky, Havlíček po levé, tak že si do očí hleděti museli. Toho však již pan podkrajský snésti nemohl. Náhlým ochuravěním se omluviv, odstranil se z jídelny a odešel na dobro.

Havlíček vzpomněl si na Kavana a obrátil se na něho s dotazem, zda by hrabě Chotek nějaký dvůr nepronajal.

„Trpělivost moje“ — píše dne 9. července 1851 Kavanovi — „ačkoli jest nesmírná, přece se již počíná znamenitě viklati, a již také moje tělo začíná znamenitě protestovat proti mé žurnalistice, neboť moje žluč v pravém smyslu toho slova vypovídá mi službu. Nejvíce ze všeho mne rmoutí ta tupá, mizerná passivnost, ku které nyní odsouzeni jsme a ta č . . . . n . . . ., s kterou zákony zřejmě obcházejí se a svoboda tisku místo práva přetvořuje se na milost do rukou danou c. k. státním zástupcům a jejich ne . . . . konfiskacím. Nevěřil byste, kterak to člověka k zemi ohýbá, když takovým p . . . . úředník takovou suverenitu má, že smí patrné pravdě na odpor pro věci mne obžalovati, o kterých se ani stínu nenalézá v čísle, když mně vyplývající z toho konfiskací zamezí (až na těch několik čtenářů in loco)

přístup před veřejnost, když soud proti svému lepšímu náhledu terrorisován několika pády a přesazením neosmělí se býti jiného náhledu, než p. c. k. zástupce, a tím mně celá záštita zákona odňata jest; když pak dále jenom na oko procesy se proti mně vedou, zbytečná vyšetřování, jen aby se věc prodloužila a před porotu přijíti nemohla, tak že ze všeho viděti, že c . . . . ani sami na ty přestupky nevěří, z kterých mne na oko viní, jen aby mohli konfiskacemi svou starou libovolnost provádět: věru při tom, když jest to každodenní chléb, musí pukat každému člověku žluč. Vidím tedy, že již nyní a budoucně tím méně možno bude časopis mé dosavadní tendence vydávati a byl bych již před tímto čtvrtletím přestal, kdyby mne naděje nebyla zdržovala, že přece snad počnou v Praze nějaké alespoň samostné třeba zcela krotké noviny vydávati, abychom tak zcela nebyli bez časopisu. Já ale se nyní již nehodím za redaktora takových mírných novin, k tomu mám již příliš mnoho vzteku."

Havlíček oznamuje Kavanovi, že jest jeho úmysl, opustiti žurnalistiku a chopiti se krásné literatury a dějepisu ve stejném směru jako doposud. Ježto ale do Prahy nesměl — a kdyby jej tam třeba později pustili („ačkoli by raději pošel, než je o to prosil"), nebylo by přece pro něho existence, protože by se všeho veřejného života vzdalovati musel, aby svou pouhou osobou dobré věci neuškodil — píše Kavanovi, že hodlá zůstati na venkově a vložiti se na hospodářství, a sice proto, poněvadž k tomu nejvíce lásky má, nejvíce však proto, aby nebyl odkázán živiti se pouze literaturou. „Já,"— dokládá — „jak se samo sebou rozumí, nežádám, ani žádati nemohu, aby snad hrabě mně k vůli oběť nějakou nesl, nehledám také v podobném pachtu nějakou finanční spekulaci,

Německý Brod.

Zvláštní příloha k MATICI LIDU 1906 č. 2.

Rodný dům v Borové.

Umrtní dům Havlíčkův v Praze.

nýbrž jenom zaměstnání tiché a skrovnou výživu a především pokoj na nějaký čas ku svým literárním prácem. Všelikou peněžní jistotu (neboť vím, že ještě časem demokraty za zloděje považují) mohu hraběti opatřiti a pojistiti jej v ohledu své poctivosti také materielně. Že bych také dvůr jeho spíše zveleboval než zanedbával, to mu pojišťuje již má nepokojná mysl, která neobstojí bez činnosti a bez pokroku." Svůj list končí slovy: „Nevíte, jak byste upokojil mou mysl, kdybyste mi mohl říci, že to půjde. Udělal byste si zásluhu o českou literaturu u p. Boha, neboť každý kůň, tedy i já, zasluhuje na nějaký čas pokoj a život dle své chuti, a práce moje dařily by se mi mnohem lépe, kdybych vzdálen od žurnalistického lomozu zapomněl trochu na to nynější politické mizerere!"

Havlíček byl upozorněn na jednu okolnost: že by se snad hrabě pod nátlakem svých přátel štítil s ním („s mou čertovou osobou") do nějakých, třeba jen kontraktních styků vejíti. Napsal tedy Kavanovi, že by se pacht na jméno jeho tchána, v politickém ohledu nezávadné, uzavříti mohl.

Odpověď Kavanova nezněla příznivě i ohlížel se tedy Havlíček jinde. Obrátil se na hraběte Hanuše Kolovrata, ale i ten odpověděl odmítavě, vymlouvaje se, že poměry hospodářské nejsou dosud ustáleny. Havlíček ucházel se pak o pacht na Ronovsku, avšak opět bez výsledku a rovněž zůstal jeho pokus o pacht dvou dvorů u Německého Brodu marným.

Uslyšev, že hrabě Chotek přece hodlá některé dvory propachtovati, napsal v srpnu r. 1851 Kavanovi:

„V mých osobních záležitostech musím Vám sděliti, co zde právě slyším, totiž že prý snad přece hrabě Chotek některé dvory by pronajal. Nerad bych byl dotěrný a také nerad bych Vás obtěžoval s mrzutými

věcmi, ale přece se nemohu zdržet všemožně Vás žádati, abyste, je-li co na tom, neztratil mne z mysli. Pro mne jest nesmírně těžko vyvésti svůj úmysl a pachtovati někde nějaký dvůr: jsou všechny v rukou aristokracie a ti ubozí lidé mne drží zrovna za čerta. Již na dvou místech, kde se skutečně pachtovati chtělo a kde jsem se hlásil, řeklo se výslovně, že mne prý pod žádnou výminkou!! Kdybych byl v rocích 1848 až 1851 tak smýšlel, jako ti lidé si mne představují, a kdybych byl býval tak sobecký agitátor, jak oni myslí: věru že bych nyní si mohl svůj vlastní řádný statek koupiti a nebylo by mi zapotřebí slyšeti od nich takové sprosté věci. Děkuji Bohu, že mi alespoň těch několik tisíc ještě zůstalo,*) sice bych skutečně musel někde žebrat. Již dříve jsem Vám vysvětlil, že pro mne v mých okolnostech jest pachtování nějakého dvora nejmožnější a také jediná věc. Pokavád něco podobného nenajdu, nebude má mysl spokojená: já musím míti něco k reformování, když ne lidi, aspoň dobytek.“

Švakr Havlíčkův Jaroš obrátil se jménem Havlíčka na hraběte Chotka, ale hrabě mu odpověděl, že nehodlá nic pronajmouti a podotýká, že však osoba a jméno Havlíčkovo jej k tomu nevedou.

32. Dopisy Havlíčkovy Palackému.

V těžkém zápase jeho byl Havlíčkovi vždy rádcem i utěšitelem osvědčený příznivec jeho František

*) Zelený uvádí v »Karla Havlíčka rodinných listech brixenských«, že dle sdělení Josefa Havlíčka, bratra jeho, Karel páčil své jmění asi na 10.000 zl.

Palacký, k němuž Havlíček lnul s úctou upřímnou. Oba vzácní mužové dopisovali si čile, a správně podotýká vydavatel dopisů Havlíčkových dr. Quis, že listy jejich patří mezi nejznamenitější, které kdy u nás byly uveřejněny. Na radu Palackého dal Havlíček otisknouti své nejdůležitější články z „Národ. Novin“ ve zvláštní knize pod názvem „Duch Národních Novin“. Aby mohl Palackému aspoň poněkud prokázati nějakou úctu, věnoval mu knihu tu. V prosbě o přijetí tohoto věnování praví, že ho ovšem hned napadnouti musilo, že v tehdejších okolnostech jest toto věnování darem povážlivým, že však přece myslí, že Palacký „již dávno a několikráte překročil Rubikon mezi přízní a nepřízní panujících nyní knížat světských a že tedy tato kapka již nepřeplní moře nenávisti jejich“. Palacký odpověděl mu dne 2. května 1851: „Pravím jedním slovem zcela upřímně, že vzácný dárek Váš přijmu se zvláštním potěšením, a děkuji Vám za čest, kterou mi prokazujete. Třebas bych já ne ve všech punktechoučastnil se Vašeho mnění, však ve věcech podstatných víte dobře, že smýšlíme stejně; jsouce svobodomyslni, jsme také snášeliví, protože nežádáme svobody jen pro sebe sami (t. j. panství), ale pro jiné tak jako pro nás; nesnášeliví jsou jen despoté sami, třebas by ani žezla neměli, alebrž v livreji chodili. Arciže ke zlému není nikde svobody. *Přál bych, abyste setrval, pokud možná; ubohý národ potřebuje toho.*“

Havlíček vyličuje v listech svých Palackému dopodrobna své starosti a obeznamuje jej s úmysly svými. V dopise ze dne 27. dubna 1851 píše mu:

„Ostatně se mi zde vede tak dobře, jak se nyní může vésti žurnalistovi opposičnímu, každý týden mi jednou konfiskují číslo, někdy je soud zase vydá, někdy se vede proces, kterých nyní proti mně pět běží, a sice dva před porotou. Dne 1. Máje tento čtvrtek

budu zde stát před veřejným soudem (okresním sborovým) pro formální přestupek, a včera mi právě zas konfiskovali svazek, tentokráte zcela nestydatě. Proti zdejšímu soudu panuje největší terrorismus, hrozí se soudcům přesazením a nemilostí, a tak ubozí musejí mne proti svému přesvědčení stíhati, a tak daleko to již došlo, že se do Prahy udává, kdyby některý úředník se mnou mluvil. Odbíratelů mám asi 2000 navzdor všemu pronásledování všech, kteří „Slovana“ čítají. Vyloučení z Prahy mne ze všech vládních ran až posud nejvíc mrzí a nevím jak dlouho budu ještě moci vydržeti všechny ty příjemnosti. Nejvíce mne mrzí, že naši páni v Praze, jmenovitě pan dr. Rieger, tak nečinní jsou a strany umluvených novin žádné zmínky nečiní. A pokud v Praze nemáme časopisu, nerad bych přestal „Slovana“ vydávati, stůj co stůj. Až do Máje r. 1852 nebojím se ničeho, vypadne-li ale volba francouzského presidenta špatně, pak skutečně čas bude uhýbati se Spielbergu i při vší zákonnitosti, pak by asi se mnou nedělali Vídeňští páni mnoho zákonních ceremonií.“

V listě ze dne 4. července 1851 stěžuje si:

„Vašnosti přiznati se musím, že od té doby, co mi do Prahy dojížděti zakázali, velice mne opustila bývalá dobrá mysl a zmocnila se mne melancholie. Alespoň se mi již počíná moje dosavádní činnost, která mi vždy jen potěšením byla, velmi znechucovati. Libovolnost, s kterou zde státní zástupce, člověk malicherný a n . . . . . ý proti „Slovanu“ jedná, a n . . . . tost, s kterou odvolávaje se zcela naopak k zákonům mně číslo po čísle konfiskuje, přesahuje všecky hranice lidské trpělivosti. Já již sám v sobě cítím proti nim více bestii nežli člověka, a žluč se mi v pravém a fysickém smyslu rozlévá. Dříve alespoň časem ještě soud zvrhl takové marné konfiskace státního zástupce, ale

nyní i ten jest tak zterrorisován, že si netroufá nikdy býti jiného mínění. K veřejnému procesu před porotou zdá se, že nemají se mnou příliš veliké chuti, alespoň ty pády, ve kterých se proti mně žaloba vleče, nic nechtí se pohybovati ku předu, tak že sotva k budoucímu sezení v srpnu některý dozraje. Denunciace zde panuje až k ošklivosti, takže já skoro co člověk malomocný, jako to v bibli čteme, všech lidí od vlády jen poněkud odvislých štítiti se musím, abych jim neuškodil. Neboť kdo z nich by jen se mnou mluvil, udá se a jest v nebezpečí. Vedu zde život nesmírně smutný; k tomu ještě moje žena za příčinou své nemoci jest již přes pět neděl u svých rodičů i s mou Zdenkou, tak že jsem zde v pravém smyslu jen sám. To ve spojení s nynějším bídným během záležitostí evropejských jistě musí sehnouti ducha k zemi, zvláště když z povolání nucen jest ustavičně o této tragedii rozjímat. Vida patrně, že dnes neb zítra buď novým tiskovým zákonem, buď jiným, rovněž tak libovolným způsobem zamezí vydávání „Slovana“, že také přístup do Prahy mi zamezen jest a nepochybně za jinou cenu nežli za pokání v nynějších okolnostech tento zákaz by zrušen nebyl, nahlížeje tedy, že by i v nejlepším pádu, kdyby po přestání „Slovana“ návrat mi do Prahy povolili, přece v takových okolnostech moje osoba jako cejchovaná ani se nesměla tam nikde ve veřejnosti objeviti bez uškození dobré věci: přemýšlel jsem všelijak nad novým plánem svého života, kterak by se totiž s přiměřenou literární činností také spojiti dala moje privátní existence a konečně zastavil jsem se při následujícím plánu, který zde Vašnosti jakožto svému upřímnému rádci a příznivci sděluji. Chci si totiž nějaký větší dvůr pronajmouti a oekonomií se živiti. Mám tolik vlastního jmění, abych mohl nějaký takový nájem podniknouti a rozumím také tak dalece hospo-

dářství, abych je mohl s prospěchem provozovati. Ostatně jest můj tchán velmi dobrý a zkušený oekonom a bude mi k ruce, kde bych toho potřeboval. Takovým způsobem najdu nejvíce svobodného času k studiím a literárním pracím, neboť ráčíte nahlížeti, že v nynějších okolnostech živiti se poctivým způsobem literárními pracemi s rodinou třeba jen malou jest věc skoro zhola nemožná a že by konečně člověk, byť by to možné bylo, nepotřebnými a nádennickými liter. pracemi k vůli penězům více času ztratil, nežli oekonomií, která bez toho jen s dohlídkou se odbýti dá při potřebném nákladu v hospodářství. Ostatně by byla oekonomie pro mě spolu vyražením, takže bych po dobrém uvážení potom tak mnoho času obětovati mohl literatuře jako nyní. Vzdálenost od Prahy jest ovšem okolnost poněkud škodlivá každé literární činnosti, ale já doufám, že bych i této těžkosti se dovedl náležitě zmocniti. „Slovana" mám úmysl toto čtvrtletí (Červenec, Srpen, Září) již naposled vydávati; všechny důvody, které k tomu mám, nechci zde ani vypočítávati. Podotknu jen, že hlavní jest zbavenost všeliké zákonní a právní půdy a libovolnost, která proti časopisům a zvláště proti mému bude vždy větší. Peněžité ohledy by mne k tomu nenutily, neboť až posud navzdor všemu terrorisování abonentů a čtenářů měl jsem vždy okolo 2000 předplatitelů.

Jakožto ukázku veřejného mínění uvádím Vašnosti, že jsem nyní vydal knížku 96 st. veliké 12tky (4 archy) silnou „Epištoly Kutnohorské" obsahu asi podobného jako byly ty epištoly ve „Slovanu", ostrou to pilulku proti hierarchicko-absolutismu a všem z Boží Milosti. Oznámil jsem na ni předplacení a žádal jsem, aby se zasílalo spolu s předplatními penězi na „Slovana". Nyní, kdežto mi došlo teprva asi 1200 předplatitelů na „Slovana" jest již 4000 ex. těch-

to epištol objednáno a zaplaceno, totiž celý můj náklad, tak že již nyní vidím, že mi asi 2000 ex. se nedostane, a litovati musím, že jsem 8000 vytisknouti nedal. V neděli se rozešle tato knížka najednou po celé zemi poštami a konfiskace jest zcela nemožná. — Dávám tuto knížku ovšem lacino (tištěný velký arch za 1½ kr. stř.), ale přece jest tak rychlý a hojný odbyt důkazem veřejného mínění antiklerikálního a antiabsolutního. Proto také není se nikdy co obávati, že by mohl „Slovan“ z peněžitých ohledů zaniknout, a musím doložit, že se mi mnozí sami bez nejmenší podané příčiny z mé strany nabízeli písemně k peněžitým obětím, kdybych toho potřeboval. Já ale myslím, že nyní jest doba, kde bych mohl více prospěti jinou literární činností než žurnalistickou, a obávám se také, že by při mé vždycky vzrůstající omrzelosti časopis můj konečně nejbídnější smrtí zašel, totiž nedostatečností vlastní, vnitřnou. Proto tedy jsem se chopil svrchu řečeného plánu pachtování dvora. Doufám tím nabýti tolik samostatnosti privátní, kolik se jen nabýti dá při mém skromném jmění, a při tom mohl bych vždy, kdyby se okolnosti změnily a přítomnosti mé v Praze nebo kdekoli jinde zapotřebí bylo, hned býti při ruce, neboť měl bych komu tento pachtovaný dvůr odevzdati.“

A 21. července stýská si Palackému: „... Minulý týden jednali se mnou právě nejzuřivěji: ve středu mi skonfiskovati dali číslo „Slovana“ pro nic za nic, ve čtvrtek zkonfiskovali mi nový náklad „Epištol Kutnohorských“ 3000 ex. skoro již dotištěný, v pátek ještě si nedali pokoje a hledali opět v tiskárně mé a konečně i v bytu mém, neschoval-li jsem snad nějaké „Epištoly“, při tom berou žandarmy, aby tím ošklivěji vypadala ta procedura a celé odpoledne až třeba do tří čtvrtí na deset ztráví se prohlížením a prošťou-

ráváním mé expedice. Jmenovitě ve čtvrtek způsobili zde veliký shon lidu, neboť zároveň dali obsaditi od žandarmů krám kupce Hauffa (místní expedice), naši tiskárnu a poštovní expedici, pak tiskárnu p. Procházky, tak že se lid sbíhati počínal. Prohledávání mého bytu v pátek považuji zvláště jenom za zúmyslnou urážku, neboť jistě nemohli míti naději, že něco najdou.

Na obecenstvo zdejší takové nakládání se mnou zcela naopak působí, a když po nějaké nové konfiskaci jdu přes město, pozoruji vždy veliké sympathie, děti, staří i ženské mne odevšad pozdravují a také všude jinde projevuje lid náš setrvalost v přesvědčení a samostatnost duševní, která nám dává naději na dobrou budoucnost. Z měšťanů zdejších nechtěl nikdo chotiti s nimi za svědka ke konfiskacím, a také nádobí, jako truhlice, pytle atd., aby v nich mohli konfiskované nám věci na podkrajství odnésti, nechce jim nikdo půjčiti. Na odsouzení mé před porotou nemají pražádné vyhlídky a pozoruji také, že mne ani snad před porotu postaviti nehodlají, neboť naschvál moje procesy protahují a žaloby proti mně, jak se zdá, jenom co záminky ke konfiskacím považují. Již ani nevím nazpamět, kolik rozličných procesů proti mně se táhne, a musel bych si na to v kalendáři zápisky dělati.

Z dopisu Vašnostina vyrozuměl jsem, že neráčíte chtít, abych přestal vydávati časopis: neboť slova, „abych přestal, počnu-li cítiti duchovní ochabnutí a nedostatek síly potřebné“, nemají ovšem skoro jiného smyslu, než abych nepřestával. Neboť, jakož se nikdo rád nepřizná sám k tomu, že by na duchu ochábnul a cítil nedostatek sil, také já bych na sobě nerad takových smutných vlastností shledal, neb se k nim jen přiznal. Skutečně ale jsem také posud nic podobného nepocítil a dle mého duševního charakteru jsem více

schopen úpadnout do zlosti, do vášnivosti, nežli do ochabnutí a zvětšené překážky dráždí mne jen k větší činnosti. Také jsem měl štěstí již od dětinství býti vychován k odporu proti těm mocnostem, s kterými nyní boj vedeme a *nemyslím, že bych mohl kdy leč v hrobě opustiti korouhev českého lva.*

Ale zde se nejedná o útěk, zde se jedná o to, není-li lépe roztlučenou již od nepřátel baštu opustiti a jiným způsobem vydatnějším bojovati. Za takovou roztlučenou baštu musíme ale již nyní považovati žurnalistiku, kdežto přece jinak svoboda tisku ještě se udržela. Nemohu zde Vašnosti pro obšírnost všecky své zdejší okolnosti tak popisovati, abyste ráčil nabýti přesvědčení rovné mému nynějšímu; ale kdyby se naskytla příležitost k ústnímu pojednání o tom, doufám, že ráčíte sám marnost všelikého dalšího opposičního časopisectví nahlédnouti. Já aspoň si troufám jiným způsobem při nynějších okolnostech opposici naši mnohem vydatněji provozovati: jakým, bylo by zde obšírné vypisovati. Že bych arci sám nepřestal, nýbrž vládu přinutil k zamezení svého časopisu, rozumí se samo sebou.“

33. Havlíček se loučí s činností novinářskou.

Úmysl zastaviti „Slovana“ a vzdáti se novinářské činnosti, uzrával v Havlíčkovi stále více. Přesvědčil se, že vláda neustane v pronásledování jeho, dokud se ho na dobro nezbaví. Viděl, že marným jest jeho boj proti libovůli vládní, že pro něho zákony neplatí, že jest postaven mimo zákon. Čekal jen na vhodný okamžik, až by mohl úmysl svůj provésti.

Chtěl odložiti péro novinářské, ale nehodlal nikterak ustati v práci pro národ svůj. Již v mládí svém vytknuv si svůj úkol životní chtěl věnovati se literatuře. Na dráhu novinářskou nepomýšlel a byl na ni jen okolnostmi uveden. Nyní hodlal všecky síly své uplatniti na kolbišti literárním.

V měsíci červnu r. 1851 vyložil v „Slovanu" zevrubně příčiny, proč si přeje, aby mohl s vydáváním novin přestati.

Kromě materiálních překážek v listu samém uvidí okolnost, že časopis český nevycházející v některém hlavním středišti národního veřejného života a jmenovitě v Praze, musí vésti život polo chorý. Nejhlavnější příčinu ale viděl v tom, že vycházení „Slovana" v tehdejších okolnostech by české věci snad více škodilo než prospělo. „Jakmile strana nyní vládnoucí dovede toho, že „Slovan", nyní v Čechách jediný orgán liberálně-národní strany, bude se od mnohých považovati co něco nedovoleného, nezákonitého, ultraradikálního, již bude pak „Slovan" navzdor svému obratu přece snad více škoditi hlavně tím, že strana naše očihledě seslábne, třeba ne ve skutečnosti, alespoň před očima světa. Neboť mnozí, kteří s námi zcela se srovnávají ve smýšlení, při tom ale buď od vlády co úředníci, buď skrze jiné okolnosti od jiných osob vládní strany odvislí jsou, nebudou směti při takových okolnostech veřejně se k nám hlásiti a přiznávati, a mnohé jiné osoby, třeba neodvislé a samostatné, při tom ale slabšího ducha, dají se konečně ustavičným křikem strany jedině slovo vedoucí tak daleko přivésti, že nás a naše snahy konečně budou považovati za to, za co nás vykřičeli. Poněvadž ale kromě „Slovana" není jiného neodvislého orgánu, jako praporu veřejného mínění, což

divu, že pak všichni ti a takoví budou třeba proti své vůli aneb alespoň proti svému úmyslu počtem svým rozmnožovati vládní, protiliberální stranu.“

Maje za to, že jeho osoba jest na závadu, aby nezávislý český list vycházel, usiloval, aby takové noviny v Praze byly založeny. Než marným bylo jeho namáhání. Trpce žaluje na netečnost vrstevníků svých:

„Někdo si snad bude mysliti, že ve vládě jest překážka, pro kterou žádné noviny české posud v Praze nevycházejí; s dosti velikou bolestí povinni jsme ale k vůli pravdě tuto oznámiti, že se posud strany této věci od našinců v Praze ani žádný krok u vlády neučinil — a obecenstvo naše odpustí nám, jestli si ušetříme tu bolest, pojmenovati takové chování těch našinců, kterých se to týká, pravým jménem. Abychom pouhou pravdu řekli, jest celá příčina takové apathie ta, že každý u nás v Praze, který něco umí, zpyšniv krátkým, kočičím leskem r. 1848, nyní již považuje se za příliš důležitého a vznešeného muže, než aby sám se chopil práce v nějakém podobném literárním podniknutí a že každou jinou roli při novinách kromě protektorství za příliš nízkou a neslušnou pro sebe považuje: z kteréhožto úsudku ovšem vyjímáme všechny ty, kteří jinými důležitými a rovněž tak potřebnými pracemi zcela zaměstnáni jsou. To jest tedy ta jediná pravá příčina, pro kterou nyní v Praze žádné české noviny vycházeti nemohou, na potupu naši před celým světem. Pokavad ale není pražádný jiný neodvislý časopis politický, nesmíme přece s vydáváním „Slovana“ přestati, ačkoli potřebu toho již dávno dle nejlepšího přesvědčení svého nahlížíme. Někdo by snad mohl mysliti, že jen tak nám záleží na vydávání jiných novin českých v Praze, abychom mohli nepříjemnou

nyní publicistickou činnost na jiné vložiti a sami sobě pohověti. Ačkoli by ostatně nemohl nikdo spravedlivý redaktoru „Slovana" za zlé pokládati, kdyby skutečně si žádal na nějaký čas od někoho vystřídán býti, nezaživ po tolik let ani duševního pokoje, přece nám posud nenapadlo, vzdáliti se kdy, pokud nám působiti možná bude, od práce veřejné, a třeba bychom žádný časopis neredigovali a nevydávali, přece nepřestaneme, pokud jen možné bude (co ale my jmenujeme možnost, jest posud známo), působiti vždy ve stejném směru, jakož jsme působili dosud."

Aby k pronásledování „Slovana" nějakou zákonitou oporu měla, vydala vláda dne 6. července r. 1851 k tiskovému zákonu pragraf toho znění:

„Směřuje-li se v nějakém tiskopise periodickém setrvale k tomu, co proti trůnu, jednotě a celosti říše, náboženství, mravopočestnosti nebo vůbec základům společnosti státní jest na odpor, nebo s čím se zachování veřejného pokoje a pořádku srovnati nedá, může místodržící té země korunní, v kteréž se takový tiskopis periodický vydává, po předcházejícím dvojím písemném výstrahy dání, jež bylo bez účinku, další vydávání dočasně až na tři měsíce zastaviti. Zastavení spisu takového na delší čas nebo navždy vyřknouti může toliko ministerstvo. Rekurs proti opatřením místodržícího nemá žádného odkladného účinku."

Havlíček vystihl ihned, že tento praragraf jest namířen proti „Slovanu". Napsal v čísle 50. „Slovana": „Pro nynějšek jest smysl toho nového paragrafu ten, že co nejdříve dostane „Slovan" písemní výstrahu atd. Každý vidí a my sami to pozorujeme nejlépe, že „Slovan" v tomto čtvrtletí již naposledy vychází, neboť tento nový paragraf jest pohřební píseň zvláště pro nás zhotovená ve Vídni.

Že nás ostatně vláda tímto svým novým zákonem nikterak nepřekvapila, ví každý, neboť jsme již dávno očekávali nějaký krok vlády, kterým se učiní vycházení „Slovana“ nemožné, jakož jsme se o tom častěji zmiňovali . . . Tímto čtvrtletím rozloučíme se se svou časopiseckou činností, počatou od r. 1845. S velikým uspokojením můžeme nazpět pohleděti na těchto šest let plných činnosti, ve kterých nám osud přidělil vyslovovati veřejně před světem to, co pohybuje myslí a srdcem našeho národa. Ať si nepřátelé naši panující nyní mluví cokoli, přece ale jest a zůstane pravda a také svým časem stvrzeno bude, že „Pražské Noviny“ r. 1846 a 1847, „Národní Noviny“ r. 1848 a 1849, konečně „Slovan“ r. 1850 a 1851 nejsilnější stranu národa českého zastupoval a smýšlení její vyslovoval. Souzeno-li jest osudem tomuto smýšlení, aby zůstalo vždy a věčně jen nadějí a nestalo se nikdy skutečností, kdož by to již nyní chtěl rozhodovati? Nejlepší vědomí redaktora „Slovana“ jest, že nesloužil nikdy jinému, než českému a slovanskému národu, a když nám jedna cesta k tomu jest mocí zamezena, pokusíme se sloužiti mu zase na jiné cestě, a časem svým přece uznána bude naše věrná služba, třeba ne výnosnými hodnostmi, jakými se platí služby vládám prokázané, přece ale srdečnou a vděčnou upomínkou . . .“

Havlíček se neklamal. Již za několik dní po vydání tohoto paragrafu dostalo se mu následujícího úředního přípisu:

„Panu redaktoru Havlíčkovi

v Kutných Horách.

Časopis „Slovan“ směřuje hned od povstání svého až do této doby se setrvalostí na nic se neohlí-

žející ku věcem, s nimižto se nedá srovnati obstání toho, co dle císařského nařízení dne 6. daného pro obecné dobro proti setrvalým útokům periodických listů chrániti jsem povinen. Vidím se tedy pohnuta, napomenouti Vás co odpovědného redaktora toho časopisu, abyste o otázkách politických, církevních a národních s větší mírností jednal, s kterýmžto napomenutím zároveň výstrahu vedle § 1. dotčeného cís. nařízení spojuji.

V Praze, dne 20. července 1851.

Místodržící: Mescéry."

Havlíček odpověděl na toto napomenutí v čísle 57. „Slovana" (10. srpna): „Pan sv. p. Mescéry neudal ani žádnou tu věc, ku které bychom směřovali, ani žádnou z toho, co povinen jest chrániti, aneb zákon, proti kterému bychom se byli kdy provinili. My jsme v tom ohledu ve šťastnějších okolnostech a můžeme panu místodržícímu uvésti zejména některé věci, kdežto se podřízení jeho buď na vlastní pěst neb snad i na jeho rozkaz provinili proti zákonům, kdežto neplnili toho, co plniti povinni jsou dle císařského nařízení. Ačkoli takových pádů více víme, uvedeme zde prozatím jenom nejnovější:

Jedno „císařské nařízení" a sice § 10. základních práv zní takto: „Domovní právo jest neporušitelné. Prohlížení obydlí a papírů aneb zabavení jejich dovoluje se jenom v pádech a formách zákonně ustanovených". Tážeme se tedy, jakým zákonem se ono běhání i nočního času do bytů všech odběratelů Kutnohorských Epištol v Čechách dálo? Z nařízení patrně od pana místodržícího?

Dále jest jiné „císařské nařízení", a sice v § 40. tisk. zákona, v § 502. trest. řádu, kteréž nedovoluje

konfiskovati neb zabavovati spisy již z třetí ruky a k vlastní potřebě se u občanů nalézající. Zcela hrubým a násilným spůsobem přestoupilo tyto zákony množství úředníků a orgánů vládních tyto dny v Čechách, ano těm, kteří se proti jejich libovolnému protizákonnímu násilí ohražovali, hrozili vojenskou exekucí atd., ba nutili občany choditi s nimi po domích, ve kterých se nalézaly výtisky této knihy! . . . Dne 6. srpna t. r. odeslal redaktor „Slovana“ služebníka svého na poštu Kutnohorskou, aby jí odevzdal zapečetěný balíček. Na poště Kutnohorské nepřijal se ten balíček k zaslání a pravilo se, že nesmí pošta nic zapečetěného od redaktora „Slovana“ přijmouti. Kdo dal a směl dáti poště Kutnohorské tento protizákonní příkaz? Kde jest jaký zákon, který by zbavoval redaktora „Slovana“ občanských práv a tedy práva užívati dle zákonních předpisů všude a dle libosti c. k. pošt, jako jich užívají všichni ostatní občané?

Tyto nejnovější události veřejně uvádíme jakožto libovolnosti a zjevné rušení zákonů k vědomosti panu místodržícímu v Praze připomínajíce mu, že se dějí v zemi jeho řízení svěřené, kdežto on snad přísahati musel, že bude zem dle zákonů spravovati a tedy povinen jest, žádné rušení zákonů nikomu netrpěti, tím méně svým vlastním orgánům.“

Již dne 11. srpna obdržel na slova ta úřední odpověď toho znění:

„Z posledních sešitků časopisu „Slovana“ č. 53 až 57 vidím, že připomenutí mé od 20. m. m. zůstalo bez účinku. Opětuji tedy výstrahu, jižto jsem Vám dle § 1. císařského nařízení od 6. min. m. dal, s tím doložením, že nebudete-li jí šetřiti, vydávání toho listu zastavím.

Místodržící: Mescéry.“

Kostky byly vrženy. Havlíček nečekal, až místodržitel svou hrozbu vyplní. Osud „Slovana“ byl zpečetěn.

„Pracoval jsem k smrti — jen duševně“ — píše dne 12. srpna příteli Kavanovi — „zítra dostanete poslední číslo „Slovana“. Pan Mescéry mi poslal včera již konečně po všech těch ostudách, které mi již asi po 14 dní dělají, druhé osudné napomenutí, po kterém může následovati zápověď „Slovana“ dle jejich novopečeného zákonu. Věda tedy bez toho dobře, že si hlavně na mne ten zákon spletli, umínil jsem si již dříve, že sám přestanu po druhém napomenutí, abych jim a sobě zákaz ušetřil. Vydávám tedy zde zítra poslední číslo a oznámím co zapotřebí — a prozatím konec. Mně se zdá, že ti páni, když se jim nelíbí legální opposice, budou muset časem svým vzít za vděk s něčím o mnoho horším. Vzal je kozel!“

Dne 14. srpna vyšlo poslední číslo „Slovana“. V článku „Konec“ nadepsaném, loučí se Havlíček s veřejností:

„Dle nařízení od 6. července t. r. k tomu účelu schválně vydaného může po této výstraze pan místodržitel „Slovana“ tak zapovědít, jako vojenský komandant v obležení a není žádné pochybnosti, že by to co nejdříve učinil. Vždyť by si pak přece páni ministři toto nové nařízení nebyli nadarmo udělali!

Avšak této radosti nikomu jinému dopřáti nehodláme, aby „Slovana“ zapověděti mohl: pročež sobě sami nyní zapovídáme „Slovana“ a toto číslo budiž poslední jeho číslo. Dvakráte již zapověděli „Národní Noviny“, po třetí aspoň ať se jim toho nedostane, a „Slovan“ ať jest číst všech zákazů a ať se raději co přítel práva sám vyhne libovolnosti z cesty! Hned jak vyšlo ono pověstné nařízení od 6. července t. r.,

jímžto se vlastně obleženost tisku na celé mocnářství rozšířila, a jehožto příliš zřejmý úmysl proti „Slovanu“ jsme nejen my sami, nýbrž i mnozí jiní poznali, umínili jsme si, zachovati se tak, jak se to nyní stane; totiž vyčkati až do druhého napomenutí pana místodržitele, pak ale hned přestati a nečekati až na formální zákaz. Vlastní zákaz „Slovana“ jest již ono nařízení od 6. července a nemůže nám tedy mnoho záležeti na tom, ještě několik těch dní života, beztoho napolo podkopaného, sobě ušetřiti, než by následoval po druhém napomenutí skutečný zákaz. Mnohý snad bude se mrzeti, že přestane vycházeti skoro již poslední neodvislý časopis český a mnohý bude snad mysliti, že bychom snad předce byli lépe učinili, podrobíce se zcela nynějším okolnostem a autokratické vůli vlády, nyní v této chvíli všemohoucí, aby alespoň se psalo, jak se dá psáti, že jest něco lepší než nic, jak se obyčejně říkává. Těm ale odpověděti musíme, že toto přísloví „Lepší něco než nic!“ nehodí se na naše okolnosti: přijde na to, jestli nyní tak jak věci stojí není zaniknutí všelikých liberálních a samostatných časopisů víc, než kdyby přece některý dále ještě živořil. To slovo také něco musí platit na vahách našeho času, že nynější rakouská vláda, nazývající sebe samu konstituční, netrpí ani časopis, který bez všech přepjatostí hlásí se jen k zásadám ustavičného pokojného pokroku, práva a zákonitosti! Co se ostatně často již řečené mírnosti týče, řekli jsme již a opětujeme nyní, že právě ti, kteří ustavičně o ní mluví, sami žádnou mírnost neznají, a že ta mírnost, kterou oni vlastně chtí, žádných mezí nemá, že to, co dnes jim sluje mírné, již zítra by slulo radikalismem, kdyby nebylo nic jiného: pročež bláhovec každý, kdo myslí, že se tak dovede zmírniti, aby se jim zalíbil. Jediné, co žádají, jest

podrobiti se ve všem jejich vůli a moci, a kdo to nečiní neb učiniti nemůže, marná naděje jeho přijíti kdy do milosti. Zkrátka řečeno, dráha časopisectví politického, volného, skutečně liberálního, dráha časopisectví neodvisle národního jest v této době u nás v Rakousích alespoň na čas zavřena, a kde vládne pouhá moc, která sobě sama dle libosti a pro každodenní potřebu zákazy dělá, tam přestalo býti možné opposiční časopisectvo. Lépe tedy opustiti docela tuto cestu.

Avšak tím ještě není ukončena naše činnost, činnost národa bažícího po uznání, po zákonité volnosti, hlásícího se o své spravedlivé dědictví, nenávidícího všelikou libovolnost.

Před rokem 1848 neměli jsme přece též žádného samostatného volného časopisu, a přece jsme dovedli býti činní, a dovedli jsme kus po kusu svých přirozených práv sobě nazpět dobývati z ruky té, která nám je odňala, dovedli jsme navzdor všem protivenstvím krok po kroku docházeti k větší mohútnosti, k většímu uznání. Jestli jsme ale před r. 1848 co strana slabá, ve světě skoro neznaná, jest-li jsme co strana skoro na prsty se počítající s takovými prostředky a v tehdejších okolnostech tolik dovedli, proč bychom nedovedli nyní více s lepšími prostředky, v lepších okolnostech, nyní, kdežto naše strana již v několika příznivých letech vzrostla tak, že se nedá spočítati? Varujme se jen té promrzelosti, která tak snadně se zmocní člověka, když několikráte bez prospěchu se byl namáhal; promrzelosti, která tak lehce vším praští a v mrzuté nečinnosti si hoví, promrzelosti, kterou právě nejvíce chtějí vzbuditi všichni nenávidící pravou svobodu národů. Všude pozorujeme jejich snahu ustavičným stíháním, pozne-

náhlým ale jistým smrtícím uskřipováním promrzeti každého, kdo jest jiného mínění nežli oni, aby tak konečně utichla všechna činnost strany liberální, všechna jiskra budoucího pokroku. Nečiňme jim po vůli, nedejme se promrzeti!“

A na jiném místě téhož čísla napsal:

„Pochopitelno jest zajisté, že redaktor „Slovana“ s dosti trpkým citem opouští svou dosavádní činnost, jíž se byl již více let výhradně věnoval, docíliv na ni jistě patrných výsledků: hlavní jeho účel byl až posavád připravovati poznenáhla v národu našem ono smýšlení, bez kterého nelze dojíti svobody, a setrval tak dlouho, pokud možná bylo, nedbaje mnoho na všeliké příkoří. Nyní se tedy obrátí k jiné literární činnosti a pokusí se na jiném poli naší posud chudé literatury brousiti svoje síly. Když vláda nechtěla snésti a trpěti naši rozumnou a zákonitou opposici, když nechtěla slyšeti důvody a zacpala raději násilím pramen, z kterého se prýštily: dobře, tedy umlkněme a uvidíme, jak jí záživné bude to hrobové ticho všech jejích národů, ku kterému je odsoudila. Říkává se obyčejně o vládách: „Že se nic nenaučily a nic nezapomněly“: národům se ale musí radit, aby hleděli mnoho se naučit a nic nezapomenout.“

Dokončiv takto svou činnost novinářskou, chystal se Havlíček na přestěhování z Kutné Hory do Německého Brodu, kde nějaký čas pobýti chtěl, než se mu podaří najmouti hospodářství. „Já jim dám již úplně pokoj“ — řekl — „a přál bych si jen, aby i oni mi již pokoj dali!“

Dne 30. srpna rozloučil se se svými přáteli. Pravil jim u velikém pohnutí: „Bez hluku a vítání přijel jsem do Hory Kutné, bez hluku a pohnutlivého

loučení přeji si také odejíti. Děkuji vám za prokázané, osvědčené přátelství, uchovejte mne v paměti jako i já povždy zachovám se k vám!“

---

34. Před porotou Kutnohorskou.

Když Havlíček odjížděje z Kutné Hory vyslovil přání, aby mu vláda konečně již dala pokoj, zajisté tušil, že se tak nestane. Že by vláda se spokojila s tím, že „Slovan“ zanikl, dalo se tím méně mysliti, ježto státní zastupitelstvo na něho podalo žaloby, které posud nebyly vyřízeny.

Havlíček se ještě v Kutné Hoře vyslovil, že as sotva zůstane na svobodě a že až Napoleon ve Francii zřízení republikánské odstraní, nastane v Rakousku pronásledování, a on že bude prvním, jehož zatknou. Přátelé jeho domlouvali mu, aby prchl do ciziny a jeho ctitel Antonín Musil přijel z Jihlavy, aby mu v útěku nápomocen byl. Havlíček byl na vahách a zmínil se, že by nejraději prchl do Anglie, ale vyslovil hned pochybnost, že by ho z Rakouska pustili. Musil nabídl se mu, že mu opatří průvodní list. Havlíček z počátku odporoval, pak přijal nabídku a Musil mu skutečně průvodní list zaopatřil Leč Havlíček se rozhodl, že neprchne a že vyčká výsledek svých tiskových procesů. Krátce po příjezdu svém do Německého Brodu obdržel úřední oznámení, že žaloba, kterouž státní zastupitelstvo pro články „Správa záležitostí obecních“ v 8. svazku a „Proč jsem občanem“ ve 12. svazku „Slovana“ obsažené, na něho podalo, v právní moc vešla a že se ustanovuje líčení pře na den 12. listopadu 1851 před porotou Kutnohorskou. Havlíček postaral se ihned o obhájce,

jehož dle trestního řádu míti musel. Požádal pražského advokáta a tehdy proslulého obhájce trestního Dra Jos. Fryče, aby jej zastupoval. V listě svém píše: „Již tedy co mnohonásobný zločinec a přečinec poroučím se do Vašnostiny lásky, abyste mne ráčil ze všech mých politických hříchů vyprati co bílého beránka. Jsem velice rád, že ještě letos před porotu přijdu. Račte tedy přijmouti mou hlubokou úctu, třeba jen pocházela od rakouského zločince, jenž jest a zůstane na vzdor všemu poctivý Čech a pepř proti všem tyranům . . .“

Dr. Fryč přijal zastupování velmi ochotně.

Pak dopsal svému příteli Veselskému do Hory Kutné, aby mu v hostinci objednal pokoj takový, kam nikdo nemá přístupu. Vyslovil přání, aby nikdo z jeho důvěrných přátel k němu nepřišel, ježto by jim z toho mohly vzniknouti nepříjemnosti a požádal Veselského, aby průběh celého přelíčení do podrobnosti sepsal.

Veselský vypravuje ve vzpomínce své: „Přání jeho bylo úplně vyhověno a příjezd jeho ostal též přemnohým jej toužebně očekávajícím přátelům zatajen. Přijel v uzavřeném kočáře bez všeho hluku a to ještě, aby obecenstvo jej očekávající pomátl, nejel obyčejnou cestou od Čáslavi přes Kolmark, nýbrž přes Malín a přijel branou klášterní a z Voršulínské ulice k „Černému koni“ zabočil a nikým uvítán nebyv odebral se přímo do připraveného bytu. Nepřijal návštěvy žádné trávě večer ten toliko ve společnosti obhájce svého, slovutného pána JUDra Josefa Fryče o trochu později z Prahy přibylého. Téhož večera došla Havlíčka ze srbského Bělehradu od tamních jeho přátel a ctitelů odeslaná „nargilla“*) s valnou

*) Turecká dýmka.

částí pravého tureckého tabáku, jehož byl Havlíček velkým milovníkem. Ze zvláštní upomínky té byl velice potěšen a zaslaného daru ještě téhož večera okusil.

Město se cizinci jen hemžilo, a zvláště v hostincích panoval co nejčilejší život, kdež ovšem veškerý hovor veden byl o nastávajícím přelíčení. Že však namnoze zde i onde pozorováni byli zvláštní vyzvědači tajní, kteří si nepočínali dosti obezřetně, bylo vyhostěno několik takových lidí z hostinců. Nejživěji snad bylo v tehdejším hostinci „u havíře", kde c. k. státní zástupce Dr. Čermák mezi porotci sedě, s nimi příliš okázale přátelsky obcoval, a jak nejen pozorovati, nýbrž i naslechnouti lze bylo, jich ku své straně nakloniti se přičiňoval a proto velmi nemile byl dojat, když se mezi porotce mísili jemu povědomí a vůbec známí přátelé Havlíčkovi, jak mezi nimi umluveno bylo, a tak zámyslu jeho překáželi. Podobným spůsobem dělo se pozorování to i na jiných místech, a tak se přátelům Havlíčkovým podařilo vyzvěděti i smýšlení porotců, neboť se ti, kteří si odsouzení jeho přáli, svým neobezřetným a předčasným mluvením prozradili, o čemž časně ráno Havlíčkovi zpráva dána byla.

Sotva že se dne 17. listopadu 1851 den počal, byla budova c. k. krajského soudu tařka obležena, takže se tam později jen s namáháním dostati mohl, kdo tam za povoláním svým jíti musil, neboť i rozmnožené stráže bezpečnosti s tíží nějaký pořádek učiniti dovedly. Při tom návalu lidu uznali orgánové pro veřejnou bezpečnost za potřebné, aby vojsko v kasárnách na pohotově bylo, neboť se obávali, že by po odsouzení Havlíčkovu snadně k nějakému nepořádku neb zbouření přijíti mohlo. Z opatrnosti byli také v čelo porotní síně před obecenstvo dva čet-

níci v úplné zbroji s nasazenými bodáky postaveni, což nikdy dříve se bylo nedělo. Když k deváté hodině Havlíček se svým obhájcem k porotní síni se ubíral, pozdravovalo je obecenstvo vesměs s odkrytou hlavou a mnohé volání „Sláva“ ozvalo se ze zástupu. Havlíček dostavil se k soudu z úcty k zákonu v salonním obleku, maje na sobě novou černou čamaru a spodky, bílou vestu a kravatu, na rukou maje bílé rukavičky. Při vstoupení přehlédl s patrnou oblibou přečetný zástup obecenstva, a obvyklý sarkastický úsměv jevil se v celé tváři, i pozorovati bylo na něm, že s úplným vědomím své neviny před soud předstupuje. Zároveň s Havlíčkem spoluvinou téhož přečinu i zločinu obžalován byl též majitel knihtiskárny kutnohorské František Procházka, jehož firmou „Slovan“ tištěn byl.

Veliké napjetí panovalo při losování porotců. Za porotce vylosováni byli: Frant. Laušman, rolník; Vojtěch Urban, rolník; Václav Dobřichovský, rolník; Matěj Schütz,*) rolník; Čeněk Fousek, obchodník z Kutné Hory; Matěj Plehač, rolník; Jan Domažlický, koželuh z Kutné Hory; Josef Sixta, kupec z Kolína; Václav Kopecký, rolník; Antonín Brener, továrník; Josef Kubát, mlynář z Čáslavi, a Antonín Schreyer, měšťan z Čáslavi.

Pak započalo jednání. Když předseda porotcům ponaučení dal, četla se obžaloba. První závadným shledaný článek zněl: „Správa obecních záležitostí“. Tehdy panoval v obcích svár mezi rolníky a domkáři, jehož hlavní příčinou bylo používání obecních pastvin. Havlíček napsal článek ten (v němž vyzýval k svornosti upozorňuje, že svornost mezi domkáři a usedlými jest vlastně základ budoucí občanské blaže-

*) Tento porotce byl Němec.

nosti). „Když samotni“ — domlouval usedlým — „šťastnějším osudem svým vlastním usedlostí máte důstatek, nemůžete těm svým, kteří tak šťastného osudu jako vy nemají, dopřáti pod mírnými výminkami aspoň obecních polí? Musíte je obtěžovati platy k obci, které bez toho nevynášejí tolik, co by za řeč stálo, a přece jsou vždy příčinou nesvornosti a škody obou stran? Jak mnohý nerozumný raduje se z toho a vypíná se nemálo, že nyní jsou sedláci — jak někteří říkají — vrchností nad domkáři a podruhy! Ó, ty moudrá, novopečená vrchnost, dávno nehodna toho dobrodiní, že's starou vrchnost se svého hřbetu střásla! Což pak myslíš, že páni ministři snad z lásky a speciální úcty k sedlákům vytlačili domkáře ze všech obecních práv? Ó, krátkozraký! Ty své nadýmání nad domkářem peprně zaplatíš daněmi, které se z tebe pumpovati budou všemi stranami, a syn domkářův, ten je bude na tobě v bílém kabátě exekvovat, a nemoha na tobě svou od otce zděděnou zášť jinak vylíti, bude ti stát s flintou před očima jako voják, abys byl spokojen.“

Druhý závadný článek pojednával o otázce „proč jsem občanem?“. Havlíček odsuzoval tu co nejostřeji hospodářství absolutních vlád.

„Ani jeden z ústavů od libovolné vlády zřízených“ — dokazoval Havlíček — „není vlastně k tomu, k čemu se vyhlašuje určen býti, a každý z nich působí zrovna naopak. Vezměme kterýkoli. Vojsko na př. určené k bezpečnosti občanstva, pro udržení pokoje a pořádku, který občan by mohl říci, že jemu pomohlo k zachování bezpečnosti osobní neb jmění? Mnohem více slyší se v podobných státech o tom, že vojsko tu a tam nepořádek spůsobilo, týralo samo pokojné občany, škody spůsobilo na jmění pokojných občanů. To samé najdeme u ostatních občanů podobných

států, každý ku př. ví, že by jednotlivý, zkušený a řádný občan lépe udržel stavby státní v pořádku, a s větším prospěchem je zřizoval a řídil, nežli to činí houf draze placených úřadníků. Každý ví, že se člověk za rok u pořádného privátního učitele naučí třikrát tolik než v státní škole! Každý ví, že politické úřady často více zmatků než prospěchu ve svých okresech způsobí, že by mnohem snadněji občané obstáli bez politických úřadů, nežli úřadové tito bez občanů. Vůbec se nelze při takových státech uvarovati porovnání s bývalými vrchnostmi; a jako se upírati nebude, že by bývalí poddaní mnohem lépe byli obstáli bez svých vrchností, nežli tyto vrchnosti bez poddaných, tak i absolutní vláda více potřebuje své poddané občany, nežli tito občané potřebují absolutní vládu. Po všem tomto uvážení nemůže si žádný obyvatel podobných států otázku: „Proč jsem občanem?“ předložiti nežli s nejtrpčím citem. Na všech stranách pozoruje, že státní zřízenec dokonce není k jeho prospěchu, nýbrž všude jen k jeho škodě, a že jen tenkrát by mohl on sám ze státního spojení užitek míti, kdyby se odhodlal s vlky výti a na útraty ostatních utištěných svůj vlastní prospěch vyhledávati. Tak se konečně musí ve veliké části občanstva zroditi onen nepřirozený cit, který stát za nepřítele a škůdce svého považuje, a který jest zcela protivný citu svobodného občana, jenž musí cítiti lásku a vděčnost ke svému státu, poněvadž sebe v něm cítí šťastným a spokojeným, poněvadž vidí, že státní zřízení jsou k jeho prospěchu, ne pak on k prospěchu státu. A proto také marné jest čekati od občanů libovolného státu nějakou občanskou mysl, nějakou upřímnou oddanost a lásku k státu, nějaké vlastenectví!“

Obžaloba pravila, že „těmito články Karel Havlíček chtěl jiným spoluobčanům vštípiti smýšlení

takové, které nejen nesvornost mezi jednotlivými třídami občanstva, leč i vzpouzení proti poslušnosti ouřadům, jakož i nedůvěru a odpor k vládě a k orgánům vlády vzbuzovati musí, jelikož v článku tom praví, že skoro všecko vojsko ze stavu neusedlých pochází, že domkáři vyloučeni byli ze všech práv občanských, a tím že v domkářích budí cit, že se jim křivda děje. Tedy on o nesvornosti těch dvou stavů dobře věděl, a proto se toho zločinu zúmyslně dopustil. Druhé, že Karel Havlíček líčením nejapností a zištnosti úřadů úmyslu toho byl, naznačených účinků vyvésti a že si dovolil líčení státu špatně zřízeného beze vší příčiny a beze všech důvodů, že si článkem „Proč jsem občanem?“ pouze rakouský stát myslil, jelikož se tam o monopolech mluví, které toliko v Rakousku panují, a pak že se tam nachází vyjádření jednoho nedávno zesnulého císaře, kterým dle udání Karla Havlíčka v přípravném vyšetřování zemřelý císař František I. se vyrozumívá, a že obhajování spisovatele, že on tím vládu rakouskou míniti nemohl, nedůvodné jest.“

Co se prvního článku týče, hájil se Havlíček v ten rozum, že dle svého náhledu napomínal k svornosti a že by jej státní zástupce spíše z toho žalovati měl. O druhém článku vyslovil se, že jest to popis špatné vlády, ať jest to vláda kterákoli. Pak vysvětloval porotcům, jak to přichází, že obžalován jest ze zločinů. „Jsem neustále pronásledován“ — pravil — „a to vždy na základě § 57. trestního řádu, kterýžto paragraf se neustále jako věčný žid mezi mými obžalobami vleče. Tento paragraf pochází však ještě z časů absolutních, neboť jest trestní řád z roku 1803 vydán; naše konstituční vláda dopouští však posuzování svého jednání a když zrušila paragrafy, které v trestním řádu na zneužívání tisku obsaženy

byly, vydala za to tiskový zákon, dle kterého nyní tiskové přestupky a zločiny souzeny a trestány býti mají. Jest-li jsem tedy řekl, že některý ministr špatně jednal a o něm to napsal, tedy to občané nebudou chváliti; to však nebude vinou mojí, že on špatně jedná. A vláda přece připouští, aby se jí pochybení vytýkala. První tiskový zákon z r. 1848 zrušil zřejmě tento § 57. a když v březnu r. 1849 po rozehnání říšského sněmu nový tiskový zákon vydán byl, tedy tím zřejmě řečeno, že se vydáním tohoto tiskového zákona všechny trestní zákony ruší, které v řádu trestním ohledně tisku obsaženy jsou, ježto zákon tiskový na místě jejich jiné trestní paragrafy obsahuje. Pan státní zástupce mne však neustále na ten § 57. žaluje. A kdyby i tento paragraf platil, nejsem předce vinen tím, z čeho mne pan státní zástupce žaluje, neboť bych musel vládu zlomyslným spůsobem haněti a lid bouřiti, což jsem však neučinil, čehož patrným důkazem jest první zažalovaný článek, v kterém jsem lid poučoval a nikoli pobuřoval. Druhý článek nemluví o vládě rakouské. Jestliže pan státní zástupce myslí, že vláda rakouská jest taková, jak v tom článku špatná vláda popsána jest, pak ji pan státní zástupce sám viní a ne já.“

Na výtku předsedovu, že úmyslně chtěl povzbuditi záští mezi sedláky a domkáři, odvětil Havlíček, že jest to nejhanebnější obžaloba, neboť když kdo jednoho proti druhému štve, že si sotva u obou stran lásky získá, jej však že mají domkáři i sedláci rádi, čehož důkazem jest, že jedni i druzí k němu na radu přicházejí.

Po řečech státního zástupce a obhájce vyžádal si Havlíček slova posledního. Sotva že svou řeč započal tvrzením, že ze způsobu obžaloby jasně vysvítá, že státní zástupce zákony buď nezná, buď je schvalně

překrucuje, dostalo se mu od předsedy napomenutí. Havlíček ujal se pak vřele tiskaře Procházky a doložil, že státní zástupce přednesl věci, které se v článku „Proč jsem občanem“ ani nenacházejí. Státní zástupce Dr. Čermák ohlásil pak, že podá proti Havlíčkovi žalobu pro veřejné na cti utrhání; žaloba že nepochází z jeho hlavy, že nejvyšší obžalovací komora jeho návrhy stvrdila a že tudíž také ona z neznalosti a překrucování zákonů obviněna jest. Havlíček podotkl k tomu, že státnímu zástupci překrucování zákonů dokázal, nechť si tedy žaluje, kde chce.

Po skončeném průvodním jednání dáno porotcům deset otázek ohledně viny Havlíčkovy a spoluviny Procházkovy.

Další průběh líčí Veselský:

„Když ani obžalovaní, ani státní zástupce, ani obhájce obžalovaných proti položeným otázkám ničeho nenamítali, odebrali se porotci do své síně.

Jak snadno každý domýšleti se může, bylo napjetí v obecenstvu veliké, jak výrok porotců dopadne. Lidu venku před porotní síní byl nával veliký, kolem přecházející a porotní síň střežící četníci ho nestačili od oken odháněti, ač se půlnoční hodina již blížila. Po půldruhé hodině vešli porotci od své porady opět do porotní síně za posvátného, hlubokého ticha, jaké vůbec panovalo, tak že by bylo — jak se říká — bývalo slyšet peří letěti.

Zvolený vrchní porotce pan Antonín Breuer, továrník z Kutné Hory, vážným hlasem oznamoval, že páni porotci, pamětlivi jsouce svého před početím soudu daného slibu, svého svědomí a své občanské cti, po zralém uvážení odpovídají k daným jim otázkám (čte pak jednu po druhé a při každé dokládá:) jednohlasně nevinen!

Po zodpovědění všech otázek byli pak oba obžalovaní z obžaloby i nákladu soudního jednání osvobozeni a na svobodu propuštěni.

Po prohlášení poroty, že Havlíček uznán byl nevinným, rozléhalo se volání „Sláva!“ před budovou soudní a v největší rychlosti roznesla se zvěst ta po celém městě, kde se toužebně na výsledek porotního soudu čekalo, třeba již dvanáctá hodina půlnoční valem se blížila. Vědělo se již napřed, že porota nemůže předce vyřknouti „vinen“, a tím za zločin uznati to, co pro všecky věky platito za ctnost nejvyšší, totiž bojovati za právo a svobodu svého národa; nemohla prohlásiti za provinění, co se v celém světě oceňuje za zásluhu největší, nemohla vyřknouti „vinen“ na Havlíčka, nechtěla-li tím odsouditi spolu celý národ.

Když Havlíček se svým obhájcem ze soudního domu vyšel, byl jásajícím lidem uvítán a obklíčen, jejžto však co nejvřeleji a nejvýmluvněji k mírnosti a pokoji napomínal. Ač se lid všech výstředností všemožně chránil, a hlasu jeho výstražného uposlechnouti připovídal, tomu Havlíček přece zabrániti nemohl, aby jej lid až do hostince „u černého koně“ na rukou nenesl, kde však v kruhu svých nejdůvěrnějších přátel jen malou chvíli pobyl, načež na lůžko se odebral.“

Časně ráno na druhý den odjel Havlíček opět do Německého Brodu. Byl přes dobyté vítězství kleslé mysli a louče se s Veselským řekl mu v neblahém tušení budoucích věcí: „Nevím, příteli milý, uvidíme-li se kdy více, neboť vím dobře, že mi ještě pokoj nedají, třeba já jim již úplně pokoj dal!“

35. Do vyhnanství.

Havlíčkovo zlé tušení záhy se vyplnilo. Vrátil se do Německého Brodu a chystal se stráviti zde celou zimu v pilných studiích. Dne 2. prosince r. 1851 provedl Napoleon ve Francii státní převrat odstraniv republiku a posadiv se na trůn císařský. Havlíček obával se toho, jak již dříve podotknuto bylo, a ježto byl přesvědčen, že obnovení císařství ve Francii bude rakouské vládě mocnou pobídkou, aby absolutismus ještě více utužila a ještě libovolněji si počínala, než dosud. Havlíček předvídal také, že on bude první obětí libovůle té. Výrok porotního soudu kutnohorského popudil vládu v míře největší: prvním jeho následkem bylo zrušení porot v celém Rakousku. Havlíček, jenž výrokem řádného soudu o obžalobách proti němu podaných vyhnouti se nechtěl, mohl ovšem po šťastně skončeném přelíčení útěkem se spasiti před mstou vlády. Havlíček prohlásil veřejně, že se vzdává činnosti novinářské a že se chce věnovati výhradně literatuře. Nemohla se vláda s tímto ubezpečením spokojiti a býti povděčna, že konečně se stalo, oč tak dlouho všemi prostředky marně usilovala, že se zbavila nebezpečného odpůrce? Vládě Bachově mohlo rozhodnutí Havlíčkovo, s veřejného kolbiště odstoupiti, býti tím více vhod, že se stalo dobrovolně a mohla se uvarovati činu, který jest a zůstane nejčernějším v celé té dlouhé řadě násilností, jichž se po dobu své neobmezené moci dopustila. Že proti němu, když zjevně proti ní stál, její nezákonité jednání ostře káral a národ o právech jeho poučoval, i protizákonnými prostředky postupovala, že stůj co stůj jej umlčeti a uštvati chtěla, jest — ač ospravedlniti se nedá — konečně pochopitelno, ale že vrhla se na protivníka svého, i když břitké

své péro odložil a se vyslovil, že jí již pokoj dá, že chtěla jej netoliko duševně, ale i tělesně zničiti — toť bez odporu nejohavnějším ze všech přečetných jejích provinění.

Bylo to v noci na den 16. prosince, kdy vláda Bachova provedla podlou svou mstu a sice způsobem co nejkrutějším.

V rodinných listech Havlíčkových čteme o tom:

„Jednou na počátku prosince večer byl Karel vyrušen návštěvou. Neznámý pán dal se k němu uvésti. Kdo byl ten neznámý a o čem hovořil, nedověděli jsme se nikdy. Mluvili při zavřených dveřích dlouho. Když neznámý vyšel, přiběhl Karel do kuchyně a pravil své sestře:

„Přehoď šátek přes sebe, aby tě nikdo nepoznal, a podívej se, kam jde ten pán!“

Sestra ihned vzala šátek a dívala se, kam onen neznámý se ubíral. Šel k budově úřadní a vešel tam. Sestra ihned sdělila Karlovi, co tam viděla. Tenkráte sám Karel naznačil jen tak poněkud, jaký byl as účel této návštěvy. Vyjednávalo se s Karlem. Ale Karel k žádnému vyjednávání nepřistoupil. Zdá se, že pro případ nezdaru bylo již také Karlovi naznačeno, co ho asi očekává, poněvadž od této tajemné návštěvy často v rozmluvě s námi narazil, že ho zde dlouho nenechají a pod. Jeho předvídání se uskutečnilo asi ve 14 dnech. Po 2. hodině s půlnoci na 16. prosince bylo silně zatlučeno na vrata. Bratr František, jenž spal dole v přízemí, probudil se nejdříve a otevřel. Ulekl se velice, když spatřil před sebou hejtmana barona Voitha s komisařem a dvěma četníky. Ptali se po Karlovi a chtěli nahoru. František mimovolně vedl je napřed a vzbudil nejprve matku. Jaké to bylo zděšení! Matka rozespalá nevěděla, co se děje. Zkusila mnoho starostí a strachu, ale takovéto ná-

věvy se nenadála. Noc, tma, ticho, přerušený spánek, to vše účinkovalo jakousi příšernou tajemností na nás. Jakmile se matka z prvního leknutí vzpamatovala, šla do pokoje Karlova, aby jej vzbudila. Karel právě usnul, neboť ten den psal do dvou hodin. Matka řekla mu hned, kdo tu je. Karel nejevil nejmenšího pohnutí. Komise předstoupila a podala mu úřední listinu. Karel klidně ji přelétl a pravil se svým úsměvem: „Aha, to si pan Bach na mne vzpomněl!“

Počal se oblékati a to všechno v neobyčejné rychlosti. Jakoby byl chtěl, aby to první náhlé leknutí a loučení se odbylo zároveň při jednom. Zatím již sestra, Julie i malá Zdenka byly vzhůru; všecko pobíhalo v nevylíčitelném zmatku, jen komise stála nepohnutě. Julie plakala, ale Karel ji těšil: „Mlč, zavezou mne nejspíš na pevnost, ale budou mne muset pustit, vždyť jsem nevinen!“ Bratr František zvěděv, oč se jedná, nemohl zdržeti své rozčilení, rázem strhl pistoli se stěny, otevřel okno a chtěl vystřeliti. „Musím Brodské vzbudit!“ zvolal, ale Karel zcela klidně mu pravil: „Nechej Brodské klidně spát!“ Bratr František chtěl učiniti poplach, doufaje, že by probudivším se lidem byl Karel zachráněn. Leč — jak praveno — Karel na to nepomýšlel, byl již ustrojen a přistoupil sám k nejbolestnějšímu okamžiku — k loučení. Plakali jsme všichni. Neobyčejná hodina noční působila na všecky tím hrozněji. Karel nás objímal a slzel, my pak myslili, že je to poslední jeho hodinka. Zejména loučení jeho s Julií a s malou Zdeňkou bylo velice dojímavé. Nemohl se od nich ani odtrhnout. Celé to loučení působilo i na přítomné četníky. Oba slzeli. Komisař Dedera stál všecek dojat a ani se mu nechtělo skorem snad přerušiti tento tklivý výjev. Baron Voith, jenž byl dobrým přítelem

domu a později často se vyjádřil, že velmi nerad doprovázel Dederu a četníky k nám — nemohl se pohnutím dívati na dojímavé to loučení a vyšel raději ven. Když později bratr František vyšel, viděl jej, jak stojí u schodů hlavu maje sklopenu a slzí. Karel sám hleděl žalostné to divadlo uspíšiti. Bez váhání a bez jakéhokoli nucení šel sám po schodech dolů a za chvíli zahrčel kočár po náměstí dolů směrem k Jihlavě. Nikdo z nás nevěděl, kam jej vezou. Každý jsme hádali podle svého rozumu. Ráno roznesla se zpráva ta po Brodě a zprvu tomu nikdo nechtěl ani věřiti. My doma pak jsme byli všichni nemocni. Několik dní jsme ani nevařili, pořád jsme jen vzpomínali, co bude asi s Karlem, kde je. Teprvé když přišlo psaní, byli jsme poněkud upokojeni; věděli jsme aspoň, kde žije, a to nám pro první čas postačilo. Dověděli jsme se za několik dní, že v Budějovicích, když se dověděli, že Karla povezou skrz, najali přátelé jeho rychlé koně a chtěli použiti nějaké příležitosti, aby mohl prchnouti. Ale Karel ani zde, ani potom později k útěku se neměl.“

Havlíček sám vypsal později z vyhnanství svého v dopisu Františku Palackému tento děsný noční výjev takto:

„Jak nepochybně sám si pomysliti ráčíte, nedal jsem sám ze své strany ani nejmenší záminky neb příčiny k takovému nakládání se mnou: od té doby, co jsem „Slovana“ vydávati přestal, choval jsem se zcela politicky tiše, a v Německém Brodě měl jsem úmysl tuto zimu ve vší tichosti seděti mezi knihami a těšil jsem se skutečně po tak nepokojných rocích na nějakou dobu tichého studování. — Ale jinak bylo psáno v knihách osudu, čili raději libovlády Vídenské. V noci od 15. na 16. prosince po druhé hodině byl jsem probuzen, u mé postele stál vrchní policejní

komisař pan Dedera s podkrajským Brodským baronem Voithem a žandarm s flintou. Moje žena nebohá byla celá vyděšena. Oznámeno mi, abych hned se oblékl a odjel, že mám na rozkaz ministerstva odvezen býti kamsi, kdežto dle rozkazu bydliti nucen budu. Místo ono mi nemá býti oznámeno, až za hranicemi českými. V pláči rodiny své, matky, sestry ženy atd. (neboť nevěřily slovům tohoto tajnostného rozkazu, nýbrž obávaly se něčeho horšího) opustil jsem otcovský dům; sám jsem měl více lítosti nežli zlosti!

Před domem stáli opět žandarmové a do jejich kasárny šla také naše cesta. Tam před domem stál již poštovský vůz zapřažený, vypraven jest zároveň kurýr do Kolína k telegrafu se zprávou, že se razzia podařila a odjeli jsme hned silnicí k Vídni. Žandarm na koni provázel kočár, ve kterém se mnou seděl dotčený komisař a jeden převlečený policajt z Prahy.“

Havlíček vylíčil tento přesmutný výjev tklivě ve svých „Tyrolských elegiích“:

Jsemť já z kraje muzikantů,
na pozoun jsem hrál,
a ten pořád ty vídenské pány
ze sna burcoval.
By se po svých těžkých pracech
hodně vyspali,
jednou v noci kočár policajtů
pro mne poslali.
Dvě hodiny po půlnoci,
když na třetí šlo,
tu mi dával žandarm u postele
šťastný dobrýtro.
Se žandarmem slavný ouřad
celý v parádě,

pupek kordem pevně obvázaný,
zlato na krágle.
„Vstávají, pane redaktor,
nelekají se,
jdeme v noci, nejsme však zloději,
jenom komisse.
„Od všech z Vídně pozdravení,
pan Bach je líbá,
jsou-li prý zdráv — a tuhle to psaní
po nás posílá.“
Já jsem i na lačný život
vždycky zdvořilý:
„Odpusť, slavná císařská komisse,
že jsem v košili.“
Ale Džok, můj černý buldog,
ten je grobián,
na habeas corpus*) tuze zvyklý —
on je Angličan.
Málem byl by chlap přestoupil
jeden paragraf,
již na slavný ouřad z pod postele
uďál: Vrr! haf, haf!
Hodil jsem mu tam pod postel
říšský zákonník;
dobře, že jsem měl ten moudrý nápad,
již ani nekvik.

* *
*

Občan zvyklý na pořádek —
bylo to v prosinci —

*) Anglický základní zákon, který ustanovuje, že zatčený musí se ihned předvésti soudci, jenž má vyšetřiti, zda se zatčení dle práva a zákona stalo.

především jsem si obul punčochy
v slavné assistenci.
Pak jsem teprv četl psaní —
však ho tuhle mám;
rozumíš-li ouřadní němčině,
přečti si je sám.
Bach mi píše jako doktor,
že mi nesvědčí
v Čechách zdraví, že prý potřebuju
změnu povětří;
že je v Čechách tuze dusno,
horké výpary,
mnoho smradu po té oktrojírce,
holé nezdraví.
Že on tedy schválně pro mne
kočár sem poslal,
abych se hned na státní outraty
na cestu vydal.
A žandarmům že nařídil,
ať mne hodně nutí,
kdybych nechtěl ze skromnosti přijmout
jeho nabídnutí.

*   *
*

Což je dělat? Že pak musím
hloupý zvyk ten mít,
že nemohu žandarmům s flintami
pranic odepřít!
Dedera mne také nutil,
abych jel jen hned,
že by chtěli Brodští, až se zbudí,
třeba s námi jet.
Pravil mi, že nemám s sebou
zbraně žádné brát,

neb že oni mají nařízení
mne ochraňovat.
Že mám též, pokud jsme v Čechách,
inkognito jet,
sic nám dají dotíraví lidé
hrůzu komis hned.
Ještě mi dal pan Dedera
více moudrých rad,
dle nichž se Bachovi pacienti
mají spravovat.
Tak mne vábil jak Siréna,
až jsem obul boty,
oblík vestu, kabát, pak i kožich,
dříve však kalhoty.
Koně a žandarmi stáli
dávno před domem:
„Milí braši! malinké strpení,
hned již pojedem."

* *
*

Ó, měsíčku, však ty ženské
dobře znáš a víš,
jaký s nimi člověk na tom světě
často mívá kříž:
Také's mnohého loučení
tajným svědkem byl,
ty znáš líp než každý novelista
hořkost těchto chvil.
Matka, žena, sestra, dcerka
malá Zdenčinka,
stály okolo mne v tichém pláči —
hořká chvilenka.
Já jsem sice starý kozák,

v pûtkách tažený,
tenkrát jsem měl trochu těsná prsa
a zrak zkalený.
Vtisknul jsem si poděbradku
silně do čela,
aby se těm policajtům slza
nezablýštěla,
neb ti všichni blíže dveří
posud stáli stráž,
aby měla tato smutná scéna
císařskou stafáž.“

36. Cesta k neznámému cíli.

Byla to smutná cesta! Vyrván z lůna své vřele milované rodiny odjížděl Havlíček v průvodu policejního úředníka a žandarmů v prosincové noci. V bôl nenadálým rozloučením spůsobený mísila se trapná nejistota. Kam jej vezou? Snad na některou pevnost, na Špilberk neb na Kufštein, pověstné tehdy žaláře pro politické provinilce? A jak dlouho bude trvati jeho vazba? Kdy zočí zas své drahé a zočí-li je vůbec? Jeli směrem k Jihlavě, skrze rodiště Havlíčkovo, Borovou. Tklivě líčí Havlíček své pocity, jež se ho zmocnily, když zočil borovský kostelíček:

Trubka vřeští, kola hrčí,
jedem k Jihlavi;
vzádu, abychom nic neztratili,
klušou žandarmi.
Ten borovský kostelíček
stojí na vršku,
skrze lesy smutně na mne hledí:

„Jsi to, můj hošku?
„Pode mnou jest tvá kolébka,
já tě viděl křtít,
starému vikáři ministrovat,
pilně se učit.
„Táhnout světem na zkušenou,
pak s pochodní jít,
naší chase plamenem veselým
na cestu svítit.
„Vidíš, jak ty roky plynou,
znám tě třicet let . . .
Ale, chlapče! Jaké to obludy
vidím s tebou jet?“

A přes Jihlavu jeli úprkem dál a dál. Havlíček pomněl si na Špilberk. Zda ten jest cílem jeho sty? Nikoli. Jelo se přes Boletov na Jindř. Hradec, le se přenocovalo. A z Hradce do Budějovic, kde

. . . Dedera koupil mělnického
čtyry láhvice.
Čili se v něm vlastenecké
hnuly myšlenky?
čili doufal, že to pro mne bude
Lethe*) na Čechy?“ . . .

Z Budějovic dali se směrem k Linci. Havlíčkovi toupil na mysl Kufštein — ale když pevnost zůala v pravo, začala se Havlíčkovi „alpejská krajina íjemnější zdát!“ A dosud byl Havlíčkovi konečný l cesty neznámý:

„Hloupá jízda, milý brachu,
když se neví, kam:

*) Bájeslovná řeka zapomenutí.

veselé troubení postiliónů
jest jen bídný klam.
Všude kolomaz a všude
přepřahovali:
kdybyste radš ve Vídni přepřáhli
a namazali! —
Telegraf je přece jenom
hezký vynález,
ten před námi všude, než jsme přišli,
ohlášení nes,
by nám mohla policie,
starostlivá máti,
všude, dříve než tam dojedeme,
kamna rozehřáti.“

Jelo se dále přes Salcburk a Inšpruk, až konečně dne 22. po šestidenní trapné cestě dorazili do Brixenu, malého městečka v středních Tyrolích, kde Dedera Havlíčkovi oznámil, že vláda mu ustanovila toto místo za nucený pobyt.

Havlíček píše Palackému v zmíněném již dopise: „Musím uznat, že komisař Dedera se mnou na cestě zacházel velmi vlídně a musel míti také instrukce podobného druhu. Pozornost, jakou mi vláda na této cestě poskytovala, nezapomenu nikdy. Všude pracoval telegraf jen což děláš, všude bylo již pro nás připraveno v hostinci, kam jsme zavítali, a jako strážní duchové očekávali nás sluhové policejní (ovšem že vždy převlečení, aby se zachovalo decorum a inkognito). Jakousi trpkou ironií naplňovalo mne vždy veselé troubení postillona, s kterým jsme vjížděli do každého místa! Také zde jsem byl přijat nad obyčej zdvořile, bydlím v hostinci, častován od vlády a praveno mi, abych si poroučel, čeho se mi zachce, **abych si v ničem nedostatek nepřipouštěl. Vláda**

všechno zaplatí!! Ó! pokroky neobyčejné, které činí naše vláda v civilisaci. —

„Příhody mé na cestě nebudu popisovat, ačkoli byly dosti znamenité: přihodilo se mi mezi jiným v Alpách, že se nám koně splašili, že ostatní z kočáru vyskákali, a já sám (ani kočí ne) na kočáře zůstal a čtyřmi koňmi cvalem do deportace ujížděl, až se mi podařilo, opratí se zmocniti a koně zastaviti. To všechno hodlám časem svým humoristicky popsati, neboť ráčíte pozorovat, že ani zde jsem neztratil dobrou mysl a přede vším své staré smýšlení.“

Havlíček učinil tak skutečně v „Tyrolských elegiích“ mistrným způsobem. Líčí nehodu tu i příjezd do Brixenu:

Teď, měsíčku, nechme elegie
a přejděme v heroický ton,
nebo co ti chci teď vypravovat,
to byl čertův shon.
Cesta z Reichenhallu do Weidringu —
ty ji musíš také dobře znát —
ta se nedá žádnou ordonancí
přeoktrojovat.
Hory, skály, ohromnější ještě,
než je hloupost mezi národy,
vedle cesty propast bezedná jak
držka armády.
Temná noc, jak naše svatá církev,
a my jedem s kopce jako nožík;
darmo křičí Dedera: „Drž koně!“
prázdný je kozlík.
Kočár praští a koně ve větru,
již je ďábel horem pádem nese,
a postilion někde tam za kopcem
do dýmky si křeše.

Dolů jako s věže cesta plytká,
vůz jak šipka klouže hý a hat,
snad nás hodlá někde do propasti
internýrovat.
Ach, to byla pro mne chutná chvilka!
neboť neznám žádnou větší slast,
nežli vidět slavnou policii
ouzkostí se třást.
Napadnul mi — jsemť já čtenář bible —
o Jonáši smutný příběh ten,
jak jej k utišení bouře z loďky
vyhodili ven.
„Metejme los,“ pravím, „mezi námi
musí někdo velký hříšník být,
a ten k usmíření nebe musí
z vozu vyskočit.“
Jen to vyřknu, ejhle! policajti
ani svědomí nezpytovali
a kajícně vyrazivše dvířka
z vozu vyskákali.
Ach, ty světe, obrácený světe!
vzhůru nohama ve škarpě leží stráž,
ale s panem delinkventem samým
kluše ekvipáž.
Ach, ty vládo, převrácená vládo!
národy na šňůrce vodit chceš,
ale čtyřma koňmi bez oprati
vládnout nemůžeš.
Bez kočího, bez oprati, potmě,
u silnice propast místo škarpy,
tak jsem cválal sám a sám v kočáře
jako vítr v Alpy.
Svěřiti svůj život také jednou
koňům splašeným se já mám bát?
občan rakouský? což se mi může

horšího již stát?
Tak jsem s chladnou resignací v hlavě,
v hubě ale vřelou cigaru,
čerstvěj než cár ruský přijel k poště
Tam jsem zatím — mustr delinkventů —
v dobrém rozmaru.
bez ochrany povečeřel hezky,
než za mnou stráž s odřenými nosy
přiklusala pěšky.
Já spal dobře, ale policajti
měli tu noc ve Weidringu zlou:
mazali si špiritusem záda,
nosy arnikou.
Tu je konec této epopeje,
k níž jsem nepřibásnil ani chlup,
podnes ti to poví ve Weidringu
poštmistr Dahlrupp.

* *
*

Přijeli jsme do Brixenu
bez vší turbací;
krajská vláda dala Dederovi
na mne kvitanci.
Místo mne ten kus papíru
vrátili do Čech,
mne zde černý, dvouhlavatý orel
drží v klepetech.
Krajskou vládu, podkrajského,
žandarmerii,
ty mi dali za anděly strážce
v té Siberii . . .

---

37. V Brixenu.

Ubytovali Havlíčka nejprve v hostinci „u slona", ale později musil se odstěhovati do soukromého bytu, ježto vládě nebylo milým, že v hostinci příliš s lidmi se stýkal. Jedinou jeho radostí v dálné cizině bylo dopisování s rodinou a přáteli ve vlasti. „Život zde povedu velmi podivný" — píše Palackému — „a naděje na vysvobození z tohoto vězení tyrolského nesvítí mi snad, pokud se záležitosti francouzské nerozhodnou. Těmto jen mohu posud připisovati svůj osud nynější, jiné rozumné příčiny alespoň nevím a vymysliti si nemohu. Také nevím, kdo vlastně jest příčinou mého deportování (které oni jmenují Confinirung); rozkaz byl od Bacha a zde mi pravili mimochodem u krajské vlády, že to stvrzeno jest od císaře. Komisař měl plnomocenství od Clama*) de dato 12. pros. na requisici vojska, kdyby zapotřebí bylo, z čehož soudím, že snad můj osud rozhodnut byl u vyšší vlády, která jest nad ministerstvem.

Tolik o události. Co dále, nevím; úmysl můj jest mlčeti, nastavit záda a trpět. Prosit neb domlouvat se nehodlám ani protestovat a odvolávat se: bylo by to dílem na darmo, dílem proti mému srdci. Myslím sobě: Nevědí co činí! Prosím, račte toto moje psaní sděliti známým a jest-li možná, buď sám neb někdo jiný psaním mne potěšiti v tomto slzavém údolí. Zdá se již, že určen jsem k tomu, abych dostával políčky za ostatní."

Z listů, které Havlíček psal své rodině, zachovalo se jen málo. Jsou to jen dopisy, které psal svému

---

*) Hrabě Clam byl tehdy sborovým velitelem v Čechách.

bratru Františkovi a několik krátkých listů, které psal své matce, když již se nalézal na svobodě. Bratru Františkovi píše dne 12. ledna 1851: „Musím Ti beze všech okolků podotknout, abys dokonce nemyslil na to navštíviti mne zde a na žádný způsob teď. Kromě všelikých jiných příčin jest nejhlavnější ta, že by Tvoje návštěva jenom prodloužiti mohla čas mého nuceného přebývání v Brixenu. Nikdo by tomu nevěřil, že mne jedeš tak daleko a v tuto zimní dobu, kdežto sem jest přístup nepříjemný, jen pouze navštíviti; hledali by v tom jiné příčiny. Poněvadž dobře vědí, že ani já nikomu ani mně žádný nemůže nic psát, co by se nedověděli a poněvadž zároveň jistě mne za tak hloupého nedrží, abych nevěděl, že každé moje psaní jest pozorováno, myslili by si, že proto ke mně jedeš, abys buď Ty mně neb já Tobě něco oustně řekl, co by se nedalo psát. Zkrátka myslili by, že snad přece ještě v Čechách v něčem ruce mám a to by jenom prodloužilo dobu mého vypovězení. Doufám tedy, že nebudeš tak dětinský, abys přispěti chtěl z pouhé bratrské náklonnosti k mému horšímu... Také Čoka, ačkoli bych ho zde jistě měl rád, na žádný pád sem neposílej a nech ho u sebe doma. Já nemohu vědět, na jaký způsob odsud časem se dostanu a proto také by se mohlo stát, že bych o něj přišel, aneb že bych jej zde nechati musel. V takových okolnostech, jako jsem nyní, nemůže člověk i s největší moudrostí budoucí věci předvídat.“

Radí důtklivě bratrovi, aby si bedlivě hleděl svého obchodu a hleděl se domoci slušného jmění: „... věř mi“ — domlouvá mu — „že jest to nyní jediný prostředek, chceš-li sobě i mně časem býti k nějakému prospěchu. My jen tenkráte máme naději proraziti a do skutku uvésti své smýšlení, budeme-li my, to jest naše strana, dosti možní v penězích. To jest hlavní základ celé politiky a svobody.“

Více podrobností o jeho pobytu a poměrech, v nichž z počátku ve vyhnanství žil, dovídáme se z listu, jejž napsal Dru Pinkasovi 28. února.

Dr. Pinkas dopsal mu již 18. února. V psaní svém vyličuje mu tehdejší neutěšené poměry v Praze. V úvodu píše:

„Znám Brixen a znám svého přítele tam deportovaného, a právě tato dvojí známost zarmucuje mne pro Váš trapný stav . . . Svírám pěst, skřípám zuby a to jest konečně vše, co dnes možno činiti *vůči ohromné té hanebnosti, kterou na Vás spáchali* . . . Přes hluboký soucit s Vámi neopomíjím obdivovati se Vaší ocelové povaze, která Vám dovoluje, při všem tom býti dobré mysli, aneb aspoň takým se zdáti, což pokládám za pravou milost boží. Vaše listy, které mi Jaroš dává, dojímají prazvláště, rozsteskňují a rozveselují zároveň. Myslím, že náš někdejší příznivec ministr Potok*) pozvolna se vzpamatuje a že se přesvědčí, že tato deportační výprava byla hloupý kousek, jehož *surovost nelze ničím omluviti.*“

Havlíček odpověděl obšírným listem. Ubezpečuje jej, že v Brixenu jsou psaní jeho jediné potěšení a každý den, který mu psaní nepřinese, že večer vymaže smutně ze svého kalendáře. Při psaních jej nejvíce mrzí, že je vždy tuze brzo s přečtením hotov. „Zdá se mi,“ — pokračuje pak — „že si naši všemohoucí páni umínili, mořiti mne poznenáhlu a uditi mou duši při slabém dýmu svého „einheits-staatlich a rein monarchisch“ komína tak dlouhého, až by se z ní všecka šťáva vysušila. Na cestě sem zacházeli se mnou až ku podivu zdvořile a splendidně; první měsíc též mne nechali bydlit v hostinci, kdežto jsem alespoň se zdejšími cestujícími obcovati a chvílemi.

---

*) Ministr Bach.

zapomenouti mohl, kde jsem; druhý měsíc najali mi již privátní byt, tmavý pošmourný klášternický pokoj plný svatých obrazů a umučení božího, vyjednali mi s mnohými těžkostmi celou stravu v tom pokoji, tak že se zvláště jen pro mne strojiti musí a odloučili mne indirecte ode vší lidské společnosti; dali mi totiž „po lopatě“ na srozuměnou, abych do hostince jediného, který zde jest a kam *lidé* přicházejí, nechodil, a zakázali též tak terrorismem asi dvěma lidem, s kterými jsem někdy chodíval a mluvíval, obcovati se mnou, tak že nyní zcela sám celý den trávím a ani slova nemluvím, v plném smyslu trapista. — Nyní posadili ale všemu teprve korunu: včera mi oznámil zdejší podkrajský, *„že vláda pro mne ustanovila 400 zl. stř. na rok.“* Tato frase jest nepatrná, ale leží v ní hluboký smysl . . . Když jsem sem přišel, řekl mi podkrajský, že pro mne vláda nic neurčila, nýbrž že on jest splnomocněn všechno, co k slušnému živobytí potřebuju vynaložiti a oučtovati a že nemám v ničem nouzi trpět. Způsob, jakým jsem byl také až posud vydržován, byl takový, že skutečně jen pro mne samého bez rodiny bylo více vynaloženo než 2 zl. stř. denně. Ze všech jiných okolností, které by zde bylo obšírně vypisovat, bylo také viděti, že se chce aspoň jistou generositou dáti příštipek za to zbytečné násilí, kterým jsem byl z domova odvlečen. Sama vláda mi nabídla bez mé žádosti, že svou rodinu mohu vzíti k sobě, což také Dedera v noci při mém odvežení řekl sám od sebe mé ženě, a vytrubovali to také sami v novinách. To samé mi také opakovali zde: já řekl, že moje žena jest churavá a dítě malé, že tedy v zimě nemohou takovou cestu konati, nýbrž na jaře. A nyní, když se blíží jaro dávají mi najednou z Vídně z čista jasna 400 zlatých na rok! To přece jest impertinence v každém

ohledu: vytrhnouti člověka, který má r dinu, beze vší příčiny a beze vší viny ze všech jeho okolností, kde by slušně žíti mohl, zavléci do Brixenu; učinit mu zcela nemožné, aby sebe a svou rodinu živit mohl, nabízeti mu ještě, aby svou rodinu k sobě vzal a pak mu vysaditi — 400 zl. stř. na rok! Musel jsem se věru jen smát, když mi to podkrajský oznámil, zlobit jsem se nemohl. Známo bez toho, že jest zde draho, že se 400 zl. ani já sám v mých okolnostech zde vyjíti nemohu, a se svou rodinou bych zde při vší šetrnosti nejméně 1000 zl. stř. ročně spotřeboval, zvláště také proto, že zde přece jinak než co cestující žít nemohu, čímž se mi všechno ještě zdraží. Musel bych tedy za tu čest, že jsem k vůli pouhému pohodlí a upokojení špatného svědomí jistých pánů beze vší viny (nepotřebuji totiž ani dodati, že jsem po druhém „Verwarnungu" od Mecséryho ani na třetí nečekal, nýbrž sám „Slovana" vydávati přestal, že jsem pak ve vší tichosti v Německém Brodě mezi svými knihami seděl, ani se žádným nemluvil a nikomu nedopisoval, a tedy vůbec ani nejmenší záminky a příčiny ze své strany k této deportaci nezavdal) musel bych tedy za tuto čest deportace v Brixenu ještě ročně asi 600 zl. stř. ze své kapsy v hotovosti dosazovati, krom toho všeho znepokojuje mne ještě nejvíce to, že mi na *roční* terminy tuto císařskou gáži vysazují (totiž ne denně neb měsíčně) , z čehož souditi musím, že mne zde snad chtějí nechat uvidět Abrahama. Nemohu si tuto náhlou změnu v jejich systému se mnou jinak vysvětliti rozumně, nežli že mne tím chtějí přinutit, abych konečně podlezl a obdivoval politiku pana Potoka. *Avšak ani zdejší alpejské povětří není tak silné, aby můj žaludek mohl ztrávit jejich systém.* Na druhé straně ale mi položili tímto svým novým 400zl. ustanovením nůž na krk.

Hrob Havlíčkův na hřbitovech Olšanských.

Zvláštní příloha k *MATICI LIDU* 1906 č. 2

Socha pomníku Havlíčkova v Kutné Hoře.
(Modelloval J. Strachovský.)

Já sice mám nějaké malé jmění, ale nejsem přece kapitalista, který by mohl žít ze svých ouroků. Pokud jsem zde v Brixenu, nemám vyhlídky ani 100 zl. si vydělat, mohli by mne tedy zde za nějaký čas v pravém smyslu vyhladovět, a čím déle bych zde byl, tím více by se ztenčilo moje nepatrné jmění, a tím více by mi mizela možnost k samostatnosti a tedy eo ipso kuráž. Musím se tedy, pokud jest čas, odhodlati k radikálnímu prostředku, který by se srovnával s mou ctí, přesvědčením a mnohými okolnostmi. Po všestranném rozvažování nezbývá mi nic jiného, než vystěhovati se do cizozemska. Tam alespoň najdu si nějakou existenci dříve, než své jmění ztratím, a i kdybych z hotového žil, budu aspoň na svobodě. Chci jít do tureckého Srbska a čekám jenom na odpověď své ženy, které jsem všecky tyto okolnosti oznámil, a pak budu žádat vládu o pas. Ty 400 zl. ročně nechám Potokovi*) jakožto příspěvek na fundaci jeho baronie, aneb na papír k tištění jeho organisačních dekretů... Ovšem jest to pro mne příliš smutná myšlénka, jediné outočiště hledat v dobrovolném vypovězení z Čech: avšak vypovězen jsem tak jako tak a mám aspoň tu útěchu, že jsem neutekl z vlasti své jakožto malcontent**), nýbrž že si jím volím mezi dvěma spůsoby vypovězení ten poctivější. Doufám ostatně, že neohraničené moci své nebudou zneužívati aspoň tak dalece, aby mne nenechali s pokojem jít kam chci a nedali mi pas: ale v tom pádu jsem zcela odhodlán. I mám-li se k něčemu rozhodnout, musí to býti nyní, kde mám ještě dosti energie: několik let v Brixenu by mne snad přivedlo i o to.“

Dr. Pinkas odpovídá mu v březnu r. 1852: „Kdybych nebyl přesvědčen, že mimo ten čas, kdy píšete

*) Bachovi.
**) Nespokojenec.

přátelům, duch váš ačkoli zmužilý, přece velmi sklíčen jest, byl by mne list Váš skutečně potěšil. To chování naší — z Boží milosti — vlády proti jednotlivému nevinnému, za nevinného zákonně uznanému občanu jeví se do nebe volající hanebností. Mnoho jsme trpěli a snesli po ta tři léta, ta Vaše transportace však vsadila všem hanebnostem korunu na palici. Ve dne a v noci meškám u Vás myšlénkami, milý a věrný příteli, a prosím toho Boha, který spolu s námi opovrhuje tím pohanským kněžstvem a biskupstvem, byste byl spasen a my spolu s Vámi. Vás odvezli z vlasti, nám vlast samu obrátili v pevnost a žalář; rozdíl není tak veliký. Za dnešních poměrů a nezákonitých zákonů dělí se všechno občanstvo na dvě strany: otroky a zločince, a tito zase na odsouzené a neodsouzené. Tak daleko to již přivedli. Žijem zde nejneutěšenější život, jaký vůbec jest; žádný paprsek naděje nevniká v náš duševní žalář. Rakousko položeno na skřipec, a musí přestáti všechny stupně mučení tereziánského hrdelního řádu. Kdežto jsme přinesli tolik obětí, ne snad partikulárnímu, nýbrž skutečně rakouskému vlastenectví, jsme nyní prohlášeni téměř oficielně za lumpy, a marně se ohlížíme po dnešních poctivých lidech. Všecky mysle počínají pozvolna zoufati nad Rakouskem, i ta hloupá chasa velmožů počíná zvolna tušiti, že byla napálena: vysoká i nižší šlechta by se vztekla, že nesmí již obléknouti červeného kabátu*) . . .“

Palacký odpověděl mu 28. ledna 1852. Omlouvá se, že tak pozdě ve vyhnanství svém od něho psaní dostává a vysvětluje to tím, že již od dvaceti let, co zkusil, kterak s jeho dopisy na poště se nakládá, všecko dopisování vůbec si znechutil a žádá Havlíčka, aby

*) Stavovský oblek slavnostní.

z dlouhého mlčení jeho nevyvodil lichých domyslův, jakoby se byl změnil anebo se obával hlásiti se k němu se starou srdečností. „Vždyť jako mučedník národnosti naší — ubezpečuje jej — máte nyní ještě větší právo na soucity vlastencův, nežli pokud Vám štěstí hovělo.“ A Palacký stěžuje si pak trpce na tehdejší poměry: „Avšak i my jiní, ačkoli nejsme u vyhnanství, nepožíváme proto mnohem lepších osudův. Již několikrát myslil jsem, že protivenství nám zoumyslna strojená dostoupila vrcholu svého, a přece mýlil jsem se, a den pozdější dokazoval mi, že předek jeho byl méně zuřivý, nežli on sám. Protož ani souditi nechci, že by míra nehod našich již dovršena byla. Historie věru tomu diviti se bude, že my, kteří zachovali jsme samojediní říši a vládu v době té, když ode vší jiné pomoci na světě opuštěna byla, nyní pronásledováni sme a nenáviděni zvláště od těch, kterým sme pomáhali. Roku 1848. vyhlášeni sme byli před světem za reakcionáře, nyní, ačkoli nemluvíme svobodněji nežli tehdáž, slujeme revolucionáři a velezrádcové. Celá šlechta česká z pouhé hlouposti octla se v podivné infatuaci*) proti národu českému vůbec. Vidíme to při sbírkách na divadlo naše: Kdokoli z nich k nám by přiblížiti se chtěl, byl by vyobcován z prostředku jejich. Arci, oni nečtou než ty nejhanebnější německé listy, a není lži tak nestydaté a nesmyslné na nás, aby jí rádi neuvěřili. Pomoc tu nebude než až za několik let, když opět báti se počnou. Rozumem nelze u nich nic poříditi!“

Palacký žaluje dále, že veškeren veřejný život udušen jest a jen sedmašedesátnické**) a šabličkářské klevety dechem hýbají, že také působení v literatuře

*) Předpojatost.
**) Zpátečnické.

trudné jest, pokud bezzákonnost tiskem vládne. Obrací se na Havlíčka s prosbou, aby spisoval: „Těšilo mne, když jsem ze psaní Vašeho poznal, že neklesáte na duchu; proto doufám, že užijete doby té ku provedení díla, kteréžto již dávno ste zamýšlel, t. j. spisu nějakého belletristického, ve kterémž by život národa našeho se zrcadlil. Víte, že chceme-li býti národem, potřebujeme k tomu nejen dějin národních, ale také representace své v literárním světě. Jediný Walter Scott více by nám nyní prospěl, nežli pět Žižků, jelikož by tito ani co činiti neměli, ana mysl národa v kalu všednosti se brodí. A mním, že nikdo z našincův není tak spůsoben jako Vy, uhodnouti do pravé žíly národnosti naší tak, aby jevila se v Europě vlastním a osobícím rázem svým. Protož rozmyslete Sobě to, prosím, a pamatujte na žádost mou. Provedete-li něco takového, nebudeme tak velice strádati Vaším vyhnanstvím.“

V listě svému příteli Krásovi, psaném dne 11. března 1852, stěžuje si Havlíček, jak trudně v Brixenu žije. „To víte bez toho — píše mu — že v Brixenu ležím jako minerál, ale organický život vedu přece jen v Čechách, ovšem myslím jen v duchu, až se všemohoucím pánům zalíbí, mé tělo dáti převézti domů. Proto jest celá moje radost zde každé psaní z domova, a když mi nedávno nějaký anonymus-radikalista německé psaní poslal z Prahy, kdežto srdci svému ulehčil hrubými nadávkami proti vládě, těšilo mne i toto psaní, nad kterým bych se byl jindy mrzel. Váš dopis mne ale upomenul v mnohých ohledech na staré časy, kdež jsme ještě mohli veřejně harcovat s vídenskými odpůrci. Teď mají dobré časy — není nikdo, kdo by je s karabáčem zaháněl s očí poctivého publikum. — Pro pořádného člověka, který si nechce boty zamazat, jest nyní čas sedět do-

ma. Kterak se zde mám, můžete si pomyslit; jsem zde vlastně jako vězeň a ještě hůře, poněvadž se zdám býti na svobodě. Doufám ale, že se alespoň odtud nějak vyšroubuju; do Čech ani není naděje přijít. Zde v Brixenu arci všecko dělati nemohu, přece však času neztrácím, nýbrž čtu pilně, a když již nic jiného, lezu po Alpách a tužím si oudy. Proto Vám ale přece nechci radit, abyste se sem odstěhoval, zůstaňte jen doma. Mně zde sice říkají „Schriftgelehrter"*), ale ani tento titul by mne zde o hodinu déle nezdržel, kdybych mohl jen z těchto hor na „frei Platz". Ale jak praví onen Hegelián: „Proti větru těžko plouti jest". Kdybych se byl držel této moudré zásady, nebyl bych zde v Brixenu..."

38. Havlíček opět spojen se svou rodinou.

Minulo téměř půl roku od oné strastiplné noci, kdy Havlíček do vyhnanství odvlečen. Dlouhá, neskonale dlouhá doba, již sám a sám musil ztráviti v daleké cizině. Trpěl nevýslovně touto odloučeností od celého vzdělaného světa a prahl marně po drahých svých, po vlasti své. Za šest měsíců shledal se Havlíček opět s chotí a dceruškou svou, ale nikoli v domovině, nýbrž ve vyhnanství! Když jej Dedera z Německého Brodu odvážel, řekl mu k jeho útěše, že bude moci vzíti svou rodinu k sobě a vládní listy psaly o tom jako o zvláštní šlechetnosti vlády! Když přijel do Brixenu, řekli mu totéž, ale Havlíček nemohl na to pomýšleti: Jeho Julie churavěla a Zdeňka byla malá, tak že se nemohly odvážiti v zimě tak daleké cesty. A když se přiblížilo jaro, a Havlíček

*) Učenec.

již se těšil na shledání se svými nejmilejšími, oznámili mu, že mu vláda ustanovila 400 zl. na rok. Nastaly mu nové starosti. Jak měl s tímto nepatrným obnosem s rodinou žíti? Havlíček však nicméně se rozhodl, že rodinu k sobě vezme, doufaje stále, že ve Vídni konečně předce jen nahlédnou, jak nesmírné bezpráví na něm spáchali, a že mu dovolí návrat do vlasti aneb alespoň že se bude moci z Rakouska vystěhovati.

Julie odebrala se po odvežení svého chotě se Zdeňkou do Prahy, kde bydlela v rodině své sestry Adely, provdané za pokrývače Jaroše. Žila zcela v ústraní v upomínkách na svého chotě. O jejím chování vydává Palacký nejlepší svědectví v prvním listě svém Havlíčkovi: „Manželka Vaše navštívila onehdy rodinu mou v mém doma nebytí a já ji proto ještě ani neviděl; mohu Vám ale říci, že chování její všade chvály dochází, ačkoli ona v tichu skromně se drží."

Když nastalo jaro, žádal Havlíček, aby vláda svůj slib splnila a dovolila, aby rodina jeho k němu se přistěhovala. Žádal také, aby se směl přestěhovati do Salcpurku, ale k tomu vláda nesvolila. Dne 4. května 1852 dostalo se paní Julii od pražského policejního řiditelství oznámení, že ministr vnitra dle listu, jejž místodržiteli dne 21. dubna zaslal, dovolil, aby se se Zdeňkou do Brixenu odebrala. Zároveň jí oznámeno, že si může k uhrazení cestovních výloh v presidiální kanceláři c. k. městského hejtmanství 150 zl. stř. vyzdvihnouti.

Dne 11. května vydala se Julie se Zdeňkou, tehdy tříletou, na dalekou cestu a dne 21. května shledala se v Brixenu s chotěm svým...

Najal si malý domek nedaleko města, kde se s rodinou svou usídlil. Píše svému bratru Františkovi dne 6. června 1852:

„Bydlíme v teplém domečku zcela sami pro sebe za městem mezi zahradami as 300—400 kroků od hostince „Elefanta", kterému tento domeček náleží. Spodní poschodí jest jen veliká síň a vchod do jeho velikého sklepu, pak kuchyně, v prvním poschodí máme tři pokojíky, síňku, pavlač. Nábytek nám dal hospodský od „Elefanta", spolu poštmistr zdejší. Domeček stojí na všecky strany svobodný, můj pokoj největší má tři okna na všecky strany a vyhlídku, která by stála za tisíce, kdyby byla v Čechách. Tak hezkou krajinu, jako zde, jistě jsi ani neviděl. Jarošovi a Julie nemohli se ani vynadivit. Na površích samé vinohrady, na protějších vrších samé kaštany dobré a ořechy vlaské a za tím jak štafage vysoké alpy, na kterých posud leží sníh, kdežto zde již přes tři neděle třešně jíme. Sena se již přes týden klidí a asi za dvě neděle budou sekat žito. Okolo domku máme tři obrovské ořechy a pod jedním sedadlo se stolkem a vedle něho malou zahrádečku, kterou jsem si založil. Za domkem stráňka malá s křovím, kdežto též jest v houštině založené pěkné sedadlo věncovými kvítky obsázené. Zrovna u domku jest na jedné straně obecní místo posázené morušemi a hezky srovnalé, na kterém se Zdeňka prohání a válí. Jest již viděti, že zde budou Julie i Zdeňka sesíleny a ozdraveny, neboť zde v horách jest povětří zdravé, čerstvé a tužící."

Maje po dlouhém odloučení zase svou rodinu u sebe, byl Havlíček ve vyhnanství svém poněkud klidnější mysli. Těšil se stále nadějí, že bude jeho utrpení brzy u konce — ubohý netušil, že jinak bylo psáno v knize osudů a že jeho utrpení již se neskončí. Život v Brixenu stával se mu však čím dále nesnesitelnějším. A zvěsti z Prahy nebyly nijak potěšitelné.

„Jste v Brixenu — píše mu dr. Pinkas*) — a představujete si snad naši zdejší existenci jako poměrně příjemnější; není tomu tak, též my žijeme jaksi po Brixensku, jako vůbec zůstane život v jednotném tom státu přehrozným, pokud nepřestanou nahoře báti se široce rozvětvených (spiknutí), jichž nikde není a tím opět nebudou podávati podnětu k vlastní bázni. Člověk by si přímo zoufal, pozoruje-li to proklaté hospodářství, jímž uvádějí Rakousko pro všecku budoucnost v záhubu, aby zřídili jednotný stát a čistou monarchii.“ A jindy opět píše: „Milý příteli! Sdílíme osud prvních křesťanů, jsme mučeni, posmíváni, pomlouváni jako oni, a obávám se, že se stejným úspěchem. Mezi velkým počtem egoistů a zlých lidí bývá nezištně se obětující vlastenec a přítel svobody vskutku vždy napálen, leda, že by mu stačilo vědomí mučednictví jako vymoženost, jako úspěch. Uvážíme-li, milý příteli, věc tu důkladně, třeba, bychom si oba tajně přiznali, že jsme se sháněli po léta jen po krásných ideálech, že jsme se pohybovali v ideálech a příliš málo přihlíželi ke skutečnosti. Pro sebe samy jsme nebojovali, neb my oba byli jsme v roce 1847 duševně volnější než jsme dnes, rozmach perutí našich duší nebyl tehdá stísněn a stížen vědomím hrozných zkušeností, které jsme od té doby nabyli. Pokládali jsme na sta lidí za právě tak nadšené pro vše ušlechtilé, jako jsme byli my a dnes víme, že jsme bojovali a že jsme se obětovali pro nevzdělané zástupy, které nám nemohou rozuměti, poněvadž jsou nevzdělané a ještě dlouho jimi zůstanou, a pro sobce, kteří nás užili, by se na naše útraty roztahovali v krmnících... Nejbolestnější dojem uči-

*) Dr. Pinkas psal, až na malé výjimky, po německu: překlad pochází od Dra. Quisa, vydavatele Havlíčkovy korrespondence

nila by na Vás zkušenost, že ti lidé, kteří se zdáli býti ve Vídni a Kroměříži s námi jedné mysli, dnes stali se zrádci a darebáky.“

V listě Palackému ze dne 25. srpna 1852 píše Havlíček, že co ho v Brixenu nejvíce hněte, jest úplná odřezanost od všelikého vyššího lidského života a že na kterékoli horské salaši jest člověk zrovna tak ve středišti civilisace, jako v Brixenu. Lituje, že asi mu nebude možno, sepsati nějaký větší belletristický spis: cokoli ho napadne, že všude se mu tyto okolnosti neústupně staví v cestu. Dílem nedostatek kněh na všech stranách, kamkoli by obrátiti chtěl svou činnost, dílem vzdálenost od Čech a tedy jakési odloučení od domácího života, které by se nejlíp poznamenati dalo příslovím „Kapr na blátě“, dílem a to hlavně nepokoj mysli že mu činí vyvedení větší a důležitější belletristické práce až posud skoro nemožným. „Od jakživa“ — píše dále — „jsem měl nechuť k plodům rozervanosti, a pevně věřím, že každý dobrý belletristický plod vychází hlavně z klidné a pokojné mysli. Té se mi však v Brixenu nedostává. A bylo by to, tuším, přece mnoho žádati od člověka prudké povahy, jako já jsem, v takovýchto okolnostech, kde nevyhnutelně vždy prožilá minulost a naděje neb bázeň budoucnosti ducha zmítají, kde přítomnost není nijaká (přítomnost to vypovězence a uvězence na *neurčitý* čas!) a kromě toho hospodářské životní starosti ještě bohužel jenom passivní bez možnosti pomoci skrze vlastní činnost — bylo by tuze mnoho žádati ode mne tichou, pokojnou vyjasněnou mysl.“

Sděluje, že proto přece nezahálí, a že také ani nemůže, ježto by dlouhou chvílí umřel. Oznamuje, že se pustil také do veršů, avšak jen satirického a humoristického druhu a že se pokouší o několik ballad v domácím duchu našem. Chtěl se pustiti do většího

díla, buď do sepisování „Dějin, vzniku a vzrůstu říše carské“ aneb do sestavení „Výboru historického čtení“ a žádá Palackého o radu a prosí jej o zaslání některých kněh.

Palacký odpověděl mu dne 18. října. Schvaloval oboje předsevzetí jeho a dal mu některá pokynutí. Ubezpečuje jej poznovu, že v rodině jeho jméno Havlíčkovo ve veliké lásce jest. „Vůbec nezapomíná se na Vás“ — píše na konec — „kdekoli co rázně českého jest, na vzdor všemu převrácenců̊v usilování. Ale náš literácký proletariát chová se špatněji, nežli se nadíti bylo, aspoň zde v Praze, a jen tím se těšiti lze, že té neřesti již nepřibývá, aniž přibýti může. Takéť již germanisace provádí se o všecko a otevřeně, zvláště skrze nynějšího ministra spravedlnosti, kterýžto prý mezi Čechem a zločincem nezná žádného rozdílu, a jako náš komandující Klam, dostává prý křeče, kdykoli jméno české před ním se jmenuje. Nicméně věci veřejné a národní jdou přece přirozeným během svým, proti čemuž neodolají ani tito velikáni; a my, ježto s podobnými neřestmi potýkáme se již od bezmála tisíci let, nezahyneme proto vždy ještě tak rychle, jak by sobě tito dobrodinečkové naši přáli. Hloupá jejich zuřivost působí u lidí ráznějšího charakteru právě opak toho, co si umínili, a my nejen o zrádcích, ale i o přátelích nenadálých a dobrých vypravovati můžeme. Teprv pozoruji, že octnul jsem se v úvahách, kterým vyhnouti sem se chtěl; opravdu těžko jest, psáti příteli a nemíti, co v srdci, též na jazyku a v péře. Mně nelze nestarati se o národ, jehož milovati nepřestanu, jakkoli s hojné částky nelepé a beznadějné jest nyní jeho chování. Dá bůh, že nastanou opět doby příznivější.“

Jak již dříve uvedeno, zabýval se Havlíček přípravami k sepsání dějin ruské říše. Psal svému bra-

trovi, že to bude veliký spis, na kterém si chce dát záležet a který bude též tak spořádán, aby mohl i v takových časech, jako byly tehdejší, v Praze na světlo vyjíti. Palackému sděluje podrobný plán a lituje jen, že není v Praze, neb na jiném vzdělaném místě, že cítí, kam se ohlédne, nedostatek kněh. A vláda jej neustále týrala. Všecky své práce musel předkládati do Vídně a každou chvíli se konala v jeho bytu úřední prohlídka. „Asi před měsícem“ — píše svému bratru Františkovi dne 18. listopadu 1852 — „byli mi zase prohledávati všecky mé věci, všecky spisy rukou mou psané vzali mi dle rozkazu Vídenské policie a odeslali do Vídně k prohlížení, co prý zde píšu. Nahrabali ovšem málo, neb ani skoro nepíšu... Při tom jsem se musel zodpovídat na množství otázek: Co jsem zde již napsal, co nyní píšu, co jsem dal již tisknout (totiž odsud), kam a po kom jsem to poslal? kde a od koho to bylo tištěno? Co jsem za to dostal peněz? Dostávám-li také odjinud peníze a jak mnoho a jakou příležitostí?...“

Dávaje o tom zprávu Palackému, praví Havlíček, že soudí na nějaké očerňování z Prahy, neboť z Brixenu že se jistě proti němu nic neděje, naopak, že tamní úřady nemohou jinak než ho chváliti, neboť ho celý čas nikdo nevidí i leč by snad z toho, že vždy doma sedí, soudili, že musí něco proti vládě konat.

„Hlavní věc je, abych mohl zas býti doma v Čechách a začíti nějaké živobytí. Jsem zde již nyní skoro rok a byl by již čas přijíti zase z toho císařského chleba na svůj. Míním také skutečně asi za měsíc, až zde budu úplný rok, učiniti nějaké kroky, aby mne pustili. Mám již toho po krk. Něco pořádného zde dělati nemohu pro nedůstatek kněh a všeho, čas utíká a musím pomýšleti na to, že mám ženu a dítě. Čím zde budu déle, tím více si odvyknu pořádné práci, zespro-

sťačím zde; a proto musím hledět pryč odsud jakýmkoli spůsobem. Zakročím nyní jednoduše o to, aby mne pustili domů: nepustí-li, tedy zakročím, aby mi dali pas do cizozemska a půjdu do Turek, kde aspoň je křesťanská vláda; nedají-li mi pas, tedy jak Bůh dá. Kladu tak býti zde až do jara..."

Touha po vlasti stále víc naň doléhala, a také Julie toužebně čekala na okamžik, v němž budou moci Brixen opustiti. Nebohé nepřipadlo zajisté ani na mysl, že by se měla do vlasti vrátiti bez svého Karla. V březnu r. 1853 obdržel Havlíček dopis od Palackého, který tehdy v Nizze na zotavenou dlel a zároveň s dopisem dostal i úřední balíček od podkrajského úřadu. Havlíček píše Palackému, že než byl balíček otevřen, Julie pustila své fantasii tak dalece úzdu, že v něm čekala propuštění z Brixenu. Avšak trpké bylo její zklamání. Bylo to jen vyzvání od pražské policie, aby se ohledně jistých tiskařských nástrojů, jichž k tisknutí „Slovana" užíval, vyjádřil.

Již dva měsíce přes rok trvalo Havlíčkovo vyhnanství, když napsal Palackému, že novější události nezdají se mu příliš působiti k tomu, aby byl v pokoji propuštěn. „Toto odloučení od celého světa," stěžuje si — „a bezděčné ustavičné patření na všecko tyrolské znamenitě již počíná mou trpělivost a dobrou mysl podkopávati, takže nyní již větší část dne trávím v mrzutosti, kdežto jsem dříve neznal než okamžitou mrzutost. Umínil jsem si tedy, že se všemožně o to pokusím, abych zde již déle nezůstal, než do tohoto podzimku, tak aby mě buďto pustili aneb alespoň pas do cizozemska dali. V tomto druhém pádu myslím hlavně na Srby dunajské. Poněvadž ale ani vše litovati ani vše slibovati nemohu: nevím věru, jak toto mé vyjednávání půjde. V nejhorším pádu arci přec raději zůstanu zde, než bych se s hanbou a špatným

příkladem domů vrátil. Byl by to alespoň velmi obrácený svět, prosit ještě za odpuštění, když se mi stala největší křivda.“

Myšlénkou vystěhovati se do Srbska zanášel se Havlíček dlouho. V prosinci r. 1852. obrátil se na svého přítele dra. Gablera, jenž tehdy byl v Bělehradě vychovatelem prince Petra Karaďorděviče, a žádal jej o radu jeho. Gabler zrazoval jej z toho úmyslu. Gabler poradil se s krajanem setníkem Zachem, jenž tehdy byl řiditelem vojenské akademie v Bělehradě. Zach prý mu řekl: „Havlíček předně nedostane ve Vídni povolení odebrati se do Srbska a nynější Srbsko nemůže dáti a nedá Havlíčkovi nižádného veřejného postavení. Srbsko není žádnou Amerikou ani pro Havlíčka, ani pro koho jiného. Havlíček patrně nezná zdejších poměrů. Vždyť víte, že tady ještě nic nevědí o slovanské vzájemnosti, a že Vídeňská vláda ani kněze Vondry nechtěla v Bělehradě trpěti. Musíte Havlíčkovi bez obalu psáti, jak to zde vypadá, aby myšlénku vystěhovati se do Srbska pustil mimo se.“

Gabler učinil dle rady Zachovy. Dopsal Havlíčkovi, že Srbsko není Anglie a Severní Amerika, a kdyby i jednotliví měli pro něho sympathie, jako pro zastance slovanských zájmů v Čechách, že předce tam není liberalismus, uspůsobený podle západoevropského názoru světového, nikterak doporučením v tamních vyšších kruzích. „Jenom vypuď z hlavy“ — domlouval mu — „myšlénku, že by Tě zde hned přijali s otevřenou náručí proto, že jsi byl rakouskou vládou konfinován do Brixenu a dále si též nemysli, že by Srbsko mohlo Tobě poskytnouti zde literární činnosti.“ Na konec přál Havlíčkovi z celého srdce, aby se mu podařilo navrátiti se do Čech a radil mu, aby se podrobil za všech možných záruk: je-li odhodlán zříci se veřejné činnosti, které by v Bělehradě beztoho

nenalezl a dostane-li dovolení, tam se odebrati, aby jen přijel, hlady že tam nezemře.

Tento dopis psán byl z větší části německy, což Havlíčka velmi rozmrzelo. Odepsal Gablerovi podrážděně, ježto soudil, že Gabler psal proto německy, ježto mu u vlády srbské snad nepohodlným býti mohlo, že si s Havlíčkem dopisuje a proto raději dopisování s ním zastaviti chce.

Minul rok 1852 a dosud nic tomu nenasvědčovalo, že by se blížil okamžik, v němž by Havlíčkovi byla dána svoboda.

Kromě sbírání materiálu k pracím historickým pracoval Havlíček o theorii rhytmu českých národních písní. Trpce nesl, co mu Palacký oznamoval o vyobcování našinců z veřejné činnosti v Praze, stran odpadání mnohých bývalých vlastenců. „To všechno jsou věci“ — píše mu — „které se v nynějších okolnostech samy rozumí. Zároveň ale nezdá se mi možné, aby tyto nynější okolnosti mohly míti příliš dlouhého trvání. Pochlebenství dosáhlo nyní své kulminace! Já sice jsem nyní nejen ze vší činnosti, nýbrž i z domova vyobcován, přece však jsem přesvědčen, že záležitost moje lépe stojí, než mnohých, kteří nyní jsou v největší činnosti a lásce. Alespoň nechci býti na jich místě. Alespoň jsem si ještě od svého vychovatele, starého kněze pamatoval: „Res victrix Diis placuit, sed victa Catoni“.*) A pokud v Čechách zbývá jen několik lidí, kteří pochopují a ctí tuto zásadu, není pochybnosti, že přece zas bude res victa — victrix. A takových lidí znám já posud v Čechách mnoho.“

Netrpělivost Havlíčkova rostla. Brixen se mu stále více zprotivoval. „Brixen a jeho okolí“ — píše

*) Věc vítězná líbila se Bohům, však přemožená Catonovi (římský mravokárce).

dne 1. února 1853. sl. Emilii Zöldnerové — „upřímně a zkrátka řečeno, jest bídné, zneužitím náboženství zkažené hnízdo plné hlupáků a pokrytců, s málem výjimek, z kterých jsem ale po třináctiměsíčním pobytu nepoznal ještě ani jediné. Brixen bylo až do času Napoleona I. biskupské neodvislé knížectví a vytvořilo si tedy již dříve než připadlo Rakousku, svůj nynější ráz. Vůbec vypadá celé Tyrolsko — nikoli země, neboť tu stvořil Bůh, ale obyvatelé, jejichž ráz jest výklad duchovní a světské nadvlády — mnohem jinak, než si je obyčejně v cizozemsku, zvláště ale u nás představují: více bigotní, než veselé, více prohnané a podvodné, než poctivé, více podlézavé, než věrné. A Brixen jest v tomto ohledu po všeobecném úsudku samých Tyroláků nejhorší krajina! Měli jsme zde jen jednoho muže, s kterým jsme mohli obcovat a ten nebyl Tyrolák; po nejnovějších nařízeních ztratili jsme i toho! *Žijeme skutečně po poustevnicku.*“

Havlíček chválí si v listě tom jedině výtečné, zdravé ponebí, které dle jeho náhledu projevilo blahodárný účinek na Zdeňku i Julii. Myšlénka vystěhovati se do cizozemska opět se ho zmocnila.

„Hodlám se nyní těch Vídeňských pánů zeptat,“ oznamuje svému bratru v březnu 1853 — „co hodlají se mnou dělat a neuznávají-li za slušno, buď mi povědít, co jsem proti zákonu udělal, a nevědí-li nic, tedy mne domů pustit aneb nechtějí-li mne pustit, ať mi dají pas do cizozemska. Byl bych ten krok již učinil, kdyby nebylo těch nových pletek v Italii, v Turcích a všude. Nyní ale musím zas trochu počkat, až se usadějí, neb teď bych asi marně jen papír mazal. Na každý pád jest postavení moje velmi mrzuté: kdyby mne byli dali místo zavezení sem na rok někam na pevnost ke kolečku, byl bych jim za to nyní povděčen, již bych byl hotov a neřek' bych jim ani polib

nás kapsu: teď ještě abych je na polo prosil, sic mne zde nechají věčně sedět... Jen kdyby mne aspoň do této zatracené země nebyli dali, ještě bych to nesl trpělivěji, ale zde se bez zlosti na nic podívat nemohu." — A v následujícím dopise naříká si:

„Ve Vídni zdají se míti nyní zas nesmírné strachy a myslím taky, že snad mne mají v podezření, že jim odsud zamýšlím utéci, alespoň pozoruji od nějakého času, že můj domek ustavičně obcházejí žandarmové. Snad jim zas někdo něco napískal. Ale jest to po čertech mrzuté samo pro sebe, když člověk pořád vidí jen žandarmy z okna, a ještě mrzutější proto, že tím ve Vídni pořád se na mne dráždí. Já jsem již po delší čas tuze mrzut z toho všeho, neb nevidím nikde moudrý konec. Nemám chuť do žádné práce a jen tak obcházím a v duchu se zlobím. Julie zde má ještě vlastně smutnější život než já. Já aspoň přijdu často mezi lidi do města totiž do pivováru (jinam nechodím) a tam alespoň něco slyším o světu, třeba jen o tyrolském... ale Julie nemluví krom mne a Zdeňky a služky (ta jen k nám dochází) skoro s nikým. Neb nemůžeme zde se žádným si učinit známost: s měšťany a kněži (kterých je zde jako hub) nic není a úředník se nesmí žádný opovážit, aby s námi co měl. Jsme zde tak jako ti malomocní v bibli, s kterými nikdo zacházeti nesměl, aby se nenakazil. Není tím sice mnoho ztraceno, neb jest zde podivný lid, ale je to život přece jen kriminální, když to má dlouho trvat."

V srpnu 1853 oznamuje Palackému, že byl povolán k podkrajskému, kde tázán byl, zda se hodlá vystěhovati z Rakouska? „Poněvadž jsou Čechy též v Rakousku" — píše dále — „odpověděl jsem na tuto podivnou otázku, že nechci. Vyrozuměl jsem ale z toho, že by pánům ve Vídni snad mílo bylo, zavézti mne někam do Ameriky, ačkoli jinak velmi proti vy-

stěhování horliti dávají ve svých novinách. Doufám však, že mne snad proti mé vůli k vystěhování nutiti nebudou: alespoň jsem řekl zrovna, že kdybych nucen byl vystěhovati se, nepůjdu do Ameriky, nýbrž do Londýna. Tuto otázku motivovali sice tím, jako prý bych se byl sám kdysi vyjádřil, že se míním vystěhovat, což ale dokonce pravda není; řekl jsem sice zde u úřadu, že zde dlouho zůstati nehodlám, a nebude-li mne chtít vláda domů pustit, že aspoň pas do cizozemska žádati budu, to ale jest zcela jiné než „auswandern", kteréhožto slova dnes užívali. Dále se mne tázal podkrajský (nevím však od sebe-li, či z nařízení), hodlám-li žádati o propuštění odsud (domů), o čem jsem se mu sám již několikráte zmínil, že to učiním. Odpověděl jsem, že to dříve učiniti nemohu, než až sem přijede můj švakr Jaroš, kterého již od jara očekávám, poněvadž se s ním stran svých peněžitých záležitostí poraditi musím, maje úmysl zaměstnávati se oekonomií. Nevím nyní arci, a ani si také s určitostí pomysliti nemohu, jaké bude míti tato conference pro mne praktické následky. Na zlou stranu by se mohlo mysliti, že mne chtí dokonce ze země vystrnadit, na dobrou stranu zas zdálo by se, že by snad nakloněni byli mne již domů pustiti (jsem zde již skoro $1^3/_4$ leta), a že jen o to žádati mám. Ovšem, kdyby oni lépe znali okolnosti a mne, věděli by, že jsem se krom obyčejného žurnalistického působení žádnou agitací nezaměstnával, a že bych tedy nyní, kdežto by tuto všechnu svobodu tisku udusili, tak dobře a právě neškodně mohl v Čechách býti jako zde, s tím jediným rozdílem, že by si ročně 500 zl. ušetřili: avšak takové vědomosti se u nich hledati nemohou. Já alespoň, jak dalece naši policii znám, vždy jsem pozoroval, že špatné správy mají a že obyčejně hledají nebezpečí tam, kde není, a skoro nikdy tam, kde jest."

V dubnu r. 1853 omlouvá se, že příteli Pinkasovi tak dlouho nepsal, ježto chtěl učiniti kroky, aby jej vláda buď domů propustila neb mu pas do cizozemska vydala, a že se proto zdržoval komukoli psáti, mimo příbuzné, aby nezavdával žádných příčin k nespokojenosti. „Zdá se ale“ — tak pokračuje — „že mi to bylo málo platné, a od té doby co zřízena jest samostatná nejvyšší policie pod Kempenem, přece každou chvíli něco proti mně spůsobí, ačkoli k něčemu nedávám příčiny. Každou chvíli mám zas nějaké nové pletichy, a ačkoli se to vždy konečně ukáže jakožto bezdůvodné a nepravé osočování „tamen aliquid haeret.“*) Teď ještě k tomu ty nové události ve Vlaších, ve Vídni a Uhřích, ty diplomatické pletky ve Švýcařích, v Turcích a ustavičné kysání v celé Evropě, velmi mi odnímají naději na brzké vysvobození odsud, ačkoli zde budu již brzy půl druhého leta. To je jistě mnoho v Brixenu. Alespoň by mne zde neměli nechávat déle než jsem vydával „Slovana“ a to bylo jen 16 měsíců. To by tak byla alespoň jakási dramatická spravedlnost! Ten čas, který zde budu, mohu si směle odpočítat od svého živobytí, jest to jak zimní spánek medvěda, k nějaké učené práci schází mně zde všechen apparát a k nějaké belletristické zas chuť a dobrá mysl. Již ta myšlénka, že každou chvíli přijde policie zas prohlížeti, co jsem napsal, odjímá mi ke všemu chuť, neb žádný člověk nemá rád svůj „Werkstatt“ na ulici neb na rynku... Život zde vedem tak jednotvárný jako poustevníci a kdybych se někdy nezlobil při čtení „Pražských Novin“, neměl bych pražádnou roztržitost. Při tom se arci musí uznat, že nyní není život ani v Praze mnohem lepší než zde v Brixenu, ba alespoň zde mohu nosit klobouk jak chci, a smím mít v domě zbraň, kdybych chtěl: za to ale nemohu nikdy

*) Přece něco utkví.

mluvit s nikým o pořádných věcech, a co nejhlavnějšího jest, nemohu si ani pomyslit, kdy a jak moje nynější postavení konce vezme.“

39. Rozloučení s rodinou.

Jak z různých dopisů Havlíčkových seznati lze, klamal se velice o zdraví své Julie. Churavěla již, když jej z Brodu odváželi a churava přijela do Brixenu. Havlíček byl však přesvědčen, že jí svěží ponebí brixenské půjde k duhu a z počátku tomu skutečně tak bylo. V listopadu r. 1852 oznamuje svému bratru s potěšením, že se znamenitě zlepšila a jmenovitě Zdeňka že jest jako ryba. V červnu následujícího roku píše mu, že Julie, ačkoli její neduh zcela nepřestal, tuze dobře vypadá a vyslovil naději, že během leta bude úplně na nohou. Avšak již v srpnu téhož roku sděluje, že se Julie nalézá v lázeňském místě Rabbi v italské části Tyrol. Pobyt v lázních jí však neposloužil a na podzim jevily se již na ní stopy vážné nemoci. Lékař radil důtklivě, aby Brixen, jehož ponebí jí nesvědčí, opustila, než Julie nechtěla svého chotě opustiti. I odhodlal se Havlíček, zajisté po dosti těžkém boji, v březnu r. 1854 podati náčelníku vídeňské policie bar. Kempenovi žádost, aby r. 1851 nad ním vyřknutá internace byla zrušena a aby mu návrat do Německého Brodu povolen byl.

Teprve dne 17. dubna obdržel vyřízení a sice záporné. Brixenský okresní hejtman oznámil mu, že dle výměru náčelníka nejvyššího policejního úřadu žádosti jeho vyhověti nelze, že však na ni zřetel vzat bude, „jakmile veřejné ohledy tomu dovolí.“ Havlíček píše svému bratru, že účinky výměru toho na Julii velmi nepříznivě účinkovaly a z té příčiny i na něho samého, ačkoli by se pro svou osobu nedal z Vídně tak

lehce zarmoutiti, ježto se již naučil od nich všecko snášeti. Havlíček si umínil, že ji se Zdeňkou každým způsobem na zimu do Prahy pošle. „Julie“ — tak čteme v dopise jeho bratru ze dne 19. května 1854 — „po celý čas arci s človíčkem nepromluví; v létě alespoň chodíme na procházku, ale v zimě není divu, aby otupěla. Taky už Zdeňka bude 6 let a musel bych ji zde posílat do *školy: a to bych si raději dal do kolena díru vyvrtat.*“

Na konec měsíce září ustanoven odjezd Julie a Zdeňky. Jak těžký byl Havlíčkovi krok ten, dá se pomysliti: měl se opět rozloučiti s nejdražšími sobě bytostmi, aniž by věděl, jak dlouho rozloučení trvati bude. Dne 29. září r. 1854 odjela Julie se Zdeňkou přes Štýrský Hradec do Prahy a Havlíček opět osamotněl v smutném vyhnanství svém.

40. Havlíček opět samoten.

Nad pomýšlení teskno bylo Havlíčkovi po odjezdu jeho rodiny a jedinou útěchou jeho bylo, že se s ní již brzo shledá. O skutečně nebezpečném zdravotním stavu Julie nezdál se míti asi tušení, neboť ještě v srpnu psal svému bratrovi, že Julie dobře vypadá. A naděje na brzké vyprostění z vyhnanství jej sílila, vždyť v témže listě vyslovuje pevnou naději, že již svůj svátek a den svého narození bude v Německém Brodě slavit: „bude mi právě 33 let a na ten rok mám jakousi důvěru, že se domů vrátím.“

Ale přišly zas okamžiky, kde naděje té pozbýval.

„... Za několik dní“ — píše dne 8. prosince 1854 Pinkasovi — „budu slavit neb vlastně proklínat tříletou výroční památku cesty do Brixenu, a nevidím posud mnoho naděje na navrácení domů. Živ zde jsem jako poustevník, brzy bych si odvykl docela mluvit,

neb nepřijdu často celé týdny do příležitosti hubu otevřít leda v poledne a večer při jídle v hospodě, a tam mluvím jen s důstojníky, mezi kterými sedím. O čem, dá se uhodnout: ale hlavní materiál konversace podává vždy jen špatné — víno. Zde se již několik let víno neurodilo a proto celých 365 dní ve všech hospodách zdejších není slyšet skoro nic jiného, než nářek na špatné a drahé víno. A já chudák ani v tom punktu nejsem s nimi stejného mínění, neb se mi předce ještě i to víno zdá lepší než ta společnost zasluhuje, a rád bych to víno pil, jen kdybych při tom mohl mluvit s člověkem! Co jsem zde, již nevěřím na nesmrtelnost duše, neb se mi zdají být všechny sorty zvířat rozumnější a tudy nesmrtelnosti hodnější, než ta zdejší race lidu, stvořená, jak se praví, dle obrazu pána Boha! Největší blasphemie,*) kterou jsem kdy slyšel... Že mne sem dali jakožto liberálního a pro liberálnost, to se mi zdá jisté: jestli mne zde ale nyní drží zas jen pro liberálnost neb pro insomanii, to je věru těžko udat. My máme vůbec u vlády tu dobrotu, že na nás dva biče pořád nachystané má: když chce, vydává nás za Mezziniany, a když chce, za rusofily: biti jsme ale vždycky. Z toho pro čipernou hlavu sama vysvítá přiměřená pro nás role: musíme být liberální, co možná nejvíc, insomanové také co možná nejvíc, neb mám-li pro něco trpět, byl bych osel, abych trpěl nadarmo. Ale málem bych byl zapomněl, že již není svoboda tisku a že tedy nemám již právo vysloviti své mínění. K přemýšlení zde mám času až tuze mnoho, sám bych byl radši, kdybych ho měl trochu míň. *To mne ale těší, že jsem posud nikdy nelitoval svého chování:* ani toho, že jsem byl r. 1850 až 1851 nejradikálnější v celém Rakousku (totiž mezi

*) Rouhání.

žurnalisty), co arci není tuze mnoho. Já ještě pořád pevně věřím, že se za nynějších časů s pravdou přijde nejdál. Přeju si stókrát za den, kdybych tak aspoň chvíli mohl zas jednou v Praze si pohovořit, a není snad zapotřebí dušovati se, že to přání moje upřímné! Pokud ale jest to vůle Nejvyššího (zde jen míním nejvyššího chefa policie — a ne na nebi) musím se přece jen písemně jak Vašnosti, tak i ctěné rodině poručit a přát si, byste nezapomněli na confinirovaného a confirmovaného H. B.“

V prosinci r. 1854 odebral se švakr Havlíčkův Jaroš do Vídně, aby se o vysvobození Havlíčkovo zasadil. Ministr hr. Thun zjednal mu přístup k předsedovi ministerstva Bachovi, ale tento na žádost jeho odpověděl, že záležitost ta náleží výhradně v obor působnosti barona Kempena. Jaroš naléhal nyní na Havlíčka, aby žádost o propuštění na svobodu opětoval. Havlíček dal se konečně k tomu přiměti a podal na počátku r. 1855 následující žádost, v níž si trpkou stížnost vedl, že zavezením do Brixenu veškeré jeho životní poměry nadobro se rozvrátily a že se jeho a rodiny jeho existence na velikou nejistotu vydává. Podotknuv, že následkem churávosti své manželky, kteráž z vážných zdravotních ohledů do vlasti se navrátiti musila, jest nucen zříci se i společnosti své rodiny, uvádí, že si již nepřeje v působnosti žurnalistické pokračovati, nýbrž že se hodlá zabývati průmyslem, aby své rodině výživu zabezpečil a ubezpečuje, že se ve svém soukromém životě chce všeho zdržeti, čímž by veřejné ohledy trpěly.

Jaroš ucházel se o přístup k bar. Kempenovi, aby mu žádost tu předložil, ale teprvé v měsíci březnu se mu podařilo dostati se prostřednictvím hr. Thuna a Bacha k všemohoucímu náčelníku policie. Jasně vylíčil mu trudný stav Havlíčkův i jeho rodiny a baron

Kempen konečně povolil. Ačkoli Jaroš Havlíčka o příznivém výsledku své audience ihned zpravil, čekal tento dlouho marně na úřední výměr. Ve Vídni neměli nikterak nakvap. Teprvé dne 27. dubna obdržel radostnou zvěst, že může Brixen opustiti, že jest mu návrat do Čech povolen, avšak s tím podotknutím, že musí jeti přes Vídeň a že se musí v Německém Brodě usaditi. Jarošovi oznámili Havlíčkovi, že mu bratr Jarošův Hynek přijede do Štýrského Hradce naproti. Tam obdržel Hynek Jaroš od Havlíčka telegram: „Odjíždím v sobotu 28. Přijedu do Lublaně v pondělí 30. dubna ráno a téhož dne do Štýrského Hradce. Pište to ihned mé paní!“

41. Havlíčkovy básně brixenské.

Do brixenského pobytu Havlíčkova spadají jeho tři největší a nejskvostnější výtvory básnické: „Tyrolské elegie“, „Křest sv. Vladimíra“ a „Král Lávra“. O první jsme se již zmínili. Jest to ač humoristický, přece místy nevýslovně dojímavý a břitce satirický popis jeho násilného odvezení z Německého Brodu a cesty do Brixenu. Havlíček osvědčil zde plnou měrou svou básnickou sílu, účinek elegií jest úchvatný. Elegie napsány byly r. 1852, na podzim téhož roku přivezeny tajně do Prahy a ježto tehdy vytisknuty býti nemohly, kolovaly v tisícerých opisech.

„Křest sv. Vladimíra“ jest sžíravá satyra na světský despotismus, kněžskou hrabivost. Havlíček tepe v ní nemilosrdně a mistrným spůsobem carský absolutismus a hamižnost kněží různých vyznání, jimž náboženství jest toliko živností, prostředkem k obohacování. K. Tůma uvádí ve své knize o Havlíčkovi, že myšlénka k sepsání básně té vznikla již dávno před

Brixenem. Roku 1853 bylo proti Havlíčkovi zavedeno v Brixenu vyšetřování, že výňatky z této básně zaslal některým svým přátelům. Havlíček udal tehdy, že v letech 1842—48 u příležitosti studia dějin ruských v Moskvě připadl na myšlénku, učiniti cara Vladimíra (panoval 980—1015) předmětem žertovné básně a že také tehdá svedl několik veršů.

V zpěvu prvním líčí básník pak cara Vladimíra, jak na svůj svátek poslal drába k bohovi Perunu*) se vzkazem:

„Hřmi, Perune, na můj svátek
místo kanonády,
škoda prachu, dost ho padne
v bitvách u armády.
Hřmi, Perune, na můj svátek
místo kanonády,
pak si přijdi se mnou vypít
šálek čokolády."

Ale dráb špatně pochodil. Perun svraštil čelo a dal odpověď velmi neuctivou:

„Raděj pásat husy ve vsi
po bahnách se ploužit,
než u toho Vladimíra
zde za boha sloužit.
— — — — — — — —
— — — — — — — —
Pro nic za nic robotovat —
nevěděl bych, věru,
na tu jeho čokoládu
. . . . . . že mu . . . .
Car necar, svátek nesvátek,
že mi všechno rovno,

*) Nejpřednější bůh staroslovanský, jemuž přičítáno, že vládne bleskem a hromem.

ne a ne, a nebudu hřmít;
co z toho mám? . . . . . !“

Touto odpovědí celý zkoprnělý napomíná dráb Peruna k mírnosti,

„ale Perun, jak byl v ráži,
sáhnul pod lavici
a vytáh' na pana drába
tu svou hromovici.“

Dráb carovi poslušně ohlásil, jak se Perun neuctivě vyslovil.

„Jak uslyšel Vladimír car
tohle grobiánstvo,
plivnul na zem, zasakroval
a s ním všecko panstvo.
Poslal čtyry policajty
k bohovi Perunu:
„Přiveďte ho, grobiána,
ke carskému trůnu!“

Ale car nechce si kazit svátek a proto si ponechá vykonání trestu na druhý den.

„Nebudem si s grobiánem
dneska kazit svátek,
však mu zejtra uši natřem,
vraťte se nazpátek!“

Jedli, pili, hodovali a místo hromu bouchaly dvě baterie.

Zpěv druhý uvádí nás do domácnosti boha Peruna. Perun jest v špatném humoru a naříká si, jak těžké jest jeho postavení.

„Šňup si zlostí haličského,
jak z moždíře kýchnul:
To zahřmělo, zablejsklo se,
déšť na zem vyšplíchnul.
Věru, Vašku! bohem býti,
to žádný špás není:
Brixen ten je proti tomu
ještě vyražení!“

A když si v noci Perun chce odpočinout, začne Perunice litanie, že se tak neuctivě k poslu carovu zachoval.

„Nezačínej si jen s carem,
to já pořád říkám,
že to se svou opposicí
nepřivedeš nikam.
Každému do očí řekneš,
co máš na jazyku,
a děláš si nepřátele,
nemáš politiku!“

— — — — — — — —

Oj, Perune přenešťastný,
kam jsi myslil, brachu?
hanět cara, svého pána,
a to beze strachu?

— — — — — — — —

Ve zpěvu třetím nalézáme Peruna před vojenským soudem. Zde si Havlíček, maje bohaté a trpké zkušenosti vlastní, shladil na soudě tom jak náleží žáhu.

„Vojenský soud, to je samec!
soudí, jen se práší:
on má všecky paragrafy
v jedné patrontaši.

Vojenský soud nad civilní
kouká se z vysoka,
nesoudí podle zákonů,
všechno jen od oka.
Vojenský soud má žaludek
zdravý jako štika:
nevinného na komando
stráví jak vinníka.“

— — — — — — — —

Vojenský soud vynesl nález:

„Že dle vyšlé proklamace
komandujícího,
a dle ostatních zákonů
soudu hrdelního,
pro urážku první třídy
Jeho Veličenství,
pro vzpouru, nemravné řeči,
pro neposlušenství,
Perun bůh je odsouzený
k provazu dle práva,
že však k utopení v Dněpru
milost se mu dává;
bude ale pro výstrahu
neposlušné chase
vlečen k řece po ulicích
na koňském ocase...“

V zpěvu čtvrtém Perun, když jej k řece vlekou, odlehčuje si:

„Tak to chodí na tom světě,
každou chvilku jinak,

dneska ctí tě za svatého,
zejtra budeš sv . . . k!
Dnes vám, bozi, vy ubozí,
kadidlo lid pálí,
a zejtra vás jako smetí
v kalužinách válí.
Dělají si nové bohy
dle svého pohodlí,
koho včera oběsili,
k tomu se dnes modlí.
Všechno jest na světě marné,
i království boží —
všechno hyne a pomine
jako špatné zboží.
Jenom caři, samovláda
a takové sloty
potrvají věčně věkův
jak juchtové boty.“

V zpěvu pátém líčí se bezbožnost v Rusku p utopení Perunově. Světská mašina běžela ovšem i be Peruna jako na kolovrátku.

„Ale církevní mašinka,
ta se zarazila,
neboť kněžím u pytlíku
zaťata jest žíla.
Sedlák, ten jest odjakživa
vychytralý kvítek,
hned si z toho utopení
vyhlídl užitek.
Přestali desátky dávat,
také na modlení,
ani štolu, ani na mše,
když prý pánbůh není.

Na oféry nechodili,
při funusech ticho,
kostelníci mřeli hladem,
kněžím splasklo břicho.

Zpěv šestý líčí audienci, v níž kněží a jiní slu-
›vé církve cara žádají, aby jim dal jiného boha:

„Celé popstvo předstoupilo
k caru s deputací;
jeden držel ve jménu všech
takovou oraci:
Veliký jest Vladimír car!
svatá vůle jeho;
když's nám zabil pána boha,
opatř nám jiného!
Nám je pánbůh jako pánbůh,
jenom když je ňáký,
abychom jím udrželi
v respektu sedláky.
U těch bude všechna kázeň
brzy dým a pára;
nebudou se mít u koho
modliti za cara.
Někdo musí nad sedláky
rachotiti hromem:
Bez boha neobstojíme
jen jiného honem!“

A Vladimír car milostivě slíbí, že jejich žádost
›zme v zralé uvážení.

V zpěvu sedmém koná se ministerská rada;
ıždý ministr radí dle svého oboru, jak by se uprázd-
›né místo obsaditi mělo. Zpěv osmý jedná o obtížích,
eré měl car v záležitosti té se svým okolím ženského

pohlaví a obsahuje ohlášení konkursu na místo Perunovo.

„Druhý den pak celý Kyjev
divil se nemálo,
když v úřední části novin
velkým písmem stálo:
„V jménu Jeho Veličenstva
Cara Vladimíra
na prázdnou prebendu božskou
konkurs se otvírá.
Výminky a bližší zprávy
to kandidátovi
ministerstvo policejní
na doptávky poví.“

V zpěvu desátém, posledním, líčí se, jak se každá církev vynáší a jiné haní:

„Poslal papež dekret z Říma,
pečeť jako talíř:
Co je po té řecké víře,
nedám za ni halíř!
Není církev jako církev,
care nejmilejší,
římská církev mezi všemi
nejcírkvovatější!“
A carhradský patriarcha,
pečeť jako miska:
„Nevěř tomu, Vladimíre,
co antikrist píská.
Není církev jako církev,
care nejmilejší,
řecká církev mezi všemi
nejcírkvovatější.“

A rabinské synedrium
„Šulem, šulem“ píše:
„Nevěř Římu, nevěř Řekům,
drž se jen Mojžíše.
Není církev jako církev,
care nejmilejší,
židovská je mezi všemi
nejcírkvovatější.“
Také mufti mohamedský
překřičet se nedá:
„Potlač ty psy nevěřící,
drž se Mahomeda.
Není církev jako církev,
care nejmilejší,
musulmanská mezi všemi
nejcírkvovatější!“

A básník končí:

„V carském dvoru na Podolu
psi se o kost hryzli,
také ty ostatní sekty
konkurovat přišly.
Čert zná všecka jejich jména,
ale jak se ctily!
Z toho se carské hokyně
mnoho naučily.
Tenkrát byly zlaté časy
pro dohazovače;
rosolku pili z krajáčů,
jedli jen koláče.
Proto že jim v tom konkursu
obchody tak kvetly,
jmenují se od té doby
také „boží metly“.

Jak K. Tůma vypravuje, přivezla úryvky z básně té Havlíčkovi jeho choť Julie s jinými spisy tajně do Brixenu. Při domovní prohlídce, kterou u něho policie v říjnu r. 1853 předsevzala, ušly konfiskaci. Z jara r. 1854 pustil se Havlíček do přepracování a přebroušení této básně, která však pohříchu zůstala nedokončena.

Druhá větší báseň Havlíčkova jest „Král Lavra". Havlíček napsal v ní neznámému adresátu: „Ze zoufalství pustil jsem se zase na Parnas a mám několik čiperných prací pod hoblíkem. Mezi jiným ku př. veselou balladu pod titulem: „Král Lavra". Jest to zpracování jedné irské povídky o tomto královi."

Lavra, který panoval před dávným časem a daleko od Čech, byl dobrý král, který měl jedinou slabost, že na holiče zanevřel; dal se holit jenom jednou v roce:

„Horší ale bylo:
vždy na letnice,
jak očistil holič
královské líce,
čekala jej jediná odplata,
nic na stříbře, ale skrze kata
to šibenice!"

Lidé se divili a celý cech bradýřský byl pobouřen; než co jim zbylo, než trpět, neb na rebelii jich bylo málo. Každý rok, když se blížily letnice, sebral se celý cech a metali los, komu padne krále holit a — šibenice. Tentokráte padl los na Kukulina, syna staré vdovy. Již posloužil králi, již ho vede kat, tu stará matka padla před králem na kolena:

„Jest-li že ty, králi,
dobré srdce máš,

jistě každoročně
jednou blázníváš:
Pro nic za nic, pro královské vousy,
kat člověka bez viny zardousí,
to jsi otec náš?“

Král se zastyděl a kázal popravu zastaviti. Pak si povolal Kukulina a řekl mu:

„Přísahej, že smlčíš
na věčné časy,
co jsi na mé hlavě
viděl pod vlasy;
pak se tobě neublíží v ničem,
a ty budeš mým dvorním holičem
po všechny časy!“

Mladík přísahal a Kukulin se stal dvorním holičem. Než za nějaký čas tajemství jej počalo trápit. Chřadl, až matka se ho zhrozila i vyzvala jej, aby se šel poradit k poustevníkovi, jež má od všech lidských srdcí klíček. Kukulin tak učinil a ten mu poradil:

„Blíže u Viklova
na stoku dvou řek
stojí dutá vrba
třetí lidský věk;
všeptej do ní v tiché noční době
své tajemství a uleváš sobě —
jiný nemám lék.“

Kukulin vykonal, co mu poustevník poradil a uzdrávil se. Za krátký čas na to strojil král hlučný kvas a z celé země přicházeli hudebníci:

„Táhli hudci k bálu,
až pan Červíček
samým kvapem ztratil
z basy kolíček,
a když přišli k Viklovskému brodu
zpozoroval tu svou velkou škodu
na stoku dvou řek.
Tam u duté vrby
s basou smutně stál:
„Půjdu-li ho hledat,
promeškáme bál!“
Uříz’ z vrby větev na kolíček;
co způsobí, o tom pan Červíček
nic se nenadál.
Způsobil tam s basou
králi čistou věc;
jak na bále pustil
po strunách smyčec,
tu řve basa, až všechno přehluší:
„Král Lavra má dlouhé oslí uši,
král je ušatec!“
Král dal hned Červíčka
s basou vyhodit,
bylo však již pozdě
basu oběsit,
a tajemství, pro něž lazebníci
umřeli jsou na šibenici,
rozešlo se v lid.
Co nyní celý svět
věděl od basy,
nebylo nic platno
skrývat pod vlasy;
tak král Lavra nosil po tom bálu
svoje dlouhé uši bez futrálu
po všechny časy.

A po krátké době,
když utich' povyk,
líbil se předc lidu
dobrý panovník,
zdálo se jim, že ty dlouhé uši
právě dobře ke koruně sluší;
všechno může zvyk!"

V. Zelený pokládá „Krále Lavru" za nejdospělejší dílko žertující músy Havlíčkovy a praví, že báseň tato nejlépe svědčí o tom, s jakou pílí skládal Havlíček básně.

Havlíček chystal se také složiti veršované rozjímání „O posledních věcech člověka". Napsal o tom neznámému adressátu: „Jiná práce jest zase větší cyklus dohromady patřících kousků v rozličných metrách, jednající o posledních věcech člověka, kdežto si práci dám hlavně z chemického stanoviska podporovati svatou theologii v její theorii o nesmrtelnosti. Spekulace má jest přinutiti lid k smíchu nad tím, čeho se jinak bojí neb aspoň neradi o tom slyšejí."

Záměr ten však Havlíček neprovedl; napsal jen následující dvě básně:

Život věčný.

Nic se netrap, duše má,
že je život krátký,
nepátrej, co Bůh ti dá
za hrobskými vrátky.
Bezkonečný světa kruh
točí se vždy vřele:
nesmrtelný jest tvůj duch
v **nesmrtelném těle.**

Co lid smrtí jmenuje,
není ještě konec,
umíráček jenom je
divadelní zvonec.
On tu jenom znamená,
kde jsou aktů meze,
kdy vystoupí opona,
kdy se dolů sveze.
Po aktu se vždy naspěch
herci jen přestrojí,
ale aktů věčný běh
nikdy neustojí.

Hrob.

Synku, radím tobě,
není stejno v hrobě,
nedávej se pochovati
nikde na hřbitově.
Tam nedojdeš slávy;
ve způsobu trávy
spasou tebe každé léto
farářovy krávy.
Lépe o samotě,
nech si, synku, radit,
a tam si dej na svém hrobě
mladou lipku vsadit.
Dobře se pod lipkou
budeš, synku, mívat,
pěkně ti tam budou na ní
z jara ptáci zpívat.
Když košatá lipka
rozkvete v červenci,
budou pod ní sedávati
panny a mládenci.

Lipka z tebe vssaje
toku medového,
pilné včelky nasbírají
med do úlu svého.
Dej si, chlapče, radit,
pomni na ta slávu:
ještě budou hezké holky
tebou sladit kávu."

V Brixenu složil také onu známou píseň vzdoru:

„Přislibujte si mně,
poroučejte si mně,
vyhrožujte si mně:
předce zrádcem nebudu!
Moje barva červená a bílá,
dědictví mé poctivost a síla;
varte, Němci: Já jsem Čech!
hr! Já jsem Čech!"*)

---

42. Juliina smrt.

Julie odebrala se se Zdeňkou nejprv do Německého Brodu. Zdraví její bylo velice podkopáno — ale Havlíček — jak jsme seznali — oddával se pevné naději, že se doma za krátko opět pozdraví.

Na podzim r. 1854 usídlila se v Praze u své sestry Jarošové. Její lékař dr. Podlipský vypráví:

---

*) »Básnické spisy Karla Havlíčka.« Pořádal Ladislav Quis. Nákladem F. Šimáčka.

„Byla to velká, štíhlá brunetka, zajímavé tváře a nevýslovně jemných spůsobů. Bývala, co jsem ji znal, obyčejně vážnou a málomluvnou, ani smích se jí nedaříval. Snad, že vídala jasněji to nebezpečí okolo vášnivě milovaného muže než on sám, ba opovržlivě to nedbával. V zimě začala Havlíčková churavěti. Přestálý žal, stesk, nejistota do budoucnosti přispívaly ku spěšnému vyvinutí její choroby, která s ukrutnou rychlostí pokračovala. Nicméně se udržovala nemocná v nevědomí o svém stavu a naděje na shledání s manželem doprovázela a oživovala ji neustále. Klamalať se také, že v posledním témdni svého života ještě na tom stála, aby jí byl docela zdravý zub vytrhnut, tvrdíc, že všechna slabost pochází od něho, poněvadž ji často bolíval. Den před úmrtím vyjela ještě na procházku, trávila však potom ostatní čas ležíc na pohovce. K večeru, když nápadně slábla, byl jsem zavolán a zaslechl jsem onu větu nezapomenutelnou, již jsem postavil v čelo těchto upomínek: „Střež mi Zdeňku jako oko v hlavě! Slyšíš?“ — Prosila to pronikavým hlasem, pomyslila to posledním zaplanutím slábnoucího již rozumu. To když Zdeňka byla od ní odnesena. Bylať se rozloučit s matinkou. Děvčátku, úzkostlivě se ptajícímu, co to vše znamená, bylo řečeno, že matinka zítra odjede pro tatínka, jehož Zdeňka nade vše milovala, a tím bylo rozespalé dítě pro tu chvíli upokojeno. Po těchto výjevech přistoupil jsem k loži nemocné. Ona byla skleslá na podušku se zamhouřenýma očima a když je opět otevřela, bylo vidět v těch strhaných zracích, kterak jsou řeči té ubohé, mladé oběti již pouhým blábolením. Radost se v nich zajiskřila. Měla mne za svého chotě a fantasie osladila jí takto poslední chvíle její. Držela mne za ruku, povídala mně o své chorobě a těšila se na brzké uzdravení, říkala domnělému choti svému, kterak

mně, svému lékaři, se půjde společně s ním poděkovat. Vypravovala o Zdeňce a vyčítala mu, že tak dlouho nepsal. Chtěla vědět příčinu. Vyptávala se na některé podrobnosti brixenského života. Cítím ještě tisknutí těch vlhkých horečnatých rukou, cítím posud polibky těch stydnoucích rtů, které mně na místě vzdálenému manželu dávala. Hrál jsem roli jeho, byl jsem zvyklý, co lékař cit svůj opanovat, ale navzdor tomu kanuly mi slze bezděky po lících. „Proč pláčeš?“ tázala se nemocná. „Radostí,“ zalkal jsem. Nevím však, zdali mne slyšela. Slábla víc a víc, až skonala bez bolesti, bez trápení s jménem Havlíčkovým na rtech. Malá Zdeňka probudivši se ráno, byla ihned znepokojena. Ptala se po matince, že matinka odjela. „A vy jste ji pustili tak churavou? Pamatuji se dobře, kterak jí bylo nanic, když se se mnou loučila.“ Tak zalkalo rozumné děcko, v němž se jevíval při každé příležitosti hluboký, silný cit...“

---

43. Z vyhnanství do hrobu.

Jarošův bratr Hynek jel Havlíčkovi do Štýrského Hradce naproti, aby mu šetrně oznámil smrt jeho Julie. Setkav se s ním, a spatřiv jeho šedivý vlas a jeho sešlé vzezření, nemohl se odhodlati, aby mu zdrcující zvěst dal. Také na cestě nechtěl se toho odvážiti. Dojeli až do Jihlavy a Havlíček se stále těšil na shledání s rodinou svou.

„U Jihlavy,“ čteme v rodinných vzpomínkách — „čekali naň bratr František a švakr Alois Sýkora. Avšak Havlíček jel jinudy, než oni počítali a proto ho doháněli, což se jim podařilo nedaleko městečka

Štoků. Jakmile se pocelovali, byla první Havlíčkova otázka po manželce.

Když tázaní na místě odpovědi začali mlčky slzeti, tu Havlíček zděšením všechen poblednuv tušil již, co se stalo.

„Je v Pánu!“ pověděli mu o Julii.

Havlíček jako zlomen klesl a zakryl si tvář dlaněma. Chvíli tak truchlil, až konečně zabědoval: „Mám to osud! Když jsem se vracel z Rus, zemřel mně otec a teď zase mi umře žena!“

Bolest jeho byla hrozná a shledání se s matkou v Brodě bylo srdcervoucí. Havlíček hlasitě plakal —“

Jak rád by se byl ihned vydal na cestu do Prahy, aby se vyplakal na hrobě své Julie — ale k tomu neměl povolení. Musel nejprvé do Německého Brodu a odtud podal ihned žádost, aby se směl do Prahy vydati. Povolení se mu dostalo. Jak toužil as Havlíček, aby sevřel svou osiřelou Zdeňku, která u Jarošů zůstala, zas do svého náručí, jak toužil po té Praze, po níž tolik roků ve vyhnanství svém tesknil. Ale ani nyní nebyl ušetřen trpkého sklamání.

„Já tu Prahu nepoznávám!“ — zvolal, jak čteme v rodiných vzpomínkách. — „Vždyť to přede mnou všecko utíká, kamarádi uhýbají se na několik kroků. Což se tak změnili? Což z nich ten Bach dovedl udělati takové baby? Jediná paní Němcová, když mne na Příkopech zhlédla, běží ke mně. Divil jsem se tomu a pravím k ní: „Prosím vás, nedělejte si se mnou ostudu,“ načež tato česká žena odpovídá: „Eh, co, — já si z vlády nic nedělám!...“

Pobyv několik dní v Praze vrátil se opět do Německého Brodu. Byl sice v domovině, ale jedna z nejdražších mu bytostí opustila ji navždy. A na životě jeho hlodal již červ. Již z listů jeho, které psal své Julii z Brixenu, vysvítá, že zdraví jeho bylo povážlivě

podkopáno. Spisovatel Jiljí Jahn, který je v letech šedesátých četl, praví: „Z listů těch pozná národ, kterak internování Havlíčkovo bylo příčinou jeho smrti. Neobvyklé, jemu nepříjemné podnebí, touha po domově, krušná samota a neukojená naděje užíraly životní sílu jeho jako jed nějaký zvolna a nevidky, ale neodolatelně mořící."

K vánocům r. 1855 přišel Havlíček opět do Prahy, aby svou Zdeňku navštívil. Směl se však zde [illegible] držeti. Vládě zdál se zlomený ten muž [illegible] ým. [illegible] 1856 počal se chorobný jeho stav tak [illegible] že na důtklivou radu svých příbuzných [illegible] odl, jeti do Prahy, aby se zde s lékaři [illegible] o to dlouho, než mu místodržitelství po- [illegible] oncem dubna přijel do Prahy a vyhledal [illegible] přítele dra. Podlipského. Tento seznal [illegible] čí, ale tajil se tím a radil Havlíčkovi, [illegible] ještě k lékařskému vyšetření prof. dra. Hamerníka. „Pamatuji se ještě bolestně na den" — píše Podlipský ve své vzpomínce — „kdy jsme byli vyzváni, abychom vyšetřovali zdraví muže, na němž visela láska a naděje veškerých (?) Čechů. Perkutovali jsme, pohlédli jsme za zády jeho na sebe... Zkázonosný to pohled! Ortel smrti čtli jsme jeden v očích druhého..." Oba lékaři podali ihned místodržitelství zprávu, aby Havlíček mohl za příčinou svého léčení v Praze zůstati. Povolení k tomu se mu dostalo, ačkoli, jak K. Tůma sděluje, jeden úředník na místodržitelství surově se vyjádřil, že Havlíčka dá žandarmy s postele na nádraží vynésti!

Podlipský vypravuje, že Havlíčkova choroba byla stejného druhu jako Juliina, ale že neměla tak rychlého postupu. Bylo prý mu mezi tím všelicos raděno. Mezi jiným měl se léčiti jakýmsi „šarlatánským spů-

sobem", ale Havlíček to odmítl, řka: „A kdybych věděl, že mne to spasí od smrti, předc bych se dal léčiti jen Hamerníkem a Podlipským."

Když se choroba jeho zhoršovala, vypravil jej dr. Podlipský do lázní Šternberských u Slaného, kamž se Havlíček dne 22. června odebral.

Za několik dní, dne 30. června popsal svému bratru Josefovi obšírně způsob svého života v lázních. „Já nyní od 22. jsem zde" — píše — „a jak pozoruji, tuze dobře mi jde k duhu, a bude-li jen hezké počasí, myslím, že se do podzimku seberu. Moje nemoc stojí tak, že v nejlepším pádu, až se uzdravím, mi vždy zůstane chyba na plících, tak že se již vlastně s pravým a úplným zdravím rozloučiti a vždy jen se šetřiti musím. Nyní jsem si již na tu myšlénku zvykl, ale z počátku, když jsem se v Praze svůj pravý stav dověděl, byl jsem kolik dní velmi mrzut. Milý Pepíku! vezmi si ze mne ponaučení před časem a buď bedliv na své zdraví, co obyčejně člověk v mládí a pokud se zdráv cítí opomíjí — až pak je pozdě a nic platno. Já sice hlavně zkrze to skoro 5leté sužování jsem poznenáhla zdraví pozbyl: přece však jsem také zvlášť nemírným kouřením a zbytečným nešetřením sebe leccos k tomu sám přiškodil. Radím také Tobě, abys jak v kouření tak i v pití tam u vás velmi mírně se držel.

Živobytí v této lázni je pro mne velmi příjemné: jsou zde jenom samí Pražáci, lázeň je malá, jednoduchá, ale v hezkém oudolíčku, které v park proměněno jest: kolonáda na pití vod a syrovátky v čas deště, lázeň malá, domek lázenského, naproti tomu 4 krásné nové domy v jedné řadě, kde bydlí hlavní část hostů, pak o kousek dále tak nazvaný zámek, t. j. vrchnostenské stavení pro hosty, ale se špatnými byty, restaurace, kde se jí pod košatými stromy, pak dvůr lieferant mléka, smetany atd. Mléko jest zde ze všeho

nejlepší a nepil jsem ještě tak dobré nikdy. Voda je zde velmi silně železitá. Moje živobytí je dle předpisu takové: Ráno od 6 až 7 vypiju 3 koflíky vlažné syrovátky, která se zde dělá ze sladkého mléka. Hodinu na to snídám po 8. hod. obyčejně čekoládu, proto že syrovátka žene na běhavku; do žejdlíka teplého mléka tafička ale bez koření. Okolo 10. piju zdejší železitou vodu z nejsilnějšího pramene. Když je hezky a teplo, koupám se zase v železné vodě, ale jen chladné 22 až 24°. Po 12. hod. oběd v restauraci, tu jím ale jen samé maso ani chleba k tomu a nic z mouky neb zeleniny (leda výminkou, když nic jiného není na vybrání neb mám hlad nesmírný, hlavně po té vodě). Po obědě spím někde v parku na trávníku a když není hezky tedy doma; okolo 5. hod. svačina káva, ale divoká, totiž do žejdlíku teplého mléka dám si trošičku černé kávy.

Okolo 7. hod. vypiju místo večeře ve kravíně sklenici teplého právě nadojeného mléka a tak mi chutná, že budu pít brzy 2. V 9 hod. jdu již spat. Celý den, když nejím, nepiju neb se nekoupám, jsem venku v lesíku.“ —

Že v prvních dnech svého pobytu v lázních byl v dosti dobré náladě, o tom svědčí jeho list, jejž napsal hned třetí den svému dávnému příteli Mudrovi, který tehdá byl farářem ve Slavětíně u Peruce. Mudra pozval Havlíčka hned, jak se z Brixenu vrátil, aby se docela k němu odstěhoval. Havlíček píše mu žádaje ho, aby jej navštívil v lázních: „Kdybyste sem odjeti mohl a chtěl, mám k vám jednu praktickou žádost — abyste mně přivezl nějakou šikovnou b u ch t u k namáčení do snídaně; jakož nepochybuji, že hospodyni máte, a tu zas, že takové buchty umí tvořit. Máme zde přenáramně darebné rohlíčky, a poněvadž jeden z účelů proč zde jsem jest také hodně jísti a tím se síliti, bez chutě však velmi těžko hodně jíst: spomněl

jsem si, že bych vám mohl snadno tuto mírnou přirážku k daním uložiti. N. B. (Ne však, aby byla nějaká skvostná a snad v ní koření, to nesmím dokonce)." Mudra žádosti jeho neodkladně vyhověl.

Havlíček mínil zdržeti se v Šternberku až do konce srpna a pak ztráviti podzim až do konce října v Slavětíně, ale bylo mu jinak usouzeno!

Život jeho chýlil se valem ke konci.

„Když tam strávil několik neděl" — píše dr. Podlipský — „přišel jednou (22. července) dopis od něho na p. Jaroše. Dopis mně byl ukázán, Havlíček si v něm chválil postup domnělý svého zdraví, psal pevnou rukou, avšak ejhle! strašná neslýchaná tu chyba grammatická. Ta mne polekala, bylať mi tak nebezpečným symptomem, že jsem okamžitě vsedl na vůz a za Havlíčkem jel.

Našel jsem jej již blábolícího na posteli. Grammatická chyba byla první známkou zachváceného již nemocí mozku.

Dal jsem jej snésti do vozu a ujížděli jsme ku Praze. Horečka nemocného našeho zmítala jím neustále. Musil jsem jej držeti, aby mi s vozu neseskočil. On, jenž tak chladnokrevně splašenými koňmi unášeti se dal při osudné cestě do Brixenu, což tak dojímavě humoristicky v „Tyrolských elegiích" opěvuje!

Když jsem však viděl, že má úmysl rozbit okno u vozu, nechal jsem jej schválně vyvésti tento záměr, počítaje na to, že jej prudký ten čin, pohled na rozbité sklo a ten šramot při tom jaksi zpamatuje a umírní. Nezmýlil jsem se. Když bylo okno rozbito, usedl Karel Havlíček do koutka a byl od té chvíle tichým.

V Hostivicích mu dle zdání mého naposledy vysvitlo světlo života a rozumu. Bylo tam slyšet z hostince zpívání českých písní. On se pousmál a položil na mé rámě ruku, neřekl však ničeho. Když jsme jeli

na Hradčana, neznal ničeho více. Jeho ztrhané zraky těkaly lhostejně sem a tam. Jmenoval jsem mu stavby, upozorňoval jsem jej, ale přesvědčoval jsem se víc a více, že mi již nerozumí a že jej nic více nezajímá. Navrátiv se k svému švakrovi, nepoznal již ani svou dcerušku, kterou mu přiváděli. Ulehl na tutéž postel, na které skonala jeho choť v tomtéž pokoji, na tomtéž místě a nevstal více. Musil mu býti přinešen papír a on pravou rukou pořád až do skonání pohyboval, jakoby psal.

Tak shasla naše hvězda. Velký, upřímný, obětivý, jediný náš Havlíček!“

* *
*

O jeho posledních chvílích čteme v „Bohemii“ dne 3. srpna 1856: „Minulé neděle zhoršil se jeho stav tak, že si dal povolati kněze (faráře Řezáče) a že se dal zaopatřiti svátostmi umírajících. V úterý k poledni byly křeče tak prudké, že se skon dal každé chvíle očekávati. Nemocný byl již bez vědomí. Po několik hodin trval tento zápas jeho velmi silného tělesného ústrojí proti smrti je přemáhající; o páté hodině večerní byl zápas skončen a Karel Havlíček mrtev. Tklivý rys jeho povahy, jenž dokazuje, s jakou láskou na své mladé choti, která jej v smrti předešla, lpěl, byl, že zesnulého poslední srozumitelné slovo bylo „Julie“. Když již levá strana jeho těla byla ochromena, pohybovala se jeho pravá ruka po pokrývce jako by psala a listy obracela; jeho prchající duch pohyboval se patrně ještě v oboru, jejž si byl svým životním povoláním vyvolil.“

Dne 1. srpna konal se za nesmírného účastenství jeho pohřeb. Zmíněný již německý list „Bohemia“ napsal tehdy oceňuje i význam zesnulého:

„Včera odpoledne konal se pohřeb českého spisovatele a bývalého redaktora „Národních Novin“ Karla Havlíčka. Po výkropu mrtvoly v domě č. 1029-II., při čemž pp. Strakatý, Lukes a dva jiní pěvci zapěli „Salve regina“, vyšel průvod. Rakev, vavřínovým věncem ozdobenou, nesli přátelé zesnulého; nesmírně veliké množství lidu následovalo. Průvod bral se z Jízdecké ulice přes Poříč, Příkop, Hibernskou a Senovážnou ulici k Nové bráně, kdež rakev na pohřební vůz naložena a na Volšanský hřbitov vezena byla. I tam následovalo množství dílem ve vozích, dílem pěšky. Při spouštění do hrobu zapěl sbor za řízení řiditele kůru J. K. Mayera několik smutečních písní. — S Havlíčkem klesl do hrobu veliký talent, největší a první publicista, jehož česká literatura měla. Byl to čilý, energický, rychle a bystře chápající duch, bohatě nadaný vtipem, jehož jako břitké zbraně proti svým odpůrcům bezohledně užíval. To jakož i jeho nezlomnost u hájení přesvědčení učinily z něho důležitého předbojovníka strany, k níž se připojil. Doba rozčilení živila a uzrála jeho talent; v době klidu byl by pro své vlohy musil hledati jiné pole a snad by se byla břitkost jeho ducha proti vlastní straně obrátila. Jeho veliké nadání a jeho poctivé vytrvalosti při přesvědčení neupírali ani jeho odpůrcové plného uznání.“

Jeden z vrstevníků a kdys nejrozhodnějších protivníků jeho, Josef Frič, napsal v Pamětech svých:

„1. srpna 1856 nesli jsme ho k hrobu, i já na svých plecech. Účastenství bylo veliké —: Palacký šel za truhlou... Rakev Havlíčkovu zdobil jediný věnec bobkový, trním propletený, kterýž byla dala synem svým, zahradníkem, zhotoviti Božena Němcová. Jelikož nebylo přece lze dárkyni proto potrestat, po-

volán byl manžel její, pan Němec, muž hřmotný a vysoký, jenž vskutku nad hlavami všech účastníků pohřbu vynikal, na policii k zodpovídání se. A třeba se mu mimo prosté účastenství ničeho vytýkati ne-[illegible]hlo, byl přece, myslím, na 48 hodin „pro vynika-[illegible]astenství“ odsouzen... Donesli jsme rakev [illegible] (však mi bylo v brzku na to zakázáno [illegible] bez zvláštního dovolení jakéhokoliv po-[illegible] k bývalé Nové bráně, před níž měla býti [illegible]ožena. Tam obklopili nás však muži z lidu, [illegible]nostníci a pracovníci, kteří ovšem o přítrž [illegible]vi, ještě nesložené, derouce, způsobili nemalý [illegible]. „Svěřte nám našeho mučedníka“ — tak vo-[illegible] „my ho poneseme rádi až na Volšany.“ Tu jal [illegible] ukům nepřivyklý Palacký chvějícím se hlasem lid napomínati... Hluk nabýval však již povážlivé tvářnosti, až teprv, když vykřikl jsem: „Přátelé, snad byste nechtěli, aby nám nebožtík z rakve k zemi upadl? Zpátky!“... Slovo mé účinkovalo — každý nahlédl nesmyslnost přílišné své horlivosti a výsledek byl, že musel vůz jeti krokem k Volšanům, kdež připravený rov na tisíce lidí zbožně obstouplo.“

Národ český lkal nad hrobem jednoho z nejlepších mužů svých, nad hrobem muže, o němž plnou měrou platí krásná slova starověkého básníka:

„Muže pevných zásad, muže statečného,
ani podlých zápal v divé vzpouře,
ani tyran krutý vzhledu zuřivého
nezastraší v mysli pevné — ani bouře,
když rozmítá vichrem rozvzteklené moře,
ani blesků nade hlavou tlumy:
ano, kdyby svět sám klesal, naň se boře,
bázně prosta pochovají rumy!“

* * *

„Včera odpoledne konal se pohřeb českého spisovatele a bývalého redaktora „Národních Novin“ Karla Havlíčka. Po výkropu mrtvoly v domě č. 1029-II., při čemž pp. Strakatý, Lukes a dva jiní pěvci zapěli „Salve regina“, vyšel průvod. Rakev, vavřínovým věncem ozdobenou, nesli přátelé zesnulého; nesmírně veliké množství lidu následovalo. Průvod bral se z Jízdecké ulice přes Poříč, Příkop, Hibernskou a Senovážnou ulici k Nové bráně, kdež rakev na pohřební vůz naložena a na Volšanský hřbitov vezena byla. I tam následovalo množství dílem ve vozích, dílem pěšky. Při spouštění do hrobu zapěl sbor za řízení řiditele kůru J. K. Mayera několik smutečních písní. — S Havlíčkem klesl do hrobu veliký talent, největší a první publicista, jehož česká literatura měla. Byl to čilý, energický, rychle a bystře chápající duch, bohatě nadaný vtipem, jehož jako břitké zbraně proti svým odpůrcům bezohledně užíval. To jakož i jeho nezlomnost u hájení přesvědčení učinily z něho důležitého předbojovníka strany, k níž se připojil. Doba rozčilení živila a uzrála jeho talent; v době klidu byl by pro své vlohy musil hledati jiné pole a snad by se byla břitkost jeho ducha proti vlastní straně obrátila. Jeho veliké nadání a jeho poctivé vytrvalosti při přesvědčení neupírali ani jeho odpůrcové plného uznání.“

Jeden z vrstevníků a kdys nejrozhodnějších protivníků jeho, Josef Frič, napsal v Pamětech svých:

„1. srpna 1856 nesli jsme ho k hrobu, i já na svých plecech. Účastenství bylo veliké —: Palacký šel za truhlou... Rakev Havlíčkovu zdobil jediný věnec bobkový, trním propletený, kterýž byla dala synem svým, zahradníkem, zhotoviti Božena Němcová. Jelikož nebylo přece lze dárkyni proto potrestat, po-

volán byl manžel její, pan Němec, muž hřmotný a vysoký, jenž vskutku nad hlavami všech účastníků pohřbu vynikal, na policii k zodpovídání se. A třeba se mu mimo prosté účastenství ničeho vytýkati nemohlo, byl přece, myslím, na 48 hodin „pro vynikající účastenství“ odsouzen... Donesli jsme rakev Havlíčkovu (však mi bylo v brzku na to zakázáno účastniti se bez zvláštního dovolení jakéhokoliv pohřbu!) až k bývalé Nové bráně, před níž měla býti na vůz složena. Tam obklopili nás však muži z lidu, statní živnostníci a pracovníci, kteří ovšem o přítrž se k rakvi, ještě nesložené, derouce, způsobili nemalý zmatek. „Svěřte nám našeho mučedníka“ — tak volali — „my ho poneseme rádi až na Volšany.“ Tu jal se hlukům nepřivyklý Palacký chvějícím se hlasem lid napomínati... Hluk nabýval však již povážlivé tvářnosti, až teprv, když vykřikl jsem: „Přátelé, snad byste nechtěli, aby nám nebožtík z rakve k zemi upadl? Zpátky!“... Slovo mé účinkovalo — každý nahlédl nesmyslnost přílišné své horlivosti a výsledek byl, že musel vůz jeti krokem k Volšanům, kdež připravený rov na tisíce lidí zbožně obstouplo.“

Národ český lkal nad hrobem jednoho z nejlepších mužů svých, nad hrobem muže, o němž plnou měrou platí krásná slova starověkého básníka:

„Muže pevných zásad, muže statečného,
ani podlých zápal v divé vzpouře,
ani tyran krutý vzhledu zuřivého
nezastraší v mysli pevné — ani bouře,
když rozmítá vichrem rozvzteklené moře,
ani blesků nade hlavou tlumy:
ano, kdyby svět sám klesal, naň se boře,
bázně prosta pochovají rumy!“

* * *

44. Havlíčkova Zdeňka.

Havlíček odešel na vždy a zanechal zde sirotka, odkaz své drahé Julie, svou vřele milovanou Zdeňku. Teprve pět roků po úmrtí jeho vzpomenuto si na povinnost, již národ český k tomuto sirotku má. Sestoupilo se několik předních mužů a vydalo provolání k národu, aby se postaral o zaopatření jeho. V provolání, v němž vzdává se pocta Havlíčkovi, pravilo se:

„Má-li který národ proniknouti ze služebnosti k samostatnosti, z temnoty ke vzdělanosti a z povržení ke slávě, třeba mu hrdin, kteří nedbajíce osoby své ni prospěchu svého a rodiny své neodvratně za jediným cílem kráčí a všechnu sílu duševní i tělesnou — všechen život svůj vydávají v oběť, aby povznesli národ svůj. Takový hrdina, takový pravý vlastenec byl náš Havlíček, kterýž bojuje neohroženě a obětovně za národ svůj, pracuje věrně všemi silami za právo a vzdělanost vlasti své, snášeti musil nesčíslná protivenství a tráviti dny své ve vyhnanství, odkudž se vrátil do vlasti, jen aby spatřil hrob věrné choti své a vedle ní složil kosti své na půdě vlastenecké. Louče se s námi zůstavil nám a národu mimo skutky své jediný odkaz, nezletilou dcerušku svou Zdeňku. Jakož pak náleží, aby stát opatřil rodiny těch, kteří zaň život svůj obětovali, sluší zajisté též, aby i národ učinil podobně. Národ náš zajisté dostojí té povinnosti, jejížto vykonání mu bude netoliko za čest, ale i za rukojemství lepší budoucnosti; neboť národ, kterýž ctí výtečníky své a slaví hrdiny své, nebude jich nikdy strádati.“

Uspořádána národní loterie, která měla utěšený výsledek.

Zdeňka nepřežila však dlouho rodiče své.

Zemřela v mladistvém věku neplných 24 roků v Německém Brodě dne 20. září r. 1872. Dne 22. září konal se pohřeb její. Za rakví kráčel i stařičký Palacký. Tklivou vzpomínku věnoval jí tehdy Jan Neruda: „Snad řekne vůči smrti Zdeňčině tak mnohý: „není léku", nebo „vždyť se již doslýchalo, předvídalo" — dobrá, vše je pravda, což nejsme ale ztrátami již až nervosní, což nestojíme skoro stále nad hroby svých lidí a což nepochováváme „dceru národa", není smutek rodinný? Dcera národa! Probouzíme se teprv, v tak mnohých hlavách ještě temno a v srdcích hlucho, tak mnoho ještě těch, kteří nevidí vlastního národa a neslyší stesků jeho, nestojí a nepracují s námi! Zvlášť české ženy, dívky! Hrob Zdeňčin je otevřen, tam pojďte, dcery české, zde složte slib, že dcerami národa nebudete jen dle rodu, že jako již příštího jara ze Zdeňčina rovu vypučí kvítka, již nyní v srdci vašem vypučí vonný květ krásného, opravdového vlastenectví! Vždyť se zlomí křídlo i nejmocnější bouře, vzduch se rozleskne, nebe zmodrá! Nechť nejsou pak nivy české holé, nechť rosa nevpíjí se v mrtvou hroudu, nýbrž perlou se zaleskne v kalíšcích květů a v zraku národa rozradostněného!"

---

45. Doslov.

Příklad velkého muže jest jako posvátná pochodeň, již dobrotivé nebe k blahu lidstva v této hluboké noci občas rozžehuje! Hluboká, neproniknutelná tma svírala v první polovině věku minulého národ náš a jen bezpříkladnému úsilí několika mužů podařilo se, k novému životu jej vzbuditi. Mezi budi-

teli těmi náleží jedno z nejprvnějších míst Karlu Havlíčkovi, jenž již jako sedmnáctiletý mladík byl nositelem a rozšiřovatelem vznešených myšlének. Ve věku tak mladistvém učinil si úkolem svého života státi se českým spisovatelem a věnovati celý svůj život snaze o povznesení svého vřele milovaného národa. Chtěl se státi knězem, knězem opravdovým, aby mohl český lid mravně vychovávati a vzdělávati, aby mohl s kazatelny působiti na duševní vývoj a ušlechtění jeho. Úmysl svůj z příčin, jež jsme obšírněji uvedli, ovšem neprovedl, ale osud postavil jej na místo, s kteréhož mohl mnohem účinněji působiti, než s kazatelny. Kdežto jako duchovní byl by mohl jen na úzký kruh posluchačstva působiti, dostalo se mu příležitosti, v listech po všech vlastech rozšířených mluviti k celému národu, křísiti a síliti v něm národní uvědomělost, nabádati jej, aby stále se vzdělával a poučovati jej, jak se má o své právo, o své spravedlivé dědictví hlásiti.

Havlíček byl pevně přesvědčen, že toliko *vnitřní silou a vzděláním* mohou se politické úspěchy dosíci. Lid nevzdělaný, neb málo vzdělaný, nebo mravně zkažený, nedovede sobě svobodu a právo vydobýti aneb náhodou vydobité zachovati. Pročež má býti každý, kdo již k poznání přišel, učitelem těch, kteří ještě v temnosti vězí. Národ všeobecně vzdělaný nedá si křivdu činiti od jednotlivců, nedá se utlačovati. Poctivost každé politické strany pozná se nejlépe podle toho, jak upřímně se stará o vzdělání lidu: poctivá politická strana jest přesvědčena, že bude tím silnější, čím národ bude vzdělanější, protože každý vzdělaný člověk maje svůj vlastní úsudek, rozeznávaje pravdu od lži, právo od nespravedlnosti, jistě se k takové straně přidá a nenechá se od jiné podváděti. Jenom národ zachovalý a vzdělaný

může míti svobodu a s ní spojenou dobrou vládu. Národ nevzdělaný, kdyby se revolucemi celý zkrvácel, nedocílí přece práva a svobody, nýbrž bude vždy zase brzy ošizen a do libovlády nazpět zatlačen. Národ mravně zkažený, byť i byl vzdělán, přece zase svou pokažeností plete na sebe metlu absolucie.

Havlíček hlásal, že první a nejhlavnější péče naše musí býti *o národnost a o jazyk* a varoval důtklivě před těmi, kdož tvrdí, že to jest jen forma a že pro jazyk a národnost nemáme zapomínati na věci důležitější. Prohlásil ty, kdož tak mluví, za skryté nepřátelé našeho národa a mluvil národu do duše, že, kdekoli nepanuje jeho řeč, jeho národnost, jest utlačen i v nejsvobodnějších zemích; že hlavní starostí každého národa musí býti, pojistiti si především svou národnost a jazyk, jakožto první podmínku demokratické rovnosti: tato životní starost že musí předcházeti všechny ostatní a kdekoli se jedná o nebezpečí národnosti, že mají všechny ostatní ohledy zmizeti. Prohlásil emancipaci od němectví v každém ohledu heslem českého národa.

Práce o povzbuzování a povznášení národa nemá se však zaměňovati s jalovým vlastencováním. To odsuzoval již za pobytu svého na Rusi a přál si, aby to vlastenčení konečně ráčilo z úst vjeti do rukou a do těla, abychom více z lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili a pro samé povzbuzování k vlastenectví na vzdělávání národa nezapomínali.

„Vlastenectví, láska k vlasti jest oheň: jenom někteří jsou hlavními, uhlím, dřívím, které hoří, druzí však a ostatní buď se jen při tom ohni ohřívají, aneb si jím svítí, aneb si při něm kaši vaří, aneb i dýmky a cigary si zapalují. *Napřed buď každý našinec přičinlivý, pracovitý, čestný, vzdělaný člověk a pak teprve vlastenec.* **Člověk, který se páchaje špatné**

kousky nade svou ctí zapomíná, kterak může vyhledávati čest národů? Pravý vlastenec a přítel svobody směřuje vždy k jednomu cíli: stále a nezvratně setrvá při svém národě a při svobodě, a poněvadž mu skutečně na svobodě a na prospěchu všeobecném více záleží než na vlastní jalové slávě, vyhledává vždy a přede vším jen prospěch všeobecný bez ohledu na to, potupí-li jej nějaký krátkozraký.“

Havlíček byl rozhodným *nepřítelem revoluce se zbraní;* ale kladl důraz na revoluce ve hlavách a v srdcích. Ne proto byl nepřítelem revolucí, že by byl neuznával právo národů: se zbraní obořiti se násilí a bezpráví, se zbraní dobýti si své svobody. Také se neštítil povstání snad z nedostatku zmužilosti, „neboť každý nahlíží, že člověk, který pod libovolnou a násilnickou vládou stojí v prvních řadách zákoného odporu a zjevné nepřízně proti této vládě, který již konečně své jméno jako heslo a terč všem protivníkům, bujarým na svou okamžitou moc, vydal, že, pravím, k tomu neméně odvahy jest zapotřebí, jako k násilnému povstaní.“ Byl proti násilné revoluci, poněvadž „revoluce nejsou nikdy tak nebezpečné pro osoby původců svých, jako pro národy, jest to hra v loterii s budoucností národů, a nezávidím nikomu tu odvahu, která jej každou chvíli k podobné loterii hotového najde.“

Rovněž byl odpůrcem *politické přepjatosti* a neschvaloval výstřednosti těch, kdož národ hnali do krajnosti. Poučoval lid, že svobodě národa způsobují škodu „přepjatci a bláznové političtí“ rovněž tak, jako zpátečníci a dokazoval, jak r. 1848 tyto dvě strany si pracovaly do rukou. „Přepjatci nevěděli nikdy čeho žádat, všeho jim bylo pořád málo, pořád tupili všechno jako nesvobodné, a konečně přepjali míru svých žádostí tak dalece, až praskla, tak že by

sami děkovali za to, co dříve zrovna zahodili a čím pohrdnuli.“

Hlavním pravidlem při všech činech politických musí býti po jeho soudu chladná, vší náruživosti prázdná rozvaha. Rozčilení jest dobrý pomocník, ale skoro vždy jest neštěstí tam, kde chce říditi. Náruživost a nadšení dodává sice síly a vytrvalosti, ale zaslepuje a proto bývá obyčejně přemoženo od chladné mysli, která dobře okolo sebe vidí prostředky a umí každé od náruživosti nepozorované okolnosti použiti. Stálost, vytrvalost a neohroženost politická jsou vlastnosti, které národ nevyhnutelně míti musí, chce-li svá práva a svou svobodu upevniti. V politických záležitostech musí se vždy stálost a nezvratnost smýšlení spojovati s moudrým použitím okolností. Řídil se zásadou, že se má půda krok za krokem zkoumati, kam bychom se s jistou nohou postaviti mohli, že nemáme chtíti nic nemožného a máme klásti spásu svou v pokojný, stupňový, ale pevný a jistý pokrok! Po jeho přesvědčení jest všeobecné vzdělání národa jediný pravý a hlavní prostředek, kterýmžto se jistě dojde ke svobodě trvanlivé a k právu, kdežto všechny ostatní k cíli nevedou.

Sílu národa hledal také *v rozumném hospodaření*. „My jen tenkokráte“ — píše svému bratru z Brixenu — „máme naději proraziti a do skutků uvésti své smýšlení, budeme-li my, to jest naše strana dosti možná v penězích. To jest hlavní základ celé politiky a svobody. Šetři hodně a vydělávej hodně, bez prostředků nejde nic, ostatní se všecko podá.“ Proto kladl také velikou váhu na vzdělání praktické a pracoval o potřebách jednotlivých stavů.

Náboženství nebylo mu nikterak lhostejným, ale potíral co nejrozhodněji klerikalismus, proti církevnímu absolutismu. V proslulých svých epištolách

Kutnohorských napsal, že ten není pravým přítelem náboženství, kdo k všelikým nešvarům mlčí, nýbrž ten, kdo o to usiluje, aby se připravovaly nevyhnutelné opravy a kdo proti tomu vystupuje, aby hospodářstvím bezsrdečné hierarchie z náboženství vždy víc a více mizela pravá upřímnost a srdečnost. Za nevyhnutelně nutné opravy považoval zrušení kněžského bezženství, zřízení více biskupství a aby biskupové byli jen starší kněží a nikoli větští magnátové, aby do církve byl uveden národní jazyk, aby se zrušily patronáty, aby se postup děl podle zásluh, aby se zrušily štola a desátky, aby zaveden byl pro kněze stálý plat a aby se kněžský a učitelský stav spojily v jeden. Náboženství jest mu nejvzácnějším dědictvím člověka a považuje za pravé neštěstí tohoto světa, že se z každého náboženství poznenáhlu udělalo řemeslo a výživa.

Vřele se ujímal *lidu dělnického*. Dokazoval, že právo ku práci jest nezadatelné, že jest povinností státu, chrániti občany při vykonávání práce, odstraňovati překážky, které by jim mohly práci znemožňovati, a moudrými zákony a věcnými opravami se o poznenáhlé vyrovnání rozdílů a nestejností stavů starati. Bojuje proti peněžní aristokracii, která „jako úpír ssaje krev z ostatního člověčenstva“, a která jest nebezpečnější, než stará šlechta. Byl pro rovné volební právo, co možná bez censu, aneb alespoň s censem co možná skrovným. Vyvracel námitky proti všeobecnému právu tomu činně: „Jedině tam jest trvanlivý pokoj a pokojnost, kde vládne skutečná přirozená většina: všeobecné právo hlasovací jest jediný platný prostředek proti revolucím. Jest-li vůbec úplná rovnoprávnost politická jest věc žádoucí, není na druhé straně nic tak špatného, abychom řekli demoralisujícího, jako děliti občany zrovna na několik

tříd... Takové zřízení musí vésti k největší občanské nemravnosti a zkaženosti, k rozepřím, nenávistem a sočením jedněch proti druhým.

Nebyl *proti šlechtě,* ale vytýkal jí, že netoliko svým politickým chováním, nýbrž i celým životem národním se odcizila. Neměla žádného srdce k utištěnému národu a proto také národ nemohl míti srdce k ní. Má-li slovo šlechtic vůbec rozumného smyslu, musí všechny své síly k obecnímu dobrému celého národa věnovati. Že při tom šlechta nesmí užívati nadpráví, že nesmí národ utiskovati neb utiskovati pomáhati, rozumí se samo sebou. Mezi demokracií a aristokracií není nesmířitelné protivy.

Jest pro rovnoprávnost *židů.* Křesťané mají to vždy ve vlastní moci, aby se proti všemu tomu, co se obyčejně nechvalitebného židům připisuje, ubránili. Nedej se ošiditi, nedělej lehkomyslné dluhy, buď opatrný: toť jsou skoro všechna ta pravidla, s kterými se ubráníme a proto považujme všechny řeči, jakoby emancipace židů mohla všem ostatním tak velice uškoditi, za marné a přepjaté. Jestli jsme skutečně tak bídný a ničemný národ, aby nás několik tisíc židů ve všech obchodech atd. přehnalo a předělalo: věru, nestojíme ani za politování. — Židé mají se však také jako rovnoprávní občané chovati: zvláště však by větší náklonnosti k této zemi míti měli, která jest jejich otčina, nechovati se v ní vždy co pouzí cizinci, což by jim zajisté dopomohlo ještě dříve k uznání u ostatních spoluobčanů.

Spojení Moravy a Čech pokládal za tak důležité, že každého zrádcem prohlásil, kdo by se mu protivil. Velikou naději kladl také na Slovensko, kdežto Slezsko považoval za ztracené, ježto národ náš tam postoupil místo vítězným nepřátelům. *Koruna Česká* musí požívati úplné samostatnosti a nesmí se žádným

spůsobem státi provincií rakouskou; musí požívati úplné samostatnosti, tak aby Rakousko bylo jen spolkem samostatných zemí a národů. Jest pro zachování Rakouska, ale nesmí se mysliti, že Slované jsou zde jen k tomu, aby starou budovu rakouského císařství zachovali. Padnou-li Čechové, bude veta po Rakousku, které jen v poctivé konstituční vládě a rovněž tak v poctivém držení svého slova v rovnoprávnosti najde platnou záštitu a základ pro budoucnost. *Slovanské vzájemnosti* rozuměl tak, aby Slované nebyli jeden kmen od druhého odlučný, nýbrž aby si hledali prostředky, kterak by mezi sebou udržeti mohli stálé spojení nepočínajíce jeden kmen nic důležitějšího bez druhého. Chtějíce býti dobrými Slovany, musíme napřed pěstovati dobro svého vlastního kmene a Slovanstvo jen tehdá se upevní, když jednotliví jeho kmenové každý co možná nejvíce a mezi sebou ve vzájemné podpoře o závod půjdou.

OBSAH.

Str.

OPRAVA. Do číslování kapitol vloudil se omyl; číslo kapitol od 25. do konce má býti o jednu nižší.

P
50
H3
Z8

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.